

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

1999

Historisk Samsfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

1999

ANDEN RÆKKE – BIND 33

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI
RINGKØBING

OMSLAGSBILLEDE:

*Gårdejer Thomas P. Christensens gård »Kærmoose« i Vildbjerg.
Dette Jens Brandt-billede hænger nu på Herning Museum (mus. nr. 1704-1).*

INDHOLD

<i>Søren Jensen: Knudsbrødrene i Lønborg</i>	5
<i>Esben Graugaard: »Qvægghandler« Søren Stokvad fra Tvis</i>	7
<i>Johs. Evald Sønderby: Rind Plantage 125 år</i>	17
<i>Leif Novrup: En 12-årig drengs oplevelser på et gammelt nonnekloster</i>	29
<i>Bertha Marie Augusta Jensen, g. Nothlev:</i> Holmsland i århundredets begyndelse	41
<i>Freddy Boysen: Billedet over sofaen i gårdens pæne stue – gårdmaleriet i Midt- og Vestjylland</i>	51
<i>Tage Uffe Møller Jensen: De frivillige bevogtningskorps under 1. verdenskrig</i>	71
<i>Johannes Bjørnholt: Min livsbane fra Herning til Skjern</i>	85
<i>Inga Bruun Hjøllund: Vemb Skole</i>	107
Meddelelser fra Historisk Samfund for Ringkøbing Amt	123
Regnskab	129
Litteratur om Ringkøbing Amt	131
Register	155

ISBN 87-87358-20-4
ISSN 0046 6840

Hardsyssels Årbog 1999
Redaktør: Per Hauge Mortensen
Redaktionskomité: Hans Chr. Christensen og Asta Thomsen Jensen

Gengivelse af årbogens artikler må kun ske med forfatterens tilladelse og med angivelse af,
at artiklen tidligere har været offentliggjort i Hardsyssels Årbog

De reproducerede kort publiceres med Geodætisk Instituts tilladelse nr. A 403/85

Knudsbrødrene i Lønborg

af Søren Jensen

Der var omkring år 1150 munke, Knudsbrødre, i Lønborg. Navnet havde de efter Knud den Hellige, som blev myrdet i året 1086 i Albani Kirke i Odense. Efter kong Knuds drab gik der rygter om jærtegn ved hans grav. De blev kraftigere, og der blev holdt en ildprøve; Kong Knuds ben blev taget op af jorden og udsat for en stærkt blussende ild, og da ilden kom i berøring med benene, slukkedes den. Nu var der ingen tvivl om, at Knud var en helgen.

Pavens godkendelse var nødvendig og derfor måtte der skrives et helgenlevned. Da Knud ikke havde været særlig helgenagtig, voldte det noget besvær. Man fik da en engelsk munk til at skrive. Han havde den fordel, at han aldrig havde kendt kong Knud, men han vidste, at han var blevet dræbt i en kirke, og han vidste også, hvordan et helgenlevned skulle være. Det blev altså fastslået, at oprørernes kamp havde været en kamp mod Gud. Misvæksten, som havde varet i mange år, hørte op, så det var tydeligt, at Gud var blevet formildet, da Knud blev anerkendt som helgen.

Erik blev konge efter Knud og han bestemte, at der skulle bygges et benediktinerkloster ved kirken i Odense. Han satte sig i forbindelse med den engelske konge, Vilhelm, og det blev besluttet, at der skulle hentes 12 munke fra klosteret i Evesham til at grunde klosteret i Odense.

Det kom til at hedde Skt. Knuds kloster og munkene Knudsbrødre.

Det var i kong Nielses regeringstid, at Knudsbrødrene kom til Lønborg, hvor der var en kongeborg, og hvor kong Niels havde fiskeretten. Han forærede Knudsbrødrene en sjettedpart af fiskevandet der for at de skulle læse sjælemesser over hans elskede søn Inge, der som dreng under en ridetur var faldet af hesten og blevet hængende i stigbøjlen og slæbt til døde.

Det er vanskeligt at dele fiskevand op i sjettedele, så ombudsmændene på kongeborgen, Eskil og Ebbe, syntes, at Knudsbrødrene tog rigeligt for sig af fiskebestanden og prøvede på at forhindre det. De klagede til kongen. Både kongen og ærkebispens svarede dem, at de måtte afholde sig fra at forhindre munkene i at fiske.

Der foreligger tre breve fra »Danmarks Riges Breve«. Først om fiskeretten: *Niels, danernes konge, skænker til Kristi og Vor Frues kirke samt til de hellige martyrer Albani og Knuds kirke i Odense sjettedelen af det fiskevand, som er hans fædrenerve i Lønborg, til frelse for hans højtelskede søn Inges sjæl.* Dateringen blot Nielses regeringstid 1104-1134. I 1142 stadfæstede kong Erik Lam gaven og truede dem, der ville handle imod gaven, med bandlysning. Dernæst brevet til Eskil og Ebbe: *I det herrens år 1143 skriver kongen til sine ombudsmænd Eskil og Ebbe, at de skal*

afholde sig fra overgreb og tillade Knudsbrødrene at fiske ved Lønborg, idet han erklærer, at der af kongerne Niels og Erik var tilstået dem den gave at måtte fiske på dette sted.

Det måtte ombudsmændene rette sig efter, selv om det irriterede dem meget at have sådanne konkurrenter, der var beskyttede af både konge, pave og ærkebiskop.

Der har været munke, og de har drevet stort fiskeri både i åen og havet. Havet gik dengang helt ind til Lønborg. Hvor har de boet? Måske har de haft deres fiskerleje ved Skt. Knuds Høj og ved Skt. Knuds Kilde og derved givet navn til disse lokaliteter?

Der gik en handelsrute langs den jyske vestkyst, og hvor der var landingsmulighed, f.eks. ved åmundinger, holdt handelskibene ind. I en arabisk geografi, skrevet af Al Idrisi, nævnes Skjernåens munding som en velegnet havn med læ for alle vinde og med adgang til fersk drikkevand fra kilder. Det lader til, at stedet var godt kendt af handelsskibene. Måske har der været en handelsplads, hvor også munke kunne bytte deres fisk for andre varer.

De munke, som var rejst til Jylland, var under moderklosterets bevågenhed og måtte rette sig efter dets regler. Også handelsmæssigt tyder noget på forbindelser. Klosteret hentede måske sit forbrug af fisk

hos munkene og bragte andre varer til dem.

Ved reformationens indførelse forlangte kongen en opgørelse over beholdningen i Odenseklosteret. Der var bl.a. et stort lager af hvilling, en fisk som især blev fanget ved den jyske vestkyst. Der var også flyndere, rokker, torsk, sild og ål, som alt sammen kunne fanges ved Vestkysten. Desuden var der to tønder Lønborrigersalt. Sådan kaldte man Lønborg dengang. Der blev helt fra Middelalderen lavet salt af havvandet, det har munkene nok også kunnet.

Noget af det, jeg har skrevet, er formodninger, men det står fast, at der har været munke, Knudsbrødre, i Lønborg, og at de fangede så mange fisk, at ombudsmændene syntes, det var for stor en part, de tog og ville forhindre dem deri.

KILDER

- Danmarks Riges Breve, amtsudgaven Ribe og Ringkøbing amter. København 1957..
 Politikens Danmarkshistorie, bd. 2 ved John Danstrup, bd. 3 ved Hal Koch. København 1963. Saxo.
 Henrik Thrane, Tore Nyberg m.fl.: Fra Boplads til Bispeby. Odense indtil 1559. Odense 1982, s. 176-220, 454-456.
 H. St. Holbeck: Odense Bys Historie. Odense 1926.
 Danske Magasin, 15. hft. s. 77, København 1746.
 H. K. Kristensen: Nørre Horne Herred, s. 25, 346-348. Tarm 1975.

Søren Jensen
 Landmand
 Født i Lønborg 1909
 Engholmvej 89
 6880 Tarm

»Qvægghandler« Søren Stokvad fra Tvis

af Esben Graugaard

Den 13. oktober 1835 fandt en sørgelig hændelse sted i Hovborg Kro i Lindknud sogn; her døde den kun 38årige Søren Stokvad af et astmaanfald. Det står der intet om i Lindknuds kirkebog, men derimod nævnes i Tvis sogns kirkebog, at den døde Søren var »hjemført til sin Fader», der var gårdmand i Stokvad. Årsagen til at sønnen fra Stokvad døde så langt hjemmefra nævnes også i kirkebogen, hvor afdøde anføres som »Qvægghandler af Stokvad». Denne unge mand har således hørt til det voksende lag af handelsfolk, der i forrige århundredes første halvdel kom til at udgøre et stadig mere markant indslag i vestjysk selvforståelse. Kildematerialet til belysning af disse handelsmænds historie og virke er imidlertid som regel ganske tyndt; denne artikel skal imidlertid vise, hvad der i bedste fald kan graves frem, hvis man ikke lader sig nøje med de kilder, som ligger lige for.¹ Konturerne af et »rigtigt« og virksomt liv tegner sig.

I sit korte liv formåede Søren Stokvad at opbygge ikke blot en alsidig forretning, der rakte ud over kreaturhandelen og det lokale opland, men han har også været en person, der stod en vis respekt om: Da svogeren Poul Hansen i 1835 sendte brev til Søren Stokvad, skrev han således udenpå konvolutten: »Til Velagte Søren Stokvad i Tviis Sogn«. Uden grund var det ikke, for handelen havde gjort sønnen fra

Stokvad til en nær bekendt af – eller endog partner med – betydelige folk. Sognefoged Niels Sørvad i Vinding sogn, som drev et betydeligt teglværk ved sin gård, og Hermann Gudichsen til Tvis Kloster kaldte begge Søren for deres »Gode Ven«, når de skrev til ham.

HANDELSKARRIEREN

BEGYNDTE MED LANDPRANG

Søren Jensen, senere kaldte Stokvad, blev født i Stokvad i 1798 som søn af Jens Sørensen og Mette Marie Christensdatter. Ved Sørenes fødsel var faderen endnu fæstebonde, men i 1804 købte han gården til selveje. Jens i Stokvad døde i 1818, hvorefter Mette Marie giftede sig med Niels Christensen, der dermed overtog såvel navnet som gården Stokvad. I dette ægteskab fødtes sønnen Jens Christian Stokvad, som senere blev svinehandler. Måske det er Søren Stokvads stedfader Niels Christensen Stokvad, der bragte interessen for det at handle til gården. I 1825 optrådte de sammen i en sag om ulovlig handel, hvor den kun 27årige Søren Stokvad var hovedrolleindehaver.

Indtil næringsloven af 1857 havde købstæderne monopol på handel med købmændsvarer. Omgåelse heraf kaldtes af myndighederne for landprang, og en række forordninger skulle hindre dette. Med henvisning til forordninger af den 25.8.

1741 og 13.2.1775 indledte konsumptionsforvalter Lund fra Holstebro i foråret 1825 undersøgelser mod en række handelsmænd i omegnen for at få dem dømt for landprang. Konsumptionsforvalteren optrådte som repræsentant for Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet, der i givet fald var blevet snydt for afgifter og told. De fleste steder Lund i foråret 1825 foretog undersøgelser med henblik på at undersøge, hvad der »forefindes af forbudne Oplag af fremmede Colonial- og Alenvarer«, var hos mænd, der officielt blot var bønder, men reelt har været alment kendte som handelsmænd.

Blandt disse var den forhenværende proprietær til Stenumgård i Råsted sogn, Christen Nielsen Wad, der nu var forpagter af avlsgården Østergård under Rydhave gods. I Wad-slægten var der tradition for handel – især med kreaturer. En anden handelsmand, som konsumptionsforvalteren havde fået kig på, var Peder Kjeldsen Lederballe i Sahl sogn; han var gift med Karen Christophersdatter, hvis nevøer var kreaturhandlerne Jens og Christian Sahl. Endelig var der Poul Skou i Maabjerg sogn – en af tidens kendte hestehandlere – og endelig altså Søren og Niels Stokvad fra Tvis. Disse foretagsomme mænd var således i 1825 alle på kollisionskurs med den officielle handelslovgivning, der på mange måder virkede som en hæmsko for handelens udvikling. I moderne sprog ville man have kaldt dem for iværksættere, og de repræsenterede på eksemplarisk vis vestjydernes århundreder gamle evne til at begå sig på tværs af officielle love og forordninger.

Den 28.maj 1825 mødte konsumptionsforvalter Lund op i gården Stokvad sammen med by- og herredsfoged Fugl for at

undersøge gårdens beholdning af varer. Der var bl.a. store mængder klæde, men da Niels Stokvad havde fire døtre lykkedes det ham at snakke sig ud af klemmen. I stuen var et chatol og et hængeskab, hvortil Niels ikke havde nøglen, »eftersom begge disse Meubler tilhørte hans Stedsøn Søren Jensen Stokvad, der er fraværende i Holsten«. De nævnte møbler plomberedes indtil Søren kom hjem, men embedsmændene kunne konstatere, at der i gården var følgende varer som tilhørte Søren Stokvad: 35 alen ustemplet (d.v.s. uførtoldet) stof, 6 hvide tørklæder, 20 alen kniplinger, 117 nøgler bomuldsgarn i forskellige farver, 116 alen silkebånd, 7 dusin vesteknapper, 12 par messingørenringe, 9 messingfingerringe og 4 fingerbøl. Det varelager ville en tilfældig bonde og ungkarl næppe ligge inde med. Samtidig fandt Lund og Fugl også 6 regninger i Stokvad lydende på tilsammen 767 mark lybsk udstedt i Tønder. Her har været tale om målrettet handel, og uden tvivl har Søren Stokvad været klar over, hvor ulovlig den var, for af sagen fremgår, at Søren »engang førhen i Tiden har gjort sig skyldig i utilladelig Handel«.

Først i efteråret 1825 lykkedes det at få Søren Stokvad stævnet. Han var nu gårdmand i Uhre, ligeledes i Tvis sogn. Sognefoged Niels Broe kom til gården den 3.oktober, men heller ikke denne gang var Søren Stokvad at træffe, for som indsidder Jens Jensen i Uhre fortalte, så var Søren »for omtrent 14 Dage siden Reist til Holsteen med Creatureerne, og ved ikke naar og hvad tiid hand kommer hiem igjen«. Men dømt blev han dog til sidst til både at betale told af varerne og en bøde. Sagens større perspektiv er imidlertid, at det klart fremgår, at også kreaturhandlermiljøets

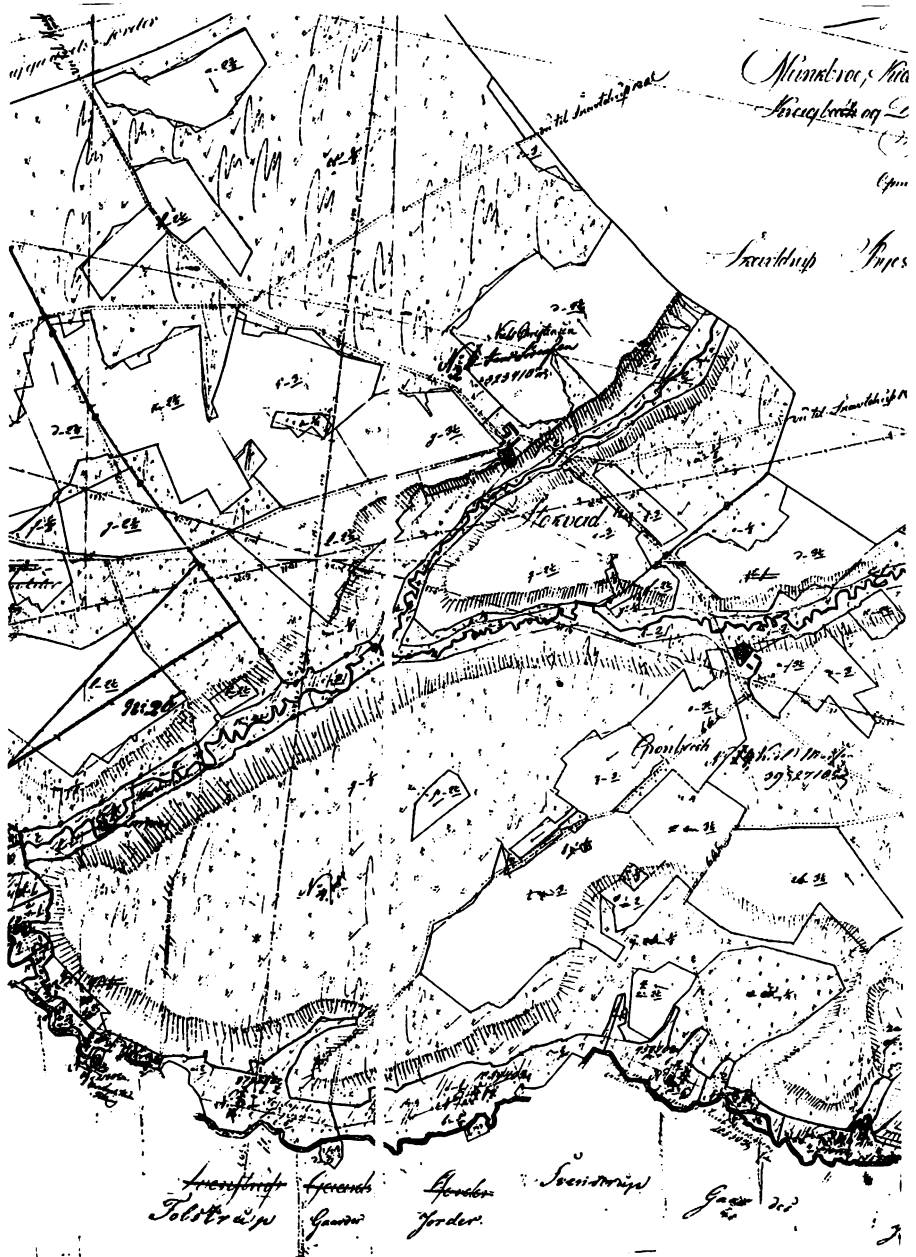
Få kilometer syd for Søren Stokvads fødegård lå allerede sidst i 1700-årene en kvadratisk fold omgivet af jordvolde med et stensat kildevæld ved folden. Placeringen ved den gamle Holstebro-Gjelleruplund landevej gør det rimeligt at antage, at studehandlerne har benyttet stedet som raste-sted, hvilket eksistensen af krobhold i nærheden bekræfter. Mon ikke også Søren Stokvad har brugt denne fold, der stadig eksisterer i et egekrat på grænsen mellem Aulum og Tvis sogne? (Foto: forfatteren).

aktiviteter har været mere differentierede end vi ellers kender til. Man har taget returvarer med hjem fra Slesvig-Holsten til videre salg – især luksusvarer, som var lette at fragte. De seks regninger fra Tønder bekræfter dette mønster.² Samme år omtalte Herman Gudichsen til Tvis Kloster i et brev til Søren Stokvad da også »den Klæde som jeg købte af dig, sidst du var her«. Dermed er det bevist at denne studehandler også var klædekræmmer.

I KOMPAGNISKAB MED
JENS SAHL FRA HANDBJERG
Dødsfaldet i kroen i Hovborg blev Søren Stokvads sidste optræden i Historien; men han optræder tidligere i kilderne i forbin-

delse med kreaturhandel. I 1830 købte handelsmændene Søren Stokvad og Jens Sahl således i kompagniskab 50 stude af godsejer A. E. M. Tang på Nørre Vosborg. I 1832 købte samme makkerpar endnu engang 50 stude af den senere etatsråd. Studene var sat til henholdsvis 50 og 49 rigsdaler parret i de to handler. Der var således tale om betydelige handler, som Tang næppe har overladt til tilfældige prangere. Stokvad og Sahl må have været handelsfolk af et vist ry i 1830erne. Faktisk købte Jens Sahl allerede i 1827 for første gang en flok stude af Tang; i de nærmeste år herefter er han så gået i kompagniskab med Søren Stokvad.³

Kompagniskabet med Jens Sahl har

Søren Stokvads og Jens Sahl's opkøb af stude i 1835:

54	–	–	Conrad Lundsgaard til Estvadgård
40	–	–	kammerråd Kofoed til Lindholm
40	–	–	la Cour til Timgård
22	–	–	Boserup til Vinderupgård
21	–	–	Christen Lundsgaard til Nygård
12	–	–	Peder Søjberg i Vejrum
11	–	–	Christen Tolsgaard i Vejrum
10	–	–	Colding til Kaas
8	–	–	Frands Agergaard i Vejrum
7	–	–	Henrik Provstgaard i Vejrum
6	–	–	Johan Mikkelsen af Perregård i Borbjerg
5	–	–	Niels Kjærgaards enke i Ryde
4	–	–	Christen Væver i Holstebro
2	–	–	Peder Jensen i Balling
1	–	–	Niels Villemoes i Vejrum
1	–	–	Peder Sørensen af Kvium i Hjerme
1	–	–	på Store Mandags Marked i Holstebro (fra Stensballegård)

været en god alliance for Søren Stokvad. Jens Sahl, der havde sit navn efter fødesognet mellem Holstebro og Skive, opbyggede sammen med broderen Christian Sahl, som slog sig ned i Brøndum sogn i Salling, et handelsnetværk, hvori begges

Til venstre: Handelsmanden Søren Stokvad voksede op i en typisk vestjysk enestegård med store hedearealer, men samtidig lå gården på en skrænt ned til bækken, som skabte engarealer til gårdens dyrehold. Som det fremgår af dette matrikelkort fra 1817 havde Stokvad tilmed specielt store engområder, dels i trekanten mellem de to bække syd for gården ned mod gården Grønbæk, dels grænsede gårdens jorder mod vest op til den ret betydelige Vegen Å. Veje i retning af alle verdenshjørner knyttede den ensomt beliggende gård til den store verden, som gav Søren Stokvad mulighed for at slå sig op som handelsmand. (Kort- og Matrikelstyrelsen).

sønner senere engageredes.' Da Søren Stokvad døde i Hovborg Kro, var han da også netop sammen med Jens Sahl. De to kompagnoner havde sammen været på vej til Holsten med en flok stude, og da Søren's lig var blevet sendt hjem, fortsatte Jens Sahl sydpå for at få dyrene afsat – sådan kunne man ikke uden videre sætte verden i stå.

Stokvad og Sahl havde det år opkøbt i alt 245 stude til en samlet pris af 4.248 rigsdaler 2 mark og 4 skilling. Opkøbene fordelte sig som følger (se skema herover).

Disse 245 stude fik Jens Sahl solgt for 4.360 rigsdaler 1 mark og 8 skilling; således resulterede denne sommers handel i et tab på i alt 39 rigsdaler 3 mark og 12 skilling, hvilket svarede til værdien af 2-3 stude. Tabet skyldtes en post i opgørelsen kaldet for »Tilsæt« – sikkert udgifter til drivere og fortæring til såvel dyr som folk.

Søren Stokvads og Jens Sahl salg af stude i 1835:

60	stude til	Jørgen Volf i Itzehoe
50	– –	Etlef i Jeising
20	– –	forvalter Vinterkilde på Trøjborg
19	– –	kammerråd Koføed til Lindholm
16	– –	Hans Jørgen Vestergaard
16	– –	Sønnich Ingwarsen i Klixbüll
13	– –	Krudse i Itzehoe
10	– –	forpagter Kasborg på Ausumgård
8	– –	Diderik Bylsbol
6	– –	Jacob Haksted
6	– –	Christen Mikkelsen Lysholm
5	– –	la Cour til Timgård
4	– –	John på Jungesholm
2	– –	Jacob Madsen Lytvad

Dette beløb sig til 151 rigsdaler og 3 mark. Det lykkedes Jens Sahl at få studene solgt, men til en temmelig blandet skare (se skema herover):

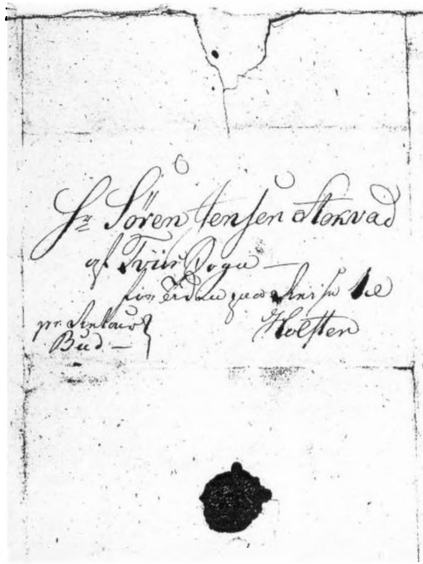
Noget tyder imidlertid på, at de her nævnte 245 stude ikke har været de eneste, som kompagniskabet Stokvad-Sahl købte i året 1835. I Søren Stokvads notesbog omtales stude købt af personer, der ikke er nævnt i ovenstående opgørelse: F.eks. pastor Lind i Vejrum Præstegård og forvalteren i Moesgård, ligeledes i Vejrum sogn. Det stemmer også med at Søren Stokvad døde i Hovborg Kro på vej til hertugdømmerne, og derfor må han tidligere samme år have været på en anden tur med kreaturer sydpå, hvilket fremgår af en liste over kroer han benyttede her: Holstebro, Agerfeld, Ravnsbjerg (Nr.Omme), Marup, Brosbøl, Blaksmark, Øllufvad og Gredstedbro.

Jens Sahl i Handbjerg fortsatte handelen med kreaturer efter Søren Stokvads død.

FRA HANDELSMANDENS DAGLIGLIV

Handelsmandens tilværelse var præget af mobilitet på alle måder, hvilket forklarer de mange ungarle blandt disse mænd, der ofte boede i et værelse på en gård tilhørende slægtninge eller bekendte. De var alligevel ofte på farten – således også Søren Stokvad. Flere breve vidner om et menneske, der sjældent var hjemme. Den 16. juni 1833 skrev stedfaderen Niels Stokvad således til Søren, og på konvolutten stod simpelthen: *»for Tiden paa Reise til Holsten«*. I brevet, der blev sendt med returbud, stod bl.a. at *»Jeg vilde have kommet til Byen til Dig for at udstæde Beviis (for et lån, forf.anm.), men Buddet sagde at du ikke opholdte dig og at han mødte Dig igjen paa Veien til Holsteen. Lykkelig Reise ønsker Din Moder og Mig«*. Det samme var tilfældet i 1835, da en mand ved navn Schjern fra Viborg havde været i Holstebro og her havde forsøgt at betale skyldig gæld til Søren Stokvad, hvilket ikke havde været muligt, da *»han*

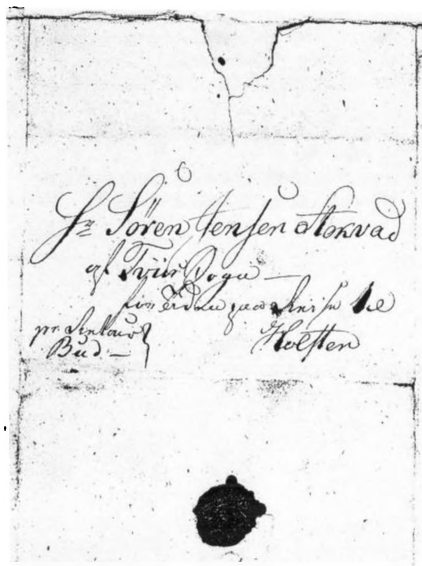
For handelsmanden Søren Stokvad var det praktisk at have et domicil inde i købstaden Holstebro, hvortil handelsfolk fra ikke blot hele Jylland men også Nordtyskland strømmede til de store markeder. Som det fremgår af dette brev boede Søren Stokvad i så fald hos gørtler Mads Møller.

ning af Markeder her i Byen, skulde han, ifølge Aftalen, stedsse erlægge særskilt Betaling for hvad Drikkevarer han indkrævede til andre samt for Havre til hans Hest«. Til daglig spiste Søren Stokvad også hos Møller, enten sammen med familien eller inde i sin egen stue, når han ønskede det. Hans tøj sørgede fru Møller for blev vasket. Søren døde ung og noget tyder på, at han sin alder til trods har haft en svag fysik, for hos Møller nød han også den fornødne pleje når han var syg, »hvilket meget ofte var tilfældet«, som Møller formulerede det med ført pen.

Al denne herlighed havde Søren Stokvad betalt småbeløb for, »men han

havde stedsse flere Gange lovet at ieg én Gang for alle skulle faae en anstændig Betaling for alt hvad han nød i mit Huus«. Derfor krævede Møller nu 261 rigsdaler og 8 skilling sølv af boet.⁵ Ikke nok med det, Møller påstod også, at et chatol tilhørende Søren Stokvad, som stod i hans stue, skulle tilfalde datteren Louise Frederikke Møller, som afdøde havde lovet møblet. Stokvads arvinger bestred ikke overraskende denne værdifulde gave, men vidnerne Christen Waadager af Tvis og Hans Christian Wad af Maabjerg kunne bekræfte at have hørt Søren Stokvad forære pigen det værdifulde møbel. Så det blev sikkert hendes, efter det var tømt for den stribe af gældsbeviser afdøde havde liggende i skufferne.

Chatollets indhold af dokumenter åbenbarede en rigt facetteret regional økonomi. I handelsmiljøet var der ikke tradition for at føre deciderede regnskaber, men Søren Stokvad noterede udgifter og indtægter i tre små notesbøger fra 1830-erne, som alle indledtes med ordene: »Alt hvad der stor skræven i denne Bog har ieg tilgode«. De samme bøger afsluttedes med: »Alt der er skræven i denne boeg er afgjoert og betalt«. Sådan – det bogholderi var til at forstå. Personerne nævnt i disse økonomiske opgørelser var for de flestes vedkommende fra Holstebros lokale opland. Han har således handlet med Hans Meldvei i Gammel Mølle i Råsted, Jens Nyboe i Krogsgård i Gudum og spækhøker Peder Paiberg, der boede i Sønderlandsgade og som vi fra andre kilder ved også var kreaturhandler. Men også det større hartkorn i den vestjyske handel havde Søren Stokvad kontakter til, eksempelvis Hans Windfeld⁶ til Øllufgård ved Ribe. I Sønderjylland og hertugdømmer-

Ofte nævnes i kilderne, at Søren Stokvad var på rejse eller på vej til Holsten med stude. Sjældent finder man dog et så konkret bevis herpå som dette brev fra stedsfaderen, der i juni 1833 sad hjemme i Stokvad og skrev til Søren. Brevet blev sendt med returbud, og adressen angives simpelthen som "Søren Stokvad af Tviis Sogn - for Tiden paa Reise til Holsten".

ne havde Søren Stokvad sammen med Jens Sahl handlet med bl.a. Th. Todsen og Jens Palle Iversen i Tønder samt J. Wulff i Itzehoe, der havde haft stude i kommission for dem.

En lidt kuriøs side af Søren Stokvads handelsvirksomhed nævnes i skifteprotokollen, hvor det anføres, at afdøde ikke blot ejede en del får men også »Bilægger Kakkellovne, som er fordeelt paa mange forskellige Steder der ikke kunde opgives«. Alt som boet blev gjort op, fandt man dog ud af, at følgende havde lejet ovne af Stokvad: muremester Niels Frederiksen i Vestergade en bilægger, tobaksspinder

Andreas Severin Kragelund i Sønderlandsgade to bilæggere, Jens Svensk og skrædder Hermann Marienborg begge i Sønderlandsgade hver en bilægger. I alt havde denne kreaturhandler således fem ovne stående – de gav ham hver især en rigsdaler i årlig lejeindtægt.

Ingen tvivl om at handelen med kreaturer har været det primære i Søren Stokvads økonomi, men afsættet i landprang med kolonialvarer og uldtøj og senere kombinationen med færehold og udlejning af bilæggerkakkellovne viser et mere nuanceret økonomisk kredsløb, end man hidtil har dokumenteret blandt kreaturhandlerne i forrige århundredes Vestjylland. Var Søren Stokvad blevet en gammel mand, der selv havde beskikket sit bo, havde vi ikke fået denne enestående mulighed for et kig bag den officielle studehandlerøkonomi.

NOTER

1. Tak til Rigmor Lillelund for at have fundet dokumenterne til skiftet efter Søren Stokvad. Imod forventning findes meget væsentligt stof om Tvis sogns historie ikke i Hammerum herreds men derimod i Hjern-Ginding herreders arkiv. Forklaringen ligger i, at Tvis sogn altid har grænset op til Holstebro købstads jorder, og købstaden administreres som bekendt af byfogeden, der også var herredsfoged over Hjern-Ginding herreder. I den aktuelle sag var skiftearkivalierne dertil heller ikke at finde under Søren Stokvads dødsår, men derimod først tre år senere i 1837-38 (LAN, B78A-326, Hjern-Ginding herreder, dokumenter til skifteprotokollen 1837-38). Endelig skal tilføjes, at man sædvanligvis ikke skal forvente at finde dokumenter til en skiftesag i landbomiljøet, kun i specielle tilfælde som her, hvor afdøde har været handelsmand med økonomiske forbindelser vidt omkring. Denne artikel bygger således på opgørelser, breve, retsudskrifter og Søren Stokvads notesbøger, der alle findes i skiftesagen.

2. LAN, B78A-82, Hjerm-Ginding herreder, politiprotokol 1824-30
LAN, B78A-84, Hjerm-Ginding herreder, politiprotokol 1824-35
LAN, B78A-101, Hjerm-Ginding herreder, dokumenter til politiprotokol 1825-26
3. Søren Stokvads og Jens Sahl's handler med A. E. M. Tang findes i: LAN, G.438-26, Nørre Vosborg godsarkiv, »Handeler og Contracter« 1827-43.
4. Familien Sahl nævnes da også som nogle af de eneste handelsfolk fra Holstebroegnen i Jesper Madsens bog »Studehandelens Historie i Danmark«, der udkom i 1908. (bl.a. s.83).
5. Ifølge Møllers opgørelse af d. 26.december 1836.
6. Hans Windfeld kaldes fejlagtigt for Peder Windfeld i Søren Stokvads notesbøger.

Esben Graugaard
Født 1952
Museumsinspektør
Holstebro Museum
Museumsvej 2
7500 Holstebro

Rind Plantage 125 år

af Johannes Evald Sønderby

GRUNDLÆGGELSE OG UDVIDELSE

Normalt er klitter noget man forbinder med kystnære områder. Det er ikke altid tilfældet. Adskillige steder i Jylland findes der indlandsklitter eller indsande. Her på egnen er de rigt repræsenteret i Rind plantage. De højeste af dem ligger i det sydvestlige skovbryn ned mod Præstegårdsengen, og selvom de i dag er tilplantet, fornemmer man klart deres omfang, hvis man går rundt i terrænet. I Skærbæk ses de også tydeligt. Her ligger nogle af husene på det nærmeste gravet ind mellem klitterne.

Hvornår de er opstået, er der delte meninger blandt forskere om. Nogle hælder til den anskuelse, at de er dannet af sammenføjet smeltevandssand fra sidste istid, andre mener, at de er over 100 tusinde år gamle og stammer helt tilbage fra forrige istid. Klitterne har uden tvivl været tilgroet og befæstet af forskelligartet vegetation, men på et eller andet tidspunkt er der gået »hul» på dem, og de er begyndt at »vandre». Den ældste skriftlige kilde, jeg har kunnet finde om dem, stammer fra bogen: *»De Hoffmannske foundationer,«* der udkom i 1814. Her fortælles følgende om en fundats givet engang i 1600-tallet. *»At Rind præstegård er givet, af hvem vides ikke, en halv gårds mark og en ejendom, hvilket som fri jord er indlemmet*

under præstegården, som skal være givet til refusion for en del af præstegårdens jorder, der nu er en stor sandede, som skal være kommen af to tyre, der opkastede et stort hul på agrene med deres horn, hvorpå fulgte en stor sandstorm, som lagde al marken i een sandede.»

Det er da en rørende historie, der sikkert har formildet giveren til at yde den omtalte refusion. Men katastrofen er uden tvivl menneskeskabt. Overgræsning af løsgående kreaturer, brand og borthugst af buske og træer er nok den mest plausible forklaring på miseren.

På et landkort tegnet i 1660-erne af den hollandske kartograf J. Blaeu over dele af Ribe og Århus stifter benævnes området som skadeligt sand. I daglig tale hed det Rind Sande.

Efterhånden som hedeopdyrkningen i løbet af 1800-tallet blev intensiveret, og landbrugsstrukturen ændrede sig fra små selvforsynende enheder til markedsrelaterede brug, blev den generende sandflugt fra Rind sandede for alvor et problem for de omkringliggende gårde. Næsten ligegyldigt fra hvilken retning vinden blæste, føg der sand ind over de opdyrkede marker. En overgang truede dirverne med at spærre for vandet i Fjederholt å.

En gang i 1860-erne besluttede en flok af sognets fremskridtsvenlige og initiativrige mænd, at nu skulle der gøres noget

ved den ødelæggende sandflugt, og i marts måned 1864 lykkedes det for dem at få stiftet Plantningsinteressentskabet for Herning og Omegn. Selskabets opgave var at skaffe kapital til opkøb af flyvesandsarealerne, der for størsteparten tilhørte Præstegården, til indkøb af planter, til jordforbedringsarbejde og til plantørøn.

Hedeselskabet kom meget hurtigt ind i billedet som rådgiver og som økonomisk garant.

Der blev iværksat et forhåndssalg af aktier med en pålydende værdi på 50 kr, der kunne afdrages over 5 år. Hver aktie skulle svare til ca. 1. tdl opkøbt jord.

I 1873 købte Hedeselskabet 30 tdl. hedejord af fabrikant Jens Jeppesen, Skærbæk, der fik 5 aktier for jorden, 58 tdl. præstegårdsjord til en å pris af 5 rigsdaler for 14 tdl. hedejord og en å pris af 1 rigsd. og 48 skilling for de resterende 44 tdl. klitsand.

Komiteen eller bestyrelsen stod nu i begyndelsen af 1874 med både jord og kapital til at påbegynde plantningsarbejdet og den 2. marts 1874 stiftedes det nu rent lokale Rind Plantageinteressentskab. Til bestyrelsen valgtes bankdirektør Eugen Tolderlund, Herning, Enevold Kjær, Herning, gdr. og sognefoged Peter Fejerskov, Lind, gdr. Niels Merrild, Lind og fabrikant Jens Jeppesen, Skærbæk. Bestyrelsen konstituerede sig med Eugen Tolderlund som formand.

Den 19. august 1919 blev selskabet ændret til A/S Rind Plantage, der bestod indtil 1974, da kravet kom, at indskudskapitalen skulle hæves, et krav plantagen ikke kunne honorere, hvorfor selskabet blev ændret til Aps Rind Plantage.

Plantagens hovedformål var og er stadigvæk:

»At fuldføre, udnytte og bevare Rind plantage«.

Formålsformuleringens ordlyd *»at fuldføre Rind plantage«* skulle snart vise sig ikke bare at være en gang tom bragesnak. Allerede kort efter det første jordopkøb var en realitet, gik bestyrelsen i gang med forhandlinger om yderligere køb af 96 tdl. af præstegårdens jord. En handel, der blev afsluttet i 1882. I 1913 købtes 82 tdl. fra Skærbækgård, inkl. fabriksbygninger med vandmølle og dam.

Godt halvtreds år senere i 1964 overtog plantagen gdr. Holger Søndergårds 70 tdl. store ejendom Skærgårdvej 38, og i 1965 købtes ejendommen Skærgårdvej 43, med 28 tdl.

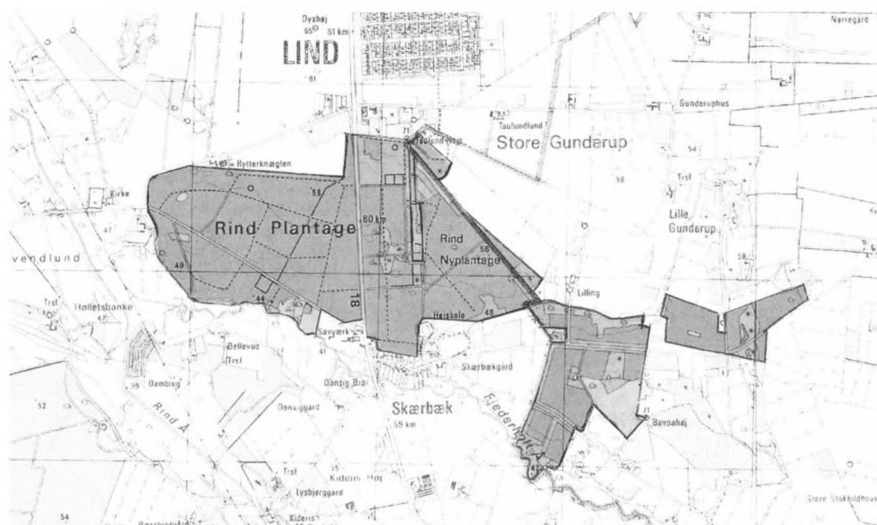
Sidste udvidelse fandt sted i 1988, da der blev tilskødet 10 tdl. fredet egekrat, der blev udstykket fra gården Lilling, Gunderupvej 20.

Tilsammen råder plantagen i dag over 359 tdl. eller 198 ha., hvoraf de 158 ha. er beplantet, mens resten ligger hen som eng, mose, hede, losseplads, vej m.m.

TILPLANTNINGEN OG DEN DAGLIGE DRIFT

Dæmpning af sandflugten var som nævnt et af formålene med plantagen. Derfor drejede det sig da også om så hurtigt som muligt at få nogle gode sunde træer i vækst. Til det blev der fremskaffet nogle tusinde pilestiklinger, der blev plantet længst ude mod vest. Nu var det ikke så lige til en sag at skaffe udplantningsplanter i 1874. Leveringsdygtige planteskoler var der kun få af, og de spæde planter talte ikke ret godt en lang transport. Bestyrelsens første opgave var derfor at få anlagt en planteskole, så man selv kunne drive de nødvendige nykulturer frem. Plan-

Plantagens omfang i dag. Udsnit af 1:25.000 kort. Planteskolerne fra 1874 ses som de små firkanter syd for Taulund Høje.

teskolen blev placeret ved foden af Taulund bakke.

Forbilledet for planteskolen var den gammelkendte kålgårdsmodel. Det drejede sig om at få bygget en læ- og hegnsvold, så de spæde planter blev skærmet mod vind og løsgående kreaturer.

I regnskabsprotokollen fra 1874 oplyses det, at der blev betalt for 180 favn vold á 18 sk., for 50 læs tørvejord til askebrænding (gødning), for indkøb af 40 kb. alen mergel og for kulegravning af 482 kv.alen jord. Arbejdet med at kulegrave, grave plantehuller, anlægge planteskoler blev udført af lokale beboere, vel oftest husmænd, der derved fik lejlighed til at tjene en kærkommen ekstraskilling. Eksempelvis fik Otto Frandsen, Lind den 7. februar 1876 udbetalt 36 kr og 29 øre for opkastning af 5780 planterhuller á 7 øre og Jens Madsen, Lilling fik den 2. april 1879

udbetalt 27 kr. og 81 øre for kulegravning af render og tørveskrælning.

Produktionen af udplantningsplanter blev så stor en succes, at bestyrelsen i den så en indtægtsmulighed som leverandør til omegnens andre plantager. Derfor anlagde man kort efter en ny planteskole ved siden af den gamle fra 1874, og tre år efter i 1877 kunne man med stolthed sælge over 40.000 stk. rødgran og derved notere selskabets første indkomst på 122 kr.

Begge planteskoler er rimelig velbevarede og ligger i dag hen som synlige monumenter for det pionerarbejde, den første bestyrelse lagde i plantningssagen.

I 1885 var skoven i så god drift, at det vedtoges at bygge en plantørbolig i Skærbæk, i dag Plantagevej 5, og ansætte plantør og opsynsmand Peter Mikkelsen, der indgik den akkord, at han »ingen plantørløn fik, men i stedet fik lov at dyrke 10

Plantørhuset fra 1885. Efter luftfoto ca. 1950.

tdl. tillagt jord, og endvidere svarer 14 kr af plantørboligen, imod at der bliver harvet og merglet 1 tdl. af den pløjede jord så betids, at han får sæet rug deri».

Samme år ansøgte man om at få tinglyst fredsskovspligt på plantagen, som var en betingelse for at kunne opnå statsstøtte til driften. Et af kravene for at opnå den ret var, at man omkring hele plantagearealet skulle etablere de ca. 1,5 meter høje fredsskovsdiger .

I 1897 blev Jens Nielsen kontraktligt ansat som skovfoged med en løn af 36 kr. årligt og en afgift på 50 kr for plantørstedet. Han efterfulgtes i 1903 af Jacob Jacobsen, hvis begyndelsesløn var 36 kr. om året samt fri bolig og dyrkningsret af den tilliggende jordlod. Han bestred pladsen i 38 år, indtil han som 73-årig i 1942 sagde op og ansøgte plantagen om en beskedent pension.

Den 27. februar samme år behandlede bestyrelsen det andragende, og det blev vedtaget, meddeler protokollen: »At yde Jacobsen 100 kr årligt, sålænge han lever med tilbagevirkende kraft fra hans 70. tyvende år«. Protokollatet afsluttes med følgende bemærkning: »Den bevilgede efterløns påskønnelse danner ikke nogen præcedens for fremtiden.«

Jacob Jacobsen efterfulgtes af sønnen, Albert Jacobsen, der blev tilbudt et fast årligt vederlag for opsyn samt en akkordaftale for afsatte skoveffekter lydende på 1 øre for hver solgt hegnspæl samt 5 % for inkassation.

Den sidste fastansatte plantør var Carl Pedersen, der 1948 blev fæstet til en aftalt løn af 2 kr i timen, fri bolig- og dyrkningsret af jorden samt provision for solgte træeffekter. I 1974 forlod Carl Petersen

stillingen, og fra da af overtog Hedeselskabet det administrative arbejde for plantagen.

Bjergfyr (*Pinus Mugo*) og rødgran (*Picea abies*), var i de første mange år, de dominerende vækster, men i 1939, syntes bestyrelsen, at det kunne være interessant at se, om der kunne vokse bøg i området. Til det forsøg, blev der indkøbt 2000 planter, som blev sat på østsiden af Hovedvej 18 på Taulund bakke. Det eksperiment faldt så heldigt ud, at senere bestyrelser har fortsat tilplantningen, så området i dag består af ca., 25 tdl. smuk bøgeskov. Senere har man forsøgt sig med lidt normannsgran (*Abies Nordmanniana*) og nobelis (*Abies Procera*) til pyntegrønt.

I den ekstremt tørre og varme sommer i 1955 hærgedes plantagen den 27. august af en storbrand, der lagde godt 20 tdl. af vestskovens øde. Hvordan branden opstod er aldrig blevet opklaret. Ud over den er det kun småbrande, der gennem årene har hjem søgt skoven.

I 1974 blev det i erkendelse af, at selskabets sandflugtsdæmpende formål nu var opfyldt, og at tendensen nu mere gik i retning af at skabe et smukt rekreativt område for lokalbefolkningen og et bedre miljø for skovens dyreliv, besluttet at påbegynde etableringen af et ca. 10 m. bredt bælte af forskellige hårdføre løvtræer og bærbuske hele vejen rundt om plantagen, et arbejde der endnu ikke er helt afsluttet.

ØKONOMI

I 1874 kunne man ikke forvente at få statsgaranteret iværksættelydelse eller opnå forhåndslån, hvis man ville starte en virksomhed. Det var de vilkår, plantagens første bestyrelse havde at arbejde under. Den eneste kapital den stod med, lå i den entu-

siasme og gåpåmod, den var besjælet af. Det skal dog siges, at Hedeselskabet gik ind som garant ved at købe de første 50 tdl. jord fra præstegården, for så senere, efterhånden som de første aktier blev solgt, at tilskøde jorden til plantagen.

Ellers var fremgangsmåden den, at der blev udstedt én aktie pr. tdl. Det lykkedes vældig godt for bestyrelsen at få omegnens beboere gjort interesseret i at købe disse »folkeaktier« og dermed støtte plantningssagen. Mange af de første aktier er stadig i de samme famliers eje og opbevares i dag som rene klenodier af 3.- og 4. generationsejerne.

Retfærdigvis skal det dog tilføjes, at staten gav 160 kr. og Hedeselskabet et tilsvarende beløb i startkapital.

Ved de sidste større jordopkøb i 1964 og -65 blev der ikke udstedt nye aktier. Disse handler blev finansieret ved at optage lån, ved at sælge restaurant Skærgården og ved at sælge jord til udstykning af parcelhusgrunde i Skærbæk.

Ud over den indkomst, der lå i salg af skovprodukter, sætter næsten kun fantasien grænser for den opfindsomhed, der har været udvist for at skaffe indtægter til driften.

I 1898 var der en lokalpatriotisk strid mellem Skærbæk og Lind om placering af et forsamlingshus. Som en kompromisløsning blev det foreslået at lægge det midt mellem de to byer. Plantagen havde da også givet tilsagn om at stille jord til rådighed for en grund beliggende »vest for chausséen og nord for den gamle sydgående Vejlevej«.

Den sag blev aldrig til noget. Derfor er der for mig ingen tvivl om, at det var med en mulig indtægtskilde for øje, at plantagen i hast lod opføre en dansepavillon i

Aktionærerne har altid været villige til at yde en frivillig indsats for plantagen. Her er man i 1983 i gang med et plantningsarbejde. Fra højre ses Niels Erik Hansen, bestyrelsesformand Christian Juhl, Børge Funch, bestyrelsesmedlem Egon Pilgaard og Kaj Raunsgaard Jensen.

Skærbæk, søgte og fik en afholdsbevilling og dermed startede den restaurationsvirksomhed, der senere i 1913 førtes videre i Skærbæk vandmølle, hvorfra forpagtningssafgiften gennem mange år var en god og sikker indtægt.

Omkring 1905 blev der bygget en tjærevovn og anlagt kulmiler, der i 1907 gav et overskud på 174 kr.

Det økonomiske udbytte af driften har gennem næsten alle årene været af beskedent omfang. Det har åbenbart ikke anfægtet de forskellige bestyrelsesmedlemmer. Mange af dem var vant til fra deres egne landbrugsbedrifter, at skulle man få det til at løbe rundt, måtte der supplerende indtægter til. Regnskaberne viser meget sjældent et overskud. Alt for ofte slutter de med sætningen: »Bestyrelsen foreslår, at underskuddet overføres til næste års regn-

skab«. Havde man ikke haft de nævnte ekstraindtægter, havde det bestemt set sølle ud.

Skovdrift kræver erfaring og forstmæssig indsigt. Det er ikke som i landbrug, hvor man sår en afgrøde, som høstes få måneder efter. Her er der tale om en langtidsplanlægning, som let kan løbe over et 50-100-årigt forløb. I erkendelse af den manglende indsigt har de forskellige bestyrelser i de forløbne 125 år altid holdt sig tæt op ad Hedeselskabet, der på trods af erfaring og stor ekspertise altid loyalt har vejledt ud fra de forskellige bestyrelses egne forslag og ønsker.

Der er i dag 265 noterede aktier, der har en pålydende værdi på 1000 kr. En del af dem er i fri handel og averteres ofte til salg som jagtaktier til en pris, der let kan svinge sig op omkring de 25.000 kr. Den meget

høje pris skyldes først og fremmest, at aktien giver adgang til en billig jagt.

Det er nemlig sådan, at der ikke betales udbytte af et evt. overskud, men at det skal hensættes til senere brug i plantagen. Som kompensation for det manglende udbytte inviterer bestyrelsen i stedet aktionærerne på tre eller fire jagter om året, hvorfra evt. nedlagt vildt sælges til fordel for plantagen.

SKÆRBÆK SØ OG RESTAURANT

Som omtalt under afsnittet økonomi købte plantagen d. 7. marts 1913 den del af Skærbækgård, der omfattede fabriksbygningen med vandhjul, have og omliggende jord. Planen var så at ombygge fabriksbygningen til sommerrestaurant. Den 3. maj året efter åbnedes afholdsrestaurant Skærbæk med ægteparret Kristine og Chr. P. Christensen som forpagtere.

Stedet blev gennem de næste 60 år et yndet udflugtsmål og meget besøgt trakørsted for omegnens beboere. Mangan skole- og foreningsudflugt havde stedet som endemål for turen. Her var der mulighed for at få en sejltur i en af de to robåde, der kunne lejes, her kunne man købe is og sodavand efter en spadseretur i skoven, hvis man da ikke foretrak en forfriskende dukkert i det rene og klare søvand.

Det med det rene vand fik desværre en brat ende.

I 1948 blev søens fødebæk, Gunderup bæk reguleret og fik vandstanden sænket, med det resultat, at vandet blev så forsuret og okkerholdigt, at det mest af alt minde om fortyndet svovlsyre. I løbet af kort tid blev søens naturlige flora fortrængt af planten, Liden siv (*Juncus bulbosus*), der tog magten med en frodighed, så søen blev

tilgroet i en grad, at sejllads med robådene var umuligt.

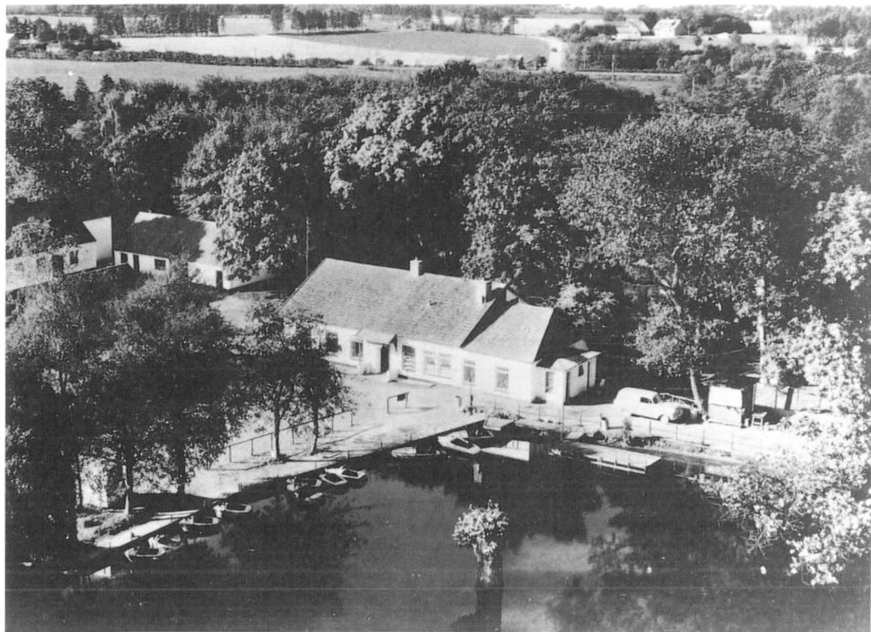
Den 10. oktober 1949 afholdtes det første af en lang række bestyrelsesmøder med det faste punkt på dagsordenen, »*søens tilstand*«. På mødet blev det besluttet at lukke vandet ud af søen for så at se, om ikke frosten ville dræbe Liden siv. Det gjorde den ikke.

Året efter harvede man bunden op og skrabe den ren for planterester, men heller ikke det hjalp. Der måtte åbenbart helt andre og mere probate midler til. Om det kan man læse i referatet fra bestyrelsesmøde d. 20. feb. 1950, hvortil man havde indkaldt en ekspert, landbrugskandidat og folketingsmand Jens E. Foged, Hammerum.

Efter sammen med bestyrelsen at have besøgt søen, foreslog folketingsmanden, »*at man indkøbte og udstrøede en passende mængde natriumklorat*« – et i fyrreerne meget populært plantebekæmpelsesmiddel – der dog ret hurtigt blev forbudt, da det viste sig at være alt for farligt at bruge. Det blev overladt til plantør Karl Petersen at anskaffe og udstrø 200 kg af giftstoffet, »*som landbrugskandidaten ikke mente ville skade fiskebestanden i Fjederholt å*«. Liden siv lod sig dog ikke kue. Den fortsatte sin stædige vækst, og hvordan det gik med fiskene i Fjederholt å, melder historien ingenting om.

I 1958 trak Chr. P. Christensen sig tilbage, hvorefter forpagtningen overgik til Walther Frederiksen, der i et forsøg på at forbedre det nu mærkbart faldende besøgstal indrettede en minizoo ved søen.

Liden siv blev ved med at være et problem, og om den så var en medvirkende årsag til, at plantagen i 1965 solgte restaurant og sø til konditor Gunnar Sørensen,

Restaurant Skærgården med udlejningsbådene. (Herning lokalhistoriske Arkiv).

Herning, meldes det intet om. Gunnar Sørensen ombyggede stedet til en moderne helårsrestaurat, som han i 1971 solgte til KFUK's sociale arbejde, der indrettede stedet til højskole. Og Liden siv, den driller stadigvæk.

PLANTAGEN UNDER BESÆTTELSEN

Besættelsestiden gik ikke upåagtet hen for plantagens vedkommende. Den tyske værnemagt havde taget et større område af dens areal i brug som øvelsesområde.

På begge sider af »Mælkevejen« blev der efter militære ingeniørberegninger anlagt en mini »vestfront« med løbe- og skyttegravskæder flankeret af kanonstillinger. Arrene efter opgravningerne ses tydeligt i skoven den dag i dag. Det skæm-

mende jordarbejde sammen med, at der tre gange i foråret 1944 opstod ildløs i forbindelse med skydning med løst krudt fik bestyrelsen til at protestere over for værnemagten. Det skinner mere end klart igennem, at formanden Martin Lauridsen ønskede tyskerne ud af plantagen. Det kunne der naturligvis ikke være tale om, men den 6. maj indvilgede Den dansk-tyske kommission i at mødes med bestyrelsen, og med skovrider Mørk Sørensen, Hedeselskabet som tolk og forhandlingsleder lykkedes det at få en erstatning på 300 kr. for de afbrændte arealer, ligesom man fik en årlig lejeindtægt på 1036 kr. for fremtidig brug af skoven som øvelsesområde.

På den største af Taulundhøjene, der ligger op mod plantagens nordgrænse, var

44 aktionærer og 23 klappere fotograferet efter en jagt engang i begyndelsen af 1900-tallet. Billedet er taget foran »pavillonen«, forløberen for restaurant Skærgården. Klapperne er elever, der i dagens anledning havde fået en fridag fra Lind Skole. Det var meget belejligt for deres lærer Leonard Abel Pedersen, der var med som jæger. Han ses som nr. 1 i forreste række fra højre.

der placeret et udsigt- og luftmeldetårn, hvis fundament stadig kan ses.

Lind skytteforenings skydebaner, der lå inde i plantagen i en afstand af ca. 1 km. til henholdsvis Skærbæk og Lind, brugte tyskerne også.

Det var herfra at en vildfaren kugle den 11. marts 1944 gik igennem en rude på Lind skole og ramte den da 11 årige Johannes Nielsen, der sammen med klassens øvrige 11 elever opholdt sig i klasseværelset. Kuglen gik gennem drengens højre skulder og ud gennem ryggen, oplyser Herning Folkeblad.

Videre kan man læse: »At lærer Mandø netop havde lagt nogle bøger hen til et bord ved vinduet, og at drengene stod i en klump omkring bordet, da kuglen fo'r gennem vinduet. Der blev nogen uro blandt drengene, og lærer Mandø beordrede dem derfor tilbage til deres pladser, hvorefter han bar den hårdt sårede dreng ind i privaten, hvor en tilkaldt læge forbandt ham og fik ham indlagt på sygehuset.

Det var i øvrigt ikke første gang, Lind skole blev ramt af vildfarne projektiler. For nogen tid siden gik en kugle ind gennem en af ruderne og passerede ganske tæt forbi lærer Mandøes hoved, og en anden gang gik en kugle gennem lærerens sovekammervindue. Den gennemhølede en ulden kjole og noget andet tøj i en garderobe«.

STIER OG VEJE I PLANTAGEN

Når man tilplanter et areal på flere hundrede tdl., skal der naturligvis anlægges nogle arbejdsveje i de forskellige afdelinger.

Ud over dem har man heldigvis bevaret nogle af de ældgamle stier og veje, der har været brugt siden tidernes morgen. På Det Kongelige Videnskabernes Selskabs kort fra 1803 over Lundenæs amt kan man se beliggenheden af nogle af disse gamle færdselsårer. Forbindelsen fra Viborgvej gik gennem Knudmose, forbi Fejerskovhuse, gennem Rind plantage langs planteskolerne og videre ned over Fjederholt å

Plantørhuset fra 1885 som det ser ud i dag. (Foto forf.)

ved Donsigbro og derfra mod syd, til den stødte til Den jyske Hærvej ved Rørbæk sø

Stykket gennem Rind plantage er stadig en af de mest trafikerede veje i plantagen. I begyndelsen hed den Præstevejen, hvorfor ved jeg ikke. I dag kaldes den altid Mælkevejen, vist nok fordi mælkekusken fra Kideris, Svendlundområdet benyttede den som genvej til mejeriet i Lind.

Langs østskellet gik der en gangsti fra Skærbæk til Lind. Den blev i 1896 rykket ind i skoven, så den havde sit udgangspunkt fra en af Taulundhøjene. Der er for mig ingen tvivl om, at formålet med den flytning var, at man fra højen kunne stå og skue ud plantagens arealer. Der var nemlig tradition for at indlede de årlige generalforsamlinger med en besigtigelse herfra. Det har helt givet været en stolt bestyrel-

se, der efter forbillede fra Hedeselskabets Skallebjerg har kunne indlede generalforsamlingerne fra toppen af den flagsmykkede gravhøj.

Fra Rind kirke udgik der tre kirkestier, der mere eller mindre havde berøring med plantagen. Kollund kirkesti – i dag Rind Kirkevej – gik langs skovens nordgrænse og Skærbæk – Fjederhold kirkesti – i dag Rind Plantagevej – havde et forløb ca. 300 m. nord for og langs med Fjederholt å.

Kirkestien til Høgild, Kølkjær og Vognlund gik skråt fra kirken hen mellem præstegårdens stald og plantagen, og derfra ned langs det sydlige fredsskovdige ned til en spang over Fjederholt å og derfra videre syd på.

I 1972 blev det foreslået at »*frede og genoplive den århundrede år gamle kulturbeskyttede kirkesti*«.

Af grunde jeg ikke her skal komme nærmere ind på, blev stien på det sidste stykke langs Præstegården placeret et godt stykke inde i Rind plantage. Det protesterede bestyrelsen over, og en tillægskendelse lagde den ud på fredsskovdiget. Her kunne den rent teknisk ikke anlægges, og en tredje tillægskendelse på Danmarks Naturfredningsforenings foranledning flyttede den tilbage til plantagen, der appellerede afgørelsen til Overfredningsnævnet, som gav bestyrelsen medhold i, at det var en uhensigtsmæssig placering, annullerede kendelsen og påpegede gode muligheder for at lægge stien uden for skoven.

Så var man lige vidt. Stien var nu flyttet tilbage til fredsskovdiget, hvor den i øvrigt den dag i dag ligger hen som en uafsluttet fredningssag.

Sagen lå så stille indtil 1988, hvor Ringkøbing amts fredningsnævn med hjemmel i en ny vejlov bad Herning kommune om at ekspropriere stien. I stedet for at få rettet de åbenlyse fejl fredningsnævnet havde begået under den indledende fase, valgte kommunen at give stien nøjagtigt det forløb, Overfredningsnævnet havde suspenderet.

Den afgørelse ramte plantagens bestyrelse hårdt. Jeg var selv med under sagen. Vi havde samme følelse som en mand, der var blevet frikendt ved Højesteret for derefter blot at komme hjem og blive dømt af den lokale byret. Enden på det lange og til tider bitre sagsforløb blev, at kommunen anlagde en cykel- og gangsti syd om Præstegården, og den gode idé med *fredningen og genoplivningen af den århundredre gamle kulturhistoriske kirkesti*, var en saga blot.

PLANTAGENS BETYDNING FOR LOKALSAMFUNDET

Står man i dag oppe på toppen af Rind plantages sydøstligste og højeste punkt, Bavnehøj i Slumstrup og kikker ud over det omkringliggende landskab, er det næsten kun skov, man kan se. Man er bogstaveligt talt omgivet af træer hele horisonten rundt. Det er vanskeligt at forstille sig, hvordan landskabet så ud for 125 år siden, da det lå åbent for den bidende vestenvind med de hyppige sandstorme og kolde havgus, der uden varsel kunne komme snigende og ændre en varm sommerdag til en råkold vinterdag. Man led også under mangel på træ til opvarmning og husbyggeri. Da Lind skole nedbrændte i marts 1889 måtte sognerådet sende to af dets medlemmer på en flerdages tur til Århus for at købe brugbart tømmer til genopbygningen.

Skovrejsningen og læplantningerne er uden overdrivelser én af de største miljøforbedringer, landet nogen sinde har gennemlevet. I løbet af to generationer ændrede landskabet totalt karakter. Lævirkningen gav en forøgelse af gennemsnitstemperaturen på over en grad celcius.

Det er indlysende, at så drastiske ændringer ikke kunne ske uden, at det ville få konsekvenser for både flora og fauna. Mange nye plante- og dyrearter har indfundet sig i takt med de nye plantager. En plante som Hvid anemone var en sjældenhed i Vestjylland i forrige århundrede. Bøgetræer måtte man til Silkeborg for at se.

Til gengæld er mange af de kendte hede-karakterplanter blevet fortrængte af skovtræerne. Vårkobjælde, ulvefod og arnica eller volverlej er i dag sjældne planter. De to sidstnævnte er dog stadig at finde i Rind plantage.

Faunaen er blevet beriget af en tæt bestand af rådyr, fasaner og skovduer. Flagspætter, grønspætter er almindelige. Inden for de sidste år har enkelte sortspættepar ynglet, og der er set ravn. Et væld af småfugle som sangere, træløbere, spætmejsler, musvitter, sump-, sort-, blå-, og halemejsler findes spredt rundt i skoven. Visse år har der endog været besøg af natteergale i plantagens engarealer. Til gengæld har vi måttet sige farvel til urfuglen, hejlen, hedelærken og natravnen.

Men alt i alt har den store miljøindsats, som energiske og fremsynede Rindborgere lagde grunde til i 1874, været til fordel for egnen. Ikke bare miljømæssigt, men også socialt. Plantagen har gennem årene givet arbejde til mange lokale beboere. Den gav leveringstryghed under de to verdenskriges mangel på livsnødvendigt brænde.

I dag er det som rekreativt område for nærmiljøet, at plantagen har sin største værdi.

Få skove i Jylland bruges så meget som Rind plantage. Hver eneste dag kan man

møde folk, der nyder stilheden i skoven. Mange skoler, børnehaver og fritidshjem bruger den som led i deres pædagogik. Adskillige foreninger og klubber afholder naturvandring for medlemmerne - alt sammen til gensidig gavn og glæde for alle parter.

Plantagens bestyrelsesformænd gennem de 125 år:

- 1874-1916: P. H. Eugen Tolderlund,
bankdirektør, Herning Hede- og
Diskontobank
1916-1933: Peter Fejerskov,
gdr. og sognefoged, Lind
1933-1954: Martin Lauridsen, gdr.
Donsiggård, Skærbæk
1954-1974: Jens Lauridsen, gdr.
Donsiggård, Skærbæk
1974-1983: Christian Juel, gdr,
Lilling, Gunderup, Skærbæk
1983-1988: Aksel Tornøe, fotograf,
Skærbæk
1988-1995: Evald Sønderby, lærer, Lind
1995-1996: Jens Jensen, Brande
1996- Jørn Hannibal, Skærbæk

Johannes Evald Sønderby
Født 1940 i Idom
Lærer og skolebibliotekar
på Lind Skole
Ydertoften 42, Lind
7400 Herning

En 12-årig drengs oplevelser på et gammelt nonnekloster

af Leif Novrup

For en del år siden fik Vinderup Egns-historiske Arkiv indleveret et gulnet stilehæfte. Med sirlig håndskrift var nedskrevet en 12-årig drengs oplevelser fra 1901. Drengen – Ejnar Hansen, Vosmose – kaldte sine optegnelser for *INTERESSANTE OPLEVELSER* med undertitlen *GAMMEL STUBBERGAARD OG OMEGN. En vinters ophold på den jyske hede!*

Ejnar Hansens far var netop antaget som skytte på Stubbergård.

Drengen med sin familie skulle altså i 1901 have boet i Sevel eller rettere nede på det, vi i dag kalder Klosterruinen ved Stubbergård Sø.

Dette måtte jeg lige have verificeret! Jeg gik op i skolens depot og fandt de gamle skoleprotokoller frem. I *Autoriseret Dagbog for Sevel Skole 1896 – 1915 for første og anden klasse* kunne jeg under november måned 1901 se, at en dreng ved navn Jens Ejnar Hansen var begyndt i skolen i 3. klasse den 2. november. Han havde kun forsømt én dag af lovlig grund den 16/11 og derfor haft 11 skoledage i november. Man gik jo kun i skole hver anden dag.

Så det tydede på, at stilehæftet talte sandt, og spændende var det nu at læse en drengs oplevelser ved Stubbergård Sø for omkring 100 år siden.

Stilehæftet begynder således:

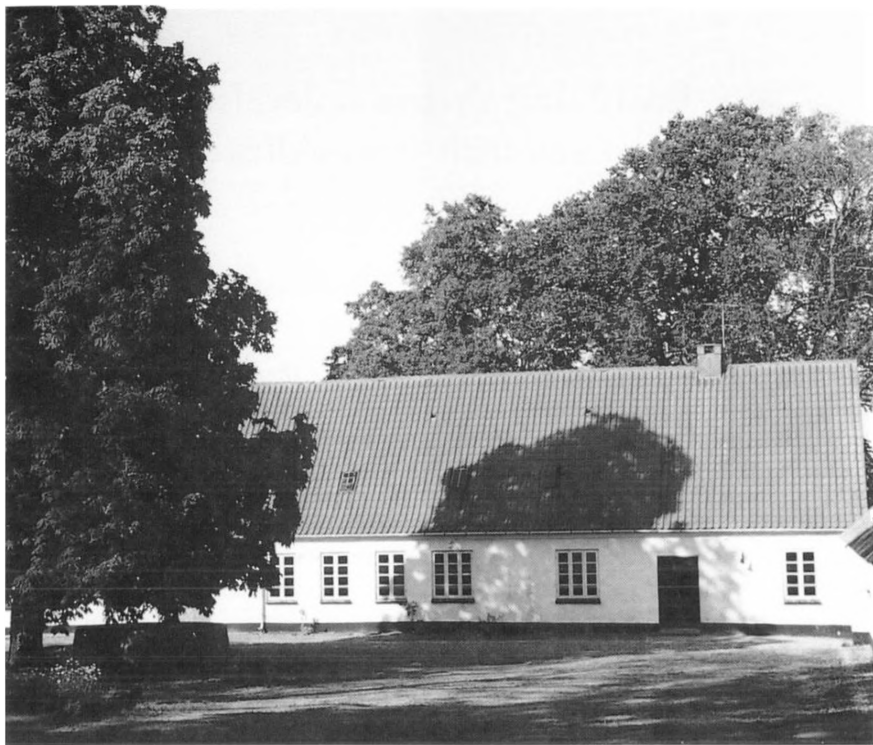
»Gammel Stubbergaard og Ome gn.

En vinters ophold på den jyske hede!

Det var med en vis glæde, at jeg hørte noget om, at vi skulle rejse til Jylland, hvor far skulle være skytte hos en fru E. Bruun de Neergaard (født komtesse Holstein Holsteinsborg) på Stubbergård – ikke fordi jeg gerne ville fra min fødeby Revninge – nej, tværtimod, jeg kunne næsten ikke forstå, hvordan jeg kunne rejse fra alle mine venner og bekendte, måske for stedse. Men det var en higende lyst til det eventyrlige, og en lyst til at se mig om og til at skue Jyllands hede, der fik mig til at glæde mig ved afrejsen. Dertil kom, da far havde været oppe i Jylland og set lejligheden, fortalte han, at det var på en ruin, vi skulle bo.

Efter aftale med fru Neergaard var far på prøve en måned, og i den tid gik vi så og ventede på nærmere ordre om indpakning af rejsegodset m.m. Tillige fik vi, da far skulle blive, huset og smedjen solgt.

Den 13. oktober sendte vi rejsegodset af sted, og den 14. dampede vi væk med toget, efter at have hilst af med alle venner, mod det forjættede land. Vi rejste hele natten, og om morgenen den 15. oktober 1901 ankom vi til Vinderup Station i et stilfuldt vejr. Der hørte vi først den rigtig jyske dialekt summe om os. Knudsen – bestyreren på Stubbergård – var ankommen til stationen med køretøjet, der skul-

*Stubbergård 1999 set fra sydøst med gårdspladsen foran. Under kastanietræet den artesiske brønd.
(Leif Novrup foto).*

le bringe os til vort nye hjem. Efter at vi havde hilst på ham og var blevet læsset, hvilket tog en vældig tid, rullede vi af sted ud af Vinderup, ud over heden, forbi kæmpehøje og små granplantager og sommetider forbi en faldefærdig hedehytte eller en statelig bondegård med husmølle på taget. Overalt lå den tykke tåge, der just var blevet til støvregn, og gjorde gråt, gråt for vore blikke, der ville skue hedens skønhed, men kunne ikke se den.

Det tog nogen tid den halvanden mil, vi havde til ruinen, men endelig nåede vi Stubbergård, og i en fart snurrede vi op

foran hoveddøren for at hilse på hendes nåde fru Neergaard, men hun var ude på ruinen for at tage mod os der, og så kørte vi videre ud efter skyttehuset til. Vejen var forfærdelig for os øboere. Vi røg om imellem hverandre, og snart gik vognen på to, så på tre og så på to hjul igen. I den dur gik det hele vejen, og da vi nåede bakken, hvorpå ruinen lå, skulle vi køre næsten lige i vejret, så vi havde nær gået bag af vognen, men vi var dog på den, da vi kom op på gårdspladsen, og dygtig forpjuket så vi ud, da vi hilste på fru Neergaard, der er lille af vækst, rank majestætisk hold-

Huset som skytten boede i med sin familie. (Foto fra 1909 på Nationalmuseet).

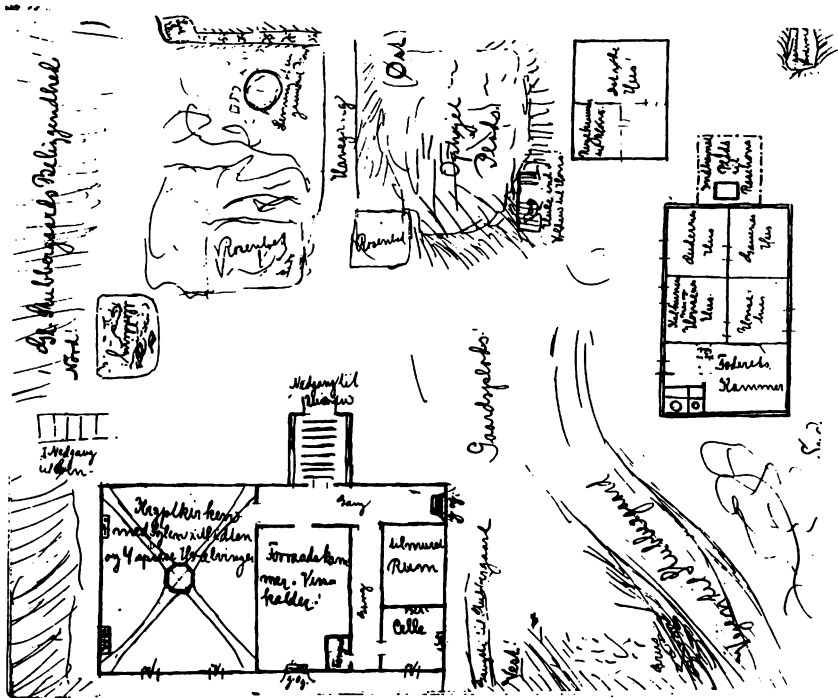
ning, åbent, men strengt ansigtsudtryk. Således var indtrykket af hende, som hun stod der og bød os velkommen. Hun havde gummistøvler og korte skørter på. På nakken bar hun sin lille Hammerless cal. 16, og et par Gordon-settere holdt hun i hånden. Hendes røst var sprængt, så hun næsten skræmmer, da hun anviser os værelserne.

Efter at have gjort det, lader hun os ene med en portion grønkål, som hun har ladet koge til os«.

Fru Neergaard, som omtales her, er den Sofie Elisabeth Bruun de Neergaard, der er født den 5/9 1859 på Holsteinborg, Sorø amt. Hun blev enke i 1880 og levede som sådan af sin formue, da hun tog ophold i Sevel sogn i 1898. Hun er den såkaldte »Grevinde på Stubbergård«, hvis

lidt særprægede manerer vakte opsigt i Sevel. Hun gik meget på jagt og promenerede da i mandfolkebukser, hvad jo var nok til at vække opsigt. For lettere at komme over søen til jagtmarkerne på Hjelm Hede lod hun bygge den såkaldte »Grevindens bro« umiddelbart nord for Gl. Stubbergård, hvor altså nu Ejnar Hansen og hans familie skulle bo. Hun er altså nu i 1901 42 år gammel.

I Hardsyssels Årbog 1911 findes en stor artikel om Stubber Klosters historie skrevet af pastor Villads Christensen. Her skal blot erindres om, at Stubber Kloster efter reformationen i 1536 overgik til kongen og blev en herregård med Iver Juul som den første ejer. Ved arvedelingen i 1662 deltes den på forskellige ejere. Gården stod tildels ubeboet i et helt århundrede og forfaldt, hvorfor ejeren Jacob Boserup

Ejnar Hansens plan over Gammel Stubbergård, hvor de boede. Til venstre kælderen, som beboelseshuset stod oven på, til højre udbuse. Foroven til venstre »Levning af en gammel brønd».

omkring 1850 flyttede den nærmere Sevel – under navnet Ny Stubbergård. Det var her fru Neergaard boede med sine folk.

Den gamle gård – Gammel Stubbergård – med de alentykke mure blev 1870 solgt til nedbrydning, ved hvilken lejlighed arkivet gik til grunde. I 1901 stod kun kældrene tilbage som et minde om gamle dage, og der var bygget et hus ovenover dem for at bevare dem. Det var i dette hus, at Ejnar Hansens familie skulle bo. Ifølge skoleprotokollen boede der tjenestefolk med skolesøgende børn her på ruinen ind til 1908. Et foto fra året 1916 viser, at huset nu er borte.

Ny Stubbergård ejedes i 1901 af Svend Gustav Møller til stamhuset Østrupgård på Fyn, idet han havde købt herligheden i 1890 af Alfred Kappel. Allerede året efter – i 1902 – solgtes Ny Stubbergård videre til geologen, professor dr. phil. Kr. Rørdam.

Ifølge folketællingen 1/1 1901 boede der på proprietærgården Stubbergaard ud over fru Neergaard et gårdbestyrerpar Niels Jørgen Nielsen og Maren Nielsen, der i 1895 var kommet fra Østrupgård, Fyn. Ejnar Hansen kalder dog bestyreren for Knudsen i oktober samme år! Bestyrerparret havde en tjenestepige ved

navn Ane Cathrine Christensen og en daglejer ved navn Anders Andersen.

Fru Neeergaard havde da en skytte ved navn Jørgen Henrik Madsen, to kvindelige tyender ved navn Regine Mikkeline Vindelev og Marie Kirstine Sørensen samt en sygeplejerske Ane Marie Madsen boende på gården.

Ejnar Hansens far må altså have afløst skytte Jørgen Henrik Madsen til oktober 1901.

Ejnar fortæller videre:

»Da vi havde spist os mætte, går vi ud for at se omegnen og beboelsen. Det første vi så, var nok ansigtet af Knud Gyldenstjerne, der var udhugget i granit og muret ind i væggen over indgangsdøren. Ved siden af denne var der en udbygning over stentrappen, der førte ned til kryptkirken, hvorpå skyttehuset var bygget af røde munkesten. I denne kryptkirke, der er den sidste levning af klosteret gammel Stubbergård, var der meget skummelt, thi ikke meget dagslys eller frisk luft nåede derned. Idet vi træder ind i selve kirken, gyser det i os, hvad enten det nu var kulden eller uhyggen, og vi træder forsigtig frem på det klamme murstensgulv. Midt i denne sal står der en murstensøjle, hvorfra der udstråler fire hvælvinger, så rummet deles rettest i fire dele. I muren var der et par store fordybninger, hvor der lå nogle ben, et par kranier af mennesker og en vældig nøgle, måske Sct. Peders nøgle. Hvor er det forunderligt at tænke, at her på samme sted har nonnerne for mange hundrede år siden sunget deres messer, og hvad vi senere hørte af folk, skulle de gøre det endnu.

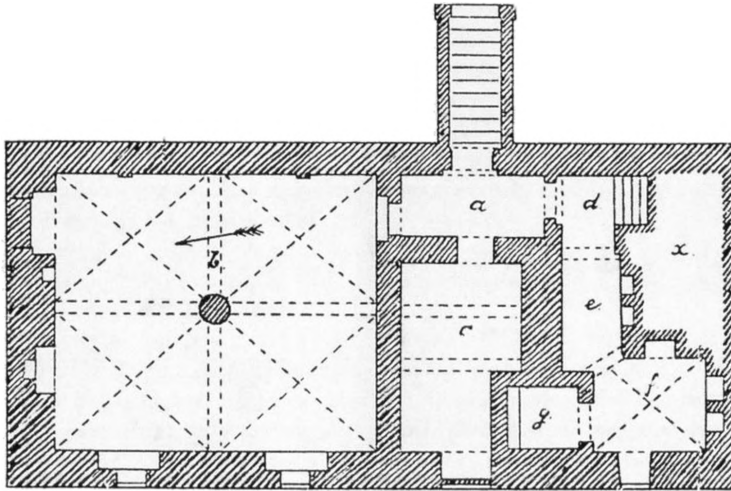
Derfra gik vi ind i et rum, hvor de skulle have haft kælder, derfra igennem en gang ind til et lille firkantet hummer med

hvælvinger over. I væggen var der nogle fordybninger, hvor der siges, at bønderne, når de skulle straffes, sad krumslået. Derfra var der indgang til et endnu mindre rum med stenbænke. Det var sikkert nok et fængsel. Ved siden af dette var der et indmuret rum, hvor der nok sad en dame og sukkede inde. Da vi kom op i den fri luft, trak vi vejret betydeligt friere.

Idet vi går over gårdspladsen, om den kan kaldes så, til hønseriet, kan vi ikke lade være at standse og nyde den ejendommelige udsigt. Mod øst er Stubbergård sø med en lyngbakke til baggrund, på hvis skrænt egepurrene stod og spejlede sig i søen – og så den uendelige Hjelm Hede – mod syd snoede Stubbergård sø sig som en flod imellem Hjelm og Karups hede – mod vest lå den lille Ladegård sø med sine rørkanter, og længere borte kunne man skimte Stubbergård, hvor fru boede, lidt af Stubbergårds skov og Helle søen – mod nord strakte Stubbergård sø sig videre og løb sammen til en å langt omme, hvor der lå et hus, som far sagde hed: Sortehuset, og under dette hus, der er bygget over åen, gemte sig en stor ålekiste – nærmere ved os var der en bro – Fruens bro – der gik over søen til en halvø – »Øen« – kaldet. Vi står længe og betragter den ejendommelige udsigt for os fynboere. Særlig ejendommelig er de masser af ænder i søerne. Uvilkårligt tænker vi: Hvad skal vi opleve her. Ikke en lyd af menneskenes rastløse færden når vort øre.

Tankefulde vandrer vi over til hønseriet for at besé det. Der var rent og pænt, nylig fejtet og strøet grus i alle rummene, og hvad der var det allerbedste, loftet sad fuldt af de dejligste hedetørv. Der var nok ca. 16.000, men heller ikke spor af brænde.

»Det vil nok blive rart, når den barske

Grundplan over Stubber Klosters kælder. Opmåling ved J. B. Løffler fra slutningen af 1800-tallet.

vinter kommer med vilde vestenstorme«, tænkte vi.

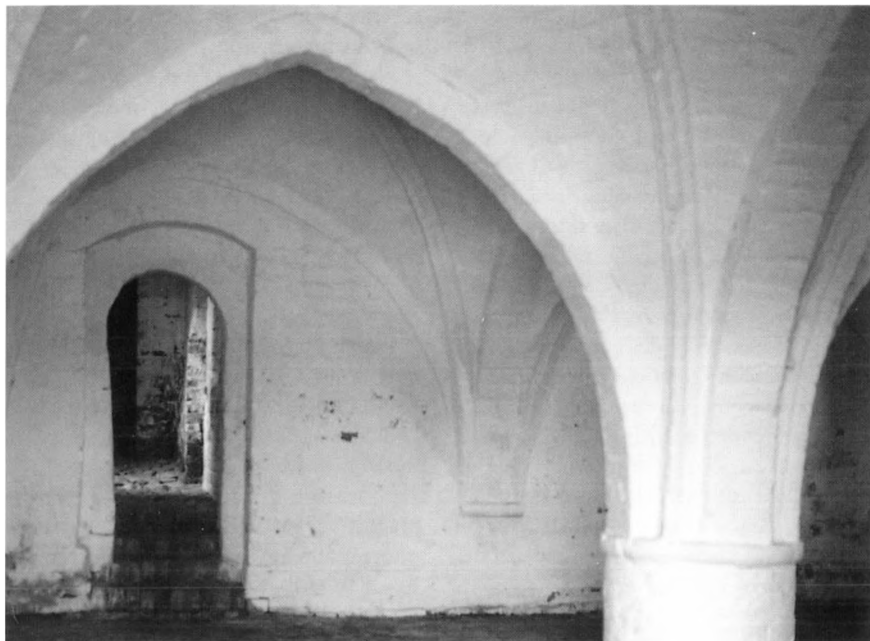
Bag ved hønsehuset har nonnerne haft begravningsplads. Store tilhuggede kampesten vidner herom. Fra dette går vi til haven, der er anlagt ned ad bakkeskrånningen mod søen i øst. Den er omgivet af jordvolde, hvorpå nogle hyldebuske er plantet for at give læ for de enkelte unge lave frugttræer, der er plantet der. Lidt gyvel er der i haven, foruden nogle køkkenurter, kål og kartofler. Neden for haven ud til søkanten ligger der en gammel grøftevold, hvorpå der står nogle ældgamle udgåede elletræer, som vist nok havde stået der før Gl. Stubbergård brændte. Nu er der ikke mere at se, og nu kom også flyttegodset, så vi fik travlt med det. Klogelig havde vi taget lidt (et lille læs) brænde med herop, for ellers havde det

nok ikke været nemt at få ild i tørvene, hvilket måske dog nok kunne lade sig gøre, da tørvene er meget lette og tørre.

Forkarlen på Stubbergård, »Villes«, en ældre jyde, spurgte nok så lunt på sit ravjyske, om vi ikke havde nogle æbler med fra Fyn, som efter deres mening er et rent paradys at leve i, da der er så meget frugt – men vi havde desværre intet.

Vi arbejdede lige til aften med at pakke ud og var endda ikke færdige, men sengene, som vi skulle sove i, havde vi dog fået stillet op på benene. Trætte, som vi var, gik vi tidlig til sengs, og skulle så prøve at sove højt oppe i Jylland ikke langt fra Limfjorden og $\frac{1}{4}$ mil fra nærmeste beboelsessted, og oven i købet lige over en kryptkirke, hvor spøgelseerne huserede. Vi lå længe og lyttede, men faldt endelig i søvn. Ved midnatstid vågnede vi igen og kunne

Stubber Klosters kælder, der formodes at være nonnernes spisesal. 1999. (Leif Novrup foto).

ikke sove, for stormen suste og hvad var det en dyb summen, så et hvin, så nogle klagende toner, så atter en dyb brummen, som lød nede fra kirken, der var så uhyggelig. Rædselsslagne stirrer vi ud i mørket, mon det da virkelig var sandt, det »Villes« sagde, da han var herude, at nonnerne havde travlt herude hver nat. – Til alt held lægger stormen sig, og alt bliver roligt igen, og så falder søvnen på os igen, men det er en urolig søvn, Ole Lukøje har indpodet os, for nonnerne var stadig i vore tanker«.

Ejnar Hansen nævner flere gange kryptkirken. I dag mener man ikke, at disse bevarede kælderhvelvinger fra klosterets velmagtstid i det 15. århundrede skulle

have været kirken, som den mundtlige overlevering sagde, men derimod nonnernes spisesal. Historikeren P. K. Hofmann skriver i sin lille bog, *Sevel Sogn, Minder og stemninger*, 1949: »For længst er lyden af nonnernes skridt over teglstengulvet døet hen i det store krydshvælvede rum, der uden tvivl har tjent som klosterets refektorium (spisesal).«

Det samme gælder for det såkaldte »nonnefængsel«, som Ejnar Hansen også beskriver. Det har nemlig i stedet for været klosterets malkølle. Malten er blevet tørret på kølleflagen, der har ligget hen over luftkanalernes øvre munding. Til gengæld kan man ikke afvise, at samme rum i herregårdstiden kan have været anvendt som hundehul for genstridige

hovbønder fra Sevel og Trandum. Men endnu i Hardsyssels Årbog fra 1911, hvor Villads Christensen skriver om Stubber Klosters historie, kan følgende læses: »Kommer man da ned ad denne trappe indefra, fører der en mørk gang til venstre ind til en hvælving, hvorfra der igen går en snæver åbning ind til et skummelt og uhyggeligt rum, det er det såkaldte nonnefængsel, den murede bænk, hvor synderne kunne sidde, og lydhullerne i loftet findes endnu, som de var dengang, da nonnerne, som traditionen fortæller, for overtrædelse af klostertugten afsonede deres synder der, og alting tyder på, at det er klosterfængslet, der her er bevaret i sin oprindelige skikkelse.« Men Nationalmuseets udgravninger viste altså noget andet!

Hovedet hugget ud i sten af Knud Gyldenstjerne har jeg aldrig set, og det er forsvundet. Knud Gyldenstjerne blev i 1620 gift med Christence Juul på Stubbergård og med ham er vi inde på livet af de uhyggelige gengangerhistorier, der har vandret fra slægt til slægt i Sevel sogn.

Knud Gyldenstjerne havde fået en udmærket opdragelse både herhjemme og i udlandet og var en tid også hofjunker, men skal man tro sagnene, varede det ikke længe efter brylluppet, før både fru Christence og bønderne under Stubbergårds gods mærkede, at de havde fået en herre, der forstod at bruge sin magt. Efter hans død tilskrev man ham alle mislige handlinger, også selv om de havde fundet sted mange år forinden. Således fik han også skyld for at have nedrevet Trandum kirke, hvilket Iver Juul havde æren for i 1554. Men det passede så godt ind i fortællingerne om ham, når bønderne om vinteraf-

tenerne samledes om langbordene rundt om i hjemmene.

Naturligvis kunne en så ond mand som Knud Gyldenstjerne ikke finde ro i sin grav. Tidens tro på gengangere og spøgelser formede de skrækkeligste historier om ham, og om hvorledes han om natten huserede på Stubbergård. De gamle, endnu bevarede kælderhvælvinger blev skuepladsen for hans natlige genkomst til gården.

Endelig lykkedes det den ikke fødte – men af sin mors liv udskårne – præstesøn Knud Ufødt fra Vridsted at nedmane ham i banken mellem Fruerlund og Sovgård mose, men for at betone, at det ikke stod rigtigt til på dette sted, fortalte man, at græsset var grønt om vinteren og visent om sommeren, der hvor nedmaningen havde fundet sted.

»Om morgenen vågner Jakob, Martin og jeg tidligt og får lov til at komme op: Da vi vel er i tøjet farer vi straks ud for at se os om, men skotter dog lidt til nedgangen til kirken og kommer ikke i nærheden af den. Det er stille nu. Søen ligger som et umådeligt spejl. Solen er i opgang, og den kaster sine stråler op mod himlen, der er ganske rødfarvet. Vi betages af det storartede syn og den højtidsfulde stilhed, der kun er afbrudt af en hel del andre forskellige lyde. Lappedykkere glider med en svanes holdning parvis ud fra rørene og efterlader sig lange strimer i det blanke spejl. Blis-høns og grænders svømmer så småt omkring i rørene, en større flok skalleslugere er ude at fiske, og ud over søen trækker en flok hvinænder i susende fart, nogle sangsvaner høres lig klokketoner i det fjerne, bakken mod øst spejler sig i søen tillige med solen, der nu viser sin purpurfarvede

skive lige over bakkekammen. Hvor er det smukt, hvor er det skønt.

Med en vis glæde i sindet over den stor-slåede natur og den dybe fred, går Astrid, Laura og jeg til vort arbejde i hønseriet: Først kommer hønsene, kalkunerne og ænderne ud og får deres dagvær efter en spiseseddel, som vi havde fået foræret af fru Neergaard, så fejrer vi rent op i de forskellige rum, skurer hjallene (rækkerne) og redekasserne, så strøs der harpet grus. Da det er besørget, er vi svært glade ved frokosten.

Efter frokosten koger vi fedtegrever til hønsene, og så har vi hønseriet i orden, når undtages fodringen om middagen og om aftenen. Vi arbejder rask væk med flyttegodset, og får stuerne sat til med bohave. Tilfældigvis kommer vi ned i kirken og lidt uhyggelig til mode går vi og ser os om til øjnene tilfældig faldt på en ituslået rude, »oho, der har vi nonnerne«, udbryder jeg. Det fik vi snart ordnet ved hjælp af en hammer, lidt søm og en fjæl.

Om eftermiddagen fik vi besøg af fru, så skulle det vise sig, om vi kunne feje. Fodringen var god nok og vaskningen af rækkerne var også helt godt. Så kom hun ind, hvor ænderne huserede, og der fandt hun nogle ekskrementer af vedkommende ænder, og så revnede ballonen. »De kommer til at bruge skovlen og kosten lidt mere«. »Javel«.

Tiden går, og vi er snart inde i forholdene. Jeg har flere gange været i Sevel hos købmand Gade og også set almueskolen, som jeg snart blev nødsaget til at søge, hvilket jeg ikke var glad for, da jeg i Revninge på Fyn gik i friskole. Nå, den 1.

november tog jeg Jakob ved hånden, fik en god mellemmad og alle de skolebøger, jeg ejede, i tasken og gik så i skole. Jeg meldte mig til førstelærer Petersen, der netop var inde i 2. klasse. Derind kom Jakob, men jeg kom ind hos andenlærer Sørensen i 3. klasse og kom straks til at sidde øverst. Det viste sig, at jeg klarede mig godt, især da jeg fik købt mig en læsebog, som ikke kunne undværes i en almu-eskole.

Hver anden dag passerede vi så Stubbergård, idet skolevejen gik forbi Ladegårdsøen, tværs igennem gården, forbi et stort rundt vandbassin, der stod midt på gårdspladsen, op af dette ragede et krumt rør, af hvilken der altid løb vand ned i bassinet – videre gik vi forbi hoveddøren over en bæk, der kom fra skoven og løb igennem haven udenom hovedbygningen til Hellesøen – vi kom fra haven igennem en dyb hulvej op forbi præstegården igennem en allé af pile, drejede så til venstre op af en bakke, og så var vi ved den røde skolebygning«.

Om skolen i Sevel fandt jeg følgende i embedsprotokollen:

I slutningen af sidste århundrede voksede skolen i Sevel så meget i førstelærer Balles sidste tid, at der blev for mange børn til to klasser. En del familier holdt da en privatlærer til deres børn, og der oprettedes en pogeskole, der til sidst overgik som et fast led af skolen. I 1894 nedlagdes pogeskolen og der oprettedes et andenlærerembede ved Sevel skole. Den 1. januar 1895 tiltrådte den første andenlærer. Det var Jacob Peter Jacobsen, der kom fra en lærerstilling i Madum. Han efterfulgtes i 1898 af lærer Madsen, der fik et førstelærer embede i Brande i 1901. *Niels Peter*

Stubber Kloster – Gammel Stubbergårds voldsted med det over kælderruinerne byggede stråtag, 1999. Her boede i 1901 skytten med sin familie i et hus bygget oven på kælderen. (Leif Novrup foto).

Sørensen blev kaldet til andenlærer i Sevel den 8/7 1901, og havde som sådan ikke været længe i Sevel, da Ejnar Hansen mødte op i skolen den 1. november. N. P. Sørensen var stifteren af Afholdsforeningen i Sevel. Han rejste fra Sevel den 1/5 1905 til et enelærer embede i Karmisholt.

Førstelæreren ved Sevel skole i 1901 hed *Kristian Pedersen*. Han havde afløst Niels Sørensen Balle den 1. februar 1894 og kom da fra Testrup. Han forflyttedes

til Lønborg skole ved Tarm den 1. november 1902.

Beretningen for Sevel skoles tilstand for 1901 fortæller, at skolegangen er ifølge anordning af 29. juli 1814. Det ugentlige timetal for både sommer og vinter er 18. Skolen er ordnet i 4 fremadskridende klasser med i alt 74 børn fordelt med 15 elever i 1. klasse, 18 i 2. klasse, 17 i 3. klasse og 24 i 4. klasse. Skolebygningen er bygget i 1865.

Og ved visitationen den 7. oktober 1902 – altså kort før førstelærer Pedersen rejser til Lønborg – står der følgende i embedsprotokollen under tilsynets påtegninger ved Thomas Møller: »Jeg visiterede for fjerde gang Sevel skole. I religion vare børnene meget vel underviste. Børnene læste godt og analyserede forstandigt. I historie og geografi vare børnene meget vel underviste. Regning og skrivning var tilfredsstillende, og bøgerne behandlede med orden. I retskrivning var der nået et meget godt resultat. Gymnastikken var øvet flittigt og gik friskt og præcist. Børnene ere gennemgående temmelig umusikalske, men sangen var øvet med flid, så der efter forholdene blev sunget helt godt.«

Ejnar Hansen fortsætter: »På Stubbergård var der et par fiskere ved navn »Jerrick« og Niels, men de fik afløsning den 1. november af et par sjællændere – brødre. Peder og Hans Peder Hansen, der var fra Reersø. Hans var uddannet på Vallekilde. Disse to fiskere skulle bo på »ruinen« i et værelse, som godsejeren havde forbeholdt sig. Kosten skulle de have hos os. De skulle undersøge søen, om der kunne tænkes oprettet et fiskeri der. De fik et meget slemt vejr at arbejde i, da vinteren blev ualmindelig barsk.

Et par dages tid efter deres ankomst skulle jeg med dem ud at se os om. Vi gik i båden og sejlede over til »Fruens Bro« ved Øen, hvor vi landede og gik derfra over nogle bakker til Palmesøen, der ligger nordøst for os. Palmesøen er den skønneste af alle søerne. Den ligger i en lavning i heden og er omgivet af lyng og egepur. Ved bredden stod den nydeligste klockelyng. Da søen lå så dybt, var vandet

meget mørkt og spejlblankt. Idet vi nærmer os den, fløj der fem krikænder op af den og en lappedykker svømmede rundt derude. Over denne sø spændtes der en lang snor (tvist) med en snes geddekroge på, så var den så nem at trække i land. Herfra gik vi om til Sortehuset – efter at have været oppe i Hjelm Hede og set Trandums røde kirke og nogle hedehytter der omkring – for at se til »ålekisten« og åen, hvorover ålekisten var bygget, som løb fra Stubbergård sø til Limfjorden. Videre gik vi om over »Knuds Kær«, en stor strækning med mosebund, nogle vøjrbuske og hængedynd. Der igennem løb der et lille åløb fra Stubbergård sø til Hellesøen, som hed Odderrenden. Der skød far senere en stor odder. (Her lever der også i dag oddere. RED). I denne odderrende var der masser af skaller, og der tog fiskerne dem med en kejs til madding til geddekrogene. Lidt efter var vi nået Fruens Bro igen, men fra en anden side.

Her var det efter sagnet, at herremanden på Stubbergård engang, da han ville føre kirkeklokken fra Trandum til Sevel kirketårn og havde fået den i en båd og ville føre den over søen, pludselig sank midtstrøms, og siden kan man hver højtide høre den ringe fra dybet.

Ankommen til båden gik vi i den og sejlede så tilbage til ruinen.

Dag gik efter dag, ens alle: Vi passede høseriet, fiskerne fiskede, far skød og jeg gik i skole, ladede patroner og hjalp til i høseriet. En dag var fiskerne heldige og fangede en helt. Den er den skønneste fisk, jeg har set. Den var da også meget kostbar: 1 krone«.

KILDER

Utrykte:

Vinderup Egnshistoriske Arkiv: Stilehæfte med Ejnar Hansens erindringer, 1901.
Sevel Skoles Arkiv: Autoriseret Dagbog for Sevel skole, 1896-1915.
Embedsbog for Sevel Hovedskole, 1899-1925.

Trykte:

Christensen, Villads: »Stubber Klosters Historie«
i Hardsyssel Årbog, 1911 s.37-112.
Hofmansen, P. K.: »Sevel Sogn, Minder og
Stemninger, 1949.
Hofmansen, P. K.: »Klosteret og Herregården
STUBBER, 1980.

Leif Novrup
Født 1941
Lærer
Baunebakken 8, Sevel
7830 Vinderup

Holmsland i århundredets begyndelse

af Bertha Marie Augusta Jensen, gift Nothlev

Bertha Marie Augusta Jensen blev født d. 10. august 1898 på Holmsland, Nysogn i Hind Herred. Hendes forældre var Jens Fjordside Jensen og Kirsten Nielsen, der var blevet gift d. 12 oktober 1897 i Nysogn Kirke. Hun var det ældste af 8 børn. Hun døde i 1991.

HUSET

»Mit barndomshjem var en lille 4-længet gård, hvortil der hørte ca. 9 tdr. land frugtbar jord og en engparcel, hvor der avledes dejligt hø til vinterfoder til besætningen, der bestod af 4 malkekøer, nogle ungkreaturer, får, svin og en del høns, som min mor passede, da det var nødvendigt, at min far arbejdede på de større gårde for at tjene til udgifterne. Om sommeren, især i høsten, begyndte dagens arbejde ved solopgang og sluttede ved solnedgang, så der var ikke megen tid til søvn og hvile. Efter nogle år blev der råd til 2 heste, og så kunne far bl. a. tjene ved at køre mælk fra gårdene til mejeriet.

På den lille firkantede gårdsplads stod vandpumpen. Fra den gik en trætud gennem muren ind i kostalden til et trug langs med båsene, og på den måde kunne vi pumpe vand ind til kørerne.

I stuehuset var der 4 stuer og køkken. Stuerne var med sydvendte vinduer ud mod haven, hvor der var en lille græsplæne, mange blomster, et par æbletræer og køkkenhave. I den østlige ende af stue-

huset var der et lille gæstekammer med en dobbeltseng, en servante og en stol. Det fyldte hele værelset. Så var der østerstuen. Der var møblet med 2 klædeskabe og et bord. I julen stod juletræet midt på gulvet. Derefter en smal gang med dør til haven og pulterkammer i den anden ende. Og så kom man ind i stuen, hvor vi spiste og opholdt os. Der var langs med vinduerne en træbænk med ryg ca. 1,5 m lang, foran et bord i samme længde. På modsat side en lige så lang træskammel uden ryg. Ved hver ende en stol, den ene en armstol. Omkring det bord sad vi efter alder og spiste. Far for bordenden, den yngste på bænken ved vinduet på fars venstre side. Når der kom en ny, der var stor nok til at sidde der, blev der rykket en plads. Vi største sad på skammelen sammen med mor. Skammelen blev dog efter nogle år erstattet med stole. I stuen var der et møbel til det spise- og kaffeservice, som kun blev brugt, når der kom fremmede. Over det møbel hang der billeder af kong Christian IX med hans store børneflokk, svigerbørn og de kongelige slotte. Jeg syntes, det var flot og satte en ære i at vide, hvem og hvad de forskellige var. I et hjørne stod et sybord med en skuffe til sygrejer, derunder et skab, hvor mors symaskine stod godt gemt for små pilfingrede børn, over sybordet et billede af vore to par bedsteforældre.

Fra stuen var der en dør til køkkenet,

Kirsten Nielsen og Jens Fjordside Jensen blev gift i Nysogn Kirke den 12. oktober 1897.

der var smalt og langt med 2 vinduer mod gården, køkkenbord med vask, komfur og i den modsatte ende et trin ned til spisekammeret.

Men vi blev ikke færdige med stuen. Ved siden af køkkendøren stod i krogen kakkelovnen (den eneste i huset), og mellem den og døren til mors og fars soveværelse var der et tobaksbord med skuffer til fars tobak og ovenover et broderet, grønt stykke stof med en liste med kroge til at hænge piber på.

I mors og fars soveværelse var der foruden dobbeltsengen et skab, et bord, et par stole, en kommode, en servante og vuggen til den mindste, en kurveflettet vugge med hjul under; til de første en trævugge med gænger.

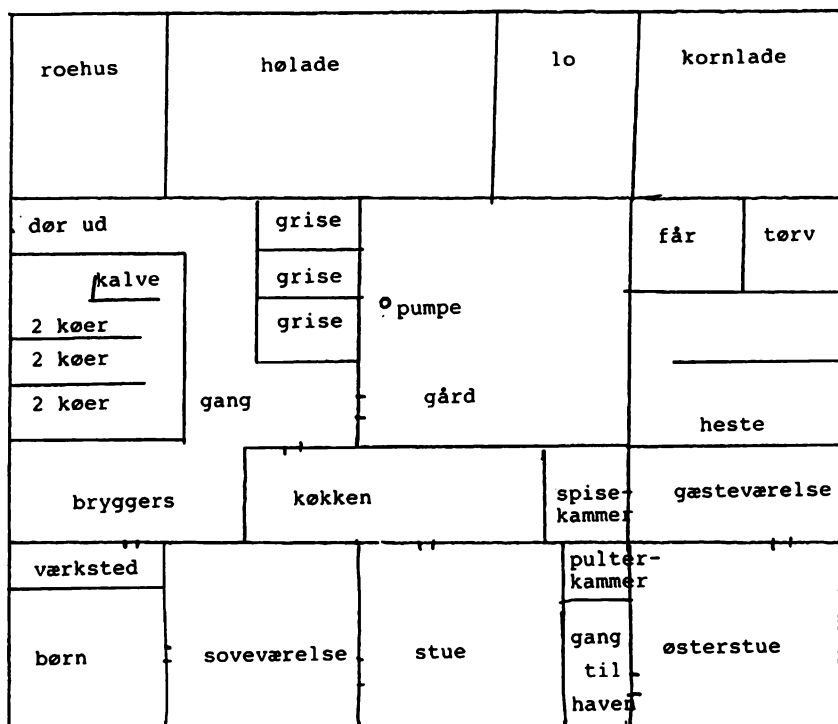
Og så kom man ind i børneværelset, hvor der var 3 senge. Vi måtte sove 2 og somme tider 3 sammen. Der var også et bord med forhæng, et par stole, en puf og en trækiste til tøj. Der var ingen madras i sengene, men et tykt lag rughalm i sengebunden under underdynen; det blev udskiftet een eller to gange om året. Jeg husker, at far selv lavede den første fjermadras.

Fra den første tid, jeg husker, havde vi over vinduerne en smal bomuldskaappe, som blev afløst af et bredere og pænere gardin med hjemmehæklede borter eller blonder. Og da vi første gang fik så lang en kappe, der kunne nå over begge vinduer i stuen og længder ved begge ender, og de største af os kunne hjælpe mor med at brodere løbere til buffet og lysedug til bordet, på cremefarvet stof med grønne grene, rønnebær og røde tunger, da syntes jeg vel nok, vi fik det flot.

I bryggerset var gruekedel og åben skorsten, d.v.s. at man kunne stå fornedet og se op i himlen. Der kunne man røge kød, pølser og fisk ved at lægge lange hedetørv i bunden af skorstenen og tænde ild under dem; men man skulle passe på, at det kun var røg, for ellers kunne man ødelægge i stedet for at få dejlige, røgede spiser.

I bagvæggen af skorstenen var der en tynd jernlem ind til bageovnen, et halvmåneformet, muret rum, hvori vi bagte vort brød, og det var festdage, når der blev bagt rugbrød, sigtebrød og julekager og småkager. Ovnens blev varmet op af granris, som blev lagt i en dyng og tændt. Man ragede med en lang rage rundt i det, så varmen blev fordelt og ragede asken ud, når ovnen var varm. Til julebagningen måtte ovnen varmes op en 3-4 gange, og

Grundplan over gården på Holmsland. Planen viser rummenes fordeling i forhold til hinanden, men ikke i det rette størrelsesforhold.

hver gang vi bagte, blev der af sigtebrødsdejen bagt store kringler, som vi fik friske til kaffen. Uhm, hvor de smagte!

SELVFORSYNING

Med de daglige fornødheder gjaldt det så vidt muligt om at være selvforsynende. Og mælk havde vi jo til daglig, til jul kunne vi slagte en gris og ellers i løbet af året en spædekalv eller et lam. Alt foregik ved hjemmeslagtning. Julegrisen blev slagtet af en nabomand, der forstod sig på de dele. Mor var tidligt oppe og gjorde ild under gruekedlen til det kogende vand, der skul-

le bruges til at skrabe de stive hår af grisen. Når den var død, så blev den skrabet og hængt i bagbenene op på en stige, så man kunne skære bugen op og tage indvoldene ud. Tarmene blev rensed og fyldt med blodet fra grisen; det var rørt med rugmel, salt, rosiner og andet godt og så kogt i det tiloversblevne vand i gruekedlen, og så var der pøsegilde, en stor nydelse for os alle.

Spædekalve og lam blev for det meste slagtet af konen i huset, eller på de store gårde af tjenestepigen. Enhver mor satte en ære i at lære sine døtre den kunst, inden hun kom i den første plads. Også jeg skul-

le lære det, og hvor var jeg uheldig og bad om at blive fri, men mor sagde: »*Det skal alle lære, tror du, jeg vil undlade at lære dig det.*« Og så gav hun mig den spidse slagtekniv i hånden, satte en finger der, hvor jeg skulle stikke kalven og sagde: »*Jeg står jo hos dig og hjælper dig.*«

Fårene var nyttige på flere måder, da vi også af dem fik hjælp til klæder og strømper af ulden, der var blevet klippet af dem om foråret, efter at de var blevet vasket i et kar sæbevand. Ulden blev sendt til uldspinderiet i Ringkøbing og kartet og spundet til garn, hvoraf der blev strikket strømper eller vævet uldtæpper til vinterbrug i stedet for lagner. Til strømper blev garnet først farvet sort i en gammel jerngryde, som ikke blev brugt til andet. I min barndom har jeg aldrig haft andet end hjemmestrikkede strømper, tit strikket af mormor, da mor havde nok at gøre med at sy vort tøj, reparere og stoppe.

Hvert efterår, når aftenene blev længere, havde vi et arbejde, vi både store og små, så snart vi kunne træde en nål, var med i. Der skulle sys kludesko. Hvem, der kunne, skulle selv lave sålerne. Mor fandt en tyk, aflagt frakke eller lignende. Deraf klippede hun mange såler, som hun først syede sammen på maskine 3 og 3, så blev 2 af disse lagt ovenpå hinanden, og de skulle stikkes sammen op og ned med stærkt bomuldsgarn eller tråd, og så var det jo spændende, hvem der lavede de bedste. Overlæderet blev lavet af nogle stærke tøjrester eller måske af et par gamle bukser af fars, syet på sålen og kantet med en strimmel. Så var der et par dejlige, varme sko til at tage på i skolen.

Mor måtte tit tage natten til hjælp, når alt skulle sys, stoppes og repareres, da var det en fordel at være den ældste. Jeg var

stolt, når jeg en gang imellem fik lov at være oppe og hjælpe med det, det havde jeg både lyst til og interesse for. Vi havde jo petroleumslamper, og kneb det for mor at se, satte hun sig op på bordet. Når der skulle strikkes fod i det eneste par strømper, vi havde, klippede mor den af, når vi var kommet i seng, og inden morgenen var der strikket nye.

FISK

Vor mad bestod mest af fisk. Far fiskede, som de fleste mænd på Holmsland, til den daglige husholdning samt drev nogle år sammen med en bror erhvervsfiskeri i den sydlige del af Ringkøbing Fjord. Fiskene solgte de til opkøbere. Men der var variation i fiskeretterne, for der var mange slags fisk i fjorden. Om efteråret blev en del sild og flyndere røget til vinterforråd. Vi fik også mange slags fisk fra Vesterhavet. Fra det ene år til det andet bestilte far 10 torsk på ca. 5 kg stykket hos en fisker, der, når han kørte med en fangst til Ringkøbing, bare smed dem i landevejsgrøften ved en nabo. Så hentede far dem på trillebøren. Og der blev travlhed med at gøre dem i stand til vinterforråd. Hovedet blev skåret af og indvoldene taget ud, fisken blev rensset, og rygbenet skåret ud. De 2 store fileter blev skåret i mindre stykker og lagt i salt i et saltkar, der kun var til det brug. Det blev i vinterens løb næsten som klipfisk. Vi børn var ikke begejstrede for det, men mor sagde, at vi skulle skamme os at kimse af så god mad. Torskehovederne blev kogt i gruekedlen, og vi nød at pille det dejlige, hvide fiskekød af og spise det.

FESTDAGE

Havde vi fremmede en aften, gik de sjældent, før der var sunget en eller flere aften-

sange. Mine forældre var meget gæstfri, der kom tit venner og naboer på besøg, og mor forstod med de små midler, hun havde, altid at gøre det festligt og hyggeligt både for dem og for os selv.

Det allerfestligste hvert år var julen. Forberedelserne begyndte allerede i november både i skolen og hjemme. I skolen lærte vi julesalmer, og i hjemmet blev der strikket og syet, slagtet, bagt, og den sidste søndag før jul sad vi alle omkring bordet i stuen og klippede jacobsstiger, hjerterkurve og anden juletræsdynt af glanspapir og »silkepapir«. Juleaftensdag blev der ryddet op ude i gård og udhuse, vasket vinduer og fejlet ekstra fint, mens mor havde travlt inde med julemaden. Der var en særlig hygge og stemning, når vi satte os til bords og spiste risengrød og flæskesteg. Efter maden vaskede vi børn op, mens far og mor i østerstuen pyntede juletræet, og når lysene var tændt, lukkede de døren op, og vi gik med hverandre i hånden omkring træet, og alle sang vi, så godt vi kunne, med på julesalmerne. Julegaver var der jo ikke penge til, men i nogle af julehjerterne på træet var der pebernødder eller anden form for godter, og vi fik selv lov til at finde det. Derefter gik vi ind i stuen, legede og fik kaffe med småkager.

Et år glemmer jeg aldrig! Mor havde glemt at købe julelys, og så var der ikke noget ved at gå rundt om træet, hvad vi ellers havde glædet os meget til. Vi græd af skuffelse, men aftenen blev reddet ved, at der netop det år havde været råd til at købe en lille gave til os hver, og så blev sorg til glæde vendt.

I min barndom kaldte man dagene fra den 24. december til den 6. januar halvhelldage, hvor kun nødvendigt arbejde blev gjort, og man besøgte slægt og venner. Der

var juletræsfester i missionshuset og i forsamlingshuset for voksne og børn, det var en stor dag at være med der. (Vi kom i forsamlingshuset). Vi gik om juletræet, fik godteposer og legede sanglege, det var en rigtig fest at være med til.

En anden årlig festdag var, når vi skulle i engen for at høste og hente hø. En eller to af de største af os fik lov at være med. Vi skulle op kl. 4 om morgenen. Mor pakkede en stor - til dagen særlig god - madkurv, en dunk med øl (hjemmelavet), en skål med rabarbergrød og mælk til. Der var ca. en times kørsel til engen. Så snart vi kom der, gik far og som oftest en hjælper i gang med at slå græsset, som blev spredt og skulle ligge og tørre i sol og vind et par timer. Imens var der frokost og en middagssøvn. Så blev høet vendt for at tørre lidt igen, og så blev det hen på eftermiddagen, og høet skulle helst være tørt og godt til at køre hjem. Det var altid spændende for os børn, hvor højt læsset blev, for vi blev løftet op og lå der på ryggen. Det var herligt at ligge og kigge op i himlen og på de drivende skyer, som jeg fantaserede mig til at ligne mange mærkelige dyr og meget andet.

BØRNEARBEJDE

Vi blev jo efterhånden en stor børneflokk, 6 piger og 2 drenge. Jeg er den ældste. Vi havde et godt og kærligt hjem og lærte fra små at tage os af hverandre og hjælpe til i hus, have og stald, og når vi var en halv snes år, fik vi om sommeren en plads - for det meste med at flytte køer på marken eller med at passe børn. Køerne havde et langt reb om hornene og det ene øre. I den anden ende af rebet var en kort jernpæl, som med en kølle blev slået i jorden i det fede græs, og når koen havde ædt det græs,

Børneflokken i 1911, før de sidste to blev født. Øverst Bertha t.v. og Cecilie t.h., i midten Hilda og Viggo, nederst Dagny t.v. og Agnes.

den kunne nå, skulle pælen flyttes, så der var nyt græs til den.

Jeg var 12 år, da jeg fik plads i Kloster, den eneste, lille landsby på Holmsland. Der var kirke, købmand, bager, forsamlingshus, missionshus og forskellige håndværkere. Og jeg syntes, det var helt stort, at jeg skulle »til byen« og også gå i skole der. Men storheden faldt snart, for jeg længtes hjem. Om middagen, når børnene, jeg skulle passe, sov, gik jeg lidt hen ad en sti til en lille bakke på en mark, der kunne jeg se, om det røg fra skorstenen i mit hjem, det lettede lidt.

Det er en selvfølge, at der til mig som den ældste blev sagt: »Du er den store og

må passe godt på de små.« Jeg følte ansvaret og har ofte med tungt hjerte set efter vognen, når mor og far f.eks. skulle være væk flere timer. Om sommeren var det ingen sag, det var værre, når det var vinter, og vi skulle være inde og passe på kakkellovn og petroleumslampe. Vi satte os sammen om bordet og læste historier eller sang for at få tiden til at gå og havde det alligevel rart og hyggeligt, og så var det spændende, når mor og far kom hjem, og vi så, hvad de havde købt, der var da næsten altid en lille pose bolcher, der for os var en sjældenhed.

At hjælpe til i stald eller på mark havde jeg hverken lyst til eller interesse for, og ved fordelingen deraf var jeg så heldig, at det netop havde min 2 år yngre søsters lyst og interesse. Hvis vi f. eks. skulle være færdige med det indendøre i fællesskab, inden vi gik i marken, spurgte vi mor om at ordne det sådan, at jeg blev inde og ordnede det hele, mens hun gik ud, og der var lyst og glæde hos os begge.

SKOLE

I Vestjylland havde man en egen mærkelig skoleordning fra omkring århundredskiftet og ca. 25 år frem, for at bønderne kunne få hjælp af børnene om sommeren. Den blev vedtaget, da en vestjyde, J.C. Christensen, blev konseilspræsident (som regeringslederen hed dengang). Skolepligtige børn skulle kun gå en dag eller 2 halve dage i skole fra maj til november, og om vinteren fra 8-12 og fra 13-15 de 6 dage om ugen. Der var kun 2 klasser, elever fra 7-10 i »lille skole« og fra 10-14 i den »store skole« eller som nogen sagde, yngste og ældste klasse.

Den skole, jeg gik i, var en bygning med 2 klasseværelser, og bagved hvert et lille

værelse til i »den lille skole« en kvindelig forskolelærerinde og i »den store skole« en mandlig lærer, begge kun ansat i vinterhalvåret, de måtte jo så begge ernære sig ved andet i sommerhalvåret. I min skoletid havde vi som i »Æ Bindstouw« en lærer, der var murermester om sommeren og lærer om vinteren. Om sommeren havde vi en lærer, som havde en købmandsforretning ved Holmslands Klit, hans kone passede forretningen.

Der var 3 skoler på Holmsland, der kun havde undervisning en dag om ugen, og så kunne han jo passe dem alle 3. Og det tog han let. Han kom gerne cyklende 1/2 time for sent, så havde vi morgensang og religion, og så var der frikvarter. Han sagde til os, at vi nok kunne lege eller spille bold, han skulle hen til naboen til formiddagskaffe. Det trak længe ud, og vi havde god tid til at lege. Der blev da også lidt tid til regning eller danmarkshistorie, og »I vil da også gerne have en historie fortalt....«, og så var den dag gået. Man skulle synes, vi på den måde glemte, hvad vi skulle lære fra det ene år til det andet, og dog synes jeg ikke, vi derovre fra er dummere end andre mennesker.

I gangen foran skolestuen var der kun lidt plads. Vi gik alle i træsko, de stod og flød i snesjap og søle om vinteren, tit havde vi våde fødder, når der var sne, der gik ovenind i træskoene. Vi havde kludesko med til at have på inde. Det var en drøj tur for mange, der havde lang vej til skole, så de en gang imellem var helt våde og forkomne. Vi havde en prægtig lærerinde, som tit hjalp dem og tørrede det våde tøj på kakkelovnen. Det var jo dejligt at få det tørret, men ikke særlig hygiejnisk.

Den sommer, jeg blev konfirmeret, blev der bygget nye skoler, også der kun 2 klas-

ser, men mere tidssvarende og med bedre forhold til både elever og lærere. Da fik man en lærer, som var ansat for hele året og med 3-værelser lejlighed. Lærerinden var der stadig kun om vinteren og i 1 værelse.

At gå i skole var min store lyst. Jeg glædede mig hele sommeren til november, når vinterskolen skulle begynde. Jeg havde let ved at lære udenad. Der er sikkert mange fra min tid, der som jeg i dag kan glæde sig over især de mange salmer og sange, vi lærte og beklager, at man i skolen er gået næsten væk derfra.

LEG

Hvad legede vi med? Der var jo ikke penge til at købe legetøj for, så mor syede kludedukker eller tøjbolde. En gang havde hun dog haft råd til at købe 2 dukkehoveder, som kunne sys på kroppe, hun selv havde syet med arme og ben og stoppet ud med uld eller andet. Vi hjalp selv med at sy tøj til dem og havde dem i mange år.

Far lavede en gang en dukkevogn af en cigarkasse, han fik hos købmanden, og lavede hjul til at sætte under og en stang til at trække i, den var skam fin. Eller far snittede vinger til en vindmølle og satte dem på en stang. Vi så med beundring, hvor den blev drejet rundt af vinden.

FORSKELLIGE ERINDRINGSGLIMT

Mine forældre var med til at starte en valgmenighed et par år før, jeg skulle konfirmeres. Den blev nogle år senere omdannet til frimenighed. Vi var 4 piger og 2 drenge fra Holmsland, der cyklede de ca. 7 km til Ringkøbing for at mødes med præsten, Poul Ølgaard, der ligeledes kom cyklende omtrent lige så langt fra Velling sydøst for

Familien i 1910 foran gården. Jens Fjordside Jensen med Agnes på armen og Kirsten Nielsen bagerst, foran fra venstre Viggo, Hilda, Dagny, Bertha og Cecilie.

Ringkøbing. Den 6. oktober kørte vi fra Holmsland til Velling kirke for at blive konfirmeret. Det gjorde godt med en kop kaffe i præstegården før gudstjenesten. Jeg var meget glad for og optaget af timerne sammen med præsten, jeg glemmer det aldrig. Det var en stor skuffelse for mig, at min mor ikke kunne være med til konfirmationen, da hun 3 uger før havde født min yngste bror ved en meget svær fødsel, hvor det for alvor satte ind på mig hvilket ansvar, jeg fik, om vi mistede vor mor.

En morgen, jeg skulle til præst, var jordemoderen blevet hentet, og jeg så af fars alvorlige miner, at der var noget i vejen. Jeg græd, men far sagde, at jeg bare skulle tage afsted. Først skulle jeg pumpe vand ind til kørne, og i min fortvivlelse stod

jeg og sang: »*Han, som har hjulpet hidindtil, han hjælper nok herefter.*« Så cyklede jeg afsted.

Da jeg på hjemvejen kom så langt, at jeg kunne se mit hjem, så jeg doktors vogn holde udenfor. Min mormor stod i døren, da jeg kom hjem og sagde, at jeg helst måtte gå hen til en moster ikke så langt fra mit hjem, hun tog sig af de små. Jeg var fortvilet. Det skreg i mig: »*Nu dør vor mor, og du skal tage dig af far og hjælpe ham med alt og dine søskende.*« Der stod korn i rækker på markerne, jeg lagde mig bag en, foldede mine hænder og sagde: »*Kære Gud, jeg er så bange, at vores mor skal dø, og jeg skal hjælpe far med alt og mine søskende. Må vi ikke godt få lov at beholde hende.*«

Jeg gik videre til moster, og 1/2 time senere kom der bud, at jeg havde fået en lillebror, og at mor havde det godt.

Lykkelig og glad skyndte jeg mig hjem.

Som barn var jeg meget bange for ildebrand og tordenvej, og jeg har da også oplevet - især om natten - mange voldsomme uvejr, hvor de ældste af os børn kom op og i tøjet. Vi sad i mørke og så lynene slå ned ude over markerne. Vort hjem var med stråtag, som jo er let antændeligt. Var vejret særlig voldsomt lagde jeg mærke til, at mor lagde tæpper på sengene, hvor de små sov, vore træsko havde vi på, og på enden af køkkenbordet lå en stor kniv til at skære køernes reb, hvori de var bundne, over, for i tilfælde af lynnedslag at kunne få alt ud i en fart. Dette var selvfølgelig årsag til min angst; der var da også flere lynbrande i vores nærhed. Jeg husker en sommermorgen, jeg skulle hjælpe mor med at få kærerne på græs og stod udenfor stalddøren med et par. Det var klart og dejligt vejr, men der hang en stor, sort sky i nord, og pludselig kom et voldsomt tordenskrald og et lodret lyn, som næsten løb rundt på tagryggen af en nabogård, der med det samme stod i lys lue. Hvor blev jeg forskrækket. Der kom kun det ene lyn og det ene tordenskrald.

Søndervig hedder en del af Holmslands Klit. Der var - og er endnu - Søndervig Badehotel, i min barndom et fornemt og meget kendt hotel med mange udenlandske og danske gæster. Vi boede tæt ved landevejen fra Ringkøbing derud og var altid meget optaget af, når de første gæster ankom, for så kunne vi hver dag se hotellets landauer med 2 flotte heste køre til Ringkøbing og hente gæster til hotellet.

Mange af bønderkonerne på Holmsland skimtede en lille ekstraindtægt ved at sælge høns, æg eller kyllinger til hotellets køkken, også min mor. Hun forsøgte altid tidligt på foråret at få ruget kyllinger ud, for de første blev bedst betalt. Når de var så store, at de kunne sælges, fik min 2 år yngre søster og jeg det betroede hverv at gå ud med dem. Mor fangede dem (de skulle leveres levende), satte dem i en kurv og bandt forsvarligt over dem. Vi fik vores søndagskjoler på og vandrede afsted en 3 kvarter til hotellets køkkendør. Vi var meget benovede over at skulle til det fine hotel. Vi fandt med noget besvær køkkenindgangen og spurgte køkkenpigen: »Vi skal spørge fra mor, om fru Gravesen (hotelejeren) vil købe kyllinger.« Fruen blev tilkaldt, en sød dame, imponerende for os i sin hvide kittel. Hun sagde venligt: »Goddag småpiger, nu skal jeg se på kyllingerne.« Hun tog derpå kurven og gik ind i hønsegården, følte på kyllingerne og slap dem løs. Og så kom det spændende øjeblik, hvor vi fik pengene, og som oftest et lille stykke chokolade, skønt fru sagde, at kyllingerne var lidt små, men de kunne jo gå hen og blive noget større.

En sommer var der kongebesøg i Vestjylland, og kongeparret kørte fra Ringkøbing til Søndervig Badehotel, hvor der var festmiddag. Det var en stor dag både for voksne og børn, og mange stod langs landevejen og vinkede og råbte hurra, når de mange gæster i de fine vogne med flotte heste foran kørte forbi. Da de kørte tilbage til Ringkøbing, var der med mellemrum sat tjæretønder, som blev antændt. Det så godt ud i den stille nat.

Bertha som hjælpelærer i 1914. Hun står til venstre. Foran med stor sløjfe sidder hendes lillesøster Dagny. Lærerinden står til højre.

FÆRDIG MED SKOLEN

Jeg har fortalt, at det var nødvendigt, at far arbejdede med mælkekørsel og lignende for at tjene til de nødvendige udgifter til gården. Og mor måtte derfor passe kreaturer, svin m.m. I nogle år, mens børneflokken voksede stærkt, havde mor en ung pige til hjælp i huset, men efterhånden, som vi blev konfirmerede, skiftedes vi til at være hjemme eller have plads. Den gang kom så godt som alle ud af skolen, når de fyldte 14 år, eller efter konfirmationen. Der var jo i landsbyskolerne ikke noget, der hed realeksamen. Der var langt til realskoler, og det var dyrt, og det var før bilernes og rutebilernes tid. De første 1 1/2 år efter min konfirmation var jeg hjemme. D.v.s. mine forældre blev spurgt, om jeg måtte hjælpe lærerinden, der var svag efter sygdom, med at lære de yngste børn ABC og tal. Jeg gik i gang med det og fik den lyst styrket, jeg havde fra før, til at blive forskolelærerinde. Det blev jeg nu aldrig,

for da jeg var fyldt de 18 år og kunne blive optaget på en af de 1 1/2-årige uddannelser, der var i Silkeborg, Vejle og Odense, var et nyt hold begyndt, og så skulle jeg vente til næste hold. Jeg fik en plads i Vejle som hus- og butikshjælp hos en af mors slægtninge, og da tiden kom, havde jeg forlovet mig og blev gift.

Mine forældre syntes, det var langt at sende mig til Vejle, så det blev taget under alvorlig drøftelse, men resultatet blev, at jeg, lidt beklemmt, rejste til Vejle en dejlig forårsdag, og jeg blev straks bjergtaget af den skønne natur med skov, bakker og strand. Undrende så jeg for første gang bøgeskoven springe ud. Det var en natur helt modsat den vestjyske.

Jeg savnede mit hjem, mine forældre og søskende, og jeg skulle nu lære at sige De til kunderne. Hvor var det godt, der var noget, der hed ferie.

Her begyndte så et nyt afsnit af mit liv«.

Billedet over sofaen i gårdens pæne stue – gårdmaleri i Midt- og Vestjylland

af Freddy Boysen

Det er stadig muligt rundt omkring på landbrug af alle størrelser at finde gamle lidt ubehjælpelige malerier eller tegninger af gårdens eller husmandsstedets oprindelige udseende. Mest almindeligt er det vist på gamle slægtsgårde, hvor generationerne har afløst hinanden.

Når en gård er blevet solgt, har familien næsten altid taget det gamle billede med sig, så man stadig havde et synligt minde på væggen, og billederne fik ofte endnu større værdi for mennesker, der måtte forlade en gammel slægtsgård.

Efterhånden som de ældste i familierne dør, og unge generationer skal vurdere deres efterladenskaber, så har det ofte lidt stive, amatøragtige og naivistiske gårdmaleri ikke den store interesse. De unge husker jo ikke billedet fra hæderspladsen over sofaen i gårdens pæne stue, og billederne ender derefter ofte på et loppemarked, eller i en af vore dages mange genbrugsbutikker. Her er billedet helt uden identitet.

Havde man inden afleveringen ganske enkelt skrevet gårdens navn og sogn bag på billedet, kunne man bevare den del af sognenes gårdhistorie, som findes i disse gårdportrætter. Med identitet har billedet fået lokalhistorisk værdi og vil med lidt held ende på et af de mange lokalhistoriske arkiver eller museer, hvor det i første omgang burde være afleveret.

GÅRDMALERIER

Der findes flere tusinde gårdmalerier bevaret. De er først og fremmest fra tidsrummet 1880-1930. Tidligere havde det været almindeligt, at godser og herregårde blev foreviget i stik og tegning, men det var yderst sjældent for almindelige gårde. Guldaldermalerne og deres efterfølgere malede undertiden gårde og huse, men der er næsten altid mere tale om stemningsbilleder eller genrebilleder end om egentlige gårdportrætter.

Efter 1850 – og især efter 1880 – betød den økonomiske og politiske udvikling, at almindelige bønder fik både råd og lyst til at tænke på andet end dagen og vejen. Samtidig medførte bl.a. højskolebevægelsen en voksende selvbevidsthed, som gav et vist behov for at udtrykke eget værd og formåen. En sådan markering kunne netop være et maleri af gården, som signalerede, at vedkommende var en driftig mand med magt over tingene. Gårdmaleriet blev derfor hurtigt noget, der hørte sig til. Efter 1930 dalede interessen for gårdmalerier, dels på grund af landbrugskrisen, men ikke mindst fordi det nu blev moderne med et luftfoto fra den kendte Sylvest Jensen i Hillerød. De små sort/hvide luftfotos blev efter krigen fulgt op af større farvelagte fotos, hvor selv ukrudtet i haverne blev til det prægtigste blomsterflor. Senere fulgte de rigtige farvefotos, og

Gården Øster Hedegård ved Fauerbolt. Gårdmaleriet bærer signaturen J. A. 1916 og hænger i dag på gårdejer Richard Ulsø's kontor side om side med Sylvest Jensen's luftfoto og vidner på den måde om Øster Hedegårds udvikling. Det er bl.a. gårdmalerier som dette, der har stor lokalhistorisk værdi, for billedet afslører at det gamle stuehus, der er opført af myremalm, helt op til 1916 har stået med synlige malmblokke udfuget med kalkmørtel. Der har været mange af sådanne malmhuse på Ikast-egnen, de fleste blev dog på et ret tidligt tidspunkt overpudset. Dels fordi at huse med det billige byggemateriale myremalm nemt fik fattigmandsstatus, men også fordi det var nemmere at vedligeholde bygningerne i overpudset stand. Det gamle stuehus på Øster Hedegård eksisterer stadig, malmen er nu skjult bag et pudslag, og kun det gamle gårdmaleri vidner om, at sådan har det ikke altid været.

det nyeste er farvefotos overført til lærred, så de får karakter af et maleri.

Udbredelsen af luftfotos betød dog ikke et fuldstændigt stop for gårdmalerier. Der kunne stadig sælges tegnede eller malede gårdportrætter, så nogle gårdmalere blev trofast ved.

De traditionelle gårdmalerier kunne være bestillingsarbejder, der f.eks. skulle bruges som gave ved et sølvbryllup eller en rund fødselsdag, senere også som jule-

gaver til voksne børn. Men oftest blev billederne – ligesom de senere luftfotos – lavet uden forudgående aftale, hvilket kunne medføre nogen diskussion om betalingen. For det meste nåede man dog til enighed om prisen, om ikke før, så efter at maleren havde truet med at rive billedet i stykker eller putte det i komfuret.

Gårdmalerierne var først og fremmest til eget brug, beregnet til hæderspladsen over sofaen i den pæne stue, men i nogle

Tuschtegning af Gården Kronborg i Aulum, vest for Lergrav. Tegningen bærer signaturen C. Sørensen 1915 og viser gården med nyanlagt have, stier og blomsterbede. Fotografiet nedenunder er samme gård, ifølge familien Gravlund nogle år yngre end tegningen, og den afslører jo nok virkeligheden. Gårdens daværende ejer, Hans Gravlund har formentlig bestilt tegningen med nyanlagt haveanlæg, og her har fotografen ikke kunnet konkurrere.

Tegner Jensen – Thisted foreviget i fotografens atelier med cykel og tegneudstyr, klar til at drage ud på en af sine tegne-ekspeditioner. Hans billeder kendes både fra Himmerland, Thy og i særdeleshed fra Mors, men om han også nåede til Ringkøbing Amt er endnu ikke registreret. (Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990).

tilfælde blev der bestilt lige så mange billeder, som der var børn, således de alle kunne få et billede af deres barndomshjem.

Flere steder møder man også gårdene portrætteret med års mellemrum, endda af forskellige malere, gerne afsluttet af et luftfoto, så man kunne vise gårdens udvikling med tilbygninger og nye bygninger, eller husmandsstedet der blev til en driftig gård.

MOTIVERNE

Blandt de ældste gårdmalerier finder man hovedsageligt middelstore gårde, men efterhånden blev både større og mindre gårde, husmandssteder og huse portrætteret. Der findes også mange malerier af mejerier, møller, teglværker, smedjer, købmænd og andre virksomheder.

I gårdportrætterne har stuehuset næsten altid en dominerende rolle. Nogle af malerne yndede at anbringe husdyr i forgrunden. Personer optræder yderst sjældent og aldrig så der er tale om portrætlighed.

Mange malerier viser nybyggede gårde, hvad der tydeligt ses af nyanlagte haver, der ofte slet ikke var anlagt på det tidspunkt, hvor gården blev malet, men alligevel har maleren på bestilling anlagt en flot have med træer, gange og frodige blomsterbede. Bygningerne blev også forskønnet. Man oplever aldrig hullede tage eller skæve vægge og der er næsten altid flotte gardiner i vinduerne og Dannebrog på flagstangen. Skulle en trægruppe tilfældigvis skjule den tredje skorsten på stuehuset, så var det tilladt at undlade en del af træerne, så skorstenen i hvert fald kunne anes. Det betød jo meget i status, om et hjem havde to eller tre skorstene. Den slags kunstneristiske friheder kunne accepteres,

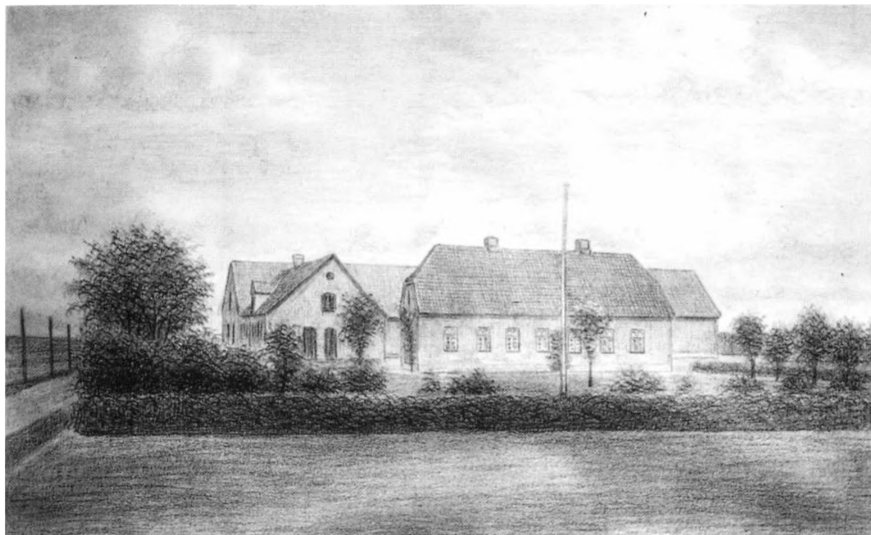
men ellers skulle billederne ligne, og detaljerne være i orden. Kunderne vurderede ofte billederne efter antallet af detaljer, og derfor får disse billeder, der ofte er daterede, en stor lokal- og kulturhistorisk interesse. Der fortælles en masse om tidens og de forskellige egne byggeskik og vises en række interessante tidstypiske detaljer som f.eks. byggematerialer, eksempelvis myremalm på Ikastegnen, men også tagmaterialer, husmøller, klapsejlere, vindroser, verandaer, motorhuse og telefonpæle m.m. For dem, som arbejder med gårdhistorie eller lokalhistorie, kan disse billeder udgøre en vigtig kildegruppe.

STIL OG TEKNIK

Hovedparten af gårdmalerierne kan ikke betegnes som stor kunst – eller kunst i det hele taget. De fleste må kaldes naive og amatøragtige og nærmest lidt ubehjælpelige. Mange af malerne har haft vanskeligheder med perspektiv og proportioner. Ofte kniber det med at få dyr gengivet i de rette størrelsesforhold. Hunde kan opleves store som heste, hvad formentligt skyldes, at de er malet efter forhåndenværende skabeloner.

Der er dog også malere med visse kunstneriske evner, og enkelte malere vandt efterhånden lokal anerkendelse som kunstnere, som f.eks. Tegner Jensen – Thisted. Fælles for disse lidt mere avancerede malere er, at deres billeder ikke kun er lidt stive og tørre gårdportrætter.

Den mest anvendte teknik har været gouachen og oliemaleri, men også akvarel. Nogle malere foretrak tuschtegninger, der eventuelt blev farvelagt og andre har blot brugt blyant og farveblyanter.

En typisk farvelagt blyantstegning af Jens J. Andersen. Tegningen bærer oplysningen: »Nygaard, Vandet, opført 1931«, og på det loppemarked, hvor den blev købt, mente man, at den var afhentet ved et dødsbo på Thisted-egnen. Med de få oplysninger er det muligt at finde frem til det lokalhistoriske arkiv, hvor billedet i første omgang burde være afleveret.

MALERNE

Nogle gårdmalere har været rene amatører med en meget begrænset produktion, medens andre må betegnes som halvprofessionelle, der havde gårdmaleriet som hobby eller bierhverv. Det kunne eksempelvis være landsbyskolelærere og malermestre, som skaffede sig en beskedent indtægt i perioder, hvor det kneb med arbejdet. Men selv en smed finder man blandt gårdmalerne, nemlig Tegner Jensen – Thisted – der senere blev bosat i Nykøbing på Mors, hvor hans billeder i dag er rigt repræsenteret på det lokalhistoriske arkiv.

Enkelte malere må kaldes professionelle som f.eks. Jens Johan Andersen og Jens Brandt fra Silkeborg, der begge havde gårdmaleriet som hovederhverv. De pro-

fessionelle gårdmalere var ofte selvlærte, og de betragtede i nogen grad deres arbejder mere som håndværk end som kunst. Derfor var de som reglen meget lydøre overfor kundernes ønsker. De kunne således uden videre levere sommer- og vinterbilleder efter ønske – ofte i begge versioner malet samtidig – og de kunne ligeledes efter ønske medtage husdyr og i enkelte tilfælde også personer.

De professionelle gårdmalere drog om i en større eller mindre omegn for at finde aftagere. Nogle berejste dog større områder, og enkelte kom over det meste af landet.

En del af malerierne er ikke signerede, medens andre blot er signerede med initialer, som sjældent røber malerens identitet. De fleste billeder har dog en egentlig

signatur, og for mange endda malerens adresse, – velsagtens for det tilfælde at der skulle komme efterbestillinger. Alligevel er langt de fleste af gårdmalerne helt eller næsten ukendte, der vides meget lidt eller næsten intet om de pågældende personer. De repræsenterer et håndværk, som kun få har fundet det umagen værd at beskæftige sig med.

INDSAMLINGSARBEJDE

I 1991 lavede Landsbladet og Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup en indsamlingskampagne omkring gårdmalerier og gårdmalere. Kampagnen blev en succes og mandede ud i en udstilling på Landbrugsmuseet Gl. Estrup. Museumsinspektør Svend Nielsen lavede efterfølgende en del kampagne og foredrag om emnet rundt omkring, og mange steder blev der lavet lokale indsamlinger og udstillinger omkring gårdmalerier.

Materialet om de to efterfølgende personer har da også sit udspring i en lokal udstilling som kunstforeningen i Ikast og Ikast lokalhistorisk forening arrangerede sammen i 1993 på Ikast bibliotek. Udstillingen, der fik stor lokal opmærksomhed, blev afsluttet med et af museumsinspektør Svend Niensens foredrag om gårdmalere. Den inspirerende, nu afdøde museumsinspektør fik i Ikast det løfte, at vi lokalt ville arbejde videre med indsamling omkring de to bedst repræsenterede malere på vores udstilling, Jens Johan Andersen og Jens Brandt fra Silkeborg. Det løfte skulle hermed være indfriet.

Landbrugsmuseet på Gl. Estrup arbejder fortsat med indsamling om gårdmalere og deres produktion, men billederne med den gode lokalhistoriske dokumentationsværdi hører nu i højere grad hjem-

me rundt omkring i de lokalhistoriske arkiver.

GÅRDTEGNEREN

JENS JOHAN ANDERSEN

Historien om gårdtegneren Jens Johan Andersen er historien om enebarnet, der fra små kår blev beriget med en læreruddannelse, men hvis sky og generte enspændernatur hverken strakte til skolebørn eller ægteskab. I stedet blev det til en livslang tegneproduktion af gårde og husmandssteder over det meste af Øst-, Midt- og Vestjylland. Cyklen bragte ham rundt, hvor han boede på billige værelser hos bønderne. Hans tegninger gjorde ham bestemt ikke til nogen holden mand.

Ingen betragter Jens J. Andersens store arbejde som kunst, men tegningerne er ærlige gengivelser og de findes i et tusindtal, der alene berettiger til en minderune.

Jens Johan Andersen blev født den 14. marts 1902 i Skovfogedstedet ved Haurum skov nær Frijsenborg i Østjylland.

Godt et år forinden, den 15. februar 1901 var hans forældre Anders Jeppesen og Karen Marie Johansen blevet viet i Haurum kirke. De var begge midt i trediveerne, og som Anders Jeppesens eneste søn, var det naturligt, at Jens Johan på egnen blev kaldt »Jens Jæp«.

Begge forældre havde deres rødder på egnen omkring Frijsenborg. Faderen var født i Skjød sogn i 1864, moderen i Haurum sogn året efter, som datter af skovfoged Jens Johansen i Haurum. Skovfogedstedet hørte under Frijsenborgs store skove, og det har formentlig været moderen Karen Maries fødehjem, men allerede inden brylluppet havde hendes tilkommende mand forpagtet Skovfogedstedet på Haurum mark.

Det blev altså der enebarnet Jens Johan voksede op. Han blev både døbt og konfirmeret i Haurum kirke. Siden købte forældrene dog en lille ejendom i nabobyen Bøstrup, og det sted blev en slags base for Jens Johan Andersen gennem det meste af hans liv. Drengen viste sig at være godt begavet. Han klarede sig så godt i skolen, at det blev bestemt, at han skulle gå den boglige vej og blive skolelærer, selv om han kom fra et hjem i små kår, hvor det bestemte ikke var nemt at få midler fra til en studerende søn.

I 1927 dimitterede Jens Johan så fra Ranum seminarium. Med en lærereksamen i bagagen vendte han tilbage til sin hjemegn, han fik et vikarjob i Javngyde marksskole i Tulstrup sogn, Gjern herred, »Vennely«, som skolen også hed. Gerda Johansen i Them, der dengang var elev hos Jens Andersen, mindes: »Han var en meget flink lærer, men måtte holde op på grund af dårlige nerver, da han ikke kunne styre børnene«. Det var kun en kort periode mellem to lærere i 1928, Jens Andersen var i »Vennely«, så tog han turen hjem til sine forældre, hvor det var så heldigt, at han en tid kunne få job som vikar ved den lille Bøstrup skole.

Den 83-årige Ingeborg Christensen på Plejhjemmet Åbygården ved Åbyhøj, husker tydeligt fra sin barndom i Bøstrup, at de havde »Jens Jæp« som vikar et årstid, medens hun gik i Bøstrup skole. »Vi var alt andet end gode ved ham,« husker Ingeborg. »Vi løb med hans indesko, så han måtte rende rundt efter os i hele klasseværelset for at få fat i dem, og bedst som han troede, han havde skoene, så blev de kastet videre til en anden. Han var så generet og alt for god af sig, og det benyttede vi børn os af i uhyggelig grad.«

Ingeborg Christensen mindes også, at læreren dengang blev forlovet med en meget sky og bange pige, som tjente i Bøstrup. »Hun var lidt en sær en, det syntes vi i hvert fald, sådan en man kunne kyse i et musehul.« Pigen er formentlig identisk med den Anna Kathrine Hansen, som Jens Johan Andersen giftede sig med.

Det nygifte par bosatte sig hos hans forældre, men de fandt ikke rigtigt lykken sammen, og parret blev skilt ret hurtigt efter brylluppet.

Det var hårde nederlag, Jens Johan skulle igennem. Lærergerningen var ikke gået som forventet, ægteskab vel heller ikke, og det at gå uden arbejde belastede ham også. Der blev på egnen snakket en del om, at det var synd for »Jens Jæps« forældre, der havde ofret så meget for at give ham en god uddannelse, og hvad nytte havde det så været til?

Et talent var dog ikke anfægtet af de mange nederlag. Allerede omkring 1929-30 begyndte Jens Andersen at tage rundt på hjemegnen som gårdtegner. Ingeborg Christensen husker tydeligt, at den arbejdsløse lærer kom og tegnede hendes fødehjem. Det var i 1930. Hendes far kom ind og sagde, at »Jens Jæp« gerne ville tegne gården, og spurgte om de havde noget imod det. Det var en blyantstegning, som stadig opbevares i familien.

Jens Andersen havde dog fortsat mod på lærergerningen og søgte til stadighed job rundt omkring, og pludselig en dag så det hele meget lysere ud.

ANDENLÆRER I VINDERSLEV
I skolekommissionsprotokollen for Vinderslev skole meddeles i 1932: »Skolekommissionen godtgør, at sognerådet antager seminarist Jens J. Andersen, Bø-

Ans gamle skole, tegnet af Jens Andersen.

strup som vikar i andenlærerembedet i Vinderslev skole fra 1. januar dette år med månedlig løn af 185,- kr.« Den 1. maj samme år blev vikariatet så gjort til en fast 2. lærerstilling, og dermed skulle man jo mene, at lykken var vendt for Jens Andersen, men det var langt fra tilfældet.

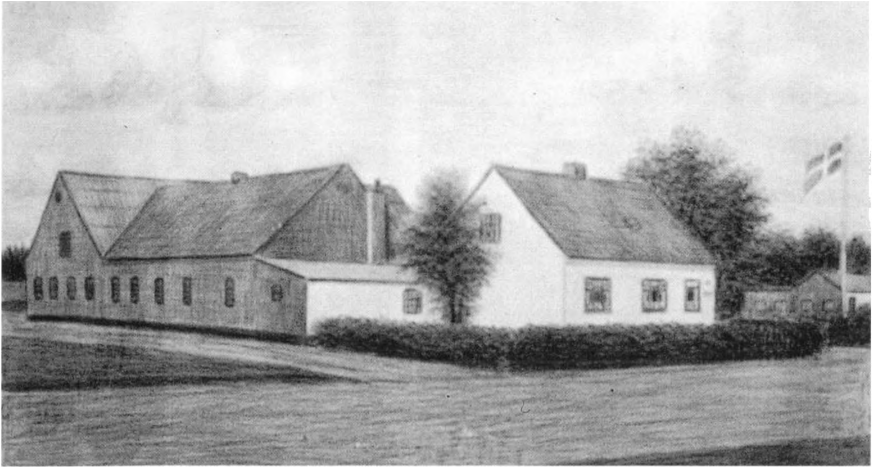
Flere af Jens Andersens elever fra Vinderslev lever stadig og kan samstemmende berette, at han aldrig burde være blevet skolelærer. Lærergerningen havde han overhovedet ikke styr på, og han magtede slet ikke skolebørnene. Jens Andersen havde ellers taget ved lære af sit vikarjob og havde anlagt en ny og hårdere stil, hvor der blev delt lussinger ud både i tide og utide – i særdeleshed det sidste.

Tandlæge Knud Bredahl i Holstebro, der er søn af førstelærer Bredahl i Vinderslev, erindrer tydeligt Jens Andersens virke på skolen. Lærergerningen, som Jens Andersen havde store forventninger til,

kunne han ikke udføre i praksis. Det gik helt ad Pommern til og gjorde ham til en ulykkelig mand. Jens Andersen kunne med sin meget forsagte og generte natur ikke sætte sig i respekt hos børnene, og de tog helt magten fra ham. Skolebørnene drillede og lavede larm, så hele klasseværelset ind imellem stod på den anden ende, og førstelærer Bredahl måtte flere gange ind for at redde Jens Andersen ud af pinlige og uoverskuelige situationer i klassen. Det hele kulminerede med Jens Andersens nervesammenbrud, og han erkendte at måtte opgive sin livsdrøm. Skolekommissionsprotokollen udtrykker sig meget kort: »andenlærer Jens J. Andersen er afskediget uden pension efter ansøgning fra november 1933 at regne.«

ET NYT LIV SOM TEGNER

Jens Andersen havde, mens han arbejdede i skolen, lejet et gæsteværelse hos familien Markvard i Vinderslev, hvor han også spi-

Mette og Åge Jeppesens ejendom i Bording, hvor Jens J. Andersen i en længere periode boede på et koldt loftsvarrelse, omkring 1961-62. Tegningen blev lavet, medens han boede hos familien.

ste. Der blev han boende i hvert fald et par år, efter at han var holdt ved skolen.

Værdien af hans læreruddannelse var jo dalet betydeligt i og med, at han ikke kunne klare børnene, men helt spildt havde det ikke været. Det med at tegne havde altid ligget til ham, og på seminariet var tegneriet blevet udviklet til skolebrug, og i tiden som andenlærer i Vinderslev havde han også været meget optaget af at tegne. Nu genoptog han arbejdet med at tegne gårde, som han var startet med i Bøstrup, medens han havde ventet på en ny lærerstilling. Han begyndte at cykle rundt til egnens bønder, hvor han lavede skitser af gårdene og tilbød bønderne en færdig tegning af deres »hjerterbørn«, med eller uden farve. Han var yderst rimelig med sine priser, og kunne bønderne ikke lide tegningen, når han kom med den, så skulle det ikke koste dem noget. Det blev begyndelsen på en livsbane, som han fulgte helt til sin død, og en produktion, der kom til at

tælle adskillige tusinde gengivelser af huse og gårde i Midt- og Vestjylland.

Jens Andersens tegninger var meget præcise omend lidt stive i udtrykket, og han havde god styr på det med proportionerne. Tegningerne lignede det de skulle, og han havde mange detaljer med, og uden ekstra omkostninger idealiserede han sine motiver. Man oplever stort set aldrig rod eller uorden omkring gårde eller huse på hans tegninger, hvad der erfaringsmæssigt har været ved mange ejendomme.

Et sted var en række hegnspæle væltet, men de var alle rejst op på det færdige billede. Et andet sted havde en gårdmandskone altid ønsket sig en flagstang i forhaven, og den slags ønsker havde Jens Andersen ingen kvaler over, tegningen blev leveret med en flagstang lige midt i haven.

Der er stort set altid to milde skyer på Jens Andersens tegninger, og så er der altid solskin og smukt vejr over dem. Engang stod han i meterhøj sne og tog en

skitse. Da billedet nogen tid senere var færdigt, fremstod det med blade på træerne, høj solskin og selvfølgelig de to milde skyer.

Jens Andersen tillagde sig sin egen stil, og hans billeder er meget ens, lige bortset fra forskelligheden i arkitekturen. Når man ser en af Jens Andersens tegninger, behøver man ikke være i tvivl om herkomsten, hans stil er fuldstændig ens gennem mange år.

PÅ CYKEL TIL NYE EGNE

Gårdtegningerne gjorde ikke Jens Andersen til nogen holden mand. Han solgte billeder billigt, og det kostede jo sådan altid at være på farten. Han var dog god til at finde billige pensionater eller ledige værelser rundt hos bønderne, og transporten rundt klarede han på cykel.

Da egnen omkring Vinderslev efterhånden var besøgt i alle retninger, så langt omkring som man nu kunne nå frem og tilbage på cykel samme dag, måtte han se sig om efter andre egne at tilbyde sig i. Det blev med årene til det meste af Øst-, Midt- og Vestjylland, og i de områder finder man synlige beviser på hans tilstedeværelse næsten overalt, dog mest i det landlige.

Tandlæge Knud Bredahl i Holstebro mødte mange år senere Jens Andersen ved sit hjem i Holstebro. Jens Andersen tilbød at tegne huset, og det indvilgede Bredahl i. Alting på tegningen var så præcist og nøjagtigt som overhovedet muligt, men det var bestemt ikke nogen stor kunst, forlyder det fra Bredahl, men han købte alligevel tegningen. Hvad tegningen skulle koste? Her kom det forsagte og generte rigtigt frem i Jens Andersen: »Det vidste han ikke rigtigt«, og det endte med, at han forlangte et latterligt lille beløb. Det var i

alt fald for lidt, til at han kunne leve af det, i forhold til den tid det havde taget at lave tegningen. Bredahl betalte så lidt mere end der var blevet forlangt og spurgte samtidig, om Jens Andersen havde spist? Da var det godt nok et par dage siden, han rigtigt havde fået noget. Han blev så »fodret godt af« inden han atter drog af, med en solid madpakke på bagagebæreren, og det var det sidste, som Bredahl hørte til Jens Andersen.

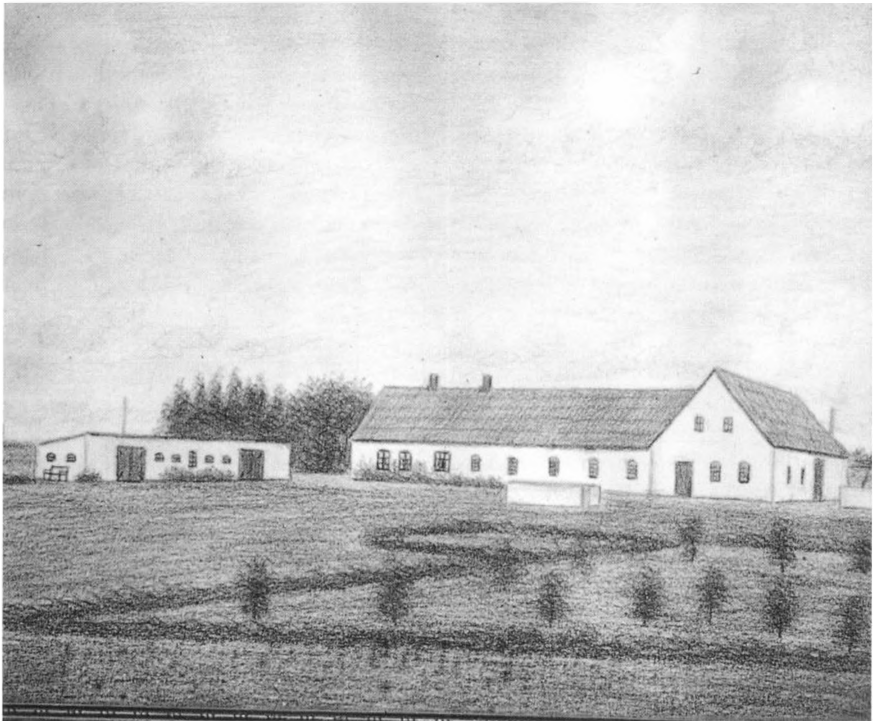
PÅ IKASTEGNEN

Omkring 1961-62 slog Jens Andersen sig ned på Ikastegnen et par år, og der findes næsten ikke en gård eller et husmandssted på egnen, som han ikke har forevigt. Han kom til at bo på en lille landejendom hos familien Mette og Åge Jeppesen i Bodholdt i Bording. Det var egentlig ikke meningen, at de ville have noget særligt med Jens Andersen at gøre, har Mette Jeppesen fortalt, men han kunne godt få lov til at bo på loftet, og han betalte da også en lille smule for det.

Familien Jeppesen kom alligevel ret tæt på Jens Andersen, for selv om han var en enspænder, havde han alligevel behov for mennesker at være knyttet lidt tættere til.

På ejendommen var der også to små piger, som med tiden blev både trygge ved og glade for Jens Andersens selskab. Den ene af pigerne er Linda Jensen, og selv om hun kun har været 4-6 år dengang, har hun en god hukommelse om ham, og sammenholdt med moderens erindringer kan det godt tegne et billede af »æ kunstmaler«, som de oplevede ham.

Han passede ofte de to børn, når forældrene var i byen, og det hændte, at han gav en hånd med på ejendommen. Det var dog mest med lettere arbejde. Når han sådan

Arne Gravlunds ejendom i Øst Kølke, »Smadderborg« som stedet bliver kaldt lokalt. Tegningen er fra midt i 50-erne, hvor Gravlund fik den som julegave. Det var forældrene, der bestilte tegningen hos Jens J. Andersen i forbindelse med, at der blev lavet tre ens tegninger af deres egen gård. De tegninger blev også brugt som julegaver til familiens øvrige børn.

havde passet børn eller hjulpet til, spiste han altid med, men ellers skulle han holde sig selv med kost, og når han ikke spiste andre steder, så har det været ret primitivt.

Jens Andersen var en virkelig enspændernatur, han virkede intelligent og var meget sympatisk og troværdig både over for børnene og forældrene. Han sagde ikke ret meget, men der var altid hold i de ting, han fik sagt. I perioder talte han dog en del med Åge Jeppesen, og i de situationer havde Jens Andersen også sine egne meninger om tidens holdninger og diskus-

sionsemner. Men så snart der kom andre folk til ejendommen, forsvandt Jens Andersen op på loftet, selv om han måske var midt i at rive gårdspladsen, når der kom besøg.

Trappen op til loftet var en simpel hønsestige, der blev trukket ned i bryggerset. På loftet var der et lille værelse i den ene ende, uden dør og uden varme. Det har været svært eller nærmest umuligt at holde varmen der om vinteren. Møblerne på værelset hørte til ejendommen, Jens Andersen havde vist ikke flere ejende, end

Brandt familien fotograferet i 1928 foran »Villa Engblomme« under et besøg hos vennerne familien Vestergård, Alderslyst i Silkeborg. Manden med hat og pibe er Jens Brandt, bag ham hans moder og til højre hustruen. De øvrige personer er familien Vestergård. (Foto: Lokalhistorisk arkiv Silkeborg).

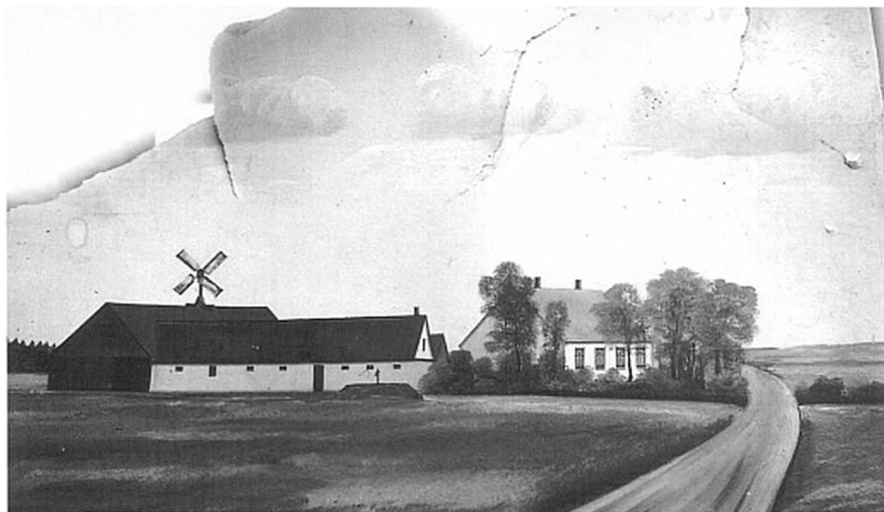
han kunne fragte på sin cykel. Han sad ofte ude på selve loftet og arbejdede med sine tegninger og farvelagde dem. Han brugte utrolig meget tid på tegningerne, det var som om, han kun levede for sine billeder.

Jens Andersen, som ikke var ret stor, var altid velsoigneret og pæn i tøjet. Han vaskede dog aldrig tøj i Bording, så han har formentlig haft forbindelse til andre mennesker et sted. Det var heller ikke hele tiden, han var i Bording, ofte var han væk i lange perioder, hvor værelset mere virkede som en base, han havde at drage ud fra og vende tilbage til.

Spørger man sig lidt rundt, opdager man, at der faktisk er mange, der husker Jens Andersen, men det er næsten altid i for-

bindelse med gårdtegningerne. I 1961 kom han til familien Thorkildsens ejendom i Bording i sit sædvanlige ærinde – om han måtte lave en tegning af gården. De betalte kun 2 kr. for en blyantstegning, men så spiste Jens Andersen også med hos dem et par gange. Ellers forlyder det, at en blyantstegning ved den tid kostede 20 kr. medens en farvelagt kostede 30 kr.

En dag fik købmand Anton Rasmussen i Vallerbæk også besøg af Jens Andersen, der kom ind i butikken og hørte, om han måtte tegne et rids af huset og butikken. Ved første øjekast oplevede købmanden en person, der nok kunne virke lidt mistænkelig, en stille og rolig fyr, lidt tilbageholdende, og måske var det hans meget store sorte overfrakke, der virkede mest mistænkelig, man skulle jo være på vagt

To Jens Brandt billeder af Tage Nielsens ejendom Thorupvej 51 i Sunds. Det ældste billede har været på vej til at blive smidt ud, men Vera Nielsen, der er 4. generation på ejendommen, mente alligevel det var synd og gemte billedet på loftet. Om det er Brandt der har ødelagt billedet i forbindelse med tingen om prisen, eller om det er opholdet på loftet, der har givet det en hård medfart, det melder historien ikke noget om. Men det har bestemt ikke vakt tilfredshed, at billedet havde 4 vinduer i stuehuset, når der i virkeligheden kun var 3.

Omkring 1940 malede Brandt igen ejendommen, han tog skitser ved vejen og malede billedet særdig hjemme. Denne gang havde stuehuset kun 3 vinduer, og billedet pryder da stadig stuen på ejendommen.

overfor fremmede. Købmanden vidste nu ikke rigtigt, men da det jo ikke kunne koste ham noget, at Jens Andersen lavede nogle streger på sit eget papir, så var det vel i orden.

Godt et kvarters tid senere stod Jens Andersen igen i butikken, han fremviste sit rids, der viste sig at være en ganske glimrende tegning, hvor det hele oven i købet var med, omend tegningen slet ikke var færdig. Købmanden blev noget benovet over den generte tegner, dum det kunne han vist ikke være, der måtte være visse skjulte evner, som det ydre ikke umiddelbart afslørede. Jens Andersen spurgte, om han skulle lave tegningen færdig hjemme, med farve og sådan. Der var ikke nogen købetvang, kunne købmanden ikke lide billedet, når det var færdigt, så skulle hans besøg ikke koste købmanden noget.

Købmanden stod egentlig og blev helt glad for tegningen, medens han studerede skitsen, men på rigtig købmansmaner viste han det ikke til Jens Andersen. Han kunne da godt prøve at lave den færdig. En uges tid senere kom Jens Andersen med det færdige resultat, det var faktisk et rigtigt godt billede, og købmanden købte det selvfølgelig. Prisen husker han ikke, men den var ikke voldsom dyr.

I dag hænger tegningen i det nu nedlagte butikslokale i Vallerbæk og bringer minder frem om en tid, hvor der også var plads til dagligvarehandel i selv de allermindste landsbyer.

DE SIDSTE ÅR

Omkring 1969 lejede Jens Andersen et loftværelse hos pensionist Jens Rasmussen i Vinten ved Lund lige over for mejeriet og brugsen. Han virkede da meget træt, syg og dårlig.

Bestyrerpar Jakobsen på hvilehjemmet holdt dengang stadig den gamle tradition i hævd med et måltid mad til værdigt trængende, og det hændte da nogle få gange, at Jens Andersen kom og spiste på hjemmet. Men i en længere periode bragte Jakobsen næsten dagligt mad om til ham, det var ligesom en forpligtigelse, der hørte til hans stilling, forlyder det lidt undskyldende.

Bestyrerparret kendte godt lidt til Jens Andersen. Sidst i 50-erne havde han tegnet Jakobsens daværende ejendom i Vinten ved Lund. Andersen var dengang meget lidt kontaktsøgende, han sad bare lige så stille og lavede en blyantstegning uden hverken at tale om sig selv eller andet overhovedet. Jakobsen havde købt tegningen for 30 kr., en pris som Jens Andersen ikke ville være i stand til at leve af, medmindre han levede meget spartansk, forlyder det. Efter en kort tid på egnen var Jens Andersen cyklet videre til andre egne, kun med en ganske lille oppakning på bagagebæreren.

Jens Andersen var altså tilbage på egnen, men stadig gik han sine egne veje og søgte stort set ikke kontakt med den lokale befolkning. Nu virkede han dårlig, og da han så blev rigtig syg, blev han indlagt på Brødstrup sygehus, hvor han døde den 27. maj 1970. Jens Andersens sidste hvilested blev på Tamdrup kirkegård.

Et liv og levned i beskedenhed var dermed tilendebragt, men Jens Andersens tegninger, de synlige beviser på hans eksistens, der altid bærer hans sirlige signatur, hænger stadig rundt omkring hos mange familier, selv om de måske ikke længere indtager hæderspladsen over sofaen.

»Yllebjerg« Sundsvej nr. 24 i Ikast. Jens Brandt billedet er formentlig fra 30-erne. Det meget lave bindingsværkstuehus er opført omkring 1870, meget sent for bindingsværksbyggeri på Ikastegnen, hvor tømmer altid har været noget man sparede på. Der findes da også en forklaring på det meget lave stuehus. Da man byggede huset, og alle stolperne var sat op på nær en enkelt, blev den sidste stolpe savet for kort af. I stedet for at skulle afsted for at skaffe en ny dyr stolpe, valgte man at save alle de øvrige stolper ned til samme højde, hvorfor det blev en meget lavloftet stue. Bindingsværksbygningen brændte sidst i 1950-erne.

JENS BRANDT – MALEREN MED DE TRE SKYER

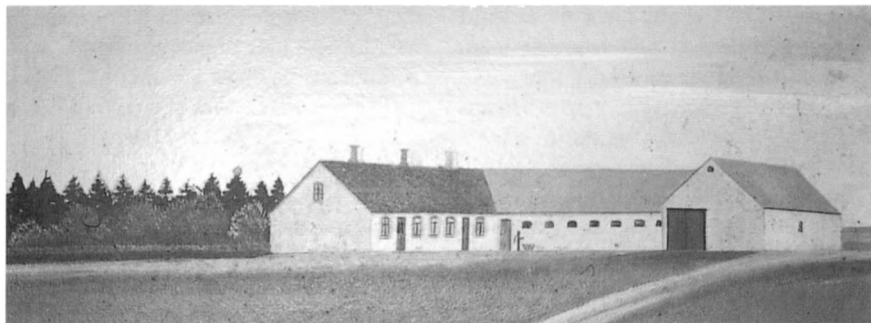
Der findes tusindvis af usignerede gårdmalerier, heriblandt de ca. 30.000 billeder, som Jens Brandt selv mener, han har lavet. Men selv uden direkte signatur er Jens Brandts billeder let genkendelige, for han havde sin helt egen stil og et farvevalg, der går igen på næsten alle hans gårdportrætter.

Ofte bliver han omtalt som »maleren med de tre skyer«, og denne karakteristisk er ikke helt forkert, for der findes stort set altid tre ensartede skyformationer på alle hans billeder.

Jens Brandt var en effektiv mand, hvad alene hans påståede produktion vidner om, så himmelen på billederne var altid malet færdig, inden han drog hjemmefra.

JENS KARL LAUERSEN BRANDT
Jens Karl Lauersen Brandt var født den 30. maj 1889 i Lillering i Østjylland og var ud af en søskendeflok på 4 drenge. Da faderen døde ret tidligt, og moderen Marie Brandt blev alene om forsørgelsen, flyttede familien til Silkeborg, hvor hun slog sig ned som syerske. Det var dog svært at få økonomien til at hænge sammen, så to af

Hos gårdejer Lars Flensborg, Marielund i Gjellerup, kan man stort set følge gårdens udvikling på gårdmalerier. Forældrene Søren og Marie Flensborg blev gift i 1916, to år efter i 1918 lod de for første gang Marielund portrættere. Det var da en trelænget gård. Det er formentlig et af Jens Brandts tidlige billeder, med en utydelig J.B. signatur, det var inden han begyndte at male himmelen færdig hjemmefra..

Omkring 1930 var Brandt igen på egnen og forevige de den nu 4-længede Marielund med Østerhuset. Nu var himmelen med de karakteristiske skyer malet færdig hjemmefra, og hans billeder bærer ikke mere signatur.

I 1944-45 malede Brandt for tredje gang Marielund, denne gang med det nye stuehus og maskinhuset, der var opført i haven med materialer fra det gamle stuehus.

drengene kom i skole, mens de to andre måtte på asylet, og helt naturligt måtte børnene ret tidligt på landet som tjene-stedreng. Allerede som 9-årig fik Jens Brandt plads på landet, og sådan formede hans første barne- og ungdomsår sig.

Efter Jens Brandts konfirmation var det blevet arrangeret sådan, at han kunne komme i lære på papirfabrikken i Silkeborg. Det var nu ikke lige det liv, den 14-årige Jens havde drømt om, og det lykkedes ham at slippe for lærepladsen. I stedet blev det til nogle år med forskelligt arbejde.

Omkring 1910 blev Jens Brandt gift, og den 20. maj 1911 nedkom hans hustru Kirstine Brandt med datteren Anna, parrets eneste barn. I gamle vejvisere kan man følge parret flytte rundt i Silkeborg. I 1918 boede familien i Skolegade 42, og da boede Jens Brandts gamle mor hos dem.

På et tidspunkt var Jens Brandt blevet rejsende i ugeblade, et arbejde som bragte ham rundt til mange steder i Jylland. En dag, da han tilfældigt besøgte en storbonde ved Års i Nordjylland, kunne denne stolt fremvise et prospektmaleri af sin gård. Billedet havde han købt af en omvandrende kunstner. Jens Brandt studerede billedet, men mente, at det kunne han gøre bedre, og dermed var ideen til en ny livsbane født.

PROSPEKTMALEREN

På de næste gårde, som Jens Brandt besøgte, lånte han prospektfotos af ejendommene, som han kunne male efter, og da han havde samlet 15, holdt han op med ugebladene. Det har været omkring 1915, hvor han var 26 år. Han købte så en malerkasse og malede gårdportrætter på livet løs. »Jeg fik dem da solgt alle sam-

men, selv om de første så lidt mærkelige ud«, fortalte Jens Brandt engang i et ugebladsinterview. »Det gav mig 68 kroner, og det var ganske pænt i betragtning af, at timelønnen dengang var 33 øre«.

Det havde givet blod på tanden, og Jens Brandt begyndte nu at rejse rundt med malerkasse og gråt pap i stedet for ugeblade, og så malede han gårde og husmandssteder uden at spørge om lov. Når han så kom ind hos en gårdmandsfamilie og tilbød sit billede, og man ikke var indstillet på at betale den forlangte pris, rev Brandt blot papbilledet i stykker og smed det i brændekassen. Det syntes de fleste nu alligevel var synd, og oftest kom der en handel i stand, inden det nåede så vidt.

En dag Jens Brandt malede ved Staining, kom han ind på en gård hos en ungkarl. Det var efterår, og ungkarlen havde ikke haft tid til at samle æblerne i haven op. »Hvad skal billedet koste?« spurgte han. »15 kroner!« svarede Brandt – »Du kan få 10 æbler.« Så rev Brandt billedet i stykker. »Det var ligegodt synd, kan du ikke male et andet til mig?« spurgte ungkarlen så. – Jo, det kunne Jens Brandt da godt, men det var på betingelse af, at han også betalte for det iturevne. Det gik han med til, og sådan endte den handel.

Når Brandt rejste rundt, boede han oftest på kroer og hoteller. I de første år kostede en overnatning med fuld forplejning kun 2 kroner. Prisen steg med årene ret voldsomt i forhold til den pris, Brandt kunne få folk til at betale for et gårdportræt. Når han ikke var for langt fra hjemmet, tog han ofte skitser af ejendommene og malede billederne færdige hjemme i sit arbejdsrum. Der havde han også skabeloner af forskellige husdyr og andre ting, der hørte til landbruget.

FLITTIG OG EFFEKTIV

Jens Brandt lagde senere ikke skjul på, at han nok havde været en af Danmarks flittigste prospektmalere, og selv mente han, at det var blevet til omkring 30.000 billeder i de 52 år, han malede. Det vil sige, at han må have malet ca. 1,6 billede pr. dag alle ugens dage året igennem, og det lyder jo ikke helt usandsynligt.

Da det gik bedst for Brandt, fra 1934 til 1940, købte han en Ford A årgang 1927. Bilen blev indrettet og brugt som rullende atelier, og så kunne der males i al slags vejr. Selv fortalte Brandt, at en dag, hvor han kørte fra Ringkøbing og ud vestpå, nåede han at male og sælge 8 billeder samme dag, men da gik det også stærkt.

En anden dag kom Brandt ind på en gård, hvor folkene sad og spiste. Han spurgte, om de ville købe det billede han lige havde malet af deres gård? Det ville de da godt. Billedet var imidlertid ikke færdigt, der var kun himmelen og græsset, som jo altid var malet hjemmefra, og så var der lige nogle få rids af bygningerne. Brandt fik lov at sætte sig ved bordet, og han fik en bid brød med, medens han malede. Billedet var færdigt, da de rejste sig fra bordet. Sådan en dag var der noget ved, forlyder det fra Brandt.

MODGANG

Netop som det hele så ud til at gå allerbedst, mistede Jens Brandt sin kone. Kirstine Brandt døde i 1935, kun 47 år gammel, netop som parret stod for at skulle fejre sølvbryllup. Det gjorde ondt, og det blev en svær tid.

Jens Brandt mødte en enke, der hed Alma Andreasen, og hun hjalp ham over den første svære tid. Hun havde jo selv prøvet at skulle igennem det. Med årene

blev den fælles sorg til fælles kærlighed, og det blev til godt 40 års papirløst samliv.

I 1967, da Jens Brandt var 78 år, lod han sig pensionere, men da mente han også at have malet de fleste gårde i både Jylland og på Fyn. Alma mente nu også, at han var blevet for gammel til at cykle rundt. Selv mente Brandt, at det var blevet for dyrt at bo på kroerne.

BRANDTS BILLEDER

Jens Brandt brugte ikke ordet kunstmaler om sig selv, prospektmaler var nok for ham, det var mere et håndværk, han havde tilegnet sig. Selv var Brandt en beundrer af de store mestres kunstværker, når han og Alma i deres pensionisttilværelse flittigt besøgte museer på busrejser til både Frankrig og Italien.

Man må give Brandt ret i opfattelsen af, at hans arbejder ikke var kunst. Selv når man som ukyndig ser hans billeder, efterlader de ikke spor kunstnerisk indtryk. Der er brugt alt for meget linial, og de bærer mere præg af, at Jens Brandt skulle sælge mange billeder for at leve af det, end af at han skulle sælge enkelte gode værker. Det er gået stærkt med at male, men det har været effektivt, og derfor møder man også hans billeder næsten overalt på landet.

Af de 119 gårdmalerier der i 1991 var udstillet på Landbrugsmuseet Gl. Estrup, blev de 11 tilskrevet Jens Brandt. På en lignende udstilling med gårdportrætter hos Vinderup lokalhistorisk forening var der 13 Jens Brandt billeder, og et lignende antal kunne fremvises af ham på udstillingen i Ikast, og sådan vil man sikkert kunne blive ved over det meste af Jylland og Fyn.

Det var ikke Brandts egne billeder, der

prægede pensionisthjemmet på Hejrevej 2 i Silkeborg. Af sin produktion på 30.000 billeder havde han kun 4 tilbage, og der var faktisk kun et af dem, der rigtigt betød noget for ham. Det var Almas fødehjem, som han havde malet, længe før han lærte hende at kende.

De to fik nogle gode år sammen, og Jens Brandt nåede at blive 93 år, inden han efter kort tids sygdom døde på Silkeborg sygehus den 9. september 1982. Brandts store produktion af gårdportrætter vil dog sørge for, at en gren af hans tilværelse stadig er synlig for eftertiden.

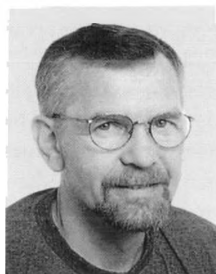
KILDER

Trykte:

Ranum Staten 1849-1949, samlet af Ejnar Poulsen. Viborg Amts Degne- og skolehistorie, 1957.
Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 107-110.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1996, side 155-164

Utrykte:

Udstillingskatalog »Gårdmalerier« af Svend Nielsen, Dansk landbrugsmuseum Gl. Estrup 1991
Landsarkivet for Nørrejylland. Haurum kirkebog 1892-1920.
Silkeborg lokalhistorisk Arkiv. Sign. 994 læg nr.: 8781
Materiale fra Ikast lokalhistorisk Arkiv og Egsarkivet for Them kommune

Freddy Boysen
Født 1952 i Herning
Slagter/lokalhistoriker
Julsgårdsvej 27
7430 Ikast

De frivillige bevogtningskorps under 1. verdenskrig

af Tage Uffe Møller Jensen

Lokalhistoriske arkiver er som bekendt meget interesserede i gamle papirer, og heldigvis er der mange, som sørger for at aflevere, hvad de ligger inde med, før det går til grunde. Derved sker det somme tider, at der dukker oplysninger op om begivenheder, som da de stod på, var genstand for stor opmærksomhed og berørte mange mennesker, men efter som tiden er gået næsten er glemt. Erindringen om begivenheden er borte med det slægtled, der havde oplevelsen. Når der så dukker noget op, man ikke før har hørt om, vækkes interessen for, hvad mon det nu kan være.

Således har Sunds lokalhistoriske arkiv fra fru Agnes Svendsen, forhen Malmkjærgård, Sønderaas, Sunds modtaget nogle papirer, som nok kunne give anledning til at spørge: »Hvad er det?»

Blandt papirerne var et trykt ark med overskriften:

»Centralkomiteen for frivillige Korps.
August 1919.

Hans Majestæt Kongen har paalagt Formanden i Centralkomiteen for frivillige Korps at overbringe til samtlige Medlemmer af de under denne behørende Rekyllkorps, Skyttekorps og Bevogtningskorps Hans Majestæt Kongens Paaskønnelse og Tak for deres trofaste Arbejde og det smukke Eksempel på Fædrelandssind,

som de har vist ved i de forløbne faretruende Aar under Verdenskrigen stadig at være rede til om fornødent at kunne som Led af Hæren deltage i Danmarks Forsvar.

Troels-Lund«.

Og nedenunder: »Til Hr. Gaardejer Jens Svendsen«.

En anden skrivelse, med overskriften:

»Krigsministeriet,
Kjøbenhavn i April 1921:

Til Gårdejer Jens Svendsen

Idet Krigsministeriet herved udtaler sin Anerkendelse af det betydningsfulde Arbejde, som de frivillige Bevogtningskorps har ydet i Sikringsperioden, bringer det Dem og det Korps, for hvilket De har været Formand, sin Tak for den Offervilje og Beredvillighed, som De og Korpset herved har lagt for Dagen.«

Klaus Berntsen A. Tuxen.

Desuden nogle andre papirer, deriblandt et som nævner antallet af dem, som har meldt sig som frivillige deltagere i bevogtningskorpset, samt beregning af, hvor mange, der behøvedes til opgaverne.

Da der ikke har eksisteret et egentlig hjemmeværn før efter anden verdenskrig, hvad kunne dette så være?

Vil man skaffe sig viden, må man spørge, men der er godt nok langt mellem dem, der husker noget fra første verdenskrig.

På Søglimt i Sunds boede Marinus Vestergaard. Han var født i 1897, og han oplevede at være indkaldt, da første verdenskrig sluttede i 1918. Under et besøg hos ham, svarede han på spørgsmålet, om han havde nogen erindring om disse frivillige korps, at lederne i hvert fald var Jens Svendsen, smed Otto Nielsen og fattiggårdsbestyrer Ole Knudsen, men derudover kunne han ikke fortælle noget om, hvad disse havde foretaget sig i den forbindelse.

En eftersøgning i forskellige historiske beskrivelser, der kunne tænkes at indeholde noget om sagen, var uden resultat, indtil der i et værk udsendt af Det Danske Forlag fortaltes, at der i 1913 var fire frivillige korps oprettet på privat initiativ og for private midler og anerkendt af Krigsministeriet. Deres oprettelse og anerkendelse var blevet lovfæstet ved den nye hærlov af 30. september 1909, som var blevet vedtaget efter syv års kommissionsarbejde.

Denne lov gav anledning til stor bekymring i de kredse, for hvem forsvaret ansås at være af yderste vigtighed for fædrelandets beståen.

Der skulle jo som altid spares. Og den fremvoksende socialisme mente, at den gennem sine internationale forbindelser ville være en garanti for fredens bevarelse, så de kunne ikke se nogen mening i at bruge penge på noget så unyttigt som militæret.

I forsvarskredse så man med bekymring på de knappe bevillinger, der kun gav mulighed for militær uddannelse af en del af det værnepligtige mandskab. Resten kunne trække frinumre og dermed undgå indkaldelse. Den styrke, som så kunne stilles, ville være alt for lille til at løse de opgaver, en invasion af fremmede magter ville kræve. Dystre minder fra 1864 levede jo endnu blandt den ældre del af befolkningen, og den dyrkelse, der var af det nationale, gjorde nok også sit til, at der blev rørt ved de dybe følelser.

Nogle personer, hvis indstilling gik i den retning, fandt at paragrafferne i hærloven om de frivillige korps burde udnyttes videst muligt. Der blev i 1910 nedsat en komite, som fik navnet Centralkomiteen for de frivillige Korps. Den opnåede anerkendelse som officielt bindeled mellem ministeriet og korpsene. Komiteens formand var den gamle professor, historikeren T. F. Troels-Lund. Blandt de øvrige medlemmer af komiteen var en dame, frøken Kirsten Langkilde, kammerherre oberst Boeck, ingeniørkaptajn Torben Gruth, generalmajor Palle Berthelsen og ingeniør Aage Westenholz m .fl.

Kvinder og mænd, der var grebet af sagen, påtog sig økonomiske ofre og stillede sig selv til tjeneste som aktive medlemmer i de oprettede korps. Den bærende ide med skabelsen af disse var, at de skulle være specielt hurtige til at kunne rykke ud, når situationen krævede det. Og de benyttede våben skulle ved hjælp af de nyeste opfindelser være så effektive som muligt. Mobiliteten klarede man ved hjælp af cykler. Et af korpsene var dog udstyret med motorcykler.

Det våben der ansås for at have størst virkning, var det Madsenske rekylgævær.

Af dansk opfindelse og af dansk produktion. Geværets pris satte dog grænser for dets antal i udrustningen. Det øvrige mandskab blev udstyret med almindelige rifler.

En forbindelse mellem bevogtningskorpset i Sunds og disse rekyllkorps fandtes ikke, og under mine videre forsøg på at komme ind i historien, blev jeg klar over, at jeg måtte i Rigsarkivet for at finde oplysninger om sagen.

Det varede ikke længe, før jeg der fandt frem til, hvad det drejede sig om. Det første spor var et brev til professor Troels-Lund fra kammerherre oberst Boeck med følgende tekst:

»27-1-1913.

Har nu aftalt med General Berthelsen, at der paa de vigtigste 3 Steder – Frederiksværk, Korsør og Vordingborg – skal gøres Forsøg med at skabe Stemning for Sagen og muligvis fremskaffe et praktisk Resultat. Lykkes dette skal Bevægelsen føres videre. Vi blev enige om, at Opgaven måtte nævnes under Paalæg af Diskretion; desværre har jeg et Minimum af Tillid til, at Sagen kan holdes hemmelig, men der ved er jo intet at gøre, når der menes at maatte handles ...«

Indtil videre virkede diskretionen upåklageligt, for brevet røber ikke, hvad sagen drejer sig om. Men på et trykt blad dateret 25-3-1913 får vi endelig at vide, hvad det går ud på.

Ordlyden er som følger:

»Kjøbenhavn, den 25-3-1913.

Puggaardsgade No.13 B.

Maa ikke offentliggøres!

I de fleste Lande har man med Erfa-

ringerne fra de sidste Krige for Øje under urolige udenrigspolitiske Forhold, som under Hærens Mobilisering, anset det for nødvendigt at bevogte Forbindelseslinierne – navnlig Jernbane-, Telegraf- og Telefonlinier – for at forhindre disses Ødelæggelse til Skade for Hærens Samling og første Bevægelser.

Andetsteds sker det ved Hæren selv. Herhjemme vil det på Grund af Hærens Ordning være umuligt.

Opgavens Løsning kræver, at Bevogtningstjenesten med kortest Varsel kan etableres, hvad der kun kan ventes udført ved, at Tjenesten betroes frivillige Korps af ældre, udtjent Mandskab boende i Nærheden af de nævnte Linier.

Ved offervillig Tilslutning er det lykkes at danne saadanne Korps i Korsør, Frederiksværk og Vordingborg.

Bevægelsen tilstræbes gennemført langs de vigtigste Jernbanelinier paa Sjælland. Korpsenes Virksomhed ophører ved Fjendtlighedernes Udbrud. Tjenesten udføres i civile Klæder og giver ikke Anledning til nogen Udgift.

Centralkomiteen for frivillige Korpses Formand, Professor Troels-Lund, har efter sket Indstilling til Krigsministeriet og med dettes Billigelse anmodet mig om at søge Opgaven løst.

Agter i den Anledning at afholde Møder paa de Steder, hvor Korps ønskes oprettede, og beder jeg Dem vise mig den Tjeneste at samle 10-12 Menesker for at give mig Lejlighed til at fremstille og begrunde Foranstaltningens Betydning og Iværksættelse.

For at kunne gennemføre disse Møder – ca. 60 – med de til Raadighed staaende, begrænsede Midler og indenfor en rimelig Tidsfrist, maa Møderne kontinuerlig skri-

Foredrag.

Opmærksomheden henledes paa, at Kaptejn Ejgil Jørgensen kontner her paa Egnen og taler forskellige Steder om Betydningen af at sikre Baneforbindelser under en eventuel Krig samt om den Støtte, den civile Befolkning kan yde Bandet ved at paatage sig Tilflytning hermed. I Hammerum Højskolehjem taler han først. Mandag Aften Kl. 7 $\frac{1}{2}$.

Vi skal i Morgen nærmere omtale denne Sag og Møderne om den.

H. U. F. H.

*Indbydelse til møde på Hammerum Højskole.
Herning Folkeblad 27. maj 1915.*

*de frem langs Banelinierne med mindst 2
Møder om Dagen.*

Ved Landstationerne ønskes gerne, at Sognefogeder og Sogneraadsformænd for de tilgrænsende Distrikter, i Byerne at desforuden Borgmestrene anmodes om at vilde give Møde. Endvidere Medlemmer af Skytteforeninger – navnlig Medlemmer af disses Bestyrelser – og en Kreds af Kvinder og Mænd, der kan antages at ville interessere sig for Sagen, anmodede om at komme til Stede; ligeledes Forsvars og Vaabenbrødre, Medlemmer af Garderforeninger og andre Soldaterforeninger. Betvivler ikke, at den lokale Kreds af Danske Kvinders Forsvarsforening og af Danmark Samfundet gjerne medvirker.

Et Korps ønskes bl.a. dannet ved ... og jeg vil i denne Anledning komme til Stede i ... for at forhandle med de Fremmede og eventuelt danne en lokal Komité til Sagens Gennemførelse.

*B. Boeck
Kammerherre, Oberst«*

Obersten havde på eget initiativ ladet skrivelser trykke, fordi han derved kunne spare en mængde tid ved ikke at skulle skrive dem alle i hånden. Men fra højere sted mente man ikke, at det var tilrådeligt at anvende den. Man antog, at den ville vække for megen opsigt.

I det hele taget var reaktionen fra Krigsministeriet i begyndelsen ikke særlig positiv. Opbakningen syntes så ringe, at modstanderne hævdede, at regeringen slet ikke godkendte planen.

En overgang var obersten mest tilbøjelig til at opgave det hele, men efter en udtalelse fra Klaus Berntsen til et blad og på anden måde udtryk for opbakning, tog den gamle kriger fat igen. Og gennem en ufortrøden indsats lykkedes det at organisere bevogtningskorps for Sjælland og Lolland-Falster. Der foreligger et stort antal breve fra oberstens hånd, der giver indtryk af besværlighederne med at få folk opdrevet til fædrelandets forsvar. Og vrøvlet med modstanderne med deres: »*Hvad skal det nytte?*« Men også glæde over at møde folk med begejstring for sagen. Og stolthed, når det er lykkedes at få organiseret et korps til en banestrækning.

Nu kom turen til Jylland og Fyn. Efter udbruddet af første verdenskrig ønskede man at forcere oprettelsen af bevogtningskorpserne. Da arbejdsbyrden var for stor for den ældre oberst, antog man to yngre kaptajner til hjælp med organiseringen.

I første omgang var det strækningerne på Fyn og den østjyske hovedstrækning, man gik i lag med. Banerne nord for Limfjorden blev ikke inddraget i projektet.

Foråret 1915 er turen kommen til Herningegnen. Man går ikke længere så stille med dørene, som ved starten på Sjælland.

I Herning Folkeblad d. 27. 5. 1915 er der en annonce, hvor der indbydes til et offentligt møde på Hammerum Højskolehjem førstkommande mandag kl. 7.30 aften. Annoncen følges op af en omtale i avisen, der henleder opmærksomheden på, at kaptajn Ejgil Jørgensen kommer på egnen og taler forskellige steder om betydningen af at sikre baneforbindelserne under en eventuel krig, samt om den støtte den civile befolkning kan yde landet ved at påtage sig tilsynet hermed. Avisen lover at komme med en nærmere omtale af denne sag og møderne om den.

Fredag d. 28. Maj er der i bladet en lille notits om De frivillige Bevogtningskorps. Der fortælles, at kaptajn Hansen fra Fredericia i den sidste tid har holdt en række møder i Vestjylland om at oprette frivillige bevogtningskorps. Møderne har haft god tilslutning, og der er oprettet en række korps.

Lørdag d. 29 maj bringer Herning Folkeblad en annonce om et møde om bevogtningstjenesten i Studsgård Forsamlingshus tirsdag d. 1. juni kl. 7:30. Der er fri adgang for alle og undertegnede opfordrer til talrigt møde:

»Chr. Skole. P. Fejerskov. J. M. Jensen.
P. Albæk. Okkels Birk.
Jens P. Haunstrup. Niels B. Haunstrup.
J. C. Bækgård. Kr. Nykjær.
J. Pingel. Peder Bækgård. Andr. Olsen.
A. J. Tindborg. Lauge Bundgård.
Peder Pedersen. H. Jessen.
N. J. Nielsen«.

Torsdag d. 3. Juni er der i Herning Folkeblad et læserbrev:

Møde
om Bevogtningstjenesten.

I Studsgård Forsamlingshus taler Kaptajn Ejgil Jørgensen Tirsdag den 1. Juni Etmd. Kl. 7¹/₂, om Betydningen af at sikre Baneforbindelser under en eventuel Krig. Adgangen er fri for alle og undertegnede opfordrer til talrigt Møde. 2254

Chr. Skole. P. Fejerskov.
J. M. Jensen. P. Albæk. Okkels Birk.
Jens P. Haunstrup.
Niels B. Haunstrup. J. C. Bækgård.
Kr. Nykjær. J. Pingel.
Peder Bækgård. Andr. Olsen.
A. J. Tindborg. Lauge Bundgård.
Peder Pedersen. H. Jessen.
N. J. Nielsen.

Annonce om møde i Studsgård Forsamlingshus.
Herning Folkeblad 29. maj 1915.

»Ærede Redaktør!

Jeg må vel ikke bede om en lille plads i deres blad for en lille bemærkning om de møder, som kaptajn Ejgil Jørgensen rejser rundt og holder om bevogtningen af vore baner. Jeg har haft lejlighed til at høre og tale med ham, så jeg kan anbefale bladets læsere at tage hen og høre ham, dersom der kan gives lejlighed til det. Hans tale er underholdende og lærerig, og han er en meget elskværdig mand at tale med.

Ved det vellykkede møde i Hammerum i mandags, hvor der vel var mødt mellem 150 og 200 tilhørere, var stemningen god, og der vil blive virket videre for sagen.

Søren Harild«.

Tirsdag d. 8. Juni igen en annonce i Herning Folkeblad. Denne gang om et møde i Ikast forsamlingshus fredag d. 11. Juni kl. 8 aften, hvor kaptajn Ejgil Jørgensen

Genpart.

Fortroligt.(Maa ikke
beskrives)**J.****Vilkaar for Bevogningskorps.**

1.

Mandskabet forpligter sig til at give Møde ved Mobilisering for at overtage Bevogtning af Jernbane-, Telegraf- og Telefonlinier m. m.

2.

Virksomheden foregaar under Mobiliseringen og fremdeles bag Hærens Front, saa længe Forsvaret af Jylland føres.

3.

Gaar Hærens Afdelinger tilbage fra en Egn, ophører Virksomheden i denne og Mandskabet hjemsendes efter nærmere Anvisning.

4.

Tjenesten bestaar i Bevogtning mod ødsindede Personer, der vil anrette Ødelæggelse paa Linierne m. m.

Om egentlig Kamp er der ikke Tale; dog er det ikke udelukket, at fjendtlige Smaapatrouiller (Ryttere, Automobile, Cyklister eller Flyvere) vil søge at udføre Ødelæggelser og skal tilbagevises.

5.

Der finder ingen Øvelse Sted i Fredstid — kun om muligt en Instruktion og Mønstring een Gang aarligt. En Gang om Aaret indsendes en Indberetning.

6.

I Krigstid maa af Hensyn til Folkerettens Bestemmelse bæres et paa Afstand synligt Kendetegn.

7.

Tjenesten maa ikke foranledige den enkelte Mand nogen Udgift.

8.

Kendetegnet vil blive stillet til Raadighed. Egne Vaaben (Ammunition) benyttes.

9.

Mandskabet vil, saafremt det ønskes, kun blive anvendt i Nærheden af Bopælen.

10.

Mandskabet maa forpligte sig til at adlyde de udpegede eller af det selv valgte Førere.

11.

Kun Mænd, der ikke skal møde ved Hæren ved Mobilisering, kan indtræde i Bevogningskorpserne.

12.

Det er ønskeligt, at en Del af Mandskabet møder paa Cykle.

Limesked 22-7, 1915.
(Adresse)

Johannes Jensen
(Navn)

P. Uffe

Tjenestekar
(Livsstilling)

taler om banebevogtning. Alle indbydes. Følgende underskrevne anbefaler:

»Niels Mosegård. Chr. Nielsen.

Niels Pårup. N. Overgård.

Fledelius Villaadsen. Jens Hagelskjær.

G. Hebsgård. Kr. Birk«.

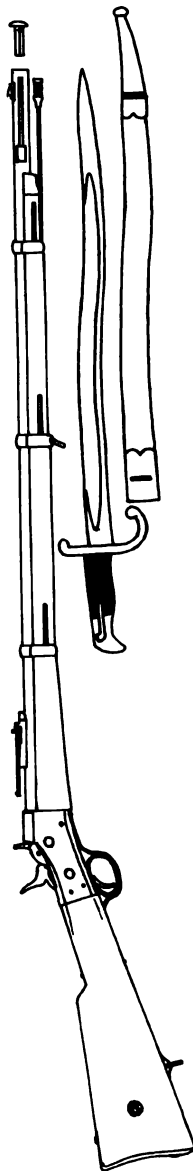
Den 18-6-1915 indberettes til centralkomiteen, at der nu er etableret bevogtningskorps for strækningen Herning-Viborg og dermed således også i Sunds.

Den 23-6-1915 er der fra Centralkomiteen sendt tryksager til Sunds. Det drejer sig om en blanket med overskriften: »Vilkår for Bevogtningskorps«. Den skal de frivillige underskrive og dens genpart returneres til Centralkomiteen. Desuden sendes nogle instruktioner til lederne og nogle til vagtholdene.

Efter modtagelsen af tryksagerne ser det ud til, at der har været lidt tvivl om tekstens stykke 7 og 8. Jens Svendsen sender 29-7-1915 et brev til Centralkomiteen og forespørger, hvorledes disse skal forstås, især stykke 8. Centralkomiteen svarer med brev af 3-8-1915 med forklaring om, at ingen skal have udgifter på bevogtningskorpset, men eventuelle udlæg vil efter indstilling blive refunderet.

Det folkeretslige kendetegn armbindet skulle man på dette tidspunkt allerede have modtaget i Sunds. Så var der det med våben og ammunition. Man mener at have brug for 26 geværer. Der kan muligvis skaffes 5-6 stykker. Der har meldt sig 112 mand. Centralkomiteen er klar over, at der er egne, hvor der er langt mellem våbenene, men komiteen forhandler med overbestyrelsen for de danske skytteforeninger om at låne deres M/67 geværer til brug for bevogtningskorpset.

Centralkomiteen håber på et godt resul-

Bagladeriffel model 1867/96. (Efter Th. Møller: Gamle danske militærvåben).

ad Centk. 433
1915.

DE DANSKE STATSBANER.

Litr. M. Nr. 72

ADGANGSKORT

for *Hr. Gaandier Peder Madsen Vipperød.*
til at passere Banelinien mellem
Tollens og *Holbækløkke*
gyldigt indtil det tilbagekaldes.

Udstedt uden Betaling.

Højst
Generaldirektor.

vend.

Forevises paa Forlangende.

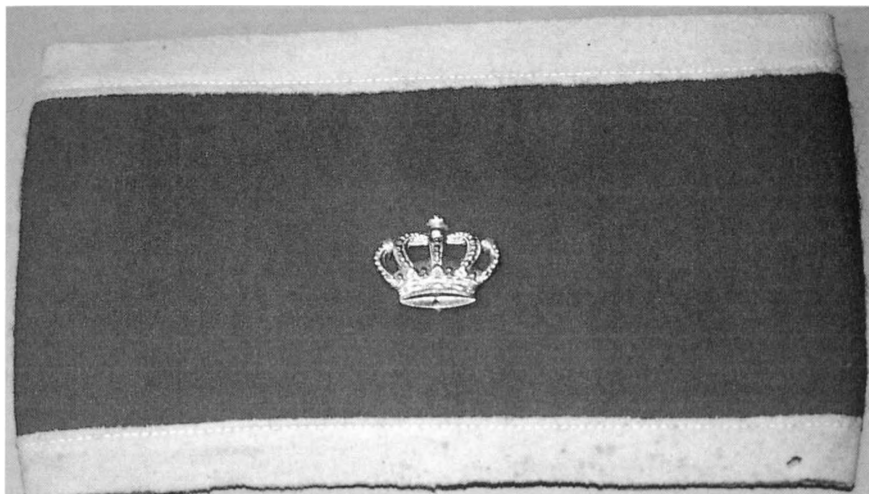
Dette Kort maa kun benyttes af den, paa hvis Navn det lyder.

Banen maa i Mørke ikke passeres med tændt Lygte.

Enhver Beskadigelse af Banens Skraaninger, Plantninger m. v. maa undgaas.

Færdselen ad omstaaende Strækning sker paa Korthaverens egen Risiko, og det indskærpes af udvise den største Forsigtighed, navnlig paa stærkt trafikerede Strækninger, i Eks. paa Dobbeltspor.

Korthaveren er pligtig at rette sig efter de Anvisninger, som gives af Statsbanernes uniformerede Personale med Hensyn til Passagen ad Statsbanernes Terræn.

Armbind, rødt med hvide kanter. (Hobro Museum).

tat og lover at give meddelelse, når det foreligger.

Denne aftale er dog først i orden 23-3-1916. Den 16. Okt. 1916 får Centralkomiteen løfte om at måtte låne geværer af hærens beholdning i begrænset omfang.

Med hensyn til spørgsmålet om armbindene og hjemsendelsespasene, så skal disse opbevares hos formanden indtil mobiliseringen, hvor armbindene udleveres til medlemmerne og hjemsendelsespasene til stationsforstanderen, som skal underskrive og udlevere dem. Brevet slutter med at nævne, at genparterne af de underskrevne vilkår skal sendes til Centralkomiteen.

Jens Svendsen har så trøstigt arbejdet videre med sine ligesindede lokalkomiteemedlemmer. Der udarbejdes vagtlistes med antal vagter, og de banestrækninger de skal vogte. Der udpeges førere til de fire strækninger, hvori man inddeler banen gennem Sunds kommune.

Man begynder ved broen over Storåen. Herfra og til Malmbæk er Ole Knudsen, fattiggårdsbestyreren, fører. Fra Malmbæk og til vogterhus 6 er det smed Otto Nielsen. Herfra og til Herning-Munklindevej er det Thomas Johansen, Sneftrup. Og herfra til stenkisten ca. 400 m. nord for Ilskov og vogterhus nr. 8 hedder føreren Bertel Jensen, han er fra Over Simmelkjær. Endelig nævnes, at der fra Ilskov er fem mand og deres fører er plantør Møller, Ilskov.

Den 5. sept. 1915 sender Jens Svendsen til Centralkomiteen genparterne af de underskrevne vilkår og meddeler samtidig, at han selv er formand, og at næstformanden er Jens Andersen af Thorup.

Når det hele er organiseret, udsteder hærens overkommando legitimationskort med navn og adresse til de frivillige. På kortet er nævnt hvilket bevogtningskorps vedkommende hører til, og at dette er underlagt hæren. Kortet er på ydersiden rødt

CENTRALKOMITEEN FOR
FRIVILLIGE KORPS

August 1919.

Hans Majestæt Kongen

har paalagt Formanden i Centralkomiteen for frivillige Korps at overbringe til samtlige Medlemmer af de under denne hørende Rekylkorps, Skyttekorps og Bevogtningskorps Hans Majestæt Kongens Paaskønnelse og Tak for deres trofaste Arbejde og det smukke Eksempel paa Fædrelandssind, som de har vist ved i de forløbne faretruende Aar under Verdenskrigen stadig at være rede til - om fornødent - at kunne som Led af Hæren deltage i Danmarks Forsvar.

Troels-Lund.

*Til
K. Gaardens Jens Svendsen*

med guldkrone og guldbogstaver med teksten »Frivillige Bevogtningskorps«.

Til formanden og næstformanden udsteder DSB et adgangskort, så de kan færdes på banerne, når der skal tilrettelægges. Tilsyneladende har det holdt hårdt at få DSB med til at udstede disse kort. Man var meget strikse dengang over for folk, der færdedes på banerne uden lovlig hjemmel. Det var noget, der kun allernådigst kunne udstedes.

Det omtalte armbind, som var rødt og hvidt og forsynet med en kongekrone af gult metal, var den eneste uniformering, bevogtningskorpsene blev udstyret med. Det var i et antal af 116 stk. sendt til Sunds d. 17. juli 1915.

I brevet Jens Svendsen d. 29. juli 1915 sender til Centralkomiteen, spørger han, om armbind og hjemsendelsespas skal opbevares hos formanden eller på jernbestationen. Hvad skulle man i så tilfælde gøre, hvis forstanderen der skulle vise sig uvillig? Om der kunne være en sammenhæng mellem dette spørgsmål og det faktum, at det bestemmes, at 1.-2.-3.vagt ved mobilisering skal møde ved købmand Snefrups bolig, hvor udrustningen opbevaredes, er vel ikke usandsynlig.

Organiseringen begyndte at tage form. Men der gik lang tid endnu før korpset i Sunds havde materiellet i orden. Først 23. okt. 1916 får man tilsagn om 16 geværer fra hæren og dagen efter yderligere om 32 fra Hammerum Skytteforening.

Mine oplysninger herom er fra Centralkomiteen for frivilliges Arkiv, og det er, hvad der står i papirerne der, jeg gengiver. Tilsagnet fra skytteforeningen til bevogtningskorpset i Sunds forekommer helt usandsynligt. Så mange geværer har foreningen næppe været i besiddelse af.

Krigsministeriet, København i April 1915.

Til

H. Gaardsjør Jens Svendsen.

Det Krigsministeriet hermed udtaler sin Anerkendelse af det ledelsesmæssige Arbejde, som de frivillige Bevogtningskorps har ydet under Krigsforholdene, særlig det Dem og det Korps for hvilket De har været Formand, sin Tak for den Offentlige og Bæredygtighed, som De og Korpsed hermed har lagt for Dem.

Klaus Bunkov.

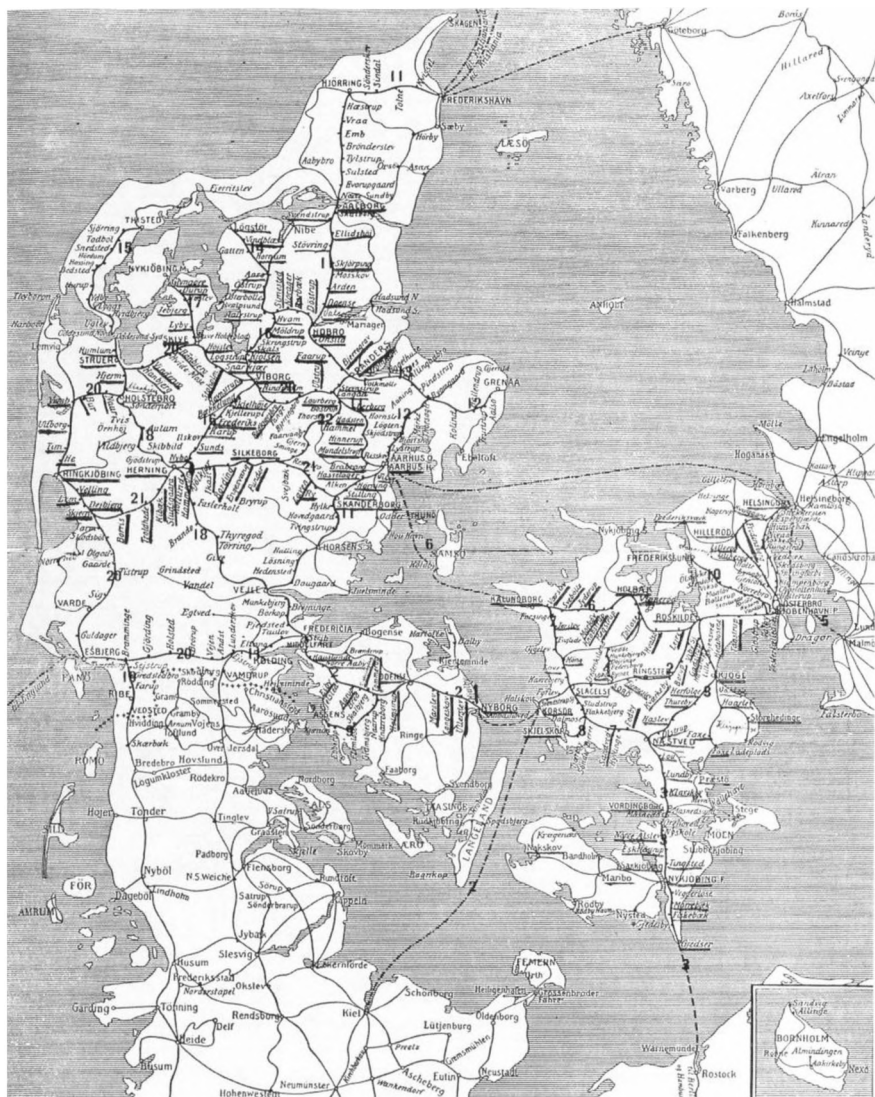
af. Sam.

(Lokalhistorisk Arkiv i Sunds).

17. nov. 1916 meddeles fra Laboratoriekompagniet, at de d.d. har afsendt en pakke indeholdende 580 stk. skarpe patroner til Jens Svendsens adresse pr. Sunds station. Fragten er ikke betalt.

Endelig skulle Sunds bevogtningskorps være klar til sine opgaver. Heldigvis blev der aldrig brug for dets indsats. Det er et spørgsmål, om man i det hele taget nogensinde havde geværerne pakket ud.

I efterårets løb i 1915 opstod nogen uro i forbindelse med skriverier og udtalelser fra personer, som tilsyneladende mente sig bedrevidende angående frivillige korps's stilling i forhold til krigskonventionerne. Man mente ikke, at bevogtningskorpsenes organisering var i overensstemmelse med reglerne og fremmanede gruopvækkende tildragelser fra tyskernes invasion af Bel-

Steder med bevogtningskorps.

gjen i 1914. Herfra blev berettet om nedskydning på stedet, hvis folk blev taget med våben i hånd. Og ødelæggelse af bygninger og andre anlæg.

Dette foranledigede en henvendelse til forsvarsministeren i folketinget d. 27. okt. 1915. Denne svarede efter Rigsdagstidendes referat med at konstatere, at alle forhold med hensyn til konventionerne var i orden.

Ifølge referatet blev der spurgt, om FDF og skytteforeningerne hørte til de frivillige korps. Dertil svarede ministeren, at det gjorde de ikke.

Blandt Centralkomiteens arkivalier er der materiale, hvor af det fremgår, at FDF har afleveret et antal lånte geværer (karabiner).

Da diskussionen igen blussede op hen på efteråret 1916, skrev oberst Boeck til forsvarsministeren og fik omgående det svar, at hans udtalelser i folketinget året før stadig stod ved magt, og at der intet var i vejen for, at Boeck meddelte dette til formændene for de forskellige korps og lignende. Obersten sørgede for, at formændene kunne få et aftryk af Rigsdagstidende og af forsvarsministerens brev.

Om det var ovennævnte uro, der gav anledning til følgende brev, der findes blandt arkivalierne, skal jeg ikke kunne sige, men det ser ikke ud til, at menneskene nogensinde bliver så kloge, at de vover at sige fra over for det krigsvæsen ligesom denne jævne mand fra den jyske hede:

»Grønøj d. 7. December 1916.

Hr. Nielsen

Di er nok saa god at melde mig ud af det

*Bevogtning ved Banen i Krigenstilfælde.
Jeg kan ikke have med det at gøre*

*Venligst Johan G. Herold,
Grønøj.«*

Krigens onde år fik også ende. Selv om der var våbenstilstand, var der langtfra fred. Uro gærede mange steder. Ingen kunne overskue, hvad der ville ske.

Trods det at overkommandoen allerede i november 1918 havde inddraget de til bevogtningskorpserne på Sjælland udleverede geværer, og det samme var sket i januar 1919 for Lolland-Falsters vedkommende, mener man i 2. Generalkommando i Viborg ikke, at det allerede nu er forsvarligt at ophæve korpserne i Jylland-Fyn.

Professor Troels-Lund retter i april 1919 på Centralkomiteens vegne en indtrængende opfordring til korpsbestyrerne om at blive på deres poster, så det opbyggede beredskab kan bevares, indtil der træffes andre ordninger.

I august 1919 sender Troels-Lund kongens tak til alle formændene for de frivillige korps, udformet i smukke ord, som enhver kunne være stolt over at modtage.

Den endelige afslutning på bevogtningskorpsernes beredskab kommer i en skrivelse fra Centralkomiteen dateret 15. april 1921.

Heri meddeles, at krigsministeriet har bestemt, at de geværer og patroner samt øvrige udrustnings genstande (armbind, legitimationstegn og kortmateriale), der er udleveret til de frivillige bevogtningskorps, skal afleveres til garnisonskommandanterne, hvor det skal holdes i beredskab, så at korpserne under urolige forhold nogenlunde hurtigt atter kunne bringes i funktion.

I et brev d. 5. maj 1921 meddeler Jens Svendsen Centralkomiteen, at alle de udleverede genstande er afleveret til garnisonskommandanten i Viborg d. 28. april d.å.

I april måned 1921 modtager Jens Svendsen også den i indledningen citerede takkeskrivelse fra krigsministeriet.

Dermed er det endelig slut med historien om Sunds bevogtningskorps. En tildragelse, der kun var en lille parentes i vort lands historie, men som dog nok er værd at nævne, da den bærer vidnesbyrd om landsmænd, som var rede til at møde op, når fædrelandet kaldte. Folk der frivilligt stillede sig til rådighed for at forrette en tjeneste, ingen kunne vide, hvad ville indebære, dersom begivenhederne udviklede sig, som man frygtede. Og den historie synes jeg ikke skal i glemmebogen.

Der findes ikke mange synlige beviser for, at bevogtningskorpserne har eksisteret. Udover de papirer fru Svendsen afleverede til Sunds Lokalkarkiv, kunne der, hvis legitimationskortene har været uddelt, være mulighed for, at et eksemplar var glemt at blive afleveret og så måske findes i et privat gemme. Blandt Centralkomiteens arkivalier er der et, så man kan se, hvordan det så ud.

Blandt disse er der også en ansøgning fra et medlem af bevogtningskorpset i Hobro om tilladelse til at beholde et af armbindene for at opbevare det på museet der som et minde fra tiden. Tilladelsen blev givet, og dette armbind kan nu ses på Sydhimmerlands Museum i Hobro.

Et svagt spor er også at finde i Mogens Bendixens bog: »Af Lyst og Trang« der udkom i anledning af Gjellerup Sdr. S. G. & Ls 125 års jubilæum i 1994. Det er skytteforeningens svar på 2. Generalkommandos henvendelse, om foreningen vil stille deres geværer til rådighed i tilfælde af mobilisering. Svaret var: *»Skytterne her har ikke flere geværer end de frivillige korps har brug for.«* Det kan vel kun betyde, at bevogtningskorpset var organiseret i deres område.

Mogens Bendixsens bemærkning om, at det under 1. verdenskrig var på tale at organisere skytterne som friskytter (partisaner) i tilfælde af mobilisering, skyldes måske, at han ikke var klar over, at bevogtningskorpserne faktisk var en i henhold til Haager-konventionen fuldt ud lovlig folkeretslig del af den danske hær.

Tage Uffe Møller Jensen
fotograferet med
armbindet
Født 1924 i Vorgod Østerby
Tidl. landmand og tekstilarbejder
H. C. Andersens Vej 9
7430 Ikast

Min livsbane fra Herning til Skjern

af Johannes Bjørnholt

Et gammelt ord siger: »Hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med«. Og for at mine læsere kan forstå min »hertetilstand,« vil jeg kort præsentere mig.

Efter endt militærtjeneste kom jeg til banen, som det hed.

Vi befinder os i året 1947, og fast arbejdede med pension prioriteredes højt dengang, og denne min tilværelse varede i 40 år.

Derfor vil det være mig en kær pligt, efter opfordring, at nedskrive mine »endestationsbetragtninger« om banen fra Herning til Skjern, med fokus på Borris, hvor jeg har virket den overvejende del af min egen livsbane, som trafik ekspedient ved DSB.

Jeg vil fortælle om forholdene i Vestjylland der førte til beslutning om banens anlæggelse, kigge på anlægsfasen og vurdere banens betydning, samt prøvekøre den, før og nu.

Endvidere vil Ove Enevoldsen fra Borris lokalarkiv komme til orde med det banestof, der måtte findes der.

Stationsbyens midtpunkt var i gamle dage jernbanestationen, og jeg vil tage mine læsere med på min arbejdsplads en dag i 1954 og til sidst slutte med egne betragtninger.

HISTORISK OG POLITISK OVERSIGT I 1870'ERNE

Studevejenes spor fortæller os, at vi i mange år har haft en livlig studedrift rettet mod Hamborg og vestvendte havne i Slesvig.

Men efter at have tabt krigen og mistet Sønderjylland i 1864, var vi tvunget til at tænke i andre »baner«.

Man havde en primitiv afskibningsbro ved Hjerting, hvorfra man sendte landbrugsprodukter til det engelske marked. Men forholdene for afskibning var uholdbare på dette sted. Så i 1868 blev det ved lov besluttet at anlægge en rigtig havn ved Esbjerg.

Tiden gik, der byggedes baner i det østjyske, men det kneb med at komme i gang i de tyndt befolkede områder.

Anlæg af havn i Esbjerg satte dog gang i tingene. I 1875 blev banen Ringkøbing – Esbjerg færdig. Og endelig i 1879 vedtog folketinget, at der skulle bygges bane mellem Herning og Skjern, med tilslutning til de allerede etablerede strækninger.

OPTAKT OG BYGNINGSFASE

Inden Folketingets vedtagelse om at anlægge banen gik bølgerne højt på det lokale plan. I Herning Folkeblad kunne man den 24. marts 1879 læse, at Hammerum Herred og tilgrænsende sogne havde indsendt en skrivelse til Folketinget med 1164

Herning Banegård bygget i 1877. Bygningen var tækket med spån. Afløst af en ny Banegård i 1906. (Herning lokalhistoriske Arkiv).

underskrifter, gående ud på, at man ønskede jernbanen mod vest gående i sydlig retning, så den udmundede ved Ølgod.

I en anden adresse underskrevet af 210 personer fra Nr. Vium-Vorgod-Snejbjerg og Assing sogne, udtaltes ønske om, at banen måtte få retningen Herning-Kibæk-Skjern.

18. juli samme år meddelte Herning Folkeblad, at den lokale mand på tinge, Th. Nielsen Klausager, går ind for den nye bane og udtaler: *»Det er bedre at bruge penge til jernbane end til krigsvæsen. Sundere, at folk kommer ud at bo på heden og dyrke den op end at bygge omkring herregårdene – sundere med nye små hjem, end afhængighed af andre.«*

Og sådan rullede debatten videre. Samme hr. Klausager udtaler, ifølge Herning Folkeblad af 25. juli, at han tror, *»den nye bane vil gøre størst nytte over Barde«*. – Han fremfører bl.a., at *»den vestligste station på linjen over Kibæk, nemlig Borris, kun vil få interesse for et enkelt sogn, da alt, hvad der er syd for Skjern å, ikke vil*

søge den nye station i Borris, da overgang over Skjern å er mangelfuld, og det vil være lettere at søge til Tarm station«.

Endvidere fremfører Klausager, at *»Barde linjen vil trække trafik fra det vestlige opland og Videbæk, og 3-4 sogne vil få bekvemmere adgang til banen i det vestlige«*.

Som man kan udlede af foranstående, argumenterede alle for at få del i den nye jernbane. Efterhånden snævredebatten dog ind til en nord eller sydløsning, henholdsvis over Barde eller Kibæk. Det blev Kibæk-linjen, der gik af med sejren.

Herning Folkeblad fortæller, at den 19. september 1879 afholdtes møde i Herning med repræsentanter fra de berørte kommuner langs den nye bane. Selvom det holdt hårdt, lykkedes det at opnå enighed om kommunernes fordeling af tilskud til banen.

Amtsrådet erklærer sig villig til oveni at give et tilskud på 25.000 kr. pr mil ud fra den betragtning, at *»pengene er givet godt ud, da banen er i stand til at bringe ager-*

bruget i opkomst og ved forhøjede priser på kreaturer at forskaffe egnen erstatning for sine ydede bidrag«.

Arbejdet med den nye bane kan nu begynde. Man kan i avisen af 10. januar 1880 læse, at udstikning til banen er foretaget, og besigtigelseskommissionen kan begynde sit arbejde. Dette afsluttedes 22. februar og avisen fortæller, at der skal være stationer i Studsgård, Kibæk, Troldhede og Borris.

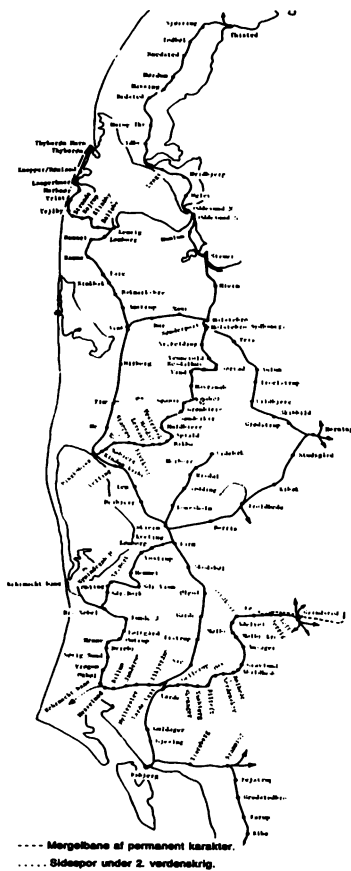
Nu kunne der holdes licitation over arbejdet. Den 15. maj 1880 kan man i Herning Folkeblad læse, at entreprisen er overdraget til entreprenør, løjtnant og muremester Laurids Petersen og partikulier Watzold. Banen skal være færdig til 1. april 1882.

Men arbejdet gik over al forventning, og jernbanen var allerede klar til åbning den 1. oktober 1881.

Selvfølge kunne der også dengang opstå gnidninger med lodsejerne angående respekten for den frie ejendomsret.

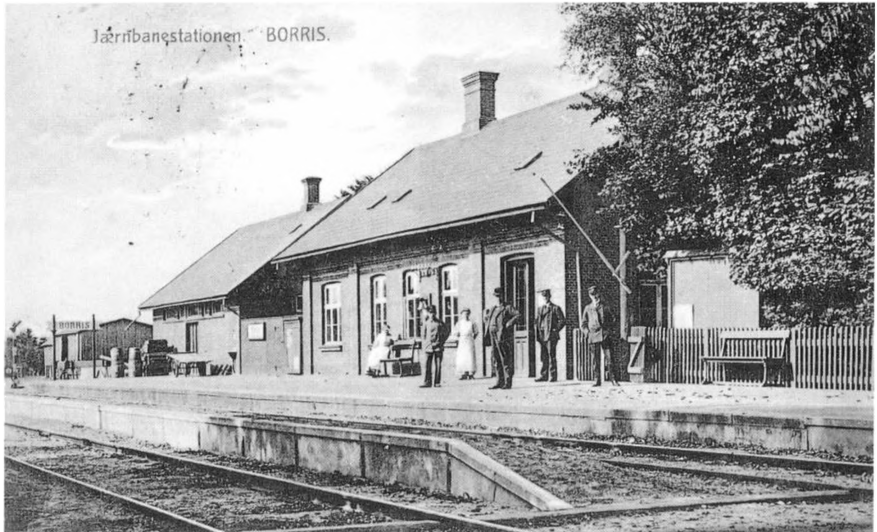
Herom fortæller Jens Kjær, Borris, følgende: »Min far kunne huske, at jernbanen i 1881 kom til Borris, han var 13 år gammel dengang; nogle jordejere var glade for det, for så kunne de få erstatningen for den jord, der skulle bruges til anlægget; andre var modstandere og ville ikke af med jord til det formål. Ejeren af Vesterbygaard Chr. Hansen hørte til den sidste kategori og protesterede en dag over for to mænd, der gik på hans mark og nivellerede og målte op til den kommende bane.

Mændene sagde, at han ingenting kunne gøre, alt var afgjort, og de kunne vise papirer på, at de havde ret til at gå på hans mark. Manden, der gik og flyttede sine køer, der stod tøjret på en mark i nærheden, gik hen til tyren, som også stod tøjret

Kort over Vestjyllands jernbaner. (Niels Jensen: Vestjyske jernbaner. 1977).

ikke så langt derfra, og trak tøjrpælen op; tyren, der mærkede, at den var fri, begyndte at løbe i retning mod mændene, som skrækslagne råbte til manden, at han skulle se at få hold på sin tyr igen. Chr. Hansen råbte tilbage til dem: Vis ham æ papirer! Det lykkedes dem dog at komme i sikkerhed bag et dige, sikkert fordi tyren slet ikke havde løbet efter dem, men blot tilfældigt i retning mod dem«.

Borris Station i begyndelsen af vort århundrede. Postkort sendt i september 1914. (Borris lokalhistoriske Arkiv).

NOGLE TAL OM DEN NYE BANE
Jernbanen fra Herning til Skjern havde, da den var fuldført, en længde på 5,86 mil (40,7 km) og kostede 1.129.750 kr.

I dag vil man tænke, at det var en lille sum, for udover anlæg af selve banelegemet var der også bygget 4 stationer, 25 vogterhuse og 28 broer over de større eller mindre vandløb, jernbanen passerede. Et kæmpeprojekt var fuldført, og for egnen et kæmpeaktiv.

Det skrev Herning Folkeblad også i en artikel af 27. september om den nye banes betydning. Den vil få stor lokal betydning, men den vil også være af stor vigtighed for den gennemgående trafik, idet den er den korteste forbindelse mellem øst og vest for betydelige og frugtbare dele af Jylland.

Omegnen ved banens endepunkter er

ret frugtbart, derimod i midten store hede-strækninger. Og stationerne Kibæk og Troldhede befinder sig i disse. Skarrild, Assing, Felding og Vium sogne, som vil betjene sig af disse, er vel hedesogne, men der findes ikke ubetydelige engstrækninger ved åløbene i disse sogne, og dels egner den tilbageværende hede sig for størstedelen til opdyrkning, da den hører til de såkaldte bakkeøer. Avisen vil med sin artikel fortælle, at jorden i de nævnte områder »ikke er så helt ringe.«

Fra sognearkivet i Borris beretter Ove Enevoldsen følgende:

STATIONEN I BORRIS

Ifølge overleveringen skal placeringen af stationen i Borris være afgjort på følgende måde:

Opindeligt skal DSB have ønsket en mere direkte og dermed nordligere linje-

føring mellem Skjern og Troldhede end den nuværende, hvilket ville betyde, at stationen ville komme til at ligge i nærheden af Dalagergaard.

Indflydelsesrige personer i Borris skal efter sigende have været stærkt utilfredse med denne løsning, da de ønskede at stationen skulle ligge så tæt som det var muligt på Kirkebyen, som med sine få huse dengang udgjorde byen Borris.

Problemet var, at en stor mose var i vejen for denne linjeføring, men for at imødekomme tilhængerne af den sydlige linjeføring kom DSB så med forslag om den linjeføring på kanten af mosen, som blev resultatet, med den undtagelse, at man foreslog, at stationen blev bygget længere øst på, på jord der hørte til gården Skobæk, da der her var høj og sund sandjord at bygge på.

Men det kunne de indflydelsesrige personer, der formodes for størstedelen at have bestået af sognerådets medlemmer og sognepræsten, heller ikke gå med til, hvorefter DSB, for at få en ende på diskussionen og nå til en afgørelse, lagde stationen der, hvor den nu ligger, på kanten af den nu omgravede mose, der da lå syd for den foreslåede linjeføring, da det var det nærmeste, man kunne komme til Kirkebyen uden alt for store omkostninger.

Ulempen ved den placering stationen fik, var, at stationsbyen kun kunne udvikle sig nord for banen, da det ville blive alt for dyrt at bygge i mosen, når der først skulle fjernes et par meter dynd og derefter fyldes godt og vel ligeså meget grus og sand på igen, før man kunne bygge.

Maler Wiste Jensen fortæller: »Bortset fra stationen, som blev bygget sammen med banen og derfor fik det nødvendige underlag af opfyldning, så var stedet hvor

byen nu ligger rent mosejord, som det meste af tiden frembød et usigeligt ælte og morads. Det var undertiden så slemt, at provsten for at kunne komme til Borris kirke fra præstegården, måtte køre op over Tarp Bjerg hen forbi Flodgaard, ind gennem Dalagergaard og Grønborg; det var umuligt at køre omkring stationen, navnlig også fordi provsten ofte kørte i lukket vogn, som jo var en del tungere end almindelige vogne.

Vi husker gamle Kræ Pejsen (den gamle smed i Storegade 18), der først i 1900-årene havde et ekstra hverv som lygtetænder. Borgerne fandt denne lille foranstaltning nødvendig, med lygter på pæle, så man ved aftentide kunne orientere sig uden at gå helt til bunds i pløre og ælte«.

TRAGEDIEN

VED BROEN I AHLER

Jernbanebygningen kostede, om ikke direkte så indirekte, menneskeliv. Herom et uddrag fra »Højskolebladet« ved juletid 1880. Ulykken skete den 23. september 1880.

Der berettes, at en jernbanearbejder under brobygningsarbejdet ved Vorgod å var faldet i vandet fra en båd og sammen med denne drevet ned til den neden for liggende landevejsbro. Her forsøgte han at gribe fast i plankerne, hvilket mislykkedes, og han faldt tilbage i åen men var heldig at få fat i kanten af båden og drev videre med strømmen.

På hans råb om hjælp kom der tililende, hvoraf den ene smider frakke, vest og Halsbind og svømmer ud for at hjælpe. Under redningsforsøget, der var meget udmattende, da den nødstedte var en svær mand i overtøj og lange støvler, blev redningsmanden så tappet for kræfter, at han

sank og ikke mere kom til syne, mens jernbanearbejderen blev trukket i land i god behold ved hjælp af et reb.

Den omkomne var Hans Lauritsen fra Gjaldbæk i Borris. Han var vinterlærer om vinteren og arbejdede ved landbrug om sommeren, bl.a. på Ahlergård, hvor han den skæbnesvangre dag vistnok var i færd med at oprense endvandsrender.

TOGULYKKEN VED BORRIS

20 år senere den 16. februar 1900 er ulykken igen ude. »Ved Borris Station samledes ved 6-tiden ca. 20 mand, der var lejet til at kaste sne på banelinjen i går.

Kolonnen satte sig straks i bevægelse øst på, gående langs ad banelinjen. Det var mørkt, vinden var imod, og sneen piskede ind i ansigtet. Under et ret dystert uvejr fortsatte kolonnen, spredt i en række på ca. 300 alen, deres gang ud ad banelinjen til arbejdsstedet.

Kolonnen vidste, at en sneplov ville blive udsendt fra Skjern, men ingen troede, at den var umiddelbart efter kolonnen.

En lille halv mil øst for Borris Station indhentede sneploven kolonnen. Men på grund af mørket og det forrygende vejr, der stod arbejderne lige i ansigtet, var der ingen, der hørte sneplovens signalering.

Og så indtraf **katastrofen**.

Heller ikke fra sneploven kunne man på grund af mørket og snetykningen observere arbejderne, der gik forude. Og uden at ane det mindste fra togpersonalets side kørte man med jævn fart ind i kolonnen, hvor sneploven dog kun nåede at gribe fat i 6 mand.

Så ubemærket foregik det hele, at man først opdagede ulykken fra sneploven, da man skimtede en mørk masse, der, udkastet af ploven, blev liggende ved siden af

sporet. Så hurtigt det lod sig gøre, blev da sneploven, der førtes af to lokomotiver, standset. Og ulykken viste sig i hele sin rædsel. 3 mand lå stønnende på banelinjen, kastet ud til siden af sneploven. En fjerde mand var skudt helt op på selve ploven, hvor han hængte fast. 2 mand hængte på sneplovens skarpe forende, hvor de var klemt ind mellem ploven og banelinjen og slæbt ca. 100 alen. De levede begge, men var frygteligt tilredte. Den ene var slæbt med ploven med det ene ben under og det andet ben oven på ploven. Hans ene ben var knust ved hoften, og hans underliv var oprevet. Den anden havde begge ben under ploven og overkroppen oven på ploven. Hans ene lår var brækket. Begge havde mer eller mindre svære læsioner på hoved og krop og måtte formelig graves ud fra ploven. Alle de øvrige 4 forulykkede var sluppet med større eller mindre benbrud nedenfor knæerne. Blodige og jamrende og med klæderne flåede af underkroppen blev de alle, så godt omstændighederne tillod det, lagt i sneen, tildækket af deres kammerater, der uden at ænse den bidende kulde trak deres kapper og frakker af og lagde over de sårede.

I denne tilstand måtte de ulykkelige ligge på åben mark, medens det ene lokomotiv gik tilbage til Borris Station for at hente en (åben) banevogn, hvori de kunne transporteres til Tarm Sygehus.

At dette foregik så hurtigt, som omstændighederne tillod det, er en selvfølge, ligesom der også øjeblikkelig blev telefoneret til læger om assistance.

Vi fik ved sneplovens ankomst til Skjern lejlighed til at spørge udkigsmanden på sneploven, hvad han mente, der var årsag til ulykken.

Ligesom kolonneformanden mente han,

Borris Station set fra vest 1999. Overkørslen i forgrunden er anlagt til og bruges kun af militæret, der ved at køre ad denne vej undgår at køre gennem Borris med de tunge køretøjer på vej til Borris-lejren. Også rampen er bygget til militæret. (Foto Ove N. Enevoldsen).

at årsagen til ulykken måtte søges i den omstændighed, at det var mørkt, snetykning og skarp modvind. Fra sneploven var der signaleret til de forudgående snekastere, som man vidste befandt sig et eller andet sted på banelinjen. Og andet kunne der jo ikke gøres fra sneplovens side.

DE TILSKADEKOMNE SNEKASTERE

Da alle var antagne til snekastningsarbejdet, da ulykken skete ved Borris, vil de, så længe sygdommen varer, modtage dagløn af Statsbanerne. Den første understøttelse er allerede sendt til de tilskadekomnes familier. De vil ligeledes i tilfælde af invaliditet erholde understøttelse efter ulykkesforsikringsloven.

De er alle i fremadskridende bedring og alles tilstand er efter omstændighederne tilfredsstillende«.

(Herning Folkeblad den 20.2.1900).

Lønningen for snekastningsarbejdet var 25 øre i timen.

Lokale folk fortæller, overleveret fra bedste- eller oldeforældre, der levede dengang, at den hårdest sårede hed Markus Markussen, og var søn af Anne Margrethe og Hans Peder Markussen, Bakkely i Borris. Også broderen Jens deltog i snekastningen.

Markus, der blandt andet havde fået underlivet revet op, hvorved tarmene var flydt ud i sneen, fik i første omgang ingen hjælp, da man mente, at han var døende,

og derfor koncentrerede kammeraterne sig om at redde de andre sårede. Men Markus, der lå og var ved fuld bevidsthed, så, at de andre tilskadekomne fik hjælp, medens ingen hjalp ham, og sagde så: »Ku' I ett osse hjælp' mæ?« Og først da fik han hjælp. Han kom sig siden helt efter ulykken og levede mange år derefter. Til held for alle de sårede var det ren sne og ikke jord, de fik i sårene, så de undgik alvorlige infektioner.

ANDRE ULYKKELIGE HÆNDELSER

I 1957 kørte Aage Moesgaard Jensen mælk til mejeriet på ruten, hvor Ahler Nørgaard i Borris ligger. Beboerne bragte og hentede altid mælken udenfor jernbanen fra gården regnet, men en dag skulle Aage snakke med ejeren F. C. Kammergaard Rosbjerg og kørte derfor helt ind i gården. Da han kørte derfra igen, glemte han at se efter toget, der kom fra Troldhede og ramte traktorens forreste del.

Traktoren brækkede midt over og forhjulene og motoren blev revet med 60 meter hen ad banen og endte på modsatte side af sporet. Traktorens midterste del faldt, efter at toget var passeret, ned på jorden, og Aage blev kastet ud gennem forruden og blev noget forslået. Det underste stykke af rattet, som han havde holdt godt fast i, tog han med ud, og det har han stadig derhjemme som et minde om, hvor heldigt han slap fra uheldet.

Omkring 1970 blev en 3-årig dreng, der sad og legede på banen i nærheden af Troldhede, dræbt af toget.

Sidst i 1970'erne kørte en ung hollænder, der arbejdede på Landbrugsskolen i Borris med skolens traktor, der var spændt for en

gyllevogn, ud foran toget og blev dræbt, selvom toget, der kom fra Skjern, allerede var begyndt at sagnе farten før indkørslen til Borris Station.

Den 9. september 1986 var Jens Kolby i Debelmose, Borris, ude på en mark, han havde lejet syd for banen, med sin traktor for at vende halm. Da han skulle tilbage over banen, så han ikke toget, der kom, og som med stor kraft ramte traktoren, der væltede rundt og kom til at ligge i banegrøften med bunden i vejret. Jens Kolby blev dræbt øjeblikkeligt.

Det var nogleulykkelige hændelser fra den ende af banen, jeg kender mest til. Der er sikkert sket en hel del mere i de mere end hundrede år, banen har eksisteret.

Men Ove har også beretninger af muntere art på lager.

EN HUND EFTER TOG!

Peder Villadsen, Lille Egvig i Borris, fortalte for snart mange år siden, at »han engang havde en hund, der altid løb med ved siden af de tog, der kom forbi gården.

Hunden gøede og løb med et par hundrede meter, hvorefter den vendte om og løb hjem. En dag hvor hunden som sædvanlig løb ved siden af toget, skete der det, at da den vendte om, svingede dens hale ind over den nærmeste skinne, og i det samme kom der et hjul der kørte over halen, hvorved et stykke blev klemt af, hunden gav et hvin og løb hjem og ømmede sig, og siden den dag løb den aldrig mere efter toget!«

DA SIDSTE TOG VAR KØRT!

Det siges at ejeren af Dalagergaard i Borris Søren (Grønborg) Eskesen en dag omkring 1910-20 sammen med nogle andre borrisboere var taget med toget til marked

Pakhus ved Borris Station, opført omkring 1900 og hele tiden brugt af tømmerhandler Jepsen, der betalte leje af grunden. 1998. (Foto Ove N. Enevoldsen).

i Skjern. Efter markedsbesøget kom de til at spille kort et sted og glemte tiden, så da puljen (æ pot) var blevet spillet af og de holdt op, var dagens sidste tog til Borris gået. Da ingen havde lyst til at gå den lange vej hjem, overtalte Søren Grønborg stationsforstanderen til at udleje et lokomotiv med fører til at køre selskabet til Borris. Der fandtes ingen personwagener i Skjern den aften, så folkene måtte stå på lokomotivet, hvilket de også kunne, da de ikke var så mange.

JERNBANELIV

I DE GODE GAMLE DAGE

Signaturen E. T. har i »Dansk Jernbaneblad« i foråret 1940 fortalt nogle småtræk om jernbaneliv omkring århundredskiftet (1900). Her er et lille uddrag:

»Det gik let med at komme til jernbanen som trafikelev omkring århundredskiftet. Når blot præliminæreksamen var i god orden, krævedes der ingen psykoteknisk prøve og intet supplerende trediegrads forhør af kontorchef eller personalechef. Den 1. maj 1901 stillede trafikeleven på Borris station med den nye uniformshue, købt hos Muchitsch i Århus (5 kr.) – den gang fik trafikeleverne ikke munderingen leveret – til gengæld var lønnen så meget mindre!

IDYL PÅ BORRIS STATION

Stationsforstander var J. F. Eriksen (død som stationsforstander i Struer 1930). Han var en meget alvorlig, stærkt religiøs mand, der bød mig velkommen med et: »Herren velsigne din indgang og din ud-

gang.« Han var en mand uden smil, men en god vejleder, en samvittighedsfuld chef, og hyppigt havde han da også flere trafik-elever til uddannelse samtidig, således at deres tjeneste måtte tilrettelægges i nogen grad under hensyntagen til den meget begrænsede plads på kontoret. Her – under stilfærdige, ja, idylliske forhold – lærte man så begyndelsesgrundlaget af jernbanevæsenet ...

Toggangen var let overskuelig. Der var i tiden fra kl. 6 morgen til ca. kl. 10½ aften i alt 8 tog, deraf 6 blandede tog og 2 persontog. I sommeren 1939 kørte der på samme strækning 18 tog daglig. Hele tjenestekøreplanen for Jylland – Fyn fyldte den gang 55 sider, i sommeren 1939 derimod 207. En togkrydsning var noget helt ekstraordinært og en krydsningsforlægning en mægtig begivenhed, der hos den nybakte elev afstedkom adskillig spænding.

TANDUDTRÆKNING I VENTESALEN

Ventesalen blev brugt også af andre end rejsende. Endnu til henimod eller omkring århundredskiftet kom, vistnok en gang ugentlig, en tandlæge fra Ringkøbing, som under det blandede togs ophold om formiddagen gav konsultation i ventesalen for fremmødte tandlidende, inden han med samme tog kørte videre til de følgende landstationer. Efter forholdets natur (og togopholdets varighed og lokaliteternes beskaffenhed) måtte behandlingen i alt væsentligt indskrænke sig til tandudtrækning, der ikke var smertefri, specielt ikke for de hyppigt unge piger, der skulle have »mundens ryddet« for at bane vej for de forlorne tænder.

DEN GAMLE LANDPOST

Posten gik ud kl. 9½, men først kl. 10½ kom tog 306 vestfra med hovedparten af godsvogne. Telefon fandtes ikke, og derfor gik næsten en dag til spilde, før underretning om en vogns ankomst kunne udsendes til fjernere boende modtagere. Dette uheldige forhold blev over for en større vognmodtager afbødet derved, at man, når toget, der bragte vognen til ham, var kørt, stillede begge signalvinger skråt opad. Dette kunne han gennem en kikkert se hjemmefra, og så var underretningen klar.

Om morgenen var ventesalen beslaglagt af landpostbudene til fordeling af posten. Her skal ristes en minderune over de tiders landpostbude. Det var før cyklernes tid, og hver søgnedag året rundt vandrede de deres 2- 3 mil i sommerson og i vintervæde, kom hjem hen under aften for så at arbejde videre med deres lille landbrug eller håndværk til langt hinsides nutidens (1940) overarbejdsgrænser. Uden for Stationsbyens tættere bebyggelse havde de vel næppe særlig meget i tasken ud over de dage, hvor dels »Ugens Nyheder«, dels »Den indre Missions Tidende« fyldte op – og Vesttjynderne opsagde dengang i ret stor udstrækning abonnementet på avisen i sommerhalvåret (så var de penge sparet og den tid tjent), men det var en lang vandring for en lille løn. Jeg vil dog tro, at der i hvert fald på visse ruter faldt både formiddags- og eftermiddagskaffe og »unnen« (middagsmad) a' til den altid tjenstvillige post, der – sikkert langt mere end nu – var forbindelsen mellem de ensomme gårde og huse og den øvrige verden.

SVIN MED TOGET

Svinene til forsendelse (til slagteriet) – ja,

Siderampen ved Borris Station 1998. Ved siden af lå svinefolden, hvor svinene ventede, til de kunne indlades i toget. (Foto Ove N. Enevoldsen).

de spillede en ikke ubetydelig rolle, også for stationsforstanderen som kgl. vejer og måler. Kvægfoldene, der nu (1940) ligger døde hen på de allerfleste stationer, vrimlede dengang med svin, kvæg og lam, og vejeindtægten supplerede stationsforstander-lønnen på en behagelig måde. Det kunne så vist tiltrænges, idet lønnen for en stationsforstander på 7. klasses stationer var 1.200 kr., hvortil kom et alderstillæg hvert 4. år på 120 kr. og fri bolig. Hertil kom så på de fleste landstationer indtægten som brevsamler.

ØVRIGE LØNNINGER

Når det var mesterløn, kunne lærlinge-betalingen ikke være strålende. Trafik-elever fik 30 kr. om måneden bagud, steg 1 år senere til 35 kr. og 1 år senere til 40 kr.,

men lønnen havde så den kedelige vane at blive stående der, således at for eksempel jeg først efter 4 års tjeneste kom op på 45. Nå – helt uden emolumenter (privilegier, biindtægter) var stillingen som trafikalev i Borris ikke. Der var nu og da et privattelegram til udbringning (betaling 34 øre pr. 1/4 mil), og stationsforstanderen gav gerne eleven fri på en eftermiddagsvagt for at trave en mil sydpå over heden til Store Hvollig med et ekspres-lykønskningstelegram til en ung dames fødselsdag – det var 1 kr. og 34 øre tjent, når man var hjemme igen, og der var kun det ærgerlige derved, at damen ikke kunne holde fødselsdag f. eks. en gang om måneden«.

Signaturen E. T. står for Emil Didus Friis Terkelsen, f. 1885 i Jerne ved Esbjerg, der sammen med forældrene flyttede til

Borris, da faderen Peder Terkelsen fik stillingen som stationsforstander der. Faderen døde 42 år gl. i 1895, men moderen boede i Borris til sin død i 1928.

Efter at have taget præliminæreksamen fik Emil Terkelsen 1901 ansættelse som trafikelev på Borris station og fik sin faguddannelse på en række jyske og fynske stationer, tog eksamen fra jernbaneskolen og blev 1910 trafikassistent i Odense. 1917 blev han forflyttet til distriktschefens kontor i København. Året tidligere var han blevet valgt til redaktør af jernbaneforeningens medlemsblad »Vor Stand« (1916-20). Senere redaktør af »Dansk Jernbaneblad« (1923-31).

Det fører nok for vidt her at nævne alt, hvad E. T. var med i, men ved P. Knutzens pludselige afgang 1945 blev han konstitueret i stillingen som generaldirektør, og 1948 blev han udnævnt som afløseren og blev dermed den første generaldirektør der havde tjent sig helt op fra elev. E. T. døde i Gentofte 1967 og er begravet på Vestre kirkegård i København.

SÅDAN ER DET AT KØRE I TOG!

Allerede i 1840 hører vi om »*dampvognen*«, idet digteren H. C. Andersen beskriver sin første tur med tog i Tyskland som »*at flyve*«. Men at han følte sig bange i forvejen.

Der er nok ingen tvivl om, at også Herning-Skjern-egnens beboere er taget ud på deres første togtur med en vis ærefrygt og blevet behageligt overraskede over, hvor bekvem og hurtig rejsen var!

Fra Vestbanen berettes følgende fra den første tid: Noget begreb om togets fart havde man til at begynde med ikke. Der var en kone som bemærkede, da hun hørte, at der endnu var noget til togtid: »De'

gjør ett nøj, så ka' a jo gå lidt æfor av« (foran).

»Det var så frydeligt! så herligt!« er de ord, en mand, som var dreng dengang, finder for sin første færd med jernbanen. En gliden hen gennem landskabet, mens fjærne kirketårne gled med hinsides marker og enge. – Det gik så jævnt, at man slet ikke kunne mærke, man kørte! fremhæver alle fra den tid; men det skal jo sagtens ses på baggrund af datidens stive vogne og hullede veje. – Der var da også en gammel kone, som havde hørt den snak. En dag skal hun så hen at have det prøvet af, og da hun havde siddet i toget en tid, var hun også rede til at sværge på, at det ganske rigtigt gik så jævnt, at man slet ikke kunne mærke, man kørte. – Det gjorde man nu heller ikke; toget holdt stadig ved stationen!

Folk stod så ydmyge og bad om en billet, og hvad dette her: Tur og retur skulle betyde, var man ikke altid klar over. En bonde, som ville have en billet, han kunne rejse både hen og hjem på, forlangte den således: »Tur – retur – og så tilbage igen!«

»Vi har dem fan'mæ ikke så langt!« riposterede forstanderen, som ikke var uden lune. En anden kom og forlangte en returbillet, og fik spørgsmålet: hvortil? Hvorpå han svarede: Hær té' sæføli', a ska' jo hjem igjen!

NYERE BANEHISTORIE

I 1965 blev de sidste vejbomme erstattet af halvbomme, der aktiveres af toget fra en tændkontakt i sporet; ledvogterne blev overflødige og vogterhusene blev fra omkring 1976 solgt.

I årene 1965-67 blev banelegemet renoveret, der blev lagt nye helsvejsede skinner

så de gammelkendte bump, der tidligere lød, hver gang toghjulene passerede en skinnesamling, forsvandt. Samtidig blev der lagt nye træsveller og et nyt lag skærver ud under det hele.

Fra 1973 solgtes der ikke længere billetter på landstationerne mellem Skjern og Herning, dem måtte man købe i toget; senere måtte man købe dem i en automat. Fra omkring 1976 begyndte DSB at sælge stationsbygningerne langs banen, hvor der istedet opførtes læskure, og i 1997 kom der billetautomater op ved stationerne.

I de diskussioner, der har været om banens eventuelle nedlæggelse, har det, der har talt mest imod nedlæggelsen bl. a. været militærets transporter af kampvogne, kanoner, pansrede mandskabsvogne og lignende til og fra militærlejren i Borris, samt transporterne af kul fra Esbjerg til kraftvarmeverket i Herning. Disse kul-tog kommer to gange i døgnet og består af 18 specialbyggede vogne á 50 tons nyttelast, der, når de tømmes på værket, køres ind i et hus for at støvet ikke skal spredes i byen, og så åbnes de i bunden, hvorefter kullene falder ned på et transportbånd i en grav under skinnerne, hvorfra de transporteres til en lagersilo.

Vognene, der hver medfører 50 tons kul, trækkes af to store MY-lokomotiver, der hver vejer 100 tons, én i hver ende af togstammen, den bagerste fjernbetjenes fra den forreste.

Det er bestemt, at kraftvarmeverket i Herning fra 1. januar 2001 skal gå over til at fyre med naturgas. Da kultransporterne så falder væk, kan denne beslutning meget let blive dødsstødet for Herning-Skjernbanen.

Herning-Skjernbanen, der som alle andre baner også var udsat for sabotage

under anden verdenskrig, indskrev sig i Danmarkshistorien som den formentlig sidste bane her i landet, der blev saboteret.

Om aftenen den 4. maj 1945 var en sabotør gået ud for at sprænge skinnerne et sted i omegnen af Troldhede.

På gården Ahler Nørgaard, der ligger, hvor banen slår et sving lidt nord for broen over Vorgod å, sad familien og hørte det glade frihedsbudskab fra BBC i London.

Kort efter at udsendelsen var slut lidt før kl. 21, hørte de et brag lige i nærheden. Fidusen med at sprænge skinnerne i kurven var naturligvis, at lokomotivføreren så ikke kunne nå at standse, når han opdagede skaden, og toget som følge deraf ville køre af sporet. Det skete dog ikke, man havde formentlig for en gangs skyld advaret Statsbanerne.

Med til historien hører, at sabotøren et par år senere blev gift med en af døtrene fra gården, parret holdt guldbryllup for nogle få år siden.

En morgen i månederne før krigen sluttede, kom to DSB-ansatte trækkende med en skinnecykel ind igennem gårdspladsen til Ahler Nørgaard og videre ud på marken bag gården rundt om haven mod syd, hvor de igen satte cyklen på skinnerne. Årsagen var, at de var bange for, at der skulle være anbragt sprængladninger på skinnerne i kurven ved gården. De havde netop tidligere kørt over én et andet sted, som heldigvis ikke eksploderede før et stykke tid efter, at de havde passeret den, men det havde skræmt dem. Den ene af mændene var Skjernboen Hilmar Sølund, der senere blev borgmester i Herning.

Efter dette »lokale indlæg« fra Oves hånd vil jeg slutte min beretning med egne oplevelser, som jeg vil kalde:

UDVTKLINGEN LANGS BANEN

Noget af det første, der byggedes, var gæstgivergårde med rejsstald, så hestene kunne sættes ind, mens kusken var med toget.

Dernæst køhmandsgårde til opbevaring af korn og foderstoffer. Landmanden skulle nu på stationen med sine kreaturer og svin, som skulle sendes til slagteriet. Og det gav jo anledning til indkøb i stationsbyen. Udviklingen gjorde også sit til, at den selvforsyning med personlige fornødenheder, der havde været kendetegnende for landbefolkningen hidtil, overgik til professionelle næringsdrivende, der hurtigt i stort tal flyttede til den nye stationsby. I løbet af få år var man selvforsynende undtagen med de store udvalgsvarer, der stadig blev indkøbt i købstaden.

Som man kan udlede af foranstående, flyttedes der megen handel fra købstaden ud til stationsbyerne, og jo længere stationsbyerne befandt sig fra købstaden, desto større blev de. På vor egen bane ser vi det på Kibæk og Skjern. Sidstnævnte voksede sig endda så stor, at den i 1958 blev købstad.

For landbruget fik den nye bane også enorm betydning. Nu blev der lejlighed til at købe mangel hjem fra fjerne egne, og denne transaktion muliggjorde et givtigt udbytte af de nyopdyrkede hedearealer.

Den driftsform, der før jernbanens tid mest beroede på stuedrift, overgik efterhånden til mejeridrift og opfødning af svin. Jernbanens nærhed gav jo mulighed for de letfordærvelige varers transport inden for rimelig kort tid.

I starten lå jernbanestationerne ensomt ved deres bane, men i løbet af ganske få år var en hel by vokset op.

Transporten ad de blanke skinner gav arbejde og trivsel til alle. Den brune hede forsvandt lidt efter lidt, på de allerdårligste jorder voksede plantager op, og læhegn plantedes for at standse vestenvindens hærgen. Herved blev et mildere klima skabt, som gav gromuligheder for nye plantearter, og de gammelkendte voksede sig større. Men samtidig forsvandt også udsigten ud over de store vidder, og det vil jeg forsøge at beskrive i det efterfølgende, som jeg vil kalde:

UD AT SE MED DSB

Dette var et slogan for jernbanen i min barndom i 1930'erne, og dette slogan vil vi komme i forkøbet ved at tage på tur med jernbanen fra Herning til Skjern en april-dag i 1907.

Turen ledes af lærer A. Gommesen fra Sønderup, som har udgivet et hæfte med beskrivelse af turen og heraf et uddrag:

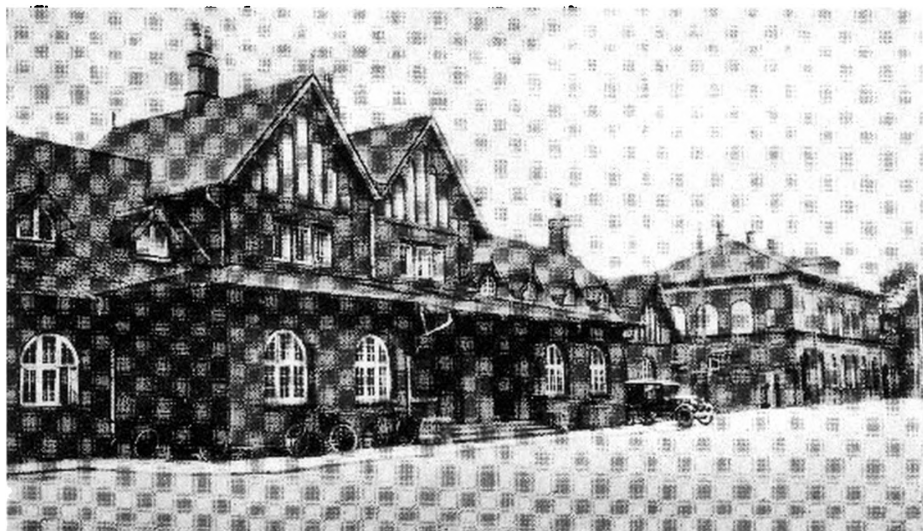
Lærer Gommesen starter i Herning og fortæller, at denne by er hedens hovedstad, og at den i 1840 havde 21 indbyggere. Og nu (1907) 5.500. Byen er langstrakt og udstrakt over et stort område, for da grundpriserne er lave, har man ikke bygget i høiden.

Gommesen kan fra toget se Snebjerg med mølle, mejeri og kirke. Byen ligger ved Ringkøbing-vejen på en skråning på »sned« og han mener, at det er herfra, byen har sit navn.

Vi passerer nu Rind å skriver hr. Gommesen, til venstre ser vi Rind Kirke og plantage på 186 tdr. land, plantet 1873.

Studsgård station er første stop på Gommeseens tur, og han fortæller os, at i 1906 opførtes tæt herved en statslig forsøgsstation. Sydøst for Studsgård ses 2 anseelige fredlyste gravhøje Hjortsballe

Hjerning Banegård, bygget 1906. (Niels Jensen: *Vestjyske jernbaner*. 1977).

Høje, og bag dem den store Høgildgard Plantage på ca. 1600 tdr. land.

Hr. Gommesen fortsætter og ser til højre Mømhøj mellem lyngklædte bakker. Syd for Mømhøj breder heden sig, hvor man kan se kamp mellem heder og opdyrkning, men det er heden der går af med sejren.

Når Gommesen ser til venstre, ligger Hareskov Plantage på 100 tdr. land, og østen for denne Birkebæk Plantage på 1450 tdr. land.

Nu når hr. Gommesen til Kibæk Station. En ret anseelig stationsby er vokset op omkring stationen, og ude til venstre ser han Assing Kirke, kullet og temmelig uanseelig. Store hedestrækninger omkring Assing ligger uopdyrkede hen.

Gommesen kører mod Troldhede, passerer til højre Bjørslev Plantage på 886 tdr. land, plantet 1893. Før stationen ligger den nye kirke og til højre Troldhede Station med by og mølle.

Der køres fra Troldhede, og forude til højre ses FASTER Kirke. Vorgod å passeres, og langs denne findes gode enge, da åen er et af de vandløb, som Hedeselskabet mest har udnyttet til kunstig engvanding.

Efter ådalen ses nu den anseelige granitkirke i Borris, hvis murstenstårn har fire gavle.

Gommesen fortæller, at man ved sommertide kan se teltlejren, hvor de jyske og fynske regimente holder skydevøvelser på den 3500 tdr. land store hede.

Til højre Borris Station og stationsby, endvidere Dalager, med markedsplads, lidt efter stationen til højre ligger landsbyen Tarp og Borris Præstegård ved en lille lund af bøgetræer.

Banen løber nu langs Skjern å dalen. Til venstre ses Ådum og Egvad kirker, Kjellstrup Plantage på 100 tdr. land, plantet 1884. Efter plantagen Lundenæs gård, med voldsted, hvor mange historiske begebenheder har udspillet sig, da den ligger

på et strategisk vigtigt sted.

Gommesen ser nu til højre Skjern Stationsby og Dejbjerg Bakker, velkendte som rakkerfolkets sidste tilholdssteder, og han konstaterer, at Skjern i høj grad er en seværdig by med de omfattende engstrækninger, hvortil der ikke findes mange andetsteds i landet.

MED DSB 90 ÅR SENERE

Nu er 90 år gået, siden lærer Gommesen rejste med banen fra Herning til Skjern. En efterårsdag i 1997 sætter jeg mig i toget i Herning, og jeg vil her prøve at give mine oplevelser videre.

Herning er stadig en slags hovedstad, men ikke for heden, da denne næsten er forsvundet. Indbyggertallet er steget til 57.886. Ikke mindst dens beliggenhed i Jyllands hjerte, med gode jernbaneforbindelser fra alle sider, har gjort sit til, at byen i dag er centrum, når erhvervene skal vise, hvad der kan præsteres i Danmark.

Selve starten af min rejse varierer en del fra lærer Gommesens oplevelser. Den pæne stationsbygning med kviste og spir i gammel jernbanestil er i dag erstattet af en stor firkanteret »kasse« beliggende så langt fra sporene, at man skal gå over gaden på en gangbro for at komme med toget.

Den lange spadseretur belønnes, når man har taget plads i toget til Skjern. Jeg ser for mig hr. Gommesen siddende på 3. klasses træsæder fra 1800-tallet, og fryder mig over min egen tidsalders bløde komfort.

På vej ud af stationen ses flere højhuse, og jeg tænker at grundpriserne vist er steget siden lærer Gommesens dage. Vi kører igennem industrikvarterer og passerer de store udstillingshaller, hvor det danske erhvervsliv, som før omtalt, viser sin kun-

nen.

På vejen (med banen) til Studsgård ses toppen af Rind Kirke. Snebjerg by og kirke ligger gemt bag de bølgende hegn.

Ved Studsgård er stationen nedlagt og overgået til andet formål, men et lille læskur giver ly for eventuelle rejsende. Siden 1907 er også en kirke blevet bygget, hvilket fortæller, at hedeboerne ud over at opdyrke heden også har fået tid til at dyrke Gud.

Lidt uden for Studsgård ser vi til højre store sandbunker, kaldet Haunstrup Kulleje. Det er minder fra krigen 1940-45 og tiden derefter, hvor vi i Danmark savnede de sædvanlige olie- og kultiltførsler og måtte ty til den danske undergrund for opgravning af brunkul. De synlige minder fra denne tid findes mange steder i det vestjyske, i dag delvis tilplantede og som rekreative områder.

De store plantager, vor ven Gommesen passerede, ligger selvfølgelig stadig langs banen, træerne er udvoksede og nye er kommet til, men hedearealerne er forsvundet; mennesket har sejret over naturen.

Før Kibæk Station er der mange fabrikker. På selve stationen kan togene krydse hinanden, men det foregår pr. fjernbetjening, styret fra Herning Station. Den gamle flotte stationsbygning er revet ned, og en ny er bygget op, dog kun som posthus og med venterum og toiletter for rejsende.

Udsigten fra toget mellem Kibæk og Troldhede er ikke særlig ændret. Åen slynger sig stadig langs banen (og har fået lov til det). I Bjørslev Plantage fældes træerne. Det er vor generation, der høster frugterne af vore forfædres virke (stof til eftertanke!)

Banegaarden i Skjern i begyndelsen af vort århundrede. (Borris lokalhistoriske Arkiv).

At den oprindelige stationsbygning i Troldhede ligger ubenyttet hen som lokkemad for hærværkspersoner, ses af de knuste ruder.

Nu går det mod Borris, Vorgod å passeres, og man kan til venstre se militærlejren i Borris, der nu er mere permanent, idet teltene er skiftet ud med rigtige kasernebygninger og barakker.

Borris Station er stadig udstyret med krydsnings- og ladespor, efter sigende et forlangende fra militæret.

Selve stationsbygningen er overgået til andet formål, idet den er ombygget til hotelværelser.

På turen til Skjern passerer landbrugsskolen og Statens Forsøgsstation, og den tætte beliggenhed af gårdene vidner om god jord. Udsigten brydes til begge sider af vindmøller, der fortæller os om danskernes vilje til også at bruge af den alternative energi.

Til venstre, hvor Gommesen i sin tid betragtede den slyngede Skjern å, er der nu en kanal, da åen i 60'erne blev rettet ud for at forbedre de omgivende landbrugsarealer – godt for landmanden, men synd for naturen.

Vi nærmer os Skjern købstad, for det er den jo blevet i de mellemliggende år. Skjern er i de seneste årtier også blevet skoleby, og en del af disse skoler befinder sig til højre for banen. Ved indkørsel til stationen kører man langs hovedgaden med de mange nyligt renoverede gamle huse, og min rejse er slut. Jeg står af toget, fyldt med oplevelser, som jeg havde været foruden, hvis jeg havde benyttet anden transport end jernbanen.

DAGLIGDAG

PÅ BORRIS STATION 1954

I følgende afsnit vil jeg forsøge at give et billede af dagliglivet og arbejdet på en

Signalhuset ved Borris Station, hvorfra armsignalet styres, 1998. Huset er bygget omkring 1920. (Foto Ove N. Enevoldsen).

landstation for 45 år siden, som jeg har oplevet det som nyudnævnt trafikspejdedant.

På den tid var privatbilen ikke som i dag hvermands eje. Det var kun det bedre borgerskab, der ejede en sådan.

Så når den jævne Borrisbo drog på langfart med familien, blev de transporteret af DSB.

Før en vellykket rejse krævedes en større forberedelse, såsom undersøgelse af rejsetider, pladsreservering, udskrivning af pladsbilletter og til slut salget af selve billetten. En omstændelig og langvarig affære set igennem nutidens computerbenyttende tidsbriller, men også en nyttig procedure, idet man også fik sin sjæl med sig.

Men tilbage til hverdagen på Borris sta-

tion 1954. Min mødetid var kl. 6.30, og straks derefter modtoges melding for første tog fra Skjern. Dette medførte dagens hovedpost. Samtidig mødte også de 4 postbude, der skulle udsortere og fordele denne.

Mit arbejde bestod i at føre alle opkrævningsblanketter i postbudenes kontrabøger samt, af postekspeditionens kasse, at udbetale de beløb, der var til udbetaling på diverse ankomne udbetalingskort og post-anvisninger.

Ud over postarbejdet, der regnedes som en slags sidegevinst til jernbanearbejdet, havde jeg ansvar for togenes ekspedition, billetsalg, godsekspedition o. s. v.

Til hjælp til udførelse af udvendigt arbejde, såsom signalgivning for togene, nedsænkning og hævnning af bommene ved

Skolevænget, ud- og indlæsning af gods, udkørsel af pakker til byen og meget andet, var antaget en hjælpearbejder.

Al fragtstykgoods ankom i godstog, et i hver retning daglig, og når de havde forladt stationen, var perronen som regel fyldt op med gods til indkørsel på pakhuset.

Når man i dag ser det gabende tomme ladespor på Borris station, er det ikke let at forestille sig det travle liv, der for 45 år siden foregik med regelmæssige vognladninger, forsendelser af æg, øl, trælast, militærgods, gødning o. s. v. Man forstår godt, at vort vejnet i dag undertiden er overbelastet, hvor nævnte forsendelser er overgået til lastbiler.

Stationen var dengang det kulturelle og materielle midtpunkt for forbindelsen til omverdenen.

Mit bysbarn, afdøde borgmester Chr. Lundsgaard, deler i sin bog om Borris sogn, ungdommen op i 3 kategorier, hvoraf den ene kategori »går på stationen og ser ottetoget«.

Vi kan tænke i dag, at det var en fattig oplevelse set i perspektiv til nutidens unge, der helst skal jorden rundt, før de etablerer sig. Men det viser os ungdommens evige drøm om at se fjerne steder.

Personalet på stationen bestod i 1954 af 1 stationsmester og 2 trafikekspedienter plus tidligere omtalte hjælpearbejder. Den ene trafikekspedient var udelukkende beskæftiget med fridagsafløsning henholdsvis på hjemstationen og på Kibæk og Videbæk stationer.

Vagtskiftet mellem de 2 tilbageværende skete midt om eftermiddagen. Ved den tid kom postbudene også tilbage for at aflevere, hvad de havde samlet ind fra det ganske sogn af indbetalinger og værdipost.

I de fleste af dagtimerne havde postekspeditionen åben for indbetalinger og andre postforretninger. Ekspeditionernes antal kan slet ikke sammenlignes med vore dages. Grunden er bl.a., at mange i dag selv har fået en girokonto. Og desuden har vore pengeinstitutter overtaget penge-transaktionerne, hvilket også ses på deres personaleforøgelse.

Med eftermiddagstogene ankom de nye aviser, og de blev, sammen med evt. breve, omdelt i byen, der således dengang fik post omdelt 2 gange daglig.

I vore dage har alle telefon, og man glemmer helt at skrive til hinanden.

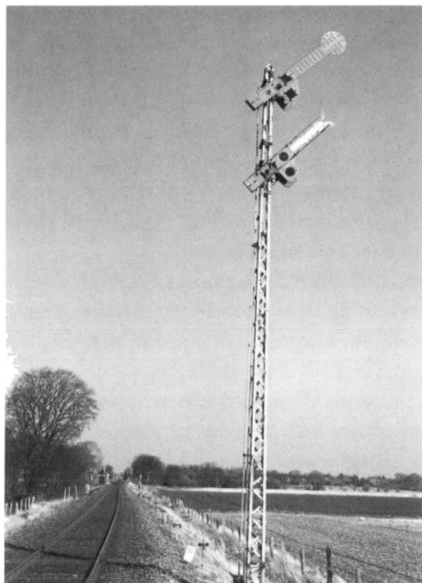
Postekspeditionen lukkede kl. 17.30, og så var der travlhed med sammentælling af listerne (på store dage 5-600 indbetalinger og regnemaskine fandtes ikke.) De indkomne beløb afregnedes daglig med postkontoret i Skjern.

Aftenarbejdet var forholdsvis roligt, udover billetsalg var der lukket for publikum. DSB's kasse skulle opgøres, post sorteres og stemples. Når der var store skydehold i Lejren, kunne der være rigtig mange breve til afsendelse.

Statsbanerne har altid, og vel nok med rette, været stolte af den sikre befordring, man nød, når man købte sig en billet.

Nu er det jo sådan, at på skinnerne kan man ikke dreje uden om hinanden, hvis man mødes. Reglen om kun ét tog ad gangen mellem 2 stationer er alfa og omega ved jernbanedriften. Togekspedition var derfor det vigtigste arbejde ved etaten. Det er det stadig, men i dag har computer og strømanlæg (et styresystem) overtaget en stor del af det menneskelige ansvar, og selv over store afstande kan toggangen styres fra såkaldte fjernstyringscentraler.

Heldigvis, havde jeg nær sagt, gælder

Armsignal vest for Borris Station 1999. (Foto Ove N. Enevoldsen).

det ikke Borris station. Som eneste station i Danmark er den stadig udstyret med de gamle armsignaler, der kun kan betjenes fra det gamle signalhus på stationen.

Det hænder engang imellem, hvis jeg går mig en enlig tur i nærheden af stationen, at jeg bilder mig ind, at jeg kan høre de klokker, der dengang var anbragt på stationer og vogterhuse, for at ledvogtere og andet godtfolk kunne høre, at nu kunne der ventes tog, meldende deres glade ding dong – ding dong.

Gennem mit arbejde fik jeg indsigt i mine medborgeres forhold socialt, men også økonomisk, idet stationen dengang var sognets livsnerve. Men tiderne har ændret sig, og i dag har vi alle vore egne meddelelses- og transportapparater og er blevet så private og kun et nummer.

JERNBANEDRIFTENS BETYDNING FØR OG NU

Danmark var i starten af denne beretning i store vanskeligheder. Den tabte krig, de mistede landområder. Man kan stadig undres over, at Dalgas' berømte sætning: »Hvad udad tabes skal indad vindes,« lykkedes så godt, ikke mindst i det vestjyske.

Vi ser for os et bondesamfund der, fra små rundryggede studebedrifter beliggende på kanten af ådalen, er overgået til svine- og kvægbrug. Og den brune golde hede er omdannet til grønne givtige områder takket være de forbedrede muligheder for mergel og gødning.

Man var i 1860'erne så småt begyndt at mergle landbrugsjorden fra lokale lejer, men efter banens anlæggelse kom det rigtig »på skinner.«

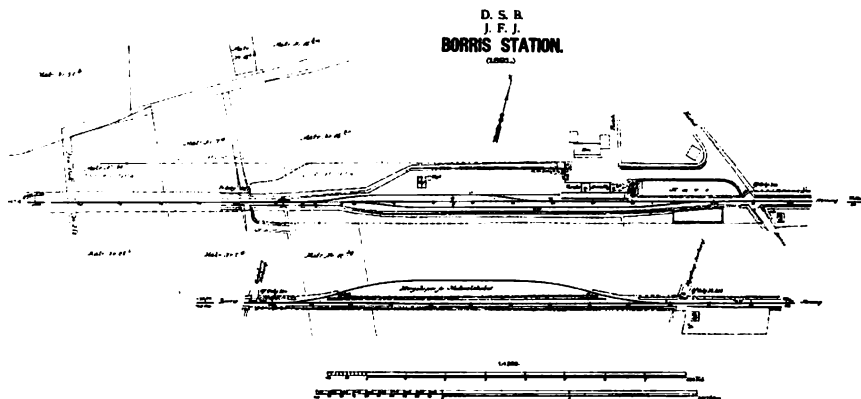
Mergelen ankom til stationerne i banevogne fra Sejlgaard i Funder. I Borris var der lagt et stikspor ud ved gården Grønborg, og her kunne landmændene i ro og mag aflæse til egne vogne.

Tidligere kunne man få tilladelse til aflæsning på særlige pladser langs banen imellem den ordinære toggang, og en sådan plads kan stadig spores ved Ahler Nørgård i Borris.

I 1917 begyndte man at grave brunkul i omegnen af Troldhede, og fra stationen lagde man spor ud til Nr. Vium for afhentning af kullene.

Samme år blev den private bane Troldhede-Kolding-Vejen anlagt, og den kunne starte sin tilværelse med store transporter af brunkul. I mellemkrigsårene sygnede disse transporter hen og kulsportet til Nr. Vium blev taget op.

Da 2. Verdenskrig brød ud i 1939, fik man igen brug for brunkul. Der blev udlagt spor til Nr. Vium og Ejstrup området.

Borris Station og mergelsporet ved Grønborg 1891. (Borris lokalhistoriske Arkiv).

For at forsyne de danske byer med brændsel oprettede staten, men også private entreprenører, store kullejer i området, og et imponerende sidesporanlæg blev etableret, med udveksling af godsvogne flere gange i døgnet. På store dage læssedes flere hundrede vogne. En del af disse blev befordret til Kolding havn, hvorfra kullene blev sejlet til København. De mange transportere gjorde Troldhede station til en af landets største regnet i afsendt godsmængde.

Foranstående har været en skildring af mit hjertensbarn jernbanen, og i særdeleshed strækningen Herning-Skjern.

Den opmærksomme læser er forhåbentlig nået til en erkendelse af, at jernbanen har haft stor betydning for egnen.

Tænk på hvordan vore stationsbyer er bygget op og placeret langs banen.

En helt ny situation opstod med de nye transportmuligheder, hvor alternativet før havde været apostelenes heste eller hestekøretøj.

Også industrien kom til det vestjyske;

hvor der før havde været et lille lokalt marked, gav de nye muligheder for transport adgang til store markeder.

Eftertiden har ind imellem gjort anslag med vor bane, og dens betydning er dalet, men den har indtil i dag modstået alle angreb, for, som højremanden J. K. Lauridsen (1858-1905) for mange år siden udtalte fra Folketingets talerstol: »Næst efter kjønsdriften er, af de menneskelige drifter, jernbanedriften den der sætter de fleste lidenskaber i bevægelse.«

Jeg skal undlade at udtale mig om kønsdriften, men slutte med et stille håb om jernbanedriftens bevarelse.

KILDER

Danmarks Jernbaner, bd. 1, 1936.

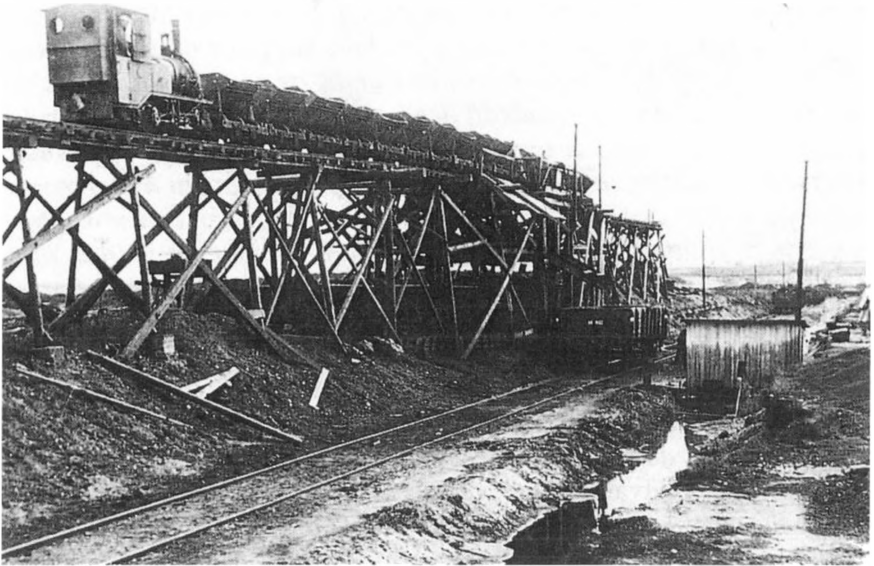
Danmarks Jernbaner: Historisk og biografisk Haandbog / Redaktion: Martin Buch og C. I. Gomard. Reprint. Roskilde : Banebøger, 1987. 1. bind.

Jenny Alkjærsgis: Huse i Hederanden, 1944.

Jan Koed: Danmarks Jernbaner i 125 år.

E. T. i Dansk Jernbaneblad 1940, her gengivet efter Thisted Amts Tidende for den 3.7.1940.

Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg.

Høj læsserampe ved Nørre Vium brunkulsleje i 1943. (S. A. Guldvang: Danmarks smalsporede industribaner. 1988).

Niels Jensen: Vestjyske Jernbaner, 1977.

A. Gommesen: Hvad man ser fra toget

Skanderborg-Skjern, 1907, genoptrykt 1977-80.

Jens Kjær fortæller, Borris Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Wiste Jensen: Noter fra Borris i gamle dage, kopi på Borris Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Herning Folkeblad, årgangene 1878-1881.

Vort Sogns Historie i 100 År, 1950.

Højskolebladet den 10.12.1880.

Midtjyllands Avis den 27.8.1977.

Søren Lauridsen 1916 og Niels Andreas Gjaldbæk

Frederiksen 1984: Gjaldbæk i Borris Sogn.

T. Vogel-Jørgensen: Bevingede ord. 5. udg. Egne erindringer.

Johannes Bjørnholt
F. 1924 i Voel v. Silkeborg
Ved DSB 1947-1987,
til sidst som trafikekspedient
Skolevænget 1, Borris
6900 Skjern

Vemb Skole

af Inga Bruun Hjøllund

For mig er Vemb skole mere end en skole. Det var mit hjem de første 18 år og senere mit og min families faste holdepunkt i tilværelsen i mange år. Derfor kan mit forhold til Vemb skole sammenlignes med andres forhold til en fødegård eller lignende.

Efter et besøg i lokalarkivet, der har til huse på skolen nu, fandt jeg ud af, at der ikke var ret meget gemt om den tid, jeg kan fortælle om, og jeg bestemte, at jeg ville prøve at fylde lidt i det »hul«.

»Den gamle skole« kalder man vist stadig det hus, der ligger lige øst for Vemb kirke, og den havde endda en forgænger, et lille hus i kirkediget, hvor degnen fra Gørding indtil 1880 kom og underviste.

Jeg har af Anna Mundbjerg (født 1902 og datter af min fars forgænger, Holger Christiansen) hørt om den dag i 1908, da skolebørnene bar skolebordene fra den gamle skole op til den nye, store og flotte skole. (Den kostede 40.000 kr.)

Her var foruden gymnastiksal også 4 klasseværelser. Det 5. blev indrettet til sløjdsal.

Christiansen var lærer i Bur skole, før han i 1904 kom til Vemb og blev en dygtig og afholdt førstelærer. Han oprettede et orkester og var leder af sangforeningen.

MIN FAR

Niels Marinus Bruun (f.19-9-1896) blev kaldet, som det hed den gang, til anden-

lærer ved Vemb skole 1-3-1921. Han blev lærer fra Nr. Nissum seminarium 1920 og havde vikariater i Struer og Agtrupskov, før han kom til Vemb.

Der var mange ansøgere til embedet, for der var stor arbejdsløshed blandt lærerne på den tid.

Når han blev den foretrukne, var det måske på grund af hans indsats som tømrer, da P. C. Rørsgaards hus i Nørregade blev bygget omkring 1915. Min far var uddannet tømrersvend i sin fars, tømrermester Niels Bruuns firma i Lemvig. Han var Danmarks yngste svend, da han som 17-årig bestod sin svendep prøve og arbejdede flere år i firmaet, før han begyndte på seminariet.

P. C. Rørsgaard var formand for skolekommissionen, og han havde været særdeles tilfreds med sit nye store byggeri, og ikke mindre med den unge tømrersvend. – Sådan kan det gå!

Skønt lejligheden, der hørte til embedet, var »bolig for ugift«, giftede far sig 17-9-1922 med mor, Lilia Vorde Hansen, (f.15-12-1900).

Da det nygifte par kom til Vemb station fra Lemvig, hvorfra begge mine forældre stammer, stod nogle piger fra fars klasse og tog imod dem. De samme piger kom 42 år senere – i 1964 – kort før mor og far forlod Vemb skole – og forærede dem en lysstage.

Skolen o. 1922. I baggrunden anes Vemb Kirke. Familien Bruun boede de første år bag kvisten midt på huset. Da N. M. Bruun blev førstelærer i 1940, flyttede familien ind i tværføjens stueetage nærmest.

Lejligheden ovenpå bestod af 2 små stuer mod syd og et lille køkken med tagvindue samt 2 værelser mod nord – ud mod skolegården. En trappe fra skolegangen førte op til den.

I 1927 kom jeg så ind i historien. Jeg blev født i ferien, mens far var på kursus i København. Den gang måtte en lærer gerne dygtiggøre sig, men han skulle selv betale for det, og det måtte helst ske i ferierne. Mange sommerferier har mor og jeg tilbragt hos mine bedsteforældre i Lemvig, mens far var på kursus, mest i København.

LYD OG LUGT

Vi boede ovenover klasseværelserne, så skolens lyde og lugte hører med til mine første erindringer.

Man stavede i kor, skrev i kor (en og to og tre) og lærte sange og salmer ved at sige dem i kor.

Nede fra skolegangen kom, især i fug-

tigt vejr, en blandet lugt. Der var mange børn fra landet. Tøjet og træskoene var der plads til i en speciel knagerække, der var delt op i to og to og med hylder under.

Tit sluttede skoledagen med, at man i de små klasser sang:

*Mel. Hvilket postbud en due –
Nu er skolen til ende, og til hjemmet vi gå,
Hvad vi lærte at kende, skal vi nok huske på.
Nu farvel I små piger, I små drenge – farvel
og i morgen så siger – glad goddag vi igen.*

Så var vi også fri – oppe hos os. Nu kunne vi spille på klaver med mer. – Det var jo nok et held for Vemb skole, at jeg var enebarn! Der skulle være ro i skoletiden.

Men når skoletiden var forbi, kom der andre lyde nedefra.

Karoline fejede og vaskede gulvene i skolestuerne hver dag. Skolebord/bænke, der hang sammen, blev skubbet, så der blev gjort rent over det hele. Det var lyden

af skolebordene, der rutschedes afsted, vi hørte op til os.

Senere, det var dog vist kun en gang om ugen, skrubbendes klinkerne i gangene med en stiv kost, først sæbevand, senere rent vand. Det løb ud af en lille tud i en fordybning i et hjørne ved ydervæggen.

Vandet blev de første år, jeg husker, hentet op af en pumpe ude i gården.

Karoline sled – og hvad fik hun mon for det?

»SKOLEBARN«

Der var mange fordele ved at være barn på en skole. Der var god plads til at lege, både ude og inde, når skolen var slut.

Jeg og mine veninder legede i gymnastiksalen, hvor de lange tove blev til cirkusgynger, når der blev sat en tilhøvet pind i ringene forned. Vi kunne lege søøver, springe over buk og hest, klatre i ribberne o.s.v.

Vi legede »skole«, havde hver sin klasse med imaginære elever.

Spillede Antonius over Christiansens hønsehus, spillede kugle i nogle af de mange huller, som skolebørnene efterlod. De samme huller kunne godt være et problem, når man en mørk forårsaften skulle færdes i skolegården.

Lærer Christiansen og hans kone var en slags bedsteforældre for mig. Standi og Stansen, kaldte jeg dem, dog blev Stansen til Christiansen, da jeg blev større.

De havde en hund, der hed Knold – og så havde de høns og kyllinger ude i skolegården. Lærrelønningerne var ikke store, så Standi solgte både æg og høns. Men en nat gik der ild i »kyllingemoderen«, så de nyudrugede kyllinger gik til. Det var alle meget kede af, og jeg mener, at hønsehusene i skolegården forsvandt ret hurtigt

derefter. Christiansen havde også bygget et lysthus i skolegården.

Lærerinderne hørte også til »familien«. Jeg var meget ked af, at Mosdal rejste, kort før jeg skulle begynde i skolen, men frk. Jensen (senere fru Høgsberg), der boede oppe ved siden af os på loftet og frk. Lauridsen, der boede henne i gavlen – ovenover Christiansens lejlighed, var søde mod mig. Kaldte mig »Vemb skoles lille sangfugl«.

De gav mig tit lov til at gå med ind i timerne, og det nød jeg meget.

VESTJYDSK SKOLEORDNING

Lærerne havde hver sit klasseværelse. Far havde det, der lå neden for trappen op til os. Han var lærer i 5. klasse og Christiansen i 6.

Af hensyn til bønderne, der ville have nytte af børnene, havde Vemb skole indtil 1954 »vestjydske skoleordning«. D.v.s. de 2 ældste klasser gik om sommeren kun i skole 2 dage om ugen fra 7-12. De små var på »deltid« og en enkelt dag hos læreren.

For dem, der ikke var »ude at tjene« var der mulighed for at gå på »ekstrahold« 2 dage mere om ugen.

Om sommeren havde andenlæreren 4. klasse, når 5. havde fri.

Om vinteren var de store i skole hver dag.

DAS

Ude midt i skolegården lå et lille hus, der havde 4 døre. Den ene førte ind til vaskehuset med gruekedel og kar. Der var intet vindue, så det var koldt at vaske om vinteren for åben dør. Udenfor var der en brønd og en pumpe.

Den næste dør førte ind til lærerindernes »das«.

Klassebillede ca. 1932. Forrest fra venstre: Anna Margrethe Nicolajsen, hendes lillesøster Karen*, Inga Husted, Karen Marie Jakobsen, Inga Bruun*, Jonna Damgaard*, Jens Peter Christensen, Hans Nielsen, Karl Pedersen. Midterste række: Henning Høgsberg, Gerda Jensen, Britta Andersen, Kaja Staalsig, Anna Marie Jespersen, Erna Knudsen, Elna Mathiasen, Hjalmar Jørgensen, Orla Nielsen, Ejnar Rimme, Karl Hedegaard. Bagerste række: Bent Ohrt, Herluf Larsen, Harry Nielsen, Tage Vinther, Klara Krabbe, Kirstine Pedersen, lærerinde Kirsten Strunge. * Disse tre kom med på billedet, selv om de ikke var begyndt i skolen endnu. Karen var med sin storesøster, de to andre legede i nærheden.

Der var endvidere døre på hver sin side af huset. Det var indgangene til pigernes og til drengenes »das«.

Spandene blev tømt ud i en mødding bagved huset, og det var Christiansen, der ordnede det. Han brugte indholdet til gødning i sin have.

Lærerinderne fik senere indrettet et lille pulterrum under taget mellem de to lejlig-heder til deres nødtørft. Christiansens havde en spand i kælderen.

Far havde for enden af bagloftet lavet et »lille hus« for os. Det var koldt og uhyggeligt at skulle derhen en vinteraften. Så fulgte far med ud på loftet, hvor der ikke kunne tændes lys, men jeg kun-

ne se gløden af hans cigar, og så var jeg ikke ene.

Der blev aldrig låst døre i Vemb skole, og der var for enden af bagloftet en dør ud til trappen ved gymnastiksalen, så der kunne faktisk godt komme ubudne gæster op på bagloftet.

LYS

Mor var ikke glad for at være ene hjemme vinteraftener, og det forstår jeg godt. Skolen lå yderst. Ingen huse var bygget mellem skolen og kirken, og Skolegade gik kun til skolegården, der var omgivet af marker.

Der kunne kun tændes et par lys i eet

klasseværelse, nemlig lærer Christiansens. Strømmen havde han selv ført ind fra sin lejlighed, så der kunne holdes aftenskole. Det gjorde både han og far. Far underviste endvidere på teknisk skole og senere på den nyoprettede handelsskole, hvor han blev forstander.

Christiansen havde også sangkor og orkester, der hver havde en ugentlig aften i den oplyste skolestue.

Jeg husker, hvordan lyset faldt ud gennem de aflange ruder øverst i døren til skolestuen. Det var rart, når jeg færdedes i den mørke skolegang på vej til eller fra besøg hos Standi.

Nogle år senere (ca. 1938) kom der elektrisk lys i de øvrige klasser. Der var undervisning de fleste aftener.

Jeg mindes, at der var år, mens far var andenlærer, hvor han kun havde lørdag aften fri!

Far underviste også voksne i sløjde om aften om ugen.

Da skolen blev bygget (1908), blev der indlagt centralvarme, hvad nogle syntes var såre ekstravagant. Man brugte petroleum og karbidlamper til oplysning. Først en del år senere kom der elektrisk lys i lejlighederne – ikke i alle skolestuerne, som allerede nævnt!

VAND

Der var 2 pumper i skolegården, en ved Christiansens køkkendør og en ved vaskehuset.

Da der en dag blev pumpet en død rotte op, blev det endelig besluttet af den meget sparsommelige kommune, at der nu skulle lægges vand ind på skolen. Der var vand indlagt i husene i Skolegade, så der skulle bare graves en ledning over skolegården. Det var en stor dag, da det første

røde vand begyndte at løbe ud i den sorte jernvask.

Nedløbet fra vores køkken var det samme som tagrendens, men det var nemt at tømme op med en keddel varmt vand fra komfuret, når nedløbet frøs om vinteren.

Selv om man længe kunne se, hvor vandledningen var gravet ned, fordi sandet lå højere der, frøs vandet i rørene den første kolde vinter. Man havde ikke lagt rørene i frostfri dybde. Det, der er sparet, er ikke altid tjent!

Skolen lå ved »mark og skov«. Et »anlæg« var blevet anlagt overfor skolen – på brinken mellem den og Storåen, men træerne var nyplantede i 1927. Arealet blev i begyndelsen holdt af byens borgere, der hver havde ansvar for, at et bestemt stykke blev holdt rent.

I SKOLE

1-5-1934, den dag jeg skulle begynde »rigtigt« i skolen, var nok lige så alvorlig for mig som for andre. Jeg husker tydeligt alvoren aftenen før. Nu var jeg ved at blive en stor pige.

Mor fulgte mig ned til frk Jensen, senere gift Høgsberg, og jeg blev indskrevet i 1.klasse. Min legekammerat Emma og jeg havde aftalt, at vi ville sidde sammen. Hun og hendes storesøster Metha boede i Skolegade, så vi kendte hinanden godt, havde leget meget sammen.

Det var godt at gå i skole. Frk Lauridsen og fru Høgsberg skiftedes til at modtage en 1.klasse. De var begge uddannet som forskolelærere. Det var en kortere uddannelse, der til gengæld var mest rettet mod undervisning af de første årgange.

Jeg tror ikke, at vi kunne sige, hvem vi var mest glad for.

Klassebillede ca. 1936. Forrest fra venstre: Inga Bruun, Emma Andersen, Laura Bundgaard, Dagny Mathiasen, Sofie Nielsen, Irene Madsen, Gudrun Nielsen. 2. række: Tove Nielsen, Esther Nielsen, Kirstine Jensen, Anna Elise Brunsborg, Maren Madsen. 3. række: Lærevinde fru Høgsberg, Verner Jørgensen, Hans Kjeldsen, Alf Pedersen, Hans Peter Dalgaard, Laurids Christensen, Karl Erik Hedegaard, Gustav Kold. Bageste række: Christian Skydsgaard, Herluf Jensen, Gustav Nielsen, Jørgen Madsen, Kristian Knudsen.

I første klasse skrev vi på tavler med griffel, men vi havde også skrivebøger, da vi blev lidt dygtigere.

Vi skrev kun med blyant de første år. Blyanterne var Viking frasort. Jeg troede, »frasort« var et navn, men er nu klar over, at det betød frasorteret. Man skulle jo spare.

Det var svært at skrive med blæk, og jeg mener, vi først begyndte med det i 4. klasse. Blækkrusene stod inde i skabet, og blev, før vi skulle til at »skrive ind«, højtideligt anbragt i de dertil indrettede »huller«, der var foran i de 2-mands bord/bænke, vi sad ved. Bordpladen kunne skydes frem over fordybningen til blækhusene, når de ikke skulle bruges.

Der blev slået en del klatter, og fingrene var ret blå, når skrivetimen var forbi. Vi havde penneskafter, hvor man satte skrivepenne ind i. De blev taget ud efter brug og gemt i en lille metalbeholder, der også kunne ligge i penalhuset sammen med penneskaft, blækklud, blyant og viskelæder.

Så var der også noget, der hed kladdepapir. Det var glat på den ene side og let ru på den anden – som indpakningspapir. Det blev skåret i mindre stykker, før det blev udleveret til os som f.eks udregningspapir. Det blev brugt i alle klasser.

KLASSEDELING

Hvert klassetrin havde dengang sin egen

lærer til alle fag. Det gav nok et tættere forhold mellem elever og lærer.

De kom til at kende hinanden bedre, end det er muligt, når der er fagdeling.

Der var dengang skolebørn, der var ude at tjene på landet, og som derfor havde haft arbejde for husbond, før de mødte i skolen. Jeg ved, at far tit undlod at bemærke, hvis de fik sig en lille lur i første time. Så var de vel også mere oplagte til at høre efter i de næste.

Det var hårde tider for folk i små kår.

Skoledagen begyndte med morgensang i hver klasse for sig. Så stod vi op ved vore pladser, bad Fadervor og sang igen, og så begyndte »Timen«.

Vi fik en god undervisning i Vemb skole. Det tror jeg ingen vil modsige mig i.

Hvordan lærte man geografi i 1. klasse? – Jo, der blev tegnet på tavlen. En aflang firkant – det var skolen. Så var der en stor plads – det var skolegården og den lille firkant var det lille hus der. Skolegade med dens huse blev tegnet, og vi vidste jo, hvem der boede der. Geografi blev spændende og til at forstå, også når vi senere så kortet over Danmark – med de røde klatrer, der betød byer.

Vi fik fortalt bibelhistorie. Abraham, Isak, Jacob – og David. Vi sang Grundtvigs bibelhistoriske sange, og så det hele levende for os. F. eks. den lille David, der »gik i marken og vogtede får«.

Vi lærte salmer, morgensalmer. Lærte dem ved først at sige dem i kor, vist linie for linie, og så syng dem.

Sagnhistorien var også spændende. Odin, Thor og dejlige Freia.

Vi lærte at skrive med »i-bue« og »n-bue« og »en og to og tre« på nedstreg. Det var skråskrift, og de fleste lærte faktisk at

skrive pænt. – Pænerne og mere harmonisk end de fleste børn og unge skriver nu!

Vi lærte at regne »og-stykker« (lægge sammen) og »der-fra-stykker« (trække fra) i de første 2 klasser; »gange og dele« lærte vi senere.

Foran hvert klasseværelse var der en skolegang, og der var døre mellem gange-ne.

Når 1. klasse var blevet til anden klasse, var de hurtige til at åbne døren til de nye små og råbe: »Første klasse – rollinger små«. Sådan gik det hvert år!

SOMMER

Der var udflugt til fjorden. Det foregik på en lastbil, hvor der var lagt brædder, så »rollingerne«, vist både dem, der var i første og dem, der nu var i anden klasse, kunne sidde. Det var nok en kreaturvogn, for der var også brædder i siden, vi kunne kikke igennem, men ikke falde ud. Vi havde rød saftevand og slik med og råbte hurra, så vi var hæse og støvede, da vi kom hjem nogle timer senere, en stor oplevelse rigere.

De større børn var på en årlig udflugt med D.S.B. Jeg kunne ikke sove for bar spænding, natten før vi skulle på udflugt til Viborg. Der var reserveret vogne til os, og vi skulle afsted allerede kl. 7. Borgvold og Viborg Domkirke. Det var sandelig oplevelser, der var værd at huske. Madpakker og sodavand havde vi med i skoletasken. De andre børn købte gaver til dem derhjemme. »Hilsen fra Viborg« stod der på de små vaser eller askebægre, der blev købt. Min far og mor var jo med på turen, så jeg skulle ikke købe den slags.

Fanø var også et udflugtsmål, og der kunne man bade. Jeg husker, at far sagde, at det var den strengeste dag i skoleåret,

Skoleudflugt til København 1957. Til venstre forfatterens far N. M. Bruun, øverst hendes mor Lilia Bruun. Hun var med, når lærerinderne ikke havde tid og lyst, for der skulle være en, der kunne tage sig af pigerne.

den dag, der var udflugt, for han var bange for, at der skulle ske noget med de kære unger, der alle var så glade, men han havde jo ansvaret for, at alle kom godt hjem.

Senere – efter min tid som skoleelev – blev der også rejser til København. Det var en gave fra Københavns kommune til gengæld for Østrups ferieborn, der hvert år kom til hjem på landet i sommerferien. Man boede på fregatten »Jylland«, der var indrettet til overnatningssted for skolebørnene. Mor var flere gange med, for der skulle jo være ansvarlige ledere både for drengene og for pigerne.

En sommeroplevelse var også badeturene.

Når vejret var lunt, og solen skinnede,

skete det, at der blev givet lov til at komme ned at bade i Storåen. Den var ren dengang. Der var 2 blikskure, 3 sider og intet tag.

De lå på hver sin side af en grøft. Pigerne lå på den anden side af grøften. Der var en bænk ved den lange side, så tøjet ikke behøvede at ligge i græsset. Læreren stod så på det højeste sted, så børnene var under opsyn, når de var i vandet. De kvikkeste kunne svømme over åen, der var dyb i midten.

Det hændte også, at man fik lov til at komme over i anlægget og lege røver og soldater. Det foregik med udgangspunkt fra Kastbjerg.

Der var tid til både lærdom og leg i de dage i Vemb skole!

Forfatteren med sin far ca. 1929. De fleste skorstene på skolen var til ventilation. Den store til venstre hørte til centralvarmeanlægget.

SKOLETID

I frikvartererne, der var på 10 minutter, blev der leget de lege, der hørte årstiden til. Der blev sjippet, hoppet i mand, spillet kugle i huller, der blev formet ved at sætte hælen i jorden og drejet rundt, indtil der fremkom et passende hul.

Drengene spillede fodbold længere nede i skolegården, hvor der var 2 fodboldmål sat op. Skolegården var med græs – og jord, hvor græsset var slidt af. Frikvarterets længde blev markeret ved

ringning med en klokke, der havde sin plads i 6. klasse. Duxen eller læreren stod ud på en lille stenafsats ved siden af trappen, når der blev »ringet ind«. Når timen var forbi, gik en »udvalgt« (det følte man sig) ned gennem gangene og ringede med klokken. Den var kommet fra Nr Vosborg, hvor den havde hængt udenfor. Den lignede mælkeemandens klokke.

Der var 1 times middagspause, så børnene fra byen gik hjem og fik middagsmad, mens børnene fra landet spiste deres

madpakker inde i klasseværelset om vinteren.

I 5. klasse fik jeg min far som lærer. Han var en god lærer, en benådet fortæller, hvad jeg nød godt af hele min barndom – og senere mine børn, men det vil andre kunne fortælle om.

For mig var det bare et problem, at jeg blev drillet med, at jeg »kunne sagtens« o.s.v. Det samme gjorde sig gældende, da jeg kom i næste klasse, til lærer Christiansen.

I det hele taget var det nu ikke altid sjovt at være ene om at være lærerbarn! Jeg blev mobbet, før det ord blev opfundet. Jeg husker, at jeg kom grædende op til mor og sagde, hvorfor er min far ikke også arbejder, ligesom de fleste andres fædre?

I de små klasser var der ingen rigtige lektier, men det fik vi så, når vi kom i 5. og 6. klasse.

Nicolaj Nielsens bibelhistorie og danmarkshistorie var dem, vi læste i. Far var som sagt meget god til at fortælle, og han fortalte betydeligt mere end det, der stod i lærebogen. Hørte man bare efter, var der ikke meget at læse hjemme i de fag. Salmevers havde vi for, men de blev forklaret, så de svære ord blev forståelige. Der var også noget, der hed katekismus, og det blev også forklaret godt og grundigt, så det var lettere at huske.

Regnebogen var inddelt i »timer«, og nåede man ikke det hele, skulle resten ordnes hjemme.

Diktat og genfortælling skrev vi med blyant og skrev det senere ind i en »stilebog« med blæk. Fyldepenne var dyre, så dem havde man ikke råd til dengang.

Her vil jeg lige fortælle, at den første fyldepen, der var til overkommelig pris,

hed »Liberty«, og den prøvede far at få børnene til at købe – også da de »fine« firmaer – vist Parker og Penol – senere nødvendigt sætte deres priser ned.

I 5. klasse havde vi også tegning. Vi havde nogle store hefter med tegnepapir. Der blev tegnet mange figurer, også cirkler, og en snor bundet om blyanten kunne skabe en fin cirkel. Den kunne inddeles i mange figurer, og vi fik lejlighed til at sætte farver sammen. Vi kunne også tegne efter mønstre. Jeg tror, at de fleste var glade for tegnetimerne.

Hvis vi alle var flittige i f.eks. en regne-, tegne- eller skrivetime og blev færdige i god tid, kunne der blive tale om at få læst op af en bog. Robinson Kruso, Kaptajn Grants børn, Gamle Vinther eller Flemmingbøgerne, ja og »Med Napoleon på tilbagetog fra Moskva«! Der var hele tiden en bog, man var i gang med og glædede sig til at høre mere fra.

Når der var fødselsdag, var der også gode chancer for, at den kunne blive fejret med 10 minutters oplæsning.

MOR SOM MEDARBEJDER

Far kunne ikke synge, og derfor spillede mor i mange år til morgensang og var også med, når der stod sang på skemaet. Hun lærte børnene mange nye sange og salmer. Jeg har en meget slidt nodebog til højskolesangbogen!

En gang skulle far have fjernet en fistel, og det skulle så ske i sommerferien, men der gik betændelse i såret, og han kunne ikke blive rask til skolen begyndte. Min mor, der altid har været meget med i fars arbejde og kendte børnene bl.a. fra sangtimmerne, tilbød at vikariere i den uge, der nok ville gå. Hun måtte indsende sit eksamens-

Klassebillede ca. 1940. Forreste række fra venstre: Niels Erik Stampe, Christian Skydsgaard, Laurids Christensen, Bodil Magnussen, Kaja Kirkegaard Nielsen, Dagny Mathiasen. 2. række: Karl Erik Hedegaard, Konrad Larsen, Alf Pedersen, Valborg Agger, Laura Bundgaard, Inga Bruun. 3. række: Lærer N. M. Bruun, Gustav Kold, Johan Jensen, Kristian Knudsen, Karen Nicolajsen, Kirstine Andersen, Irene Madsen, Bageste række: Gustav Nielsen, Hans Kjeldsen, Hans Peter Christensen, Verner Jørgensen, Herluf Jensen, Jørgen Andersen.

bevis fra mellemskolen i Lemvig og ansøge i flere eksemplarer, før man gav hende lov til at vikariere – uden løn, selvfølgelig!

EKSAMEN

Der var 2 dage i skoleåret, der var helt anderledes og som blev forberedt i lang tid. Det var eksamen, som det kaldtes. Der var ingen, der dumpede, men alle måtte vise, hvor gode – eller mindre gode, de var til at regne og skrive, for i de blå eksamenshefter blev der »skrevet ind« og med blæk stod der så tal og bogstaver til skue for skolekommissionen og de forældre, der mødte op. En tid var der også et

forældreråd, der så og hørte interesseret til.

Det var egentlig mere en eksamenssituation for lærerne.

De fik af skolekommissionens formand opgivet, hvad han ønskede at høre ud fra det pensum, som klassen havde fået gennemgået i det pågældende skoleår. Det kunne f.eks. være at spørgsmålene i 5. klasse lød, Geografi: England. Historie: Christian d.4. og Bibelhistorie: Bjergræddiken.

Skolekommissionen – og også forældrerådet, fik middagsmad, der blev serveret af den lærerkone, hvis mand havde eksamen den formiddag. Altså førstelærers kone

stod for den ene dags middag og andenlærerens kone var værtinde den anden dag – helt selvfølgelig, og ligeså selvfølgelig – uden vederlag.

De 2 lærerinder stod for kaffeservertningen om eftermiddagen den ene dag.

Der var noget besværligt under krigen, men en betænksom gårdmandskone kom med fløde og smørmærker.

JUL.

Juleafslutningen i Vemb skole var noget for sig selv.

Fra 1. december blev der sunget julesalmer hver dag, og der blev tid til at klippe og klistre julepynt.

I hver klasse havde sit juletræ. Bordene blev skubbet ud til væggene med front mod midten, så alle havde god udsigt.

I mange år brugte far flere timer til at tegne et fint julemotiv med farvekridt på tavlen i sin klasse.

På kathedret var der sat lys og gran.

Jultræet blev pyntet med børnenes pynt.

Der var skrevet navne på, så alle kunne få deres eget med hjem.

Alle børn havde også lavet en kurv af hvidt papir, der først var dekoreret med fine juletegninger og derefter klippet og klistret sammen med melklister. De kurve kom på en bakke og så blev der fyldt slik og andet godt i af læreren. Det var hans julehilsen til børnene. De samlede så til gengæld ind til en julegave til læreren.

Der var tit mange børn i klassen dengang, over 50 var ikke noget særsyn, så man kunne ikke altid få plads til at gå rundt om træet, men sad på sin plads og sang julesalmer.

Jeg kan næsten mærke duften og stemningen nu, mens jeg skriver!

Efter »nogle salmers« tid blev poserne uddelt, og hver fik sin og kikkede spændt efter, hvad der mon var kommet i. Læreren fik sin gave og var altid meget glad for det, han fik!

Så var det tid til julehistorien. Man gnaskede og lyttede.

Mor var – som det nok er fremgået – med i skolens liv, og et år var hun også julenisse. Hun var som sådan rundt i alle klasser og var den, der delte poser ud. Hun lavede sin stemme så meget om, at hun var hæs hele resten af julen!

SKOLEN SOM HJEM

De 4 lærere ved skolen boede på skolen, d.v.s. da fru Høgsberg blev gift, flyttede hun over i huset ved siden af, men der var en dør i hegnet, så hun var stadig meget nær ved sin arbejdsplads.

Vemb skole var således ikke bare en skole, men et hjem for dem, der havde med skolen at gøre, så den var »levende« også efter skoletid.

FØRSTELÆRER

Fra 1-4-1940 blev far »kaldet« til første-lærer, da lærer Christiansen blev pensioneret. Vi skulle nu flytte fra den lille, men hyggelige lejlighed med de skrå vægge og halvrunde vinduer, som ikke gav så meget lys.

Vi overtog den store lejlighed, hvor lærer Christiansen havde boet, siden skolen blev bygget. Et rum til w.c. og badeværelse blev lavet samtidig med, at lejligheden blev gjort i stand til den ny første-lærer, men først ca 10 år senere blev det en realitet.

Vi fik også en større have. Den tidligere lå på den anden side af den gamle gym nastiksal.

Lærerkollegiet foråret 1963. Forrest fra venstre: Frk. Poulsen (vikar), Jenny Høgsberg, N. M. Brænn, Ella Lauridsen, Lilian Kjer. Bagved: Orla Lehmann, Spor (vikar), Viggø Jørgensen, Ove Nejrup, Poul Bogetoft, A. C. Brander, Thomsen (vikar).

Mor havde som gartnerdatter store syner m.h.t. haven foran skolen, men her var dog mere vestenvind end i bakkerne ved Lemvig. Roser og læketræer blev svædet af vestenvinden mange gange, men det lykkedes så at få mindre ædle og mere hårdføre vækster til at gro.

Vi glædede os til den sollyse lejlighed, og nye møbler blev købt, da de møbler, vi havde, ikke fyldte meget her.

BESÆTTELSE

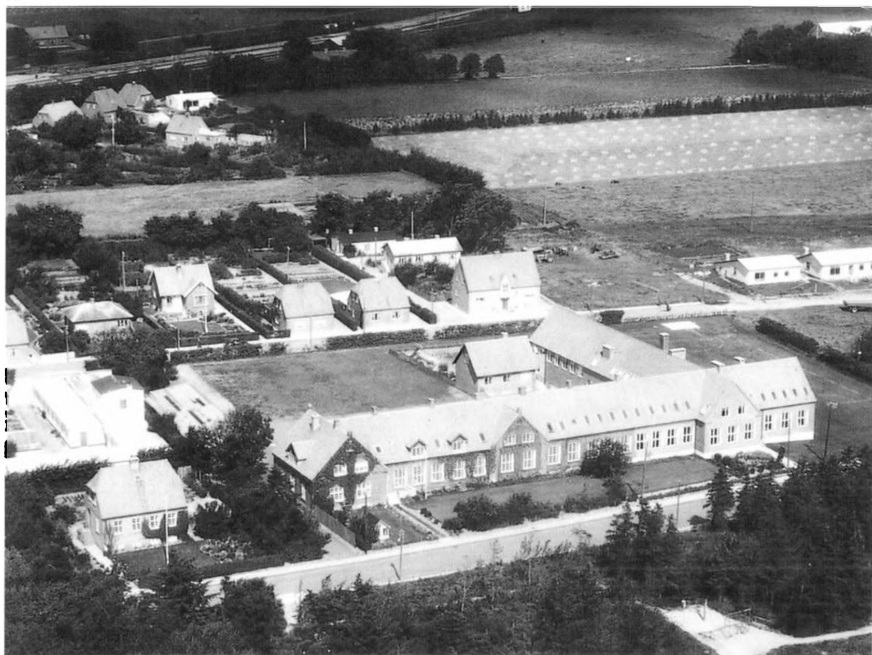
Den 9. april om formiddagen, da de første tyske flyvere fløj over skolen, stod mor og jeg og ordnede gardiner i vores nye køk-

ken. Glæden over den nye lejlighed, vi var ved at indrette, var forvandlet til frygt for fremtiden. Og nu skulle der mørklægges, men hvordan?

Vi skulle til Lemvig om aftenen, og det var meget uhyggeligt, det hele.

Dog husker jeg, at alle i kupeen fik sig en befriende latter, da der kom en og satte sig på en optaget plads!

Efter sommerferien 1940 begyndte jeg i 2. real i Ulfborg realskole. Om sommeren var det ingen sag, for da kunne man cykle, men om vinteren var det meget lange dage. Jeg skulle hjemmefra før 7 om morgenen

Skolen set fra luften o. 1960 efter udvidelsen sidst i 1950'erne. Til højre en nybygget fløj. I skolegården pedelbolig.

og kom først hjem igen allersidst på eftermiddagen, da der ikke gik ret mange tog, og der var store forsinkelser.

10-4-1941 blev jeg konfirmeret – i Vemb kirke. Det var en skærtorsdag, og der var dækket et festligt bord i skolestuen.

Det var også en fordel ved at bo på en skole. Festsalen var der, når skolebørnene ikke havde brug for den. Min gode veninde fra Ulfborg realskole, Ruth kom cyklende, selv om der var faldet bomber i Ulfborg dagen før.

En uge senere kom tyske soldater til Vemb skole. De tog gymnastiksalen og sløjdsalen og vaskehuset.

Det var ret uhyggeligt, følte vi i begyn-

delsen, men også den situation blev til dagligdag, selv om der kom til at ligge »spanske ryttere« i den ene ende af skolegården.

Lærerne og børnene kunne fortsat passe deres eget, kun var der ikke mere mulighed for at have gymnastik og sløjd.

EFTER KRIGEN

Først da krigen var forbi flyttede jeg hjemmefra. Kom på studenterkursus i Rønde, hvor man kunne få studentereksamen på 2 år. Jeg havde jo »spildt« et år, som nu blev indhentet.

Men alle ferier blev tilbragt hjemme i Vemb skole.

Senere var skolen igen mit hjem for en

tid, mens jeg var vikar ved Bur skole i 1948.

Også efter jeg blev gift har jeg boet i Vemb skole i længere tid, når min mand var på kursus.

Da havde jeg også arbejde ved skolen, idet der var mangel på vikarer, og jeg havde en månedens undervisning i den klasse, der senere blev det første realhold fra Vemb skole.

Både for min familie og mig er Vemb skole forbundet med noget godt, et sted, hvor vi altid følte os velkommen – og hjemme!

Mine børn har også haft lejlighed til at lege i skole og gymnastiksal, og selv om deres erindringer er forbundet med den udbyggede skole, mens »min« skole i erindringen først og fremmest er den oprindelige, så er vi på en måde fælles om gode minder fra en barndom i Vemb skole.

UDBYGNING

Fra 1955 til 1961 skete der en stor udvikling i Vemb skole, både hvad bygninger og elevantal angik. Elever fra nærliggende små skoler, Råsted, Gørding og de ældste fra Bur skole blev fra 1959 kørt i skolebus hertil. I 1961 dimitteredes det første hold realister fra Vemb skole.

De fleste kan vist, når de nærmer sig pensionsalderen, klare sig på en slags rutine.

Det blev ikke min fars lod.

Han forlod, som han gerne ville, en skole, der var fuldt udbygget, og han klarede de opgaver og problemer, der følger med et sådant hverv.

Han blev udnævnt til skoleinspektør knap 2 år før han gik på pension.

Far havde altid sagt, at han ville holde

Niels Marinus Bruun, forfatterens far.

op som 67-årig, og det gjorde han også, selv om det næsten blev på »målstregen«.

Hans efterfølger, Lauridsen kunne ikke tiltræde ved skoleårets begyndelse i august 1964, så far måtte rejse til Vemb og vikariere for sig selv eller den ny indtil 1. september.

Den 19. september 1964 blev far 68 år.

Far og mor købte hus og flyttede til Varde, hvor jeg og min familie dengang boede. Det blev en god tid både for dem og os. Desværre døde de alt for tidligt, far i 1971 og mor i 1972.

Jeg har lyst til at slutte min historie om Vemb skole med begyndelsen af det mindedigt, som lærer Nygård fra Møborg skrev om far:

Han var så fint et menneske,
så rank i krop og sind
han bøj'des ej af vinden,
der strøg fra havet ind.

Hans barndomshjem var Tørring,
de vide syners land.
Hans nabo Vesterhavet,
slog livets tone an.

Var han så barsk og fåmælt
som vesteregens mænd?
Nej, stille vestjydsk lune
med alvor gik i spænd.

Inga Bruun Hjælland
Født 1927 i Vemb Skole
Kastaniebakken 5
8240 Risskov

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser 1999

Årsmødet 1999 blev afholdt den 14. marts på Solgården i Tarm Kommune. 140 deltagere var kommet for at høre fhv. skoleinspektør Magnus Vistisen, der under overskriften "Fra Jeppe Aakjærs verden« holdt tilhørerne fanget i over en time. Han omtalte fællesskabets og barndomshjemmets betydning for Aakjær, der blev oprører på sin egn. Han protesterede imod, at ingen ville hjælpe de svageste i samfundet, og hans første sociale roman »Vredens Børn« fra 1904 handlede da også om den fattige Per, der blev svigtet af alle og rejste til Amerika. Magnus Vistisen gav et kort rids af Aakjærs levned med bl.a. brylluppet på Københavns Rådhus i 1893 med den kendte Marie Bregendahl, over hans søgen tilbage til hjemstavnens efter 1900 med bl.a. ophold hos læge Rambusch i Sjørup, hvor han om vinteren skrev den kendte digtsamling »Rugens Sange«. Her fik han ro i sindet og inspiration på lange vandreture på Kongenshus Hede.

Vistisen kom også ind på Jenlefesternes oprindelse. Han mente selv, de udsprang af folkefesten ved rejsningen af Aakjærs mindesten for sine forældre i Aakjær, hvor over 2000 mennesker samledes ved Karup Å. Den første egentlige Jenlefest var i 1910, men særligt dvælede Vistisen ved den sidste i 1929, hvor Aakjærs ungdomskammerat forfatteren Martin Andersen Nexø var til stede, og hvor de sang Høj-

skolesangbogen til ende lige til den lyse morgen.

Vistisen fortalte levende om barndomshjemmet i Aakjær, hvor Jeppe måtte sove i alkove med sin bedstefar, der skrædede, spyttede og slog, men særlig lykke gjorde Vistisens recitation af historien »Da Sara fik stur' fremmede« fra bogen »Af Gammel Johannes hans Bivelskistaarri« samt »Hjem fra æ Plovild« på fjandbomål.

Det frembragte umiddelbare klapsalver fra forsamlingen. Det var et meget inspirerende foredrag.

På den efterfølgende generalforsamling aflagde formanden, statsamtmand Knud Jessen, beretning om det forløbne år:

Årsmødet 1998 på Borbjerg Mølle ved Holstebro samlede næsten 200 deltagere, som hørte journalist Elsa Steen Sørensen fortælle levende og engageret om »Kartoffeltyskerne på Alheden«; hun stammede fra familien Krath.

Sommermødet 1998 blev afholdt på Skarrildhus i Aaskov Kommune, hvor omkring 200 deltagere hørte forfatteren og fortælleren Niels Jensen, Lind fortælle om »Rakkerliv i Vestjylland«, rakkernes oprindelse som bødlens medhjælpere og om den sidste, Kjælle Kasper, der blev begravet uden for kirkegårdsdiget i Rind.

Busturen lørdag den 12. september 1998 havde 52 deltagere. Turen gik forbi den 50

tons tunge Hamborggårdsten ved Hærvejen, over Klebæk Høje med skibssætning og til Koldinghus. Her beundredes restaureringen af slottet og udstillingen »Guld og smykker fra Pompeji«. Over Skamlingsbanken nåede turen Christiansfeld, hvor den lokale guide Ellen Hansen viste rundt og fortalte om Brødremenigheden.

"Hardsyssels Årbog 1998", det 92. bind i rækken, udkom midt i oktober 1998 og bragte som sine forgængere en række nye, vægtige bidrag til Ringkøbing Amts historie. Årbogens redaktion er hele tiden på jagt efter stof, der henter sit emne fra Ringkøbing Amt og selvfølgelig helst stof, der kan interessere alle vore medlemmer.

Ved medlemsoptællingen pr. 1. januar 1999 havde Historisk Samfund 1.284 medlemmer. I 1998 tilkom 35 nye medlemmer, men da der året før var 1367 medlemmer, blev der alligevel en tilbagegang på 83 medlemmer, hovedsagelig naturlig afgang på grund af medlemmernes høje alder. Det er første gang, tallet er under 1300, så alle opfordres til at hjælpe med at råde bog derpå.

Vi vil gerne byde de nye medlemmer velkommen og gøre opmærksom på, at vi stadig har den faste regel: Skaf os et nyt medlem, og som belønning får De efter eget valg en ældre årbog eller håndbog fra vort lager, så snart det nye medlem er indmeldt!

Om økonomien oplyste beretningen, at Historisk Samfund lever af medlemmernes årskontingent samt tilskud fra amtet, kommunerne og de lokale pengeinstitutter.

Beretningen sluttede med at takke alle, der har ydet tilskud til Historisk Samfunds virke i 1998.

Regnskabet, der findes aftrykt på side 129, blev derefter gennemgået. Såvel beretningen som regnskabet blev godkendt af generalforsamlingen.

Der skete en vedtægtsændring, idet § 4, 2. stk. udgik og blev erstattet af: »*Hvis et styrelsesmedlem afgår i løbet af valgperioden, supplerer styrelsen sig med et nyt medlem, der indtræder for den resterende del af perioden*«; vedtagelsen skete uden indvendinger.

Ved det efterfølgende valg til styrelsen trak museumsinspektør Gudrun Gormsen og lærer Holger Ejby Villadsen sig tilbage, begge efter 6 år i styrelsen. I stedet nyvalgte lærer Anna Marie Touborg Jensen, Gudum og lærer Hans Christian Christensen, Hvide Sande. Der var genvalg til advokat Rudolf Knudsen. For den resterende del af Niels Højbjergs valgperiode valgte journalist Allan Leth Frandsen.

Sommermødet 1999 blev afholdt på Bremdal Aktivitetscenter i Bremdal ved Struer. Henvend 125 var mødt op i silende regn for at høre museumsinspektør Mogens Bencard, Nykøbing Sj. fortælle om »Christian den Fjerde«. Han fortalte levende om Chr. den Fjerde. Han tog udgangspunkt i et vævet gobelin af Christian som dreng, klædt som voksen – som almindeligt på den tid, men i smart tøj – altid sidste mode.

Han kom med et bud på, hvorfor Christian den Fjerde var dansk nationalhelt nr. 1 og gennemgik kongens personlige udvikling fra barn til voksen konge. Mogens Bencard gik i rette med de historikere, bl.a. Arup, som han mente nedgjorde kongen uden grund, hvilket skyldtes »1864-syndromet«. Først med to uaf-

hængige amerikanske forskere, der i 1997 fremkom med deres forskningsresultater, får han oprejsning. Mogens Bencard ser Christian den Fjerde som en stor, dygtig statsmand, der fra 1630'erne forsøgte sig som fredsmægler for hele Europa med god grund. Først efter 1643 med den uerklærede Torstensonkrig blev han slået ud. Den hårde fred ved Brømsebro i 1645 satte endeligt punktum for kongen.

Næste årsmøde afholdes den 19. marts i Tekstilforum i Herning Kommune og sommermødet den 28. maj på Rydhave i Vinderup Kommune.

»Hardsyssels Årbog 1999« - det 93. bind i årbogsrækken - foreligger hermed som 2. række bind 33. Har De kendskab til stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing Amt - gerne fra vort århundrede - er De meget velkommen til at kontakte redaktionen. Adressen er: Cand. mag. Per Hauge Mortensen, Byskellet 54, 6950 Ringkøbing, Tlf. 97 32 26 35. Forfattere, der får deres artikler optaget i årbogen, belønnes med 10 eksemplarer af årbogen.

LOKALLITTERATUR TIL SALG

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har udgivet en del lokalhistoriske bøger, som alle vore medlemmer kan købe til favørpris + forsendelseskostninger.

»Hardsyssels Årbog«. Af de ældre årgange kan følgende erhverves, så længe lager haves:

Årgang	Medlemspris	Ikke-medlemmer:
1929-1930	15 kr.	25 kr.
1972-1973	60 kr.	125 kr.
1975	60 kr.	125 kr.
1977-1990	60 kr.	125 kr.
1991-1994	90 kr.	140 kr.
1995-1999	125 kr.	160 kr.

Alfred Kaae: »Fæster og husbonde i Hammerum herred«, 1971. Medlemspris 12,00 kr. (ikke-medlemmer 25,00 kr.).

Arne Vagn Nielsen: »Ringkøbing amt - geologi og landskab«, 1982. (Hardsyssels håndbog, 1). Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Ejner G. Pedersen: »Hærvej og hedevej i Hardsyssel«, 1986. (Hardsyssel-håndbog, 2). Medlemspris: 87,00 kr. (ikke-medlemmer: 125,00 kr.).

Gunnar Rønn og Jens Krogh: »Kirkeskibe i Ringkøbing amt«, 1992. (Hardsyssels håndbog, 3). Medlemspris: 40,00 kr. (ikke-medlemmer: 98,00 kr.).

Knud Prange: »Herredsesgl og kommunale våbener i Ringkøbing amt«, 1979. Medlemspris: 12,00 kr. (ikke-medlemmer: 25,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1907-1966«, 1977. Medlemspris: 48,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

»Register til Hardsyssels Årbog 1967-1986«, 1988. Medlemspris: 50,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

Desuden nogle få af: Jens Kjær: *Stabybogen. Et stykke vestjysk skolehistorie.* 1952. Medlemspris: 40,00 kr. (ikke-medlemmer: 80,00 kr.).

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Alle interesserede kan blive medlem. Det årlige kontingent er 125 kr., som opkræves sammen med »Hardsyssels Årbog« ved udgivelsen i oktober måned.

Indmeldelse kan ske til alle styrelsesmedlemmer eller ved henvendelse til sekretæren, lærer Leif Novrup, Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup, tlf. 97 44 83 01.

Alle nye medlemmer kan få den sidst udkomne »Hardsyssels Årbog« tilsendt til

normal medlemspris, hvis det ønskes. Udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til sekretæren.

Historisk Samfunds møder arrangeres i samarbejde med Folkeuniversitetet.

BUSTURE. MEDDELELSER FRA TURLEDEREN

Historisk Samfunds bustur til Salling søndag den 30. august 1999 havde 50 deltagere. Desværre blev der ikke plads til en del, der stod på venteliste. Turen fik i fint sommervejr et godt og indholdsrigt forløb.

Man så i forbigarten voldstedet fra den gamle herregård Kjærgårdsholm og kørte gennem herregården Bustrup, som i 1943 blev ungdomslejr under Socialministeriet. Nu drives Tvind-skole her, man havde på forhånd givet udtryk for gerne at ville for-

tælle om aktiviteterne, men turlederen havde intet videre hørt.

Så blev der drukket kaffe på Hostrup Hovedgård, hvor turleder Freddy Boysens storebror Benny Boysen, tidligere redaktør af Hardsyssels Årbog, nu bor og har mange besøgende i sin antikvitetsforretning.

Han fortalte kort om stedets historie, det var en af fem herregårde i Spøttrup Kommune, alle kendt for deres gode kvæg. Avlsbygningerne brændte for tre år siden og nye er bygget, så den mere end 250 år gamle hovedbygning er frilagt.

Næste besøg gjaldt Lihme kirke, som er en af Jyllands ældste stenkirker, fra 1100-tallet. Kor og apsis er i primitiv kvaderteknik, mens skibet er muret op af marksten; det såvel som at kirkerummet er længere og smallere end almindeligt er engel-

Formiddagskaffen blev indtaget på Hostrup Hovedgård.

ske stiltræk. Man mener, at der på første sal i tårnrummet har været et herskabs-galleri. Den store granit-døbefont regnes for at være lige så gammel som kirken. Den er udsmykket med relieffer, bl.a. en hjortejagt, som måske symboliserer sjælen, der jages af onde magter. Den nyeste 500-kr.-seddel har hentet sit motiv herfra.

Så var der rig lejlighed til at studere Danmarks bedst bevarede middelalderborg, bispegården Spøttrup, nabo til Spøttrup Sø, genskabt i 1994 efter at være tørlagt omkring 1855. Borgen er omgivet af dobbelte voldgrave, adskilt af en indtil 9 m høj vold. Viborg-bisperne ejede den indtil reformationen i 1536, så var den et par hundrede år i adelsbesiddelse. 1784 blev den solgt til en studehandler, hvis søn Nis Nissen tjente mange penge ved studehandel, han gik under navnet Studekongen eller Kongen af Salling. Efter hans død i

1848 blev fæstegodset solgt fra, og det blev trangere tider for Spøttrup. I 1937 brændte ladegården, borgen blev overtaget af staten, som udstykkede jorden og i årene 1937-41 foretog en omfattende restaurering.

Ved middagen på Breum Landevejskro fortalte kromanden om kroen, der langt op i tiden var afholdshotel.

Videre gjorde man et kort holdt ved

På middelaldergården Østergård fortalte arkivar Knud Erik Jakobsen om den meget forfaldne herregårds historie og om de store restaureringsplaner.

Astrup-korset, der stammer fra middelalderen og er dekoreret med tovsnoninger af romansk karakter. Bussen gjorde en vending på herregården Eskær's gårdsplads, så man fik et indtryk af gården. Mange benyttede sig af muligheden for at smage vandet fra Breum helligkilde, som der knytter sig mange sagn og dramatiske beretninger til.

Det sidste besøg var på herregården Østergård i Åsted, hvor arkivleder Knud Erik Jakobsen gav en grundig rundvisning og orientering om gårdens historie. Forholdsvis lidt berørt af senere ombygninger er den et af de bedste eksempler på senmiddelalderens borgtype. Det firefløjede anlæg omslutter en meget lille borggård på 9 x 8,5 m. På et tidspunkt var gården hvidkalket, nu ses atter de røde munkesten, men den er meget forfalden efter i mange år ikke at have været beboet. De sidste ejere var brødrene Kristen og Kjeld Skov, som i 1962 overtog den efter faderen. I de nye stalde er nu en daglig produktion på 200.000 æg.

Sidste efterår solgte de den gamle hovedbygning med 6 ha park til staten for 450.000 kr. Taget skal nu sættes i stand for et par millioner, og så bliver den overdraget til en selvejende fond, der skal prøve at finde de mindst 20 mio. kr., som en omfattende restaurering vil koste.

Hjemturen foregik ad naturskønne veje langs kysten til Gyngøre og eftermiddagskaffe på Pinenhus.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMTS STYRELSE

Lokalhistoriker Freddy Boysen,
Julsgårdsvej 27, Tulstrup,
7430 Ikast.
Tlf. 9715 5172.
Indvalgt 1998, turlleder fra 1998.

Ungdomsskoleinspektør
Hans Christian Christensen
Stormgade 61
6960 Hvide Sande
Indvalgt 1999, medlem af årbogsredaktionen
fra 1999.

Journalist Allan Leth Frandsen
Parkvej 18
7400 Herning
Indvalgt 1999, mødearrangør fra 1999.

Gårdejer Viktor Hedegaard,
Hedegårdsvej 11, Borbjerg,
7500 Holstebro.
Tlf. 9746 1003.
Indvalgt 1996, kasserer fra 1996.

Journalist Asta Thomsen Jensen,
Arnborgvej 43, Borris,
6900 Skjern.
Tlf. 9736 6017.
Indvalgt 1994, medlem af årbogsredaktionen
fra 1997.

Lærer Anna Marie Touborg Jensen
Klostermøllevej 4
Gudum
7620 Lemvig
Indvalgt 1999

Statsamtmand Knud Jessen,
»Rindumgaard«, Holstebrovej 31,
6950 Ringkøbing.
Tlf. 9732 0855.
Indvalgt 1998, formand fra 1998.

Advokat Rudolf Knudsen,
Bredgade 2,
6920 Videbæk.
Tlf. 9717 3466.
Indvalgt 1987, næstformand fra 1998.

Cand. mag. Per Hauge Mortensen,
Byskellet 54,
6950 Ringkøbing.
Tlf. 9732 2635.
Indvalgt 1995, redaktør fra 1995.

Lærer Leif Novrup,
Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup.
Tlf. 9744 8301.
Indvalgt 1997, sekretær fra 1998.

Kassererkontor:
Pile Allé 102, 7500 Holstebro.
Tlf. 97 42 23 20. Giro 6 43 92 33.

Redaktion:
Cand. mag. Per Hauge Mortensen,
Byskellet 54, 6950 Ringkøbing. Tlf. 9732 2635.

Sekretariat:
Lærer Leif Novrup,
Baunebakken 8, Sevel, 7830 Vinderup.
Tlf. 9744 8301.
E-post: leif.novrup@teliamail.dk

Salg af ældre årgange:
Bibliotekar Erik Nørgaard,
Holstebro Bibliotek, Kirkestræde 11,
7500 Holstebro. Tlf. 96 11 68 21,
E-post: erik.norgaard@holstebro.dk

Regnskab for 1998

<i>Indtægter:</i>	
Medlemskontingent.....	164.525,00
Tilskud fra pengeinstitutter, amt og kommuner.....	27.600,00
Salg af årbøger.....	20.785,00
Renteindtægt.....	5.556,96
Diverse.....	10.399,75
I alt.....	<u>228.866,71</u>

<i>Udgifter</i>	
Hardsyssels Årbog 1998.....	134.618,75
Foredrag, møder og annoncer.....	39.785,38
Kontorudgifter.....	17.558,99
Diverse.....	8.805,75
Hensættes til prisopgave i år 2000.....	25.000,00
I alt.....	<u>225.768,87</u>

<i>Resultat</i>	
Indtægter.....	228.866,71
Udgifter.....	<u>225.768,87</u>
Årets overskud.....	<u>3.097,84</u>

<i>Status</i>		
Indestående pr.	Pr. 31/12 1997	Pr. 31/12 1998
Vestjysk Bank.....	44.335,51	45.410,89
Vestjysk Bank, højrentekonto.....	102.608,90	105.943,69
Vestjysk Bank, hensat.....	0	25.000,00
Ringkjøbing Bank, jubilæumskonto.....	25.982,88	27.282,02
BG Bank.....	5.805,18	3.193,71
I alt.....	<u>178.732,47</u>	<u>206.830,31</u>
Hensat til prisopgave.....	25.000,00	
Årets overskud.....	3.097,84	
Balance.....	<u>206.830,31</u>	<u>206.830,31</u>

Revisionspåtegning:

Kassebøger kontrolleret med bilagene.

Beholdninger (Bank og giro) ved årets slutning afstemt.

Intet fundet at bemærke.

Holstebro, den 1. marts 1999
Else Madsen   N. P. Løgaard

Oplysninger til regnskabet

<i>Tilskud fra kommuner og amtskommune:</i>	
Ringkøbing Amtskommune	8.000,00
Aulum-Haderup	500,00
Brandø	500,00
Egvad	500,00
Herning	2.000,00
Holmsland	300,00
Holstebro	1.000,00
Ikast	500,00
Lemvig	300,00
Ringkøbing	1.500,00
Skjern	500,00
Struer	1.000,00
Trehøje	500,00
Videbæk	1.000,00
Vinderup	500,00
Aaskov	1.000,00
	19.600,00
 <i>Tilskud fra pengeinstitutter:</i>	
Midtbank Herning	1.000,00
Nordvestbank Lemvig	500,00
Nyredit A/S Ringkøbing	1.000,00
Ringkøbing Bank	2.000,00
Ringkøbing Landbobank	1.500,00
Unibank Herning	1.000,00
Vestjysk Bank Holstebro	1.000,00
	8.000,00
 <i>Renteindtægter:</i>	
BG Bank	26,78
Ringkøbing Bank, jubilæumskonto	1.299,14
Vestjysk Bank, foreningskonto	896,25
Vestjysk Bank, højrentekonto	3.334,79
	5.556,96

Forklaring til »diverse«:

Ved sommermøde på »Skarrildhus« opkrævede vi 40,00 kr. for kaffe pr. deltager - i alt 7.040,00 kr. Beløbet er ført under diverse indtægt. (Normalt opkræver stedets personale for kaffe, der så er regnskabet uvedkommende). Udgiften til Skarrildhus for sommermødet betaltes med check på 10.657,00 kr. incl. kaffe. Beløbet er ført under foredrag og møder.

Under diverse udgift er ført 6.697,00 kr. til Told og Skat for »rest-moms« på bogen om »Kirkeskibe i Ringkøbing Amt«, der udkom i 1992.

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1997-1998

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som siden 1969 hvert andet år har været optaget i »Hardsyssels Årbog«. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Erik Nørgaard, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

00-07 Skrifter af blandet indhold

- 00 Bogvæsen og boghåndværk
- 01 Bibliografi
- 02 Biblioteks- og arkivvæsen
- 05 Periodica
- 06 Museumsvæsen
- 07 Pressevæsen

10-19 Filosofi. Psykologi. Videnskab og forskning

- 15 Etik

20-29 Religion

- 24 Kirkeinventar
- 26 Kirkens institutioner og arbejde
- 27 Kirkehistorie

30-39 Samfundsvidenskab. Pædagogik. Folkeliv

- 30 Samfundsvidenskaberne i alm.
- 32 Politik
- 33 Økonomi
- 34 Lov og ret
- 35 Militærvæsen
- 36 Lokalforvaltning
- 37 Opdragelse og undervisning
- 38 Forsorg. Omsorg
- 39 Folketradition og folkeliv

40-49 Geografi og rejser

- 40 Kortlægning. Foreninger. Turisme
- 46 Ringkøbing amt

50-59 Naturvidenskab

- 50 Naturen og mennesker
- 55 Geologi. Vandforening. Stormfloder
- 56 Biologi
- 57 Botanik
- 58 Zoologi

60-69 Praktiske fag

- 60 Teknik i alm.
- 61 Medicin. Hygiejne. Sundhedsvæsen
- 62 Energi. Varmeteknik. Elektroteknik
- 63 Landbrug. Skovbrug. Fiskeri
- 64 Husholdning. Hotelvæsen
- 65 Handel og samfærdsel. Søfart
- 66 Kemisk industri
- 67 Mekaniske industrier
- 68 Håndværk
- 69 Byggeteknik

70-79 Kunst. Teater. Film

- 70 Musik. Spil. Idræt
- 71 Kunst. Kunstmuseer
- 71 Arkitektur. By- og egnsplanlægning
- 73 Skulptur
- 74 Malerkunst
- 76 Kunsthåndværk
- 77 Teaterhistorie
- 78 Musik
- 79 Idræt

80-89 Litteratur. Sprog

- 81 Litteraturhistorie
- 86 Jysk skønlitteratur
- 89 Vestjysk dialekt

90-99 Historie

- 90 Historiske hjælpevidenskaber
- 91 Enkelte historiske perioder
- 96 Historie
- 99 Personalhistorie

ROMANER, NOVELLER OG DIGTE

Danmarks land: danske forfattere skildrer land og by / udvalgt af Asger Schnack. - Kbh.: Aschehoug, 1998. - 254 sider: ill. Heri Side 174: Thøger Larsen: Vesterhavet. Side 175-178: Knud Sønderby: Blåsten i Vestjylland. Side 183-188: Per Højholt: Ikast om my mind. Side 198: Jens August Schade: Velkommen til Holstebro. Side 199-200: Per Kirkeby: Holstebro. Side 201-210: Dan Turell: En nat i Holstebro. Side 211-214: Henrik Have: På Vemb Station. Side 216-219: Ove Abildgaard: Brede bøge og pinseblus (Herregården Kappel v/ Lemvig).

Kjær, Else Husted: Amygdala: digte / Vemb: Blå Iris, 1997. - 64 sider Digte, som ligefremt og ukunstlet skildrer en glæde ved livet og naturen, som den arter sig i det vestjyske landskab. Originaludgave: 1997.

Rønn, Ivan: En kannibal og andet godtfolk: noveller. - Vordingborg: Attika, 1998. - 72 sider. Noveller, de fleste med basis i barndoms minder, som med lune og lokalkolorit fortæller om dagligliv og personligheder i Lemvig i første halvdel af 1900-tallet.

Til en større Gud / redigeret af: Torben Persson ; illustrationer ... af: Jan Holdgaard. - Herning: Døende Poeter, 1997. - 96 sider: ill. Digte og kortprosa skrevet af en 9. klasse på Gjellerup-skolen i Herning. De unges tanker om hverdagen, deres ønske for fremtiden og deres tro og håb på kærligheden. Originaludgave: 1997.

Tro og tvivl / redaktion: C.J. Gräs. - Fredericia: Lohse, 1986. - 75 sider. - (Lohses novelle- og digtsamling). Heri side: 23-25: Christian Overgaard: Kirken i Vedersø. Side 26-29: Kaj Munk: Kirken i Vedersø.

Varmer, Hjørdis: Børnenes ven: en roman bygget over virkelige hændelser i Peter Sabroes liv / illustreret af Erik Claudell. - 5. oplag. - Gentofte: Vadis, 1997. - 133 sider: ill. Samhørende: Den grå heks ; Børnenes ven ; Heksen går igen. For Bolette er livet på Hebron næsten uudholdeligt. Hun flygter, lærer nogle rare mennesker at kende, men bliver fundet og må tilbage. Børnenes ven Peter Sabroe, bliver dog Bolettes redningsmand. Originaludgave: 1986.

Varmer, Hjørdis: Den grå heks: en roman bygget over virkelige hændelser på Pigehjemmet Hebron / illustreret af Erik Claudell. - 9. oplag. - Gentofte: Vadis, 1997. - 137 sider: ill. Samhørende: Den grå heks ; Børnenes ven ; Heksen går igen. 12-årige Bolette flygter efter en familietragedie i 1906 anbragt på Pigehjemmet Hebron, hvor sult og undertrykkelse hører til dagens orden. Først efter Peter Sabroes besøg tør hun håbe på en bedre fremtid. Originaludgave: 1986.

Varmer, Hjørdis. Heksen går igen / tegninger af Mette Brahm Lauritsen. - 2. oplag. - Gentofte:

Vadis, 1997. - 151 sider: ill. Samhørende: Den grå heks ; Børnenes ven ; Heksen går igen. I 1914 opholder 16-årige Bolette sig på sanatoriet Koldingfjord. Som så mange andre har hun fået tuberkulose. Hun kan heller ikke glemme Heksen, den grusomme fru Brandsholm fra Pigehjemmet Hebron. Originaludgave: 1997.

00 - 07 SKRIFTER AF ALMINDELIGT OG BLANDET INDHOLD**00.2 Reproduktionsteknik**

Bonnesen, Hans: Et trykkeri med specialer. (Bording, Purup). Interviews. I: AGI Danmark. Nr. 324 (1998), Side 23-24.

00.4 Bogmarkedet

Folkeligt forlag med holdningsprægede kvalitetsudgivelser / Bent Kragelund, interview med Poul Kristensen. Poul Kristensen Grafisk Virksomhed, Herning. I: Efterskolen. Årg. 1998/99, nr. 17 (1999), Side 634-637.

Frøken Smilla og specialpædagogikken / interview med Bendt Thuesen, Torben Thuesen, Specialpædagogisk Forlag. Det 30 år gamle forlag har specialiseret sig i læse- og talefremmende hjælpemidler. I: Bogmarkedet. Årg. 144, nr. 38 (1998), Side 11-13.

Shannon, Lene: En jysk sejstrækker er kommet for at blive / Lene Shannon, interview med Marianne Graversen, Forlaget La'Luna i Herning. I: Bogmarkedet. Årg. 143, nr. 16/17 (1997), Side 14-16.

01.56 Dansk nationalbibliografi

Larsen, Grethe, f. 1944: Danske provinstryk 1482-1830: en biografi: Bind 3 / under redaktion af Erik Dal. - Kbh.: Det danske Sprog- og Litteraturselskab: Det kongelige Bibliotek, 1997. - XXX, 123 sider. Heri: Side 1-4: Borris. Christian Johan Lodberg Krarup 1816-21.

01.764 Dansk lokalbibliografi

Nørgaard, Erik: Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt 1995-1996. I: Hardsyssels årbog. Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 137-156: ill.

02.1 Biblioteksadministration

Brøchner Jensen, Annette: Hvor farlig er en gennehmensbruger. Positive erfaringer med brugerbestyrelser i Brande bibliotek. I: Biblioteks- overblik. Årg. 13, nr. 46 (1998), Side 16-18.

02.4 Enkelte danske folkebiblioteker

Herning. Krasse serviceforringelser på centralbiblioteket i Herning: politisk slagsmål om differentieret bibliotekservice. I: Bibliotekspressen. 1999, nr 3, Side 97-98.

Herning. Nyeng, Per: Real value for money: a jour-

ney through the county library of Herning. I: Bibliotekspressen. 1997, nr. 15, Side 442-446.

02.91 Enkelte almene arkiver

Nørrejske toldarkiver før 1969: Ringkøbing amtskommune: toldkamrene i Herning, Holstebro, Lemvig, Ringkøbing og Struer / ved Ole Degn. - Viborg: Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland, 1997. - 86 sider: ill.

06.1 Museumsteknik

Behovsanalyse for omfang af behovet for konservering og bevaring på museerne i Ribe, Ringkøbing og Sønderjyllands amter 1998 / udarbejdet af Elmer W. Fabech, Bernhard le Beau. - S.l.: Konserveringscentret for museerne i Ribe, Ringkøbing og Sønderjyllands amter, 1998. - 22 sider.

Graugaard, Esben: Birn-fløjen - perspektiver og overvejelser omkring en museumsudvidelse. (Holstebro Museum). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 85-89: ill.

Graugaard, Esben: Værsgo' her har I fire millioner kroner: sponsor eller donator. Holstebro Museums sponsoraftale med Vald. Birns Jernstøberi. I: Danske museer. Årg. 10, nr. 5 (1997), Side 18-21.

Le Beau, Bernhard: Behovsanalysen af konserveringsbehovet: på de statsanerkendte museer i Ribe, Ringkøbing og Sønderjyllands amter. I: Mark og montre. Årg. 33, (1997), Side 7-10: ill.

Lillelund, Finn: 10 år med edb. (Holstebro Museum). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 81-83: ill.

06.6 Museer

Clausen, Kim: Ti år med Økomuseet: Vestjyllands Økomuseum - et selvbestaltet kulturforsøg. (Skjern-Egvad Museum). I: FRAM. 1998, Side 56-69: ill.

Damgaard, Ellen: Kultur og kvalitet. Som deltager i et pilotprojekt om kvalitetsvurdering har bestyrelsen og personalet gjort sig nogle overvejelser. I: Danske museer. Årg. 11, nr. 1 (1998), Side 4-6.

Hedegaard, Viktor: »Museerne og det folkelige engagement«. Indlæg holdt på et møde for Museumsrådet for Ringkøbing Amt. (Holstebro Museum). I: Danske museer. Årg. 11, nr. 2 (1998), Side 16-17.

Holm, Torben: Byens største pryd: »er der brug for den slags luksus?«, spurgte indbyggerne i Struer,

da byens vandtårn blev bygget. (1908). I: FRAM. 1998, Side 70-78: ill.

Kultursamarbejde Vest. - Ulfborg: Kultursamarbejde Vest, 1997. - 10 plancher: ill. i farver. Beskrivelse af syv kulturinstitutioner i Lemvig og Ulfborg-Vemb kommuner. Kultursamarbejde Vest er et samarbejde mellem Lemvig og

Ulfborg-Vemb kommuner samt Ringkøbing Amt. Indhold: Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle; Jens Søndergaard Museet; Museet for Religiøs Kunst; Naturskolen i Thorsminde; Nørre Vosborg; Strandingsmuseum »St. George«; Tuskær & Tukæk Kulturcenter.

Leth Frandsen, Allan: Mødet i skænkestuen: museumsarbejdet blev drøftet på Bundsbæk Mølle. I: FRAM. 1998, Side 111-116: ill.

Petersen, Søren Gottfred: Holstebro og Silkeborg - to nye museumsbygninger med indhold. Holstebro Museums sponsoraftale med Vald. Birns Jernstøberi. I: Danske museer. Årg. 5, nr. 3 (1992), Side 12-19.

West, Charlotte: Mellem rakkere og vikinger - på cykel. Skjern-Egvad Museum. I: Årbogen (Skjern). 1997, Side 6-8: ill.

07 Pressevæsen

Kaare, Jan: Med fremtidens lokalavis i ryggen; Kreativitet på forskellige niveauer; Bedre kommunikation er nøgleordet; Samarbejde giver kortere afstande; Næste step er internettet. (Herning folkeblad). I: Dansk presse. Årg. 80, nr. 2 (1998), Side 24-28.

07.1 Journalistik

Hobel, Marianne: Skolelærer-tv. Da TV Midt/Vest tit mister medarbejdere til bl.a. TV-Avisen, har stationen for anden gang arrangeret talentskole for folk med rod i lokalområdet, frem for at bruge kræfter på at lokke uddannede journalister og teknikere til Holstebro. Interviews. I: Journalisten. 1997. nr. 12, Side 6-7.

07.96 Pressehistorie

Kaare, Jan: Lokaljournalistikens frontkæmper / Jan Kaare, interview med Kristian Sand. I anledning af Kristian Sands 40-års jubilæum. Ringkøbing Amts Dagblad). I: Dansk presse. Årg. 80, nr. 8 (1998), Side 20-21.

Langer, Anders V: Liløe-ulykken: 25. januar 1897. (Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark * søulykker * redningsvæsen * pressehistorie * kirkehistorie * vækkelser * Liløe * Harboøre). I: Hardsyssels årbog. Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 101-122: ill.

19 VIDENSKAB OG FORSKNING

Nye innovationsmiljøer skal skabe fremtidens virksomheder. Erhvervsministeriet har udpeget innovationsmiljøer i Ålborg, Århus, Odense og Herning. I: Mandag morgen. 1998, nr. 2, Side 16-19.

20 - 29 RELIGION

26.6 Kirkelige foreninger

og noget faldt i god jord: bogen om Luthersk Missionsforening i Vestjylland / redigeret af Bodil Krønhøj, Søren Jensen og Poul Erik Pedersen ; kort: Carsten Hestbæk. - Skjern: Luthersk Missionsforening i Vestjylland; i samarbejde med Den kristne Boghandel i Skjern, 1986. - 188 sider: ill. Heri om foreningens virke i Vinderup, Lømvig, Struer, Holstebro, Thorsminde, Hjerning, Vurgod, Nr. Vium, Videbæk, Fjaldene, Opsund, Herborg, Solsohede, Spjald, Mosbjerg, Grønbjerg, No, Hee, Ringkøbing, Holmsland, Fjnderup, Astrup, Fanger, Fiskbæk, Borris, Sædding, Slumstrup, Skjern, Tarm, Lønborg, Vosttrup, Hemmet, Lydum, Ådum, Føersom, Hloven, Haderup, Ness. Litteraturløstegnelse: side 188

27.61 Danmarks kirkehistorie i middelalderen

Tvis kloster / redigeret af Erik Thorsager. - Tvis: s.n., 1998. - 27 sider: ill. Fremstillet ved skanning af: Holger Villadsen: Tvis Kloster, 1968. Redigeret og rettet af Erik Thorsager. Kildeangivelse: side 27.

27.66 Enkelte folkekirkelige retninger

Hjemliv og Trosliv: månedblade fra Guds Riges Vaar tid i Danmark: Bind 1 / samlede og redigerede af Emil Steenvinkel. - Kbh.: Lohse, 1932-1956. - 132 sider: ill. Axi: Bech: Lyse og rige Dage - minder fra Østlov Præstegaard; Jørgen Falk Rønne: Barndoms minder fra Thyholm; Miina Edelius: Minder fra et par bedesøge i Hainnerum Herred; Carl Lund: Minder fra opvækst i Lømvig og Szby - Brødrene Lunds historie.

27.67 Kirkehistorie

Aulum. Hølsbøl, Claus: Bygget af levende stene: Aulum-Vinding Vind Valgmenighed 1922 1997 / forfatter og redaktør: Claus Hølsbøl; med bidrag af: Eli Bierre Damgård ... et al.; tilrettelæggelse: Claus Hølsbøl og Torben Skov. - Holstebro: Holstebro Museum, 1997. - 323 sider: ill. Heri side: 313-315: Valgmenighedens medarbejdere. Om den grundtvigske valgmenigheds historie i Aulum, Vinding og Viind fra 1922-1997 med en fortegnelse over de præster og andre medarbejdere, der har virket i menigheden. Litteratur: side 319-323.

Bording. Thomsen, Hans, f. 1938-05-13: Bording kirke og sogn. - Bording: Lokallistoriske Forlag for Bording sogn, 1997. - 220 sider: ill. (mogle i farver). Udgivet i forbindelse med Bording Kirkes 100-års jubilæum.

Fasterholt. Easterholt Kirke 100 år: 1897 1997: et jubilæumsskrift / redaktion: Niina Christensen. - Brande: Easterholt Menighedsråd, 1997. - 48 sider: ill.

Herrup. Hallum, Gunnar: Herrup kirke 75 år / af Gunnar Hallum og Gunnar Nøes Mundbjerg; tegninger: Chr. Rusbjerg. - Herrup: Herup

Menighedsråd, 1997. - 63 sider: ill. (mogle i farver). Festskrift udgivet i anledning af 75-året for indvielsen af Herrup Kirke. Bogen beskriver planlægningen og byggeriet af kirken, indvielsen i 1922 og menighedslivet frem til 1997. I kirken tjener: Menighedsrådene i Herrup kirke-distrikt fra 1922 og indtil nu; Ansatte ved Herrup Kirke fra 1922 og indtil nu; Præster i Sevel sogn fra 1922 og indtil nu: side 62-63.

Sunds. Bendixsen, Mogens: Kirken ved søen: Sunds Kirke 130 år - men 800 års kirketradition. Sunds: Sunds Menighedsråd, 1997. - 130 sider: ill.

Troldhede. Troldhede Kirke 1907-1997 / redigeret af Aune Marie Nielsen; foto: Gertie Knudsen og Jens Vilhelmsen. - Troldhede: Menighedsrådet for Troldhede Sogn, 1998. - 23 sider: ill. i farver.

Tvis. Tvis kirke / redigeret af Erik Thorsager. - Tvis: s.n., 1998. - 26 sider: ill. Fremstillet ved skanning af: Villy Jensen: Tvis Kirke og munkeli vet på Tvis Kloster, 1968. Redigeret og rettet af Erik Thorsager. Kildeangivelse: side 27.

Uhre (Nørreang herred). Uhre Kirke 1920-1995 / tegninger og billeder: Kaj Husum ... et al.; redaktion: Jens Ilesell Andersen, Arne Yrved, Hans Nørregård. - Uhre: Uhre Kirke, 1995. - 36 sider: ill.

30 - 39 SAMFUNDSVIDENSKAB, PÆDAGOGIK, FOLKELIV

30.1726 Kvindens stilling i Danmark

Faldborg, Hanne: Kvindens forunderlige rejse gennem det tyvende århundrede. - Ferritslev: Septem, 1996. - 192 sider. Heri: Side 51-64: Signe Degnegaard (f. Thomsen, 1921) (bl.a. om Kaj Munk). Side 69-74: Gunhilds barndoms minder (Nees). Side 113-115: Den lille landsby pige (Stradil). Litteratur: side 190-192.

30.1751 Ægteskab. Parforhold

Hvid, Mikkel: Rådgivning forsvandt mellem to ministerier. Selvom erfaringerne fra Ringkøbing og Københavns statsamt var gode, blev forslaget om frivillig parrådgivning til par, som overvejer at gå fra hinanden, alligevel ikke til noget. I: Socialrådgiveren. Årg. 59, nr. 3 (1997), Side 4-5.

33.11 Arbejdsforhold

Mobiliseringsundersøgelse i AF-regionerne Ringkøbing amt og Storstrøm: et resumé. - 2. udgave. Taastrup: D11 Erhvervsanalyse, 1997. - 29 sider, 47 bilagssider: ill. Litteraturløstegnelse: side 5. Tidligere: 1. udgave, 1996, 29 sider.

33.113 Beskæftigelse. Arbejdsløshed

Buchholz, Preben: Kvalitet i det offentlige: om arbejdet med kvalitetsprisen hos AF-Ringkøbing Amt. I: Social forskning, 1998, nr. 3, Side 12-11: ill.

33.194 Enkelt egenes økonomiske forhold

Midt-Vestjylland. Landsdelscenter Midt-Vestjylland: Herning - Ikast - Holstebro - Struer; den 21. november 1996. - S.l.: s.n., 1997. - 28 sider.

Nordvestjylland. Bæk, K. L.: Nordvestjylland: for fremtiden = North West Jurland = Nordwestjürland / foto: ... Michael Wirth. - Skanderborg: Grefi, 1998. - 139 sider: ill. i farver. Dansk, engelsk og tysk tekst.

Nordvestjylland. Nordvækstkommunernes landdistriktprojekt: delrapport 2. - Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1997. - 70 sider: ill. Der er stadig dejligt på landet / udarbejdet af Willy Søgaard.

Nordvestjylland. Nordvækstkommunernes landdistriktprojekt: delrapport 1. - Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1997. - 88 sider: ill. Fra landbrugssamfund til boligområde / udarbejdet af Willy Søgaard.

Nordvestjylland. Nordvækstkommunernes landdistriktprojekt: delrapport 3. - Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1997. - 58 sider: ill. Erfaringer fra et udviklingsprogram / udarbejdet af Ric Post og Willy Søgaard; illustrationer: Ric Post.

Ringkjøbing Amt. Erhvervspolitik for Ringkjøbing Amt: hovedbøg / Ringkjøbing Amtskommune, Erhvervsrådet, Ringkjøbing Amt, 1996. - 69 sider: ill. Oplægning af: Forslag, 1995 og: Debatoplæg, 1995 til erhvervspolitik for Ringkjøbing Amt. Regionalpolitisk oplæg om erhvervspolitikken i Ringkjøbing Amt.

Ringkjøbing Amt. Industriens regionale hovedtal: Ringkjøbing Amt / redaktion Lars William Hansen. - Kbh.: Dansk Industri, 1998. - 29 sider: ill.

Ringkjøbing Amt. Nørgaard Stidsen, Niels: Nej tak til nye knudepunkter: 10 sider af samme sag / interview med Vagn Christensen og Erik Damborg. Oprettelse af regionale erhvervsknudepunkter selv om der allerede eksisterer et formaliseret regionalt erhvervspolitisk samarbejde. Med udgangspunkt i erfaringen fra Klinkby Maskinfabrik. I: LO bladet. Årg. 93, nr. 1 (1997). Side 6-7.

33.221 Banker og sparekasser

Lauritzen, Erik, f. 1945-07-28: En spød spire plantet i dårlig jord: 125 år som pengeinstitut i Brande / tekst: Erik Lauritzen. - Brande: Unibank, 1998. - 38 sider: ill.

33.83 Personskat

Bordixsen, Mogens: Den lille gule skattebog - elsker og hadet: men den underholdt hele Herning for 25 øre hvert år den 1. april. Årene 1915-1953. Mennesker og hændelser. I: Herning-bogen, 1997. Side 96-113: ill.

33.86 Toldvæsen

Lauritsen, Robert: Drikker kugtgen? (Struer). I:

Zise. Årg. 21 nr. 3 (1998), Side 107-116: ill.

Søndergaard, Peter: Toldmedhjælper i Lemvig. I: Zise. Årg. 21 nr. 3 (1998), Side 99-106: ill.

33.953 Lejeboliger

Kaare, Jan: Boliger med vand omkring. Struer Boligselskab har bygget almene boliger på Venn midt i Limfjorden. - Interviews. I: Boligen. Årg. 65, nr. 3 (1998), Side 11-13.

33.956 Boligforeninger

Boligselskabet af 1945, Lemvig: 50 år / redigeret af: Per Laurberg; fotografi: Tommy Wølk. Lemvig: Boligselskabet af 1945 i Lemvig, 1995. - 28 sider: ill. På omslaget: 1945-1995.

34.31 Forbrydelser

Bendixsen, Mogens: Da Herning gjorde op med de landskadelige: 59 kom igennem rørmaskineriet og idømtes tilsammen 129 års fængsel, kun tre fritandede. Mennesker og hændelser. I: Herning-bogen, 1997, Side 73-85: ill.

34.35 Fængselsvæsen

Arresthuse i provinsen 1938-1988. - Kbh.: Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, 1988. - 110 sider: ill. Her: side 66: Herning. Side 71: Holstebro. Side 85: Ringkjøbing.

Dybris, Anja: Tilbud efter mål / interview med Hans Jørgen Tolstrup og Else Chemnitz. Koglen (døgninstitution); * kriminalforsorg * ungdomspensioner * lukkede døgninstitutioner. I: Socialpædagogen. Årg. 54, nr. 3 (1997), Side 19-21.

34.7 Retsvæsen

Bundesen, Carl Erik: Om Hammerum Herreds tingsteder. I: Hardsyssels årbog. Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 5-8: ill.

35.55 Flyvevåben

Bjørnvad, Anders: Faldne allierede flyvere 1939-1945 / udgivet af Frihedskampens Veteraner. - 2. oplag. - Odense: Odense Universitetsforlag, 1995. - 218 sider: ill. Historien om de allierede flyvere, der satte livet til over Danmark. Med en fortegnelse over allierede begravelsespladser i Danmark. Her om begravelsespladser i Dejbjerg, Fjalering, Gørding, Hoven, Husby, Idom, Lemvig, Nysøgn, Nr. Haurvig, Nr. Lyngvig, Odby, Skarrild, Stadil, Struer, Tarm, Adum. Noter og henvisninger: side 61-68. Kilder og litteratur: side 173-175.

35.57 Hjemmeværnet

Hendriksen, Knud: Signalement af en hjemmeværnsforening: 13. januar 1946-30. marts 1949 / redaktion: Niels Kr. Pedersen. Holstebro: Foreningen i Hjemmeværnsmusets Værner, Holstebro, 1996. - 54 blade: ill.

35.6 Politivæsen

En politikreds - uden for sæsonen. Der er markante forskelle på sommer og vinter i Ringkøbing. Interview. I: Dansk politi. 1999, nr. 3, Side 4-6.

Lind, Arne: Det lyseblå korps: provisoriets jernnæve i Ringkøbing Amt 1885-1894. I: Ir. I: Hardsyssels Årbog, Rk. 2, bd. 31 (1997), Side 57-94: ill.

Rasmussen, Povl: Synligheden i højsædet: målrettede aktioner i Herning politikreds. Interviews. I: Dansk politi. 1998, nr. 11, Side 32-35: ill.

37.07 Uddannelse

Larsen, Erik, f. 1947: På hawer, på kontor - måske i gymnasiet?: erhvervs og uddannelsesvalg efter folkeskolen i 3 nordjyske fiskeribyer / af Erik Larsen, Morten Lemvig. Aalborg: Institut for uddannelse og socialisering, Aalborg Universitetscenter. 1985. 79 sider. (Thyborøn). Rapport fra projektet: Erhvervskultur - ungdomskultur - valg af livsløb. Litteratur: side 79.

37.134 Elektroniske undervisningsmidler

Malmberg, Allan C: Projekt Elektronisk Klasse: Holstebro Gymnasium / tekst: Allan C. Malmberg, Viggo Sadolin, Leif Glud Holm. - Kbh.: INFA-Matematik, 1997. 23 sider: ill. - (INFA-småtryk; 1997/2). INFA: It:formatik i skolens fag.

37.1489699 Danskundervisning for udlandinge

Parsons, Judith: Danmark på kryds og tværs: søn arbejdsprojekt mellem to indvandrerskoler / Judith Parsons og Emma Michelsen. Projekt om boligforhold på Indvandrerskolen på AOF i Holstebro og AOF Indvandrerskole i Ballerup. I: Sprogforum. Årg. 3, nr. 8 (1997), Side 56-61.

37.149 Historieundervisning

Historielærernes logbog III: land forude (er det mon New York eller Atlantic City?) Erfaringer med historieundervisning i en "elektronisk klasse" på Tilstebro Gymnasium, samt praktiske eksempler fra undervisningen. I: Noter/Historielærereforeningen for Gymnasiet og HF. Nr. 140 (1999), Side 24-31: ill.

Kisager, Poul: Historielærernes logbog. Fortsættes i: Historielærernes logbog II: på det oprørte hav: Noter/Historielærereforeningen for Gymnasiet og HF. 1997. - Nr. 134 (1997), side 26-33. Erfaringer med F.D.B. og historie i den "elektroniske klasse". I: Noter/Historielærereforeningen for Gymnasiet og HF. Nr. 129 (1996), Side 35-41: ill.

37.24 Børnehaver

Bye Jensen, Vibeke: Vidunderlige legebørn i sølsomme rum / Vibeke Bye Jensen, interview med Svend Jensen, Maria Bentzen. Struerskolens Børnehaver er ejet af Struerskolen, som er en husholdningsskole og hujsskole med pædagogiklinje, og fungerer som en "øvelsesbørnehaver" for den-

ne. I: Børn & unge. Årg. 28, nr. 8 (1997), Side 11-14: ill.

Tilmholdt, Maja: Dokumenter om kunst: værdier, etik og dokumentation. I Herning er kunst og kultur blevet et fast værdigrundlag i børns og personales hverdag. (Fredens Sogns Menighedsbørnehave). I: O 14. Årg. 8, nr. 33 (1998), Side 72-76.

37.31 Skolepsykologi

Staal, Mente: En plan om sorg / interview med Poul Erik Damgaard ; En mur af tavshed / interview med Erik Møller ; Børn og sorg. Park Skole i Struer har en Omsorgsplan, som er en overordnet plan for, hvordan skolens medarbejdere - og forældre - skal forholde sig, når der sker noget: voldsomt for børn eller ansatte på skolen. I: Folkeskolen. Årg. 115, nr. 49 (1998), Side 24-25.

37.363 Danske folkeskoler

Der kommer flere børn i folkeskolen - magter kommunerne opgaven?: en hvidbog om folkeskolens opgaver og fremtid i en usikker økonomisk situation. - Kbh.: Forældreorganisationen Skole og Samfund. 1998. 42 sider: ill. Heri side 29-30: Miniportræt af Ulfborg Vemb kommune. Med litteraturhenvisninger.

Fokus på skolenettet / Kommunernes Landsforening, Kontoret for Kultur og Skole, Kontoret for Administration og Erhverv. Kbh.: Kommunernes Landsforening, 1998. 50 sider: ill. Heri side 22-22: Kenneth Peteresen: Behovet for efteruddannelse (Ikast kommune). Side 23-24: Per Kristensen, Preben Andersen og John Dinesen: Skolebiblioteket som drivkraft (Holstebro kommune). Side 33-35: Case 1: Haslev kommune og Ikast kommune - sektorløsningen. Side 36-37: Case 2 - Holstebro Kommune radiokæder. Om projektet "Fokus på skolenettet", med beskrivelse af hvordan de deltagende kommuner håndterer problemstillinger af pædagogisk, teknisk og supportmæssig art i forbindelse med folkeskolernes tilslutning til Internet.

Kaare, Jan: Forventninger indfriet. Midtvejs er 10. klasse en succes, hvis man skal domme efter meningerne i 10. klasse på Børnerskolen i Struer. - Interviews. I: Folkeskolen. Årg. 115, nr. 49 (1998), Side 12-15.

Kaare, Jan: Sammenligning fungerer ikke: Væk med ubrugelige tal. Kritik af Kommunernes Landsforenings benchmarking-projekt hvor mange mener, at resultatet ikke står mål med indsatsen. - Interviews. (Birkelunds skolen. Tilstebro). I: Folkeskolen. Årg. 114, nr. 10 (1997), Side 38-39.

Kaare, Jan: Øst eller vest - hvad er bedst. Kommunernes Landsforening har i samarbejde med Rødovre og Holstebro kommuner lavet en endnu ikke offentliggjort rapport om benchmarking i folkeskolen. (Birkelunds skolen, Tilstebro). I:

Folkeskolen. Årg. 114, nr. 9 (1997), Side 32-33.

Som vi vil have det. På Sønderlandsskolen i Holstebro er man godt tilfreds med, at skolens 10. klasse ligger inden for den nye lovs rammer. - Interviews. I: Folkeskolen. Årg. 116, nr. 11 (1999), Side 4-5.

37.364 Ungdomsuddannelserne

Ungdomsuddannelserne i Ringkøbing Amt / redigeres af en arbejdsgruppe under det Vejledningsfaglige Udvalg i Ringkøbing amt. - Ringkøbing: Det Vejledningsfaglige Udvalg for Ringkøbing Amt. Det regionale Arbejdsmarkedsråd, Ringkøbing amt. - ill. Årlig. Beskrivelsen baseret på: 1998.

37.37 Friskoler

Tyldkrog, Grethe: Børneskolen Bifrost / Grethe Tyldkrog og Jytte Sidelmann. (Herning). I: Skolestart. Årg. 29, nr. 1 (1999), Side 4-8.

Opdragelse til det praktiske musikke liv: det praktiske musikke. Den praktiske musikke dimension på Børneskolen Bifrost i Herning. I: Kvan. Årg. 19, nr. 53 (1999), Side 109-119.

37.39 Degnehistorie

Lilbæk, Finn: Ikast kommunes degnehistorie fra 1653 til 1996: skolehistorie for Ikast, Bording og Engsvang. Ikast: Eget forlag, 1996. - 67 sider: ill.

37.41 Enkelte danske højskoler og ungdomsskoler

Tvind-skolerne. Schulen, die ganz anders sind: Werkschule Berlin, Freie Schule Esser, Freie Schule Frankfurt, Glocksee-Schule Hannover, Twind-Schulen in Dänemark: Erfahrungsberichte aus der Praxis für die Praxis / herausgegeben von Manfred Borchert, Karin Derichs Kunstmann. - Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1979. - 281 sider: ill. - (Informationen zur Zeit; 4206). I: Ieri side: 103-133; Lottemi Duormann: Lernen mit Leben und Arbeit verbunden: Die Twind-Schulen in Dänemark.

37.5 Enkelte skolars historie

Gjellerup Kirkeby. Æhleskiver til alle: Gjellerupskolen 1972-1997 / redaktion: Kaj Røjkjær, Carl Erik Tersbøl, Torben Lluusen; bidragsydere: Kaj Røjkjær ... et al.; fotos: Preben Jeusen; tegninger: Jan Holdgaard. - Herning: Gjellerupskolen, 1997. 71 sider: ill.

Handbjerg. Ungdomskostskolen Handbjerghus 25 år: et jubilæumsskrift / redaktør: Thorhen Lundo. Kolding: Thorhen Lundo, 1998. - 64 sider: ill. Omslagstitel: Handbjerghus 25 år.

Herning. Brøndum, Søren: Herning Gymnasiums tre skoler: arkitektur og pædagogik i Herning Gymnasiums tre bygninger / Søren Brøndum. Hans Jørgen Thomsen 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen, 1998, Side 31-54; ill.

Herning. Bøegh, Erik: Skandaler i pressen: om forholdet mellem dagspressen og gymnasier. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen, 1998, Side 55-63; ill.

Herning. I Hør rebuene danse: 10 år med Bifrost / redaktør: Bodil Abildtrup Johansen, Anne Louise Rathle, Lene Gade. - Herning: Børneskolen Bifrost, 1997. - 38 sider: ill. nogle i farver.

Herning. Johansen, Thomas: Era min skoletid i Tietau 1938-43. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2, bd. 32 (1998), Side 123-136; ill.

Herning. Leth Frandsen, Allan: Byen og skolen. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning bogen, 1998, Side 5-11; ill.

Herning. Pedersen, Ove: Hvordan Herning fik sit gymnasium. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen, 1998, Side 12-25; ill.

Herning. Pedersen, Ove: Klokkeren. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen, 1998, Side 26-30; ill.

Ribe Stift. Jørgensen, Carl F.: Skolereduktionen 1743 i Ribe Stift: Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og Vardø latinskoler sidste år. I: Personalhistorisk tidsskrift. 1997, nr. 1, Side 29-58.

Rækker Mølle. Rækker Mølle Skolen: 25 års jubilæum 1971-1996. - Skjern: Rækker Mølle Skolen, 1996. 62 sider: ill.

Struer. Parkskolen 1971-1996: 25 år: festskrift. - Struer: Parkskolen, 1996. - 39 sider: ill.

Tvis. Villadsen, I Tolver: Tvis Skole. - Revideret udgave / redigeret af Erik Thorsager. - Tvis: Erik Thorsager, 1998. - 58 blade: ill.

Ulfborg. Nielsen, Mogens I Henrik: Ulfborg Realskole under besættelsen 1940-1945. Samt skolens historie i 1930'erne. I: Årsskrift / Egnshistorisk Studieceter, Ulfborg-Vaerb. Årg. 11 (1997), Side 86-97; ill.

Velling. Fjordvang Ungdomsskole: 1946-1996 / redaktion: Poul Tillerup og Signe Jepsen; fotos: Lars Bo Sørensen, Jens Thordal Christensen samt elever og personale på Fjordvang. Ringkøbing: Fjordvang Ungdomsskole, 1996. 38 sider: ill.

Ådum. Rickers, Johann: Skolerne i Ådum Sogn. - Ådum: Ådum Sogns Arkiv; Larm: eksp. Arne Møller, 1998. - 76 sider: ill.

37.6 Højere uddannelser

Fuglsang, Jacob: Papirløst institutionsregskab. Nr. Nissum Seminarium og HF, Holstebro Pædagog seminarium, Ergo- og Fysioterapeutskolen og Sygeplejerskolen skal danne nyt center for videregående uddannelser i Holstebro (CVU-Holstebro), som med udgangspunkt i selvstændige institutioner samarbejder mest muligt. I: Magister-

bladet DM. 1998, nr. 22, Side 16-18.

37.75 Sygeundervisning

Linnemann, Gerda: Hjærneskaderådgivningen i Ringkøbing Amt. I: Specialpædagogik. Årg. 17, nr. 6 (1997), Side 259-269.

37.8 Kulturpolitik

Skot-Hansen, Dorte: Holstebro i verden - verden i Holstebro: kulturpolitik og -debat fra træserne til i dag. - Århus: Klim, 1998. - 311 sider: ill. En analyse af kulturpolitikken i Holstebro kommune gennem mere end 30 år set i relation til den mere overordnede kulturpolitik og samspillet mellem den nationale og den lokale kulturpolitiske udvikling i perioden. Med litteraturhenvisninger.

Stearinlys for kulturen. I anledning af Dorte Skot-Hansens "Holstebro i verden - verden i Holstebro. Kulturpolitik og -debat fra træserne til i dag". I: Bogens verden. Årg. 81, nr. 3 (1999), Side 43-46.

37.86 Forsamlingshuse

Forsamlingshuse i Danmark: registrant. - Hårby: Landsforeningen af Forsamlingshuse i Danmark, 1996. - 90 sider. Heri: side 31-32: Ringkøbing Amt.

38.407 Social uddannelse

Lund, Bente: Mere viden og større ansvar ved opskoling. Opskoling af hjemmehjælpere til social og sundhedshjælpere. I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 3 (1997), Side 36-41.

38.44 Distriktpædiatri

Distriktpædiatri: forsøg i Ringkøbing amt: aug. 1987 - aug. 1989 / Jens Schaarup, Ulea Madsen, Gerli Wolf, Pædiatrisk afd., Herning Sygehus. Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Sundhedsforvaltningen, 1990. - 109 sider.

38.45 Familievejledning

Teknologiens små tabere / interview med Ulla Blok. (Knuden (Herning)) I: Socialpædagogen. Årg. 56, nr. 7 (1999), Side 2-6.

38.5 Børne- og ungdomsforsorg

Børn og unge i 90'erne: rapport / Ringkøbing Amtskommune. Skole- og Socialområdet. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune: 1994. - 41 sider: ill. Rapport om "Projekt børn og unge i 1990": værksat af politikerne i Ringkøbing Amt. Projektets overordnede mål er at sikre børn og unge en god opvækst, selv om de lever under dårlige vilkår. Med kvalitativ status for truede børn og unge i Ringkøbing Amt og statistiske oplysninger om børn og unge anbragt uden for hjemmet. Litteraturhenvisninger.

Idekataloger: om dagtilbud til børn / udarbejdet af en arbejdsgruppe med repræsentanter fra Kommunernes Landsforening og Socialmini-

sterier; Socialministeriet har bidraget med eksempel-samlingen. - Kbh.: Kommunernes Landsforening, 1991. - 61 sider: ill. Heri: Side 23-28: Herning kommune. Side 29-30: Ringkøbing kommune.

Undersøgelser på tværs: børne- og ungdomsrådgivningen: tematummer 1995 / Ringkøbing Amtskommune, Skole- og Socialområdet. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 1996. 53, 3 sider: ill.

38.6 Plejehjem

Ramian, Knud: Serviceniveauet på plejehjem: Ikast-projektet: plejehjemsdeklaration - vejen til bedre plejehjem / af Knud Ramian, Alex Gumeniak, Edvard Krogh. - Ikast: Ikast Kommune, 1984. - 239 sider, 59 blade: ill.

Ramian, Knud: Serviceniveauet på plejehjem: Ikast-projektet: plejehjemsdeklaration - vejen til bedre plejehjem / af Knud Ramian, Alex Gumeniak, Edvard Krogh. - Praktisk vejledning i anvendelse af projektet. - Ikast: Ikast Kommune, 1984. - 25 sider.

38.7 Særforsorg

Olsen, Leif Max: I hjemløse på pension: forsørg hjemmet Møltrup. Ved forsørgshjemmet Møltrup i Vestjylland ligger Danmarks første og indtil videre eneste - alderdomshjem for hjemløse. Vi lagde vejen forbi. I: Hus forbi. nr. 7, 1998, Side 17: ill.

38.79 Andre handicapgrupper

I hjemme hos de demente / redaktør Helle Sylvest; redaktion Steen Kabel. Aalborg: Formidlingscenter Nord, 1997. 85 sider, tavler: ill. Heri: side 34-41: Skjern kommune. På omslaget: en opsamling af erindringer fra Socialministeriets demensprojekt: "Flere og bedre sociale tilbud til hjemmeboende demente og deres pårørende" 1994-96.

39.13 Sagn

Høgh, Jon: Vestjyske fortællinger og sagn: bind 5 / tegninger af Peder Svendsen. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1991-1995. - 83 sider: ill. Indhold: Lundenæs; Lensvænner; Steder og broen; Slottet; Sønder Vosborg.

Høgh, Jon: Vestjyske fortællinger og sagn: bind 4 / tegninger af Peder Svendsen. Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1991-1995. - 88 sider: ill. Indhold: Stavnsbånd og bondefrigørelse; Bøvling Slot eller Røsensten; Lensmandssager; Søgård.

Høgh, Jon: Vestjyske fortællinger og sagn: bind 3 / tegninger af Peder Svendsen. Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1991-1995. - 85 sider: ill. Indhold: I ønborggård; Udstrup; Kirketårnet; Træskoene.

Høgh, Jon: Vestjyske fortællinger og sagn: bind 2 / tegninger af Peder Svendsen. - Ringkøbing:

Bollerup Boghandel, 1991-1995. - 86 sider: ill. Indhold: Pallsbjerg; Åbjerg; Søndervang; Brejninggård.

Høgh, Jon: Vestjyske fortællinger og sagn: bind 1 / tegninger af Peder Svendsen. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1991-1995. 85 sider: ill. Indhold: Sagnet som genre; Timgård; Timgårds nisse; Nr. Vosborg; Voldbjerg.

39.43 Dagligliv på landet

Skaarup, Bi: På besøg i landsbyen for 100 år siden / foto: Hans Juhl. - Skanderborg: Klematis, 1994. 31 sider: ill. i farver. Billedbog. Om en dansk familys besøg i Frilandsmuseets landsby på Hjerl Hede for at opleve livet for 100 år siden. Tidstavle fra oldtid til vor tid.

40 - 49 GEOGRAFI OG REJSER

40.2 Geodæsi og kartografi

Gravemaskinerne må ikke blive filuret ind i spaghetti en / Klavs Andersen; Gis-eksplosionen på vej i rådgiver-verdenen / Klavs Andersen; Holstebro satser på én leverandør af gis / Sebastian Swiatecki; Fælles fodslag omkring de kommunale kort / Klavs Andersen; Dansk skovgis er på vej til Polen / Sebastian Swiatecki; Nyr: gis-flags kib fra Intergraph / Klavs Andersen. I: Tech wor ld. Årg. 11 nr. 5 (1998), Side 32-37: ill.

Herningsforsøg 2: ajourføring af det digitale matrikelkort: rapport / udført af Landinspektør centret, Herning. - Herning: Herning Kommune, 1998. - 49 sider: ill. i farver.

46.1 Danske gårde, herregårde og slotte

Danske gårde i tekst og billeder: Bind 3: Tillæg til Brande, Ikast og Aaskov kommuner / samlet og udgivet af Nygaard Handel & Forlag. - Give: Nygaard Handel & Forlag, 1997. 508 sider: ill. Ringkøbing Amt.

Delm-Nielsen, Henning: Slotte og herregårde - set fra luften / fotografert af Hans Henrik Tholstrup; kort: Ulla Britze. - Kbh.: Sesam, 1996. 263 sider: ill. i farver. Heri: side 257-209: Nr. Vosborg.

Madsen, Herman, I. 1898: Romantik og historie fra danske herregårde / tegninger af Thormod Kidde. - 2. udgave, 1. oplag. - Kbh.: Høst, 1998. - 196 sider: ill. Heri: Side 169-172: Herningholm. Side 189-192: Rydhave. I afrundede tidbilleder fortælles om dramatiske begivenheder på 46 danske herregårde.

Stilling, Niels Peter: Politikens bog om Danmarks slotte og herregårde / af Niels Peter Stilling. - Kbh.: Politiken: i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening, 1998. - 320 sider: ill. i farver. Heri: Ausumgaard, Brejninggaard, Herningholm, Nørre Vosborg, Rydhave, Ryssensten.

46.4 Enkelte lokaliteter

Dalager. Navntolt Enevoldsen, Ove: Dalagergaard og Marked. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 19-38: ill.

Den jyske hede. Døssing, Bjørn: Skynd dig kom - bogen om heden / tekst af: Bjørn Døssing; foto: Knud Nielsen. - Ørbæk: Rømmeliden, 1997. - 70 sider: ill. i farver. Heri: Side 42-43: Urugle i Ulborg Skovdistrikt.

Egvad. Liv og levned: folk i Egvad kommune fortæller. - Tårn: LO Egvad, 1996. - 325 sider: ill.

Haastrup. Lings, Jens Kristian; Haastrup: en landsby vokser op på heden. Lemvig: Haastrup lokalhistoriske Museum, 1997. - 702 sider: ill. Kilder: side 701.

Herning. Tjøgaard Madsen, Henrik; Gamle postkort fra Herning: kulturhistorisk vidnesbyrd. Mennesker og hændelser. I: Herning-bogen, 1997, Side 20-39: ill.

Herningegnen. Leth Frandsen, Allan: Tandstrik-morderen og 14 andre historier fra Herning-kanten / Allan Leth Frandsen. Aulum: Aulum Bogtryk & Offset; Sabro; og Historisk Håndsrækning, 1998. - 92 sider: ill.

Holmsland. Holmsland i gamle postkort / billedtekster af Rigmor Kryger. - Zaltbommel: Europæisk Bibliotek; Kbh.: i kommission hos DBK-bogdistribution, 1998. 76 sider: ill. - {Før i tiden}.

Holstebro. Maren o æ vova. I tre årtier har Holstebro investeret i kunst og kultur på et højt niveau, der både trækker turister og giver byens egne børn usædvanlige muligheder. I: Ud & Se. DSB Magasinet. Ferietillæg. April, 1996, Side 28-32: ill.

Husby Klitplantage. I Husby Klitplantage 142 år / redaktion: Rudolf Uhré. - Ulfborg: Eghistorisk Studicenter Ulfborg-Vemb, 1997. - 110 sider: ill.

Hvide Sande. Poulsgaard, Kaj: Hvide Sande - en by med bid i. I: Himmel og hav, 1998, nr. 2, Side 4-7: ill.

Ilskov. Leth Frandsen, Allan: Skimter et mål: Ilskov sogn og kirke 1898-1998. - Sl.: Menighedsrådet for Ilskov Kirke; & I historisk Håndsrækning, 1998. - 76 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.

Marup Hedegaard. Thomsen Jensen, Asta: Den gamle Marup Hedegaard der blev driverkro og siden arer bondegård. I: Årbogen (Skjern). 1989/91, Side 2-7: ill.

Ringkøbing. Haugé Mortensen, Per: Fra Buch til bank: Ringkøbing Banks tiendtom på Ringkøbing torv og de mennesker, som har boet der: Ringkøbing Banks 125 års jubilæum 1997. - Ringkøbing: Ringkøbing Bank, 1997. - 62 sider: ill. Ringkøbing Bank 125 år 1997.

Ringkøbing Amt. Delm-Nielsen, Henning:

- Danmark set fra luften: byer og seværdigheder / fotografæret af Hans Henrik Tholstrup ; kort: Ulla Britze. - Kbh.: Sesam, 1997. - 288 sider: ill. i farver. Heri side 162-164: Lemvig, Bovbjerg, Thyborøn. Side 206-211: Herning, Holstebro. Side 224-227: Ringkøbing. Side 235-237: Struer.
- Ringkøbing Amt.** Johannesen, Erik: Danmark nu: bind 1-3 / tekst, fotos, tegninger og kort: Erik Johannesen ; redigeret af Henning Dehn-Nielsen. - Kbh.: Høst, 1997. - 523 sider: ill. Bind 1: Kort om landet, Nordjyllands Amt, Viborg Amt, Ringkøbing Amt, Århus Amt.
- Ringkøbing Amt.** Nygaard, Vagn: Over havstok og sten: fra Blåvand til Skagen: en bog om sansning og stemninger, skrøner og strandinger oplevet og genoplevet under en vandring langs hav og klit / tegninger: Arne Sørensen ; billeder: Vagn Nygaard. - Give: Stenbjerg, 1997. - 100 sider: ill. Heri side 25-56: Nymindegab, Søndervig, Thorsminde, Bovbjerg, Thyborøn
- Råsted.** Graugaard, Esben: Råsted sogn 1600-1900: mennesker og hændelser i et vestjysk hedesogn / Esben Graugaard og Rigmor Lillelund. - Holstebro: Holstebro Museum, 1998. - 349 sider: ill. Sognehistorie om Råsted sogn med omfattende person- og stedregistre. Indhold: Struktur, topografi og folk ; Natur ; Bondeliv ; Veje ; Sognefogederne Vad ; På kant med den almindelige orden ; Som en moder revser sit barn - om tjenestefolk ; Folkene i husene ; Krigstid ; Stenumgård - "En liden herregård" ; Øgelstrup ; Gammel Mølle ; Ny Mølle ; Degne og skolevæsen ; Kirken ; Ejendomsregister 1664-1900/1998.
- Skjern.** Haahr, Peder: Skøn var min barndomsby. I: Årbogen (Skjern). 1992, Side 8-10.
- Skjern.** Nielsen, Knud Thorkild: Erindringer fra min barndomstid i Skjern. I: Årbogen (Skjern). 1997, Side 1-3: ill.
- Skjern.** Nielsen, Knud Thorkild: Mine første erindringer fra 1924 til først i 30'erne om min barndomsby. Skjern og nogle beboere. I: Årbogen (Skjern). 1992, Side 1-7: ill.
- Skjern.** Nielsen, Knud Thorkild: Nogle erindringer fra min barndomsby Skjern - især de første skoleår: erindringsbilleder fra Skjern i 1930'erne, især om Skjern Private Realskole. I: Årbogen (Skjern). 1994, Side 13-18: ill.
- Skjern.** Sølund, Hilmer: Barndoms minder fra Skjern. I: Årbogen (Skjern). 1994, Side 19-23: ill.
- Stadil.** Jul i Stadil-Vedersø: Julen 1996. - Tim: Jul i Stadil-Vedersø, 1996. - 46 sider: ill. Udgives årlig.
- Struer.** Glimt fra dagliglivet i Struer 1940-1945: en periode der vendte op og ned på mange ting. - Struer: Struer Kommune, 1996. - 111 sider: ill.
- Struerregnen.** Buchholtz, Johannes: En tur til Klosterhede: essays fra 1930'ernes Vestjylland. - Struer: Johannes Buchholtz Selskabet, 1997. - 37 sider: ill.
- Torsted.** Kaae, Alfred. Torsted: Blade af et Hedesogns Historie: Hing Herred, Ringkøbing Amt. - 2. udgave. - Ringkøbing: Rasmussens Bogtrykkeri, 1997. - 339 sider, tavle: ill. Henvisninger: side 336-338. 1. udgave. Kronhede: Kaae, 1945. 342 sider.
- Ulfborg.** Secher, C. E.: Ulfborg og Råsted sogne samt Nørre Vosborg anno 1867 / tilrettelagt af Niels Pedersen ; oversat fra gotisk skrift af det tidligere lærerpar fra Ulfborg Byskole Einer Nielsen og frue. - Holstebro: Bogshoppen, 1998. - 55 sider: ill. Topografisk beskrivelse af Ulfborg og Råsted sogne med gårdene og hvad de dyrkede 1867. Desuden om Nørre Vosborgs historie op til 1867. Indhold: Secher: Ulfborg Kirke og sogn (gotisk skrift) ; Raasted kirke og sogn (gotisk skrift) ; Nørre-Vosborg (gotisk skrift) ; Ulfborg Kirke og sogn (latinsk alfabet) ; Råsted Kirke og sogn (latinsk alfabet) ; Nørre-Vosborg (latinsk alfabet). Gamle mål. Frits Casse: Epilog.
- Vejsvad.** Grønbech, Niels: En landbofamilies start på et stykke hedejod sidst i 1800-tallet. (Schøler, Thomas Madsen). I: Hardsyssels Årbog, Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 39-48: ill.
- Vildbjerg Søpark.** Beltov, Finn: Fra fortid til vore dage: en kort beretning om Vildbjerg Søpark. - Vildbjerg: Vildbjerg Søpark, 1998. - 19 sider: ill. + bilag.
- Ørnhøj: Ørnhøj by og land - før og nu. - Ørnhøj: Team Lynderup: Trehøje Museum, 1998. - 276 sider: ill.**

50 - 59 NATURKUNDSKAB

50.1 Naturen og mennesket

Miljø- og energiredørelse / Ringkøbing Amt. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Bygningsafdelingen, 1998-. - Ill. Årspublikation.

50.26 Naturforhold

Kappel, Valdemar: Danmarks kyster / hovedredaktør: Søren Olsen ; af Valdemar Kappel, Torben Gang Rasmussen & Jørn Wanek ; kort: Charles Lindberg. - Kbh.: Politiken: i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening, 1997. - 296 sider: ill. Side 72-97: Bl.a. Bøvling Klit, Holmsland Klit, Harboøre Tange, Ferring og Trans. De enkelte lokaliteter er delt op i afsnit: Strand og hav, Det nære bagland, Livet i vandet, Opskylt, Plantelivet, Dyrelivet, Geologiske forekomster og Kulturforhold. Litteratur: side 292-293.

55.3 Geologi

Thomsen, Steen, f. 1952-07-04: Kortlægning af dybtliggende grundvandsmagasiner i Danmark: Ribe, Ringkøbing og Viborg Amter: afsluttende rapport / forfatter: Steen Thomsen. - Tønder: Sønderjyllands Amt, Teknisk Forvaltning,

Miljøområdet, Grundvandsafdelingen ; Kbh.: Boligministeriet, Kort- og Matrikelstyrelsen, Geodæsidivisionen, 1997. - 83 sider: ill. i farver.

55.9 Ferskvandforskning

- Biggaard, Jakob: Vandløbene i Aulum-Haderup Kommune 1995 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jacob Biggaard, Bitten Bolet ; tegning: Jens Chr. Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 63 sider: ill.
- Biggaard, Jakob: Vandløbene i Ringkøbing Kommune 1995 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jacob Biggaard, Jan Grandahl ; tegninger: Jens Christian Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 82 sider, 4 blade: ill.
- Biggaard, Jakob: Vandløbene i Ulfborg-Vemb Kommune 1995/1996 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jacob Biggaard ; tegning: Jens Chr. Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 40 sider: ill. (nogle i farver) + 2 kort.
- Bolet, Bitten: Vandløbene i Holstebro Kommune 1995/1997 / tegning: Jens Chr. Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 60 sider, tavler i farver: ill. nogle i farver. Med litteraturhenvisninger.
- Glüsing, Heine: Vandløbene i Skjern kommune 1995/1996 / sagsbehandler i.e. forfatter: Heine Glüsing, Jakob Biggaard. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 41 sider: ill. i farver + 2 kort. Med litteraturhenvisninger.
- Grandahl, Jan: Vandløbene i Trehøje Kommune 1996/1997 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jens Chr. Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 67 sider, 4 bilag: ill. Med litteraturhenvisninger.
- Jessen, Keld: Nærings saltbelastning fjorde, vandløb og punktkilder 1997 / sagsbehandlere: Keld Jessen og Betina Thomassen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 41 sider: ill. (nogle i farver). Referencer: side 24.
- Nærings saltbelastning fjorde, vandløb og punktkilder 1996. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 42 sider: ill. i farver.
- Skjern Å: sammenfatning af den eksisterende viden om de fysiske, kemiske og biologiske forhold i den nedre del af Skjern Å-systemet / redaktion Lars M. Svendsen og Hans Ole Hansen. - Hørsholm: Skov- og Naturstyrelsen, 1997. - 198 sider: ill. Med litteraturhenvisninger.
- Transport af suspenderet stof og fosfor i den nedre del af Skjern Å-systemet / Lars M. Svendsen, Hans Estrup Andersen, Søren Erik Larsen. - Silkeborg: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1997. - 88 sider: ill.. - (Faglig rapport fra DMU ; nr. 185).

Aaser, Henning Fjord: Søer i Ringkøbing Amt: tilstand og udvikling: temarapport 1997 / sagsbehandler i.e. forfatter: Henning Fjord Aaser. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 26 blade: ill. Med litteraturhenvisninger.

Østergaard, Egon: Skjern Å - en snoet vej fremad til fortiden. Ti år efter folketingsbeslutningen om igen at lade Skjern Å sno sig løber den stadig liged, men planen nærmer sig sin virkeliggørelse. I: Fugle og natur. 1997, nr. 3, Side 14-16: ill.

Østergaard, Flemming: Naturpark for en kvart milliard. Planerne for det hidtil største naturgenopretningsprojekt i Danmark - retableringen af den nedre del af Skjern Å i det gamle bugtede løb - ligger nu klar. Interviews. I: Jæger. Årg. 6, nr. 9 (1997), Side 94-95: ill.

56.1 Økologi og biogeografi

- Jessen, Bente, f. 1965: Særligt beskyttet naturskov: lokaliteter i statsskovene / redaktion: Skov- og Naturstyrelsen, Driftsplankontoret ; forfattere: Bente Jessen og Erik Buchwald ; distriktkort: Parabole. - Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, 1997. - 206 sider: ill. Bind 2: Jylland. Heri: Side 27-29: Feldborg Statsskovdistrikt, Rydhave Skov, Egekrat ved Aulum. Side 181-187: Ulborg Statsskovdistrikt, Katborg Plantage, Stråse Plantage, Thorhøj Plantage, Ølgrøde Plantage.
- Jørgensen, Lotte: På bare tæer i urskoven: dyr og menneske kæmper om de samme steder i naturen: forskning kan afdække konflikter og anvise en vej til at bevare en rig natur / interview med Jon Fjeldså. Interviews. - visualisering af Århus-Herning motorvejen ved Lyngbygård Ådal. I: Ingeniøren. Årg. 23, nr. 17 (1997), sek. 1, Side 14-15: ill.

56.13 Hydrobiologi

- Bundvegetation ... Tipperne: 1996 / projekt udført af Makrofyt ID, ... og koordineret af Danmarks Miljøundersøgelser, Afdeling for Kystzoneøkologi. - Røde: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1997. - 26, 2 sider: ill.. - (Arbejdsrapport fra DMU ; 50).
- Ellekjær, Birgitte: Plankton - Limfjorden 1997 / sagsbehandlere: Birgitte Ellekjær og Kirsten Johansen. - Ringkøbing: Limfjordsovervågningen ved Ringkøbing, Viborg og Nordjyllands Amter, 1998. - 101 sider, tavler i farver: ill.. - (Vandmiljøovervågning).
- Frederiksen, Rune, f. 1962: Bundfauna, Ringkøbing Fjord 1997 / sagsbehandlere: Bio/consult ; tekst: Rune Frederiksen ; tegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund ; stregetegning: Rune Frederiksen, Jens Chr. Schou. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 1, 94 sider: ill.

- Leonhard, Simon B: Bundfauna Nissum Fjord 1996 / tegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund ; stregtegning: Rune Frederiksen og Jens Chr. Schou. - Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1997. - III, 90 sider: ill.
- Madsen, Bent Lauge, f. 1934: Vandløbene i Danmark / tekst af Bent Lauge Madsen ; tegninger af Jens Gregersen ; fotos: ... Bent Lauge Madsen, Bent Wiklund, Lone Mengel. - Kbh.: Gad: i samarbejde med Miljø- og Energiministeriet, Miljøstyrelsen, 1998. - 178 sider: ill. i farver. Heri side 20-22: Storåen. Side 174-177: Skjern Å. Gennem tekst og billeder fortælles om de danske bække og åer og om, hvordan mennesket gennem historien har sat sit præg på vandløbene. Der fortælles om dyre- og plantelivet samt om arbejdet med at beskytte, genoprette og skabe gode naturforhold for Danmarks vandløb. Med litteraturhenvisninger.
- Mikkelsen, Jette, f. 1955: Borbjerg Mølle Sø: planktonundersøgelse 1998 / tekst: Jette Mikkelsen ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1999. - Ca. 180 sider: ill (nogle i farver).
- Mikkelsen, Jette, f. 1955: Nørresø 1997: plankton 1997 / tekst: Jette Mikkelsen ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 180 sider: ill (nogle i farver).
- Mikkelsen, Jette, f. 1955: Stadil Fjord nordbassin: plankton 1997 / tekst: Jette Mikkelsen og Poul Seebach ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Gitte Spanggaard. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 160 sider: ill (nogle i farver).
- Mikkelsen, Jette, f. 1955: Stadil Fjord sydbassin: plankton 1997 / tekst: Jette Mikkelsen og Poul Seebach ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Lene Sørensen. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 160 sider: ill (nogle i farver).
- Planteplankton og ciliater Vesterhavet 1994: notat. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1995. - Ca. 70 sider: ill. Litteraturhenvisninger.
- Seebach, Poul: Borbjerg Mølle Sø: planktonundersøgelse 1997 / tekst: Poul Seebach ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 190 sider: ill (nogle i farver).
- Seebach, Poul: Ferring Sø: plankton 1997 / tekst: Poul Seebach ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Lene Sørensen. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amtskommune, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 160 sider: ill (nogle i farver).
- Sørestaurering i Danmark: erfaringer og anbefalinger / Martin Søndergaard (redaktør), Erik Jeppesen (redaktør), Jens Peder Jensen (redaktør); bidrag af Martin Søndergaard (redaktør) et al.... - Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Miljøstyrelsen, 1998. - 289 sider: ill. Heri: side 117-127: Borbjerg Mølle Sø. Side 155-157: Ferring Sø. Side 205-206: Nørresø. Litteraturhenvisninger.
- Vesterhavet, planteplankton og ciliater 1997 / konsulent: Planktonconsult. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 29 sider, 47 bilagssider: ill.
- 57.13 Planteskologi**
- Juel Knudsen, Lars: Bundvegetation - Limfjorden 1997 / figurer: Kirsten Nygaard, Lars J. Knudsen, Uffe Frisenette ; redigering: Gitte Spanggaard. - Viborg: Limfjordsovervågningen ved Ringkjøbing, Viborg, Nordjyllands Amter, 1998. - IV, 131 sider: ill. (nogle i farver). - Vandmiljøovervågning).
- Moeslund, Bjarne: Nissum Fjord, bundvegetation 1997 / konsulent: Bio/consult ; tekst: Bjarne Moeslund ; tegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - II, 71 sider: ill. (nogle i farver).
- Moeslund, Bjarne: Vegetationsundersøgelser i Borbjerg Mølle Sø 1996 / tekst: Bjarne Moeslund ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - II, 67 sider: ill. nogle i farver.
- Moeslund, Bjarne: Vegetationsundersøgelser i Holmgård Sø 1996 / tekst: Bjarne Moeslund ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - Ca. 90 sider: ill. nogle i farver.
- Moeslund, Bjarne: Vegetationsundersøgelser i Vandkraftsøen 1996 / tekst: Bjarne Moeslund ; retegning: Kirsten Nygaard ; redigering: Berit Brolund. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - III, 77 sider: ill. nogle i farver.
- 58.6 Fisk**
- Fiskebestanden i Kilen 1996 / konsulent i.e. udarbejdet af: Fiskeøkologisk Laboratorium. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - Ca. 190 sider: ill.
- Helmgaard, Per: Fiskebestanden i Holmgård Sø 1996 / sagsbehandler i.e. forfattere: Per Helmgaard, Helle Jerl Jensen, Jens Peter Müller. - Ringkjøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 146 sider: ill.
- Jerl Jensen, Helle: Fiskebestanden i Borbjerg Mølle Sø 1996 / sagsbehandler i.e. forfattere: Helle Jerl Jensen, Jens Peter Müller. - Ringkjøbing:

- Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 147 sider: ill.
- Jerl Jensen, Helle: Fiskebestanden i Holstebro Vandkraftsø 1996 / sagsbehandler i.e. forfattere: Helle Jerl Jensen, Jens Peter Müller. - Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 150 sider: ill.
- Jerl Jensen, Helle: Fiskebestanden i Husby Sø 1996 / sagsbehandler i.e. forfattere: Helle Jerl Jensen, Jens Peter Müller. - Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1997. - 121 sider: ill.
- Jerl Jensen, Helle: Stadil Fjord: fiskebestanden 1997 / sagsbehandlere i.e. forfattere: Helle Jerl Jensen & Per Helmsgaard. - Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - Ca. 180 sider: ill. Kolofontitel: Fiskebestanden i Stadil Fjord 1997. Med litteraturhenvisninger.
- Ringkøbing Fjord - fiskebestanden 1997. - Ringkøbing: Ringkjøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 180 sider: ill.
- 58.8 Fugle**
Fuglefolket: 25 år i Vestjylland / redaktion: Jette Clemmensen, Ole Olesen, Egon Vestergaard. - Ikast: Dansk Ornitologisk Forening, Ringkøbing Amt, 1997. - 79 sider: ill.
- 58.83 Fuglenes økologi og adfærd**
Sjældne ynglefugle: 25 år i Vestjylland: jubilæums- bog i anledning af 25-året for lokalafdelingens start / redaktion: Leif Novrup og Egon Vestergaard. - Ikast: Dansk Ornitologisk Forening, Ringkøbing Amt, 1997. - 119 sider: ill. - (Ringkøbing amts fugleliv ; nr. 14).
- 58.86 Fugle i alm.**
Nielsen, Morten, f. 1956: Fuglelokaliteterne i Ringkøbing Amt / af Morten Nielsen. - Kbh.: Dansk Ornitologisk Forening, 1997. - Ca. 110 sider: ill.
- 58.95 Rovdyr**
Madsen (Erik), f. 1954: Overvågning af odder (Lutra lutra) i Karup Å, Hvidbjerg Å/Thy, Ryå og Skals Å, 1985-1994: samarbejdsprojekt mellem Danmarks Miljøundersøgelser og Skov- og Naturstyrelsen / Aksel Bo Madsen, Bo Gårdmand, Peter Mikkelsen. - Roskilde: Miljø- og Energiministeriet, Danmarks Miljøundersøgelser, 1996. - 42 sider: ill. - (Faglig rapport fra DMU ; nr. 171). Heri side 17-20: Karup Å.
- 60 - 69 PRAKTISKE FAG**
- 60.6 Institutioner, selskaber og udstillinger**
Bedre kontakt til nye markeder / Danida, Udenrigsministeriet Danidas TechChange arrangement på Agromæk. I: Ekspor. 1998, nr. 3, Side 19.
- 60.96 Møller**
Høgh, Jon: Bundsbæk mølle / tegninger af Peder Svendsen. - Ringkøbing: Bollerup Boghandels Forlag, 1997. - 77 sider. - (Gamle vestjyske møller ; Bind 2). Indhold: Møllens historie ; Mølleværket ; Den tekniske indretning ; Benstampemøllen i Bundsbæk ; Bundsbæk Mølle efter stavnsbåndets ophævelse ; Brandene ; De sidste ejere ; Bygningshistorie ; Det gamle stuehus ; Vor tids Bundsbæk Mølle ; Udlængerne ; Stuehusets ydre ; Stuehuset som museum ; Smedien.
- 61.01 Patientpsykologi**
Stevnhøj, Anna Louise: Bedre liv for de samme penge. Interviews: Patientundervisning af hjertepatienter på hospitalet i Ringkøbing og Holstebro. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 38 (1998), Side 5692-5695.
- 61.06 Medicinske foreninger, organisationer og selskaber**
Astrup, Niels: Ønsket om en fremtid i Danmark: på en højskole i Sønderjylland forsøger en gruppe unge tyske læger at ruste sig til lægegerningen på danske sygehuse / Niels Astrup ; Eksplosiv vækst i ledighed blandt tyske læger / Dorte Jungersen ; Tyske speciallæger til Herning / Niels Astrup ; Kaffen laver sig selv / Niels Astrup ; interview med Sylvia Paulshoff. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 47 (1998), Side 6838-6843: ill.
- 61.07 Lægeuddannelse**
- for sundhed, kvalitet og udvikling / interview med Erik Friis-Hasché. I: Tandlægebladet. Årg. 103, nr. 5 (1999), Side 260-262.
- 61.41 Medicinalvæsen**
Jungersen, Dorte: Patienternes dag i Herning. Foreningen af Speciallægers forslag til sikring af patienternes rettigheder på lægeforeningens repræsentantskabsmøde. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 25 (1998), Side 3988-3992.
- Steen Jensen, Jeppe: At holde styr på udgifterne til alment praktiserende læger. (Ringkøbing Amt). I: Månedsskrift for praktisk lægegerning. Årg. 76, nr. 8 (1998), Side 1059-1066.
- 61.44 Arbejderbeskyttelse**
Arbejdsulykker i landbruget / udarbejdet af Ringkøbingprojektet. - Kbh.: Arbejdsmiljøfondet, 1997. - 31 sider: ill. - 31 sider: ill. - (Arbejdsmiljøprojektet gennemført i samarbejde mellem Landbrugets Rådgivningscenter og Ringkøbing Amt, Arbejdsmedicinsk klinik, Herning Centralsygehus.
- Clement, Louis: Arbejdsmiljø giver job / Louis Clement, Flemming Jørgensen, interview med Åge Erhardtson. Arbejdsmiljøundervisning på Ingeniørhøjskolen i Herning. I: Ingeniøren. Årg. 24, nr. 23 (1997), sek. 2, Side 6-7: ill.
- Kibsgaard, Kenneth A: Arbejdsmedicin i almen

- praksis: en undersøgelse af arbejdsskaders omfang og art i Ringkjøbing Amt / Kenneth A. Kibsgaard, Johan Hviid Andersen og Kurt Rasmussen. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 34 (1998), Side 4863-4867: ill.
- Overgaard, Niels Stoktoft:** Arbejdstilsynet på åstedet ; Det første dødsfald ; Øget fokus på trafikulykker. Arbejdstilsynet i Ringkjøbing Amt rykker ud til alvorlige arbejdsskader I: Arbejds miljø. Årg. 13 nr. 3 (1997), Side 4-6.
- Petersen, Stig:** Står bag indsats for bedre arbejdsmiljø / interview med Bente Fjordside Arbejds miljø konsulent på hospital. (Holstebro Centralsygehus). I: Ergoterapeuten. Årg. 59, nr. 10 (1998), Side 4-8.
- Theilgaard, Claus G:** Fra stalden ind på skolebænken / interview med Ole Carstensen, Morten Svane. En grundig kortlægning af ulykker i landbruget i Ringkjøbing Amt og landmandskurser i arbejdsmiljø har næsten ført til halvering i antallet af ulykker og svære kvæstelser. I: Arbejds miljø. Årg. 14 nr. 9 (1998), Side 32-33.
- 61.49 Nødhjælp**
 Succes med samordning af akutbetjeningen:
 Holstebro kom først - Aalborg er fulgt efter / red. Jørgen Jørgensen. Interviews. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 36 (1998), Side 5246-5248.
- Sørensen, Peter L:** Sådan gør de i Holstebro. Erfaringer med præhospital behandling fra forskellige amter. I: Danmarks amtsråd. Årg. 28, nr. 19 (1997), Side 20-22.
- Tordrup, Poul J:** Katastrofemedicinsk beredskabsdækning for personale på sygehusene i Beredskabsregion II: Viborg, Ringkjøbing og Århus Amter: en spørgeskemaundersøgelse. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 6 (1998), Side 813-815.
- 61.51 Terapi**
 Greve, Inger Mosbæk: Et kraftcenter i Vestjylland / interview med Ellen Riber Povlsen, rektor ved Ergoterapeutskolen i Holstebro. I: Ergoterapeuten. Årg. 58, nr. 9 (1997), Side 12-15.
- 61.55 Farmakologi**
 Bjørnsson, Kirsten: For mange fejlmuligheder: chefsygeplejersken ; Samarbejdet sikrer mod fejlbehandling: afdelingsledelsen ; Ønsker et bedre system: afdelings sygeplejersken ; Omhu og samvittighed er ikke nok: medicin. Afprøvning af nyt medicineringssystem på Herning Centralsygehus. I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 40 (1997), Side 32-39.
- Toft, Birgit:** Mindre spild, klare ordinationer og sikker medicingivning / Birgit Toft og Anne Rieper: Bedre kvalitet i ordinationerne og håndteringen af medicin på ortopædkirurgisk afdeling (Herning Centralsygehus). I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 40 (1997), Side 20-31.
- 61.55 Apotekervæsen**
 Smidt, John: Kan en apoteker i Ulfborg opnå selv det tarveligste udkomme? Årene 1871-1996. I: Årsskrift / Egnshistorisk Studieceter, Ulfborg-Vemb. Årg. 11 (1997), Side 56-73: ill.
- 61.641 Neurologi**
 Linnemann, Gerda: Revalidering af hjerneskadede i Ringkjøbing Amt: en neuropsykologisk synsvinkel / Gerda Linnemann og Torben Giehm-Reese. I: Specialpædagogik. Årg. 17, nr. 5 (1997), Side 179-186.
- 61.642 Psykiatri**
 Kolding, Dorte: Skiftesporret: et livslæstet i Ringkjøbing Amtskommune (Skiftesporret). I: Ergoterapeuten. Årg. 59, nr. 19 (1998), Side 4-7.
- 61.68 Gynækologi**
 Ammestuesnak: en moderne version / Lisbeth Sørensen, Inger Skjærbæk, Lene Skriver og Charlotte Madsen. På barselsgangen på Holstebro Centralsygehus har man erstattet de almindeligt kendte udskrivningssamtaler med en nutidig version af ammestuesnak. I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 6 (1997), Side 38-39.
- Kjeldset, Anne-Marie:** Jordemødrene i Ringkjøbing amt holder fast i primær sektoren. I: Tidsskrift for jordemødre. Årg. 108 nr. 5 (1998), Side 6-8.
- Lunde, Inga Maria:** "Jeg håber det bedste-": om deltagernes syn på mammografiscreeing. - Ringkjøbing: Den Medicinske Forskningsenhed, 1997. - 32 sider: ill. Litteratur: side 27-30.
- Sørensen, Lisbeth:** Moderne ammestuesnak. Ammestuesnakken erstatter udskrivningssamtalerne på Holstebro Centralsygehus. I: Tidsskrift for jordemødre. Årg. 107 nr. 2 (1997), Side 10-11.
- 61.7 Sygepleje**
 Barner Rasmussen, Peter: Udvikling også fjernet fra universitetet / Peter Barner Rasmussen og Kirsten Lomborg. Det kan lade sig gøre at kvalificere sygeplejersker til projektarbejde langt væk fra universitetsbyerne, viser ugekursus i Ringkjøbing og Viborg. I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 36 (1997), Side 28-29.
- Evaluering af udskrivninger '95 / udarbejdet af Anna Marie Fink, Astrid Barkler og Vita Henvig; udarbejdet for Holstebro Centralsygehus. - Holstebro: Holstebro Centralsygehus, 1995. - Flere pagineringer.**
- Kvalitetssikring af sygeplejen på O3 / Holstebro Centralsygehus. - Holstebro: Holstebro Centralsygehus, 1994. - Flere pagineringer.**
- Kvalitetudvikling i svangre-barselsafsnit H3. - Herning: Herning Centralsygehus, 1995. - Flere pagineringer.**
- Thomsen, Kirsten:** Kvalitetssikring af elementære sygeplejeopgaver i primær sundhedstjeneste: pro-

jekt på vej / Kirsten Thomsen og Bibi Ejlskov. - Holmsland Kommune, Sundhedsafdelingen, 1997. - Upagineret.

Tovborg Mortensen, Inger: Thorsminde er ikke Hellerup - og omvendt: forsøg med lokalsamfundssygepleje i Thorsminde: midtvejsrapport / af Inger Tovborg Mortensen og Peter Barner-Rasmussen. - Ringkjøbing Amtskommune, Den Medicinske Forskningsenhed, 1990. - 31, 3 sider: ill.

61.72 Hospitalsvæsen

Budget med flødeskum. På Centralsygehuset kan sygeplejersker fortælle om større aktivitet, kortere ventetider og større arbejdsglæde, siden Ringkjøbing Amt indførte aktivitetsbestemte budgetter. I: Sygeplejersken. Årg. 99 nr. 8 (1999), Side 12-17.

Hansen, Klaus Z: Kvalitetsudvikling på Herning Centralsygehus / Klaus Z. Hansen og Stig V. Bering. I: Tidsskrift for dansk sundhedsvæsen. Årg. 73, nr.3 (1997), Side 84-86.

Nørbæk Sørensen, Ivan: Et "internationalt lægekoncept" Samarbejde mellem Ringkjøbing Amts sygehus og Røde Kors, hospitalsvæsenet på Grønland og Færøerne, Forsvarets Sundhedsstøtte og andre humanitære organisationer, som periodevis efterspørger assistance fra danske læger og sygeplejersker. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 24 (1998), Side 3603-3604.

Præstationsløn giver sygehuse et løft / interview med Knud Munk Nielsen. I: Danmarks amtsråd. Årg. 28, nr. 6 (1997), Side 4-5.

61.721 Enkelte sygehuse

Kjeldset, Anne-Marie: En kamp mod vindmøller. Lukning af fødeafdelingen på Tarm Sygehus. I: Tidsskrift for jordemødre. Årg. 108, nr. 5 (1998), Side 9-11.

Stevnhøj, Anna Louise: Kvalitetsudvikling - en ledelsesopgave. Interviews på Herning Centralsygehus. I: Ugeskrift for læger. Årg. 160, nr. 1 (1998), Side 69-71.

Vestergaard, Martin: Patienter peger på ømme punkter: interview med Vibeke Krøll. Herning Centralsygehus bruger patientundersøgelser til at forbedre servicen og kvaliteten af ydelserne. I: Sygeplejersken. Årg. 97 nr. 7 (1997), Side 6-9.

Wieth, Xenia: Kvalitet kommer indefra. (Herning Centralsygehus). I: Journal for sundhedsvæsenet. 1998, nr. 3, Side 27-28.

62.01 Energiteknik

Green city: rapport om energistyring i kommunale institutioner: Videbæk, Herning, Ikast, Silkeborg. - S.l.: s.n., 1998. - Ca. 30 blade : ill.

62.13 Ventilationsanlæg

Christensen, Bjarne: Overvågning af MR-scanner

på Holstebro Centralsygehus. I: VVS. Årg. 35 nr. 1 (1999), Side 25-26: ill.

Installation af MR-scanner på Holstebro Centralsygehus. I: VVS. Årg. 35 nr. 1 (1999), Side 30-32: ill.

Monby, Per Stabell: Styr på naturlig ventilation / Per Stabell Monby og Troels Vestergaard (B&O). I: VVS. Årg. 34 nr. 13 (1998), Side 20, 22, 24: ill.

Styring af hybrid ventilation (Bang & Olufsen). I: Byggeindustrien. Årg. 50, nr. 1 (1999), Side 20-23: ill.

62.18 Køleteknik

Laugesen, Palle: Fjernvarmedrevet køling i Herning - en dansk løsning. ThermoNet. I: Fjernvarmen. Årg. 37, nr. 8 (1998), Side 12-14: ill.

62.31 Elektricitetsværker

Kristensen, Leif: Fem små jyske elselskaber laver uformel "fællesklub" ; Kun en mand ansat til elsalg nær 100 GWH ; Bjerringbro elværk ; Danmarks mindste vil også være med ; Hurup elværk skal se efter ny leder midt i omskiftelser ; Kjellerup elforsyning ; Vi små selskaber er dødsdømt mange gange ; Tarm elektricitetværk ; Leverer el, vand og varme - tre områder i politisk fokus ; Videbæk energiforsyning. Interviews. I: El & energi. Årg. 94 nr. 3 (1998), Side 10-13.

62.315 Installation

Nyt B & O hus med utraditionel installation: arkitektkrav udfordrer ingeniørens kreativitet: ekstraordinære føringsveje for elinstallationen hvor pladsproblemet løses med nyt FLEXEL fladkabel. I: Elteknik. Årg. 16, nr. 1 (1999), Side 4, 6: ill.

62.39 Radioteknik

Ravn, Thomas Bloch: The radio cult in retrospect: the fairy-tale of Bang & Olufsen / translated ... by Sonja Nicolaisen. - Struer: Bang & Olufsen, 1997. - 23 sider: ill. Originaltitel: Den nye store radiogud. Med litteraturhenvisninger.

Thygesen Poulsen, Per: Break-point: Anders Knutsen og Bang & Olufsen. - Viby J.: Centrum, 1997. - 184 sider, tavler: ill. På grundlag af bl.a. interviews med nuværende og tidligere ansatte i B&O tegnes et billede af, hvordan virksomheden i 1992 ved at gennemføre et generationsskifte på lederplan formåede at trække sig selv op ved hårene. Interviews og kilder: side 183-185.

62.65 Fæstningsanlæg

Ebert, Vibeke B: Der Atlantikwall von Nyminddegab bis Skallingen / Übersetzer: Paul Pæines ; Karte ...: nach C.P. Jensen und G. Thisted Knudsen. - 2. Auflage. - Nørre Nebel: Blåvandshuk Egnsmuseum, 1997. - 92 sider: ill. Tidligere: 1. Ausgabe, 1992. Originaltitel: Atlantvolden fra Nyminddegab til Skallingen. Literatur: side 92.

62.72209 Bilens historie

Graugaard, Esben: Fra bilens barndom i Holstebro / Esben Graugaard og Bent Holm. Først og fremmest personbiler. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 47-54: ill.

63.097 Landbrugets historie i det 20. århundrede

Landbruget i Ringkøbing Amt. - Kbh.: De danske Landboforeninger, 1997. - 24 sider: ill.

63.28 Bekæmpelsesmidler

Bügel Mogensen, Betty: Pesticider i vandløb. I: Vand & jord. Årg. 5, nr. 1 (1998), Side 7-9: Laurvig, Jørgen: Fra Harbøre Tange til Mellemamerikas hospitaler og kirkegårde. Cheminova. I: Dødens købmand. 1997, Side 4-6: ill.

63.4 Skovbrug

Uhre, Rudolf: Husby Plantage. Fortsættes i: Årsskrift / Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb. Årg. 11 (1997), side 4-55. I: Årsskrift / Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb. Årg. 10 (1996), Side 75-83: ill.

63.409 Skovhistorie

Bonde, Christen: Plantningssagen i Nr. Horne Herred. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2. bd. 31 (1997), Side 49-56: ill.

Graugaard, Esben: Jens Wad: frontkæmper i den vestjyske plantningssag (Borbjerg). I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2. bd. 32 (1998), Side 45-52: ill.

Svensgaard, Christen Christensen: Erindringer fra Tim. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2. bd. 32 (1998), Side 53-62: ill.

63.513 Kirkegårde

Leth Frandsen, Allan: Byhistorie på kirkegården: en lokalhistorisk vejviser til Vestre Kirkegård, Herning. - Herning: Herning Kirkegårde: & Historisk Håndsrækning, 1998. - 19 sider: ill. (nogle i farver).

63.519 Havearkitekturens historie

Historiske haver i Danmark = Historical Gardens of Denmark = Historische Gärten in Dänemark: guide over kulturhistoriske museums-, slots- og herregårdshaver / redaktion: Jane Schul, Jette Abel og Kirsten Lund-Andersen. Frederiksberg: Havebrugshistorisk Selskab, Dokumentationsafdelingen; Kbh: i samarbejde med Nationalmuseet; og Høst, 1997. - 224 sider: ill. i farver. - (Skarvs havebøger). Heri side: 166-177: Ringkøbing amt.

63.62 Kvæg

Bro, Kristen: Ulfborg Kontrolforening: et tilbageblik. I: Årsskrift / Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb. Årg. 11 (1997), Side 78-85: ill.

Gijsbers, Wilma: En vestjysk købmands rolle i verdenshandelen / Thomas Jensen (ca. 1610-1677)

fra Ringkøbing. Oksehandelen mellem Danmark /Slesvig-Holsten og Holland i 1600-tallet. I: Erhvervshistorisk årbog. Bd. 47 (1997), Side 95-141: ill.

Uhre, Rudolf: Kontrolforeningernes start. I: Årsskrift / Egnshistorisk Studiecenter, Ulfborg-Vemb. Årg. 11 (1997), Side 75-77: ill.

63.64 Svin

Danske svingårde i tekst og billeder. - Struer: Børs Mark, 1995-. - 137 sider: ill. i farver. - (Danske svinggård i tekst og billeder; 1995). Heri side: 49-62: Ringkøbing amt.

63.65 Fjerkræ

Landsudstillingen 1997 i Herning/Littau / Hartvig Øvlisen, Leif V. Jensen og Poul Frandsen. Fortsættelse i: Racefjerkræ. - 1998. - Årg. 28, nr. 2 (1998), side 50-59. I: Racefjerkræ. Årg. 28, nr. 1 (1998), Side 4-14.

Landsudstillingen 1997 i Herning/Littau / Hartvig Øvlisen. Fortsættelse i: Racefjerkræ. - 1996. - Årg. 27, nr. 1 (1996), side 4-12. I: Racefjerkræ. Årg. 26, nr. 11 (1996), Side 275-277: ill.

63.659 Andet fjerkræ

Poulsen, Brian: Rugesønnen 1998 på Vestjysk Rugecenter, Danmarks største struderugereri. I: Dansk erhvervsfjerkræ. Årg. 27, nr. 12 (1998), Side 380-382: ill.

63.9 Erhvervsfiskeri

Eriksen, Paul E: Fiskedag i Thyborøn / Paul E. Eriksen; Claus Jacobsen. I: Fiskeritidende. Årg. 5, uge 29 (1998), Side 5-17: ill.

Skov, Arne: Fiskedag i Thyborøn. Tema om fiskeriet i Thyborøn. I: Fiskeritidende. Årg. 4, uge 29 (1997), Side 7-17: ill.

Vendelbjerg, Margit: Jakob bor ved havet / foto: Henrik Bjerrergrav. - Risskov: Klematis, 1994. - 32 sider: ill. i farver. Billedbog. Jakob er 11 år og bor i Thyborøn. Hans og hele byens hverdag er præget af Vesterhavet på godt og ondt. Familien har i generationer været fiskere, og det vil Jakob også være.

63.906 Fiskeriforeninger

Højgaard, Eskild: Sjældent sig selv nok: om fiskerne fra Tambohus og deres forening / af Eskild Højgaard; foto: Ole Lind, Eske Wohlfahrt, Mogens Knudsen .... - Thisted: Sparekassen Thy, 1998. - 72 sider: ill. Udgivet i forbindelse med Jegindø Fiskeriforenings 100-års jubilæum. Med litteraturhenvisninger.

63.907 Fiskeriundersøgelser

Dieperink, Christian: Fiskeri og laksefisk i Ringkøbing Fjord. - Silkeborg: Institut for Ferskvandsfiskeri og Fiskepleje, 1994. - 72 sider: ill. - (IFF-rapport; nr. 34 (1994)).

- Dolby, Jes: Udsætningsplan for mindre vandssystemer mellem Ringkøbing og Varde: distrikt 26 - vandssystem 01-20. - Silkeborg: Danmarks Fiskeundersøgelse, 1997. - 24 sider + 2 foldede kort. - (FFI-rapport ; nr. 62-1997).
- Fiskeundersøgelser i fjerde og kystnære, marine områder: metoder og redskaber. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 33 sider: ill.
- Jørgensen, Knud, f. 1944: Udsætningsplan for mindre vandssystemer mellem Bovbjerg Fyr og Ringkøbing : distrikt 25 - vandssystem 01-20. - Silkeborg: Danmarks Fiskeriundersøgelse, 1997. - 23 sider, 1 bilag + 2 foldede kort. - (FFI-rapport ; nr. 61-1997).
- Udsætningsforsøg med ørred (*Salmo trutta* L.) i jyske og sjællandske vandløb / af Heine Glüsing & Gorm Rasmussen. - Charlottenlund: Land-brugs- og Fiskeriministeriet, Danmarks Fiskeriundersøgelser, 1996. - Ca. 110 sider: ill. - (DFU rapport ; nr. 21). Bl.a. Karup Å, Skjern Å, Stor-åen.
- 63.91 Dambrug**
Konradsen, Jens-Evald G.: Temarapport dambrug 1998 / sagsbehandler i.e. forfatter: Jens-Evald Konradsen. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Vandmiljøafdelingen, 1998. - 40 sider: ill. i farver. Med litteraturhenvisninger.
- 64.1 Madlavning**
Rytter, Jens: At spise og drikke på små-ø'sk. - Lemvig: Sparekassen SDS, 1982. - 32 sider: ill. Heri: Side 27-29: Venø.
- 64.79 Kollektiv husholdning**
Tolbøll, Carsten: Styr på maden uden for køkkendøren ; Når diæten er en burger. Køkkenet på Holstebro Centralsygehus satser på hygiejnen og kosten. I: Økonomaen. Årg. 77, nr. 1 (1999), Side 5-12: ill.
- 64.909 Hotel- og restaurationshistorie**
Hansen, Erik: KFUM-pensionat i Ikast 1943-1965. I: Egnsbogen: Bording/Engesvang/Ikast. 1997, Side 22-28: ill.
- 65.215 Revision**
Vedso, Lars: De nye uddannelsesmuligheder: HD Miljøledelse og -revision for grønne revisorer. (Herning Handels- og Ingeniørhøjskole). I: Revisorsbladet. Årg. 58, nr. 4 (1997), Side 12-17: ill.
- 65.8 Trafik og transport**
Notat om transportkonference 23. september 97: trafik og transport i Ringkøbing Amt 1997. - Ringkøbing: Ringkøbing Amt, Teknik- og Miljøområdet, 1997. - 38 sider: ill.
- Trafik og transport 1997 / Ringkøbing Amt, Teknik og Miljøområdet. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, Teknik- og Miljøområdet, 1997. - 23 sider: ill.
- 65.82 Vejtrafik**
Hurup, Niels: Transportvaner i Herning. Rejsevaner i bolig-arbejdsstedstrafikken. I: Dansk vejtidsskrift. Årg. 74, nr. 8 (1997), Side 28-30.
- 65.821 Færdssikkerhed**
Miljøprioriterede gennemfarer: effekter i 13 byer: foreløbig rapport / redaktion: Ole Rosback ; foto: Ole Rosbach. - Kbh.: Vejdirektoratet, 1996. - 57 sider: ill. i farver. Heri: side 34-37: Hvide Sande. Side 38-41: Klinkby. Side 54-57: Mejrup.
- 65.822 Kollektiv persontrafik på veje**
Bybus-taxa i Holstebro: endelig evaluering af forsøget / rapporten er udarbejdet af COWI, Rådgivende Ingeniører AS ; for Holstebro Kommune og Trafikministeriet. - Kbh.: Trafikministeriet: Holstebro Kommune, 1997. - Ca. 50 blade: ill. - (Trafikministeriets forsøgsordninger. System-rapport ; 41).
- 65.86 Postvæsen**
Schønning, Hans: Min fødeby's posthistorie: Over Feldborg 1624-1997 / af Hans Schønning. - Århus: AFA, 1997. - 224 sider: ill. Rygtitel: Over Feldborgs posthistorie 1624-1997. Med litteraturhenvisninger.
- 65.87 Telefonvæsen**
Swiatecki, Sebastian: Undersøgelse tyder på, at kommunerne kan skære i telefonregningen ved at vælge teleelskab uden om Tele Danmark ; Også erfaringer med selvejte telefonnet i Holstebro. I: Danske kommuner. Årg. 29 nr. 13 (1998), Side 26-28.
- 65.98 Redningsvæsen og søulykker**
Langer, Anders V.: Sluppen "Uforsagt"s forlis 17. november 1812: om kystmilitsen og om norsk skudehandel. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2. bd. 32 (1998), Side 23-44: ill.
- 65.51 Brændsel**
Tøttrup, P. F.: Rids af trækulsbrændingens historie i Danmark. Kulsvidning og fremstilling af trækul i tjæreev. (Hesselvig Plantage). I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2, bd. 31 (1997), Side 95-100: ill.
- 65.54 Gasværker**
Ørtenblad, Henrik: Konkurrence om affaldet: energi og jordbrug - veje til bæredygtige energiløsninger. Biogas af kildesorteret husholdningsaffald i Herning. I: Jord og viden. Årg. 142, nr. 8 (1997), Side 26-29.
- 65.85 Slagterier**
I Struer tror vi på fremtiden / interview med Preben Ramslov, Struer Fjerkræslagteri. I: Dansk erhvervsfjerkræ. Årg. 22, nr. 9 (1993), Side 137-138: ill. Struer Fjerkræslagteri A/S: omfattende udvidelser og rationaliseringer. I: Dansk erhvervsfjerkræ. Årg. 25, nr. 2 (1996), Side 42-44: ill.

67.2 Jernindustri

Graugaard, Esben: Iværksættere i tidlig nordvestjysk jernindustri. Lit. I: FRAM. 1997, Side 89-139: ill.).

67.6 Papirindustri

Andersen, Paw, I. 1971 04-11: Energiforbrug ved fremstilling af papir hos Skjern Papirfabrik / Paw Andersen, Asger N. Mykca. - Hørsholm: Dansk Gasteknisk Center, 1997. - 19 blade: ill.

67.7 Tekstilindustri

Thyrring, Ulla: Textilforum i Herning Klædefabrik. I: Danske museer. Årg. 11, nr. 3 (1998), Side 8-10.

69.2 Husbygning

Lind, Olaf: Det miskendte træhus. Forsøgsbyggerier i Hørsholm og Herning skal vise træets fordele samt fortlæbentlig nedhryde nogle fordomme omkring dette ældste af alle byggematerialer. I: Boligen. Årg. 65, nr. 3 (1998), Side 8-9.

69.35 Tømrerarbejde

Toftegård, Villy: Tvis Mølle - restaureret og indrettet til minimuseum. Årsskrift: Holstebro Museum. 1997, Side 41-46: ill.

69.54 Kystbeskyttelse

Menneske, hav, kyst og sand: Kystinspektoret 1973-1998 / redaktion: Flemming Thyme; forfattere: Per Koed Jakobsen o. et al.. Lemvig: Kystinspektoret, 1998. - 95 sider: ill. i farver.

69.61 Vejbygning

Bendixsen, Mogens: Et vestjysk vejoprør: da hel-folkningen tabte rådmogigheden med vejmyndighederne i Ringkøbing Amt og brolægningspolitikken. Mennesker og hændelser I: Herning-bogen. 1997, Side 7-19: ill.

Kirk Christiansen, Søren: Slut med skønmalerierne: med en ny visualiseringsteknik kan Vejdirektoratet give et nøjagtigt og præcist billede af planlagte vejbyggeri: samtidig giver et nyt støjprogram et godt og overskueligt indtryk af fremtidig støjniveau. Interviews. - Visualisering af Århus-Herning motorvejen ved Lyngbygård Adal. I: Ingeniøren. Årg. 23, nr. 17 (1997), sek. 1, Side 10: ill.

Rute 18 og 15 ved Herning: landskabsæstetisk vurdering og visualisering / fotos: Knud Nielsen; redaktion: Møller & Grønberg. - Kbh.: Vejdirektoratet, 1997. - 41 sider: ill. i farver. - (Rapport / Vejdirektoratet; nr. 141).

Rute 18 og 15 ved Herning: miljøvurdering / udarbejdet af Vejdirektoratet og COWI; grundkort: kort og Matrikelstyrelsen. Kbh.: Vejdirektoratet, 1997. - Ca. 200 sider: ill. i farver. - (Rapport / Vejdirektoratet; nr. 140).

Rute 18 og 15 ved Herning: VVM-redegørelse: sammenfattende rapport / grundkort: Kort- og Matrikelstyrelsen og Vejdirektoratet. Kbh.: Vejdirektoratet, 1997. - 38 sider, tavler i farver: ill. i

farver. - (Rapport / Vejdirektoratet; nr. 139).

69.79 Brobygningens historie

Bugge, Lars: Kurt og godt om danske broer / landkort: Rie Hendriksen. - Kbh.: Aschehoug, 1998. 72 sider: ill. i farver. Fori: Side 26-27: Oudesundbroen. Opslagsbog om 27 danske broer, der kan passeres i bil og er bygget fra 1930 og frem til år 2000.

69.84 Vandforsyning

Hansen, Michael Christian: Kildepladsstyring ved Holstebro Vandforsyning - på et hydrogeologisk grundlag / Michael Christian Hansen, Per Gregersen og Jan Kørstein. I: Vandteknik. Årg. 65, nr. 5 (1997), Side 225-229: ill.

Højfeldt, Jørn A.: Analyse af I/S Ikast Vandværks ledningsnet / Jørn A. Højfeldt og Jacob K. Jørgensen. Fortsættes i: Vandteknik, nr. 4, 1997, side 184-186. I: Vandteknik. Årg. 65, nr. 3 (1997), Side 124-126: ill.

Højfeldt, Jørn A.: Bøgdværket - udbudt efter traditionelt koncept / Jørn A. Højfeldt og Peder Jensen. I: Vandteknik. Årg. 65, nr. 5 (1997), Side 234-236: ill.

Højfeldt, Jørn A.: SRO anlæg til Bøgdværket, Ikast / Jørn A. Højfeldt og J. Bo Bartelt. I: Vandteknik. Årg. 66, nr. 6 (1998). Side 294-297: ill.

69.85 Kloaker og spildevand

Jensen, André: Kombibassin - en billig og effektiv løsning (Herning). I: Stads- og havneingeniøren. Årg. 88, nr. 5 (1997), Side 58-61: ill.

Miljørigtig projektering af kloakfornyelse i Herning / Nøllemann, Nielsen & Rauschenberger A/S, Herning Kommune. - Kbh.: Miljø- og Energi-ministeriet. Miljøstyrelsen, 1997. - 170 sider: ill. (Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen; nr. 21, 1997). Litteraturliste: side 89-90.

69.87 Forurening

Risbjerg, Willy: Miljøstyring på kommunale institutioner. Ikast Kommune har udført miljøstyring i egne skoler, børnehaver og andre institutioner med baggrund i Det Internationale Miljøchartet. I: Stads- og havneingeniøren. Årg. 89, nr. 12 (1998), Side 16-18.

69.89 Brandvæsenets historie

Lyng Andersen, Erik: Ilden sprang fra gård til gård: brandkatastrofen i Thorup, hvor skorstensild i løbet af en time lagde fire gårde i aske. Brand opstået i fattiggården 4.4.1900. Mennesker og hændelser. I: Herning. I: Herning-bogen. 1997, Side 86-95: ill.

69.94 Brunkulsudvinding

Jensen, Christian: Vi borer efter brunkul (Fjstrup). I: Hårdssvæls Årbog. Rk. 2. bd. 32 (1998). Side 137-142: ill.

70 - 79 KUNST, TEATER, MUSIK, IDRÆT

70.96 Kunsthistorie

Hesselund, Birgit: Herning og billedkunsten. - Herning: Herning Kunstmuseum, 1992. - 117 sider: ill. (nogle i farver). Indhold: Kunstforeningen for Herning og Omegn; Herning kommunes kunstsamlng; Kunstskolerne; Aage Damgaard, Angli og kunstnerne; Keiserens nye klæder eller Fabrikantens bare skjorte; Aagaard Andersen på Egetapper; Herning Handelsskoles kunstsamlng; Angligården i Birk; Carl-Henning Pedersens udsmykning og Carl-Henning Pedersen og Else Allefs Museum; Herning Kunstmuseum; Værktørgenlæse over Herning Kunstmuseums samling; Kunstnerbiografier.

Kunst i Midtjylland: kunstnere, gallerier, kunstforeninger: 1997. - Herning: kunst i Midtjylland, 1997. - 36 sider Årspublication: udkommer hvert 2. år. Vestjydske Kunstnere: 1996/97 / ansvarshavende: Paul M. Cederdorff. - Holstebro: Paul M. Cederdorff, 1995. - 36 sider: ill. Pørtsættelse af: Kunst i Vestjylland.

71.84 Enkelte lokaliteters arkitekturhistorie

Ringkøbing. Duun Andersen, Peter: Om Grønnegade 15 og bygningsbevaring i Ringkøbing. Det gamle hus' anvendelse, nedrivning og oplørelse af nyt gammelt hus. - I. r. I: FRAM, 1998. Side 15-309: ill.

Ringkøbing. Josefson, Claus: Bytøjls facade og skilte / tekst og fotos Claus Josefson, Brita Hygum, Søren Damgaard; illustration ... Claus Josefson, Brita Hygum. - Ringkøbing: Ringkøbing Kommune, Teknisk Forvaltning: medudgiver Ringkøbing Håndværker- og Industriforening, Foreningen til Bevarelse af Ringkøbing By og Omegns Særpræg, 1998. - 36 sider: ill. i farver.

71.864 Enkelte kirkers arkitektur og kunst

Fæster. Thomassen, Valborg: Rids af Fæster kirkes historie / redigeret af Erik Petersen. Fæster: Fæster Menighedsråd, 1996. 50 sider: ill.

Holstebro. Mejdahl, Jørgen: Kirken og kunsten på Nørreland. - Holstebro: Nørrelandskirkes menighedsråd, 1997. 99 sider: ill.

71.9564 Enkelte lokaliteters bebyggelsesgeografi og -historie

Herning. Herning Torv - torvet. Herning Torv bebyggelsen. Landskabsarkitekt: Jeppe Aagaard Andersen. Bebyggelsens arkitektur: arkitektgruppen Aarhus, Arkitektfirmaet Søren Jensen A/S, Nielsen, Nielsen & Nielsen. Parallell da., eng. og ty. tekst. I: Arkitektur DK. Årg. 41 nr. 6 (1997). Side 322-331: ill.

Herning. Lind, Olaf: Kunsten i virkeligheden: otte historier om Birk-området ved Herning. - Her-

ning: Midtjydske Skole- & Kulturfond, 1997. - 97 sider: ill. (nogle i farver). Om Birk-området ved Herning, som i anden halvdel af det 25. århundrede bærer præg af arkitektonisk og udsmykningsmæssig nytænkning i en række bygninger til industri- undervisnings- og museumsformål. Med litteraturhenvisninger.

Herning. Strømberg, Ulla: Herning Torv. Engelsk resume. I: Landskab. Årg. 78, nr. 1 (1997). Side 12-17, 24: ill.

Herning. Thyrring, Ulla: Fra hedehønde til højteck. I: Byplan. Årg. 49, nr. 26 (1997). Side 261-268.

Ikast. Andersson, Stig: Torv i Ikast. Engelsk resume. I: Landskab. Årg. 78, nr. 1 (1997). Side 6-9, 24: ill.

Ringkøbing. Rasmussen, Erik: 25 års bevaringsjubilæum. I: Stads- og havneingeniøren. Årg. 89, nr. 8 (1998). Side 80-83: ill.

Ringkøbing Amt. Forslag til regionplan 1997: Tillæg: nr. 5 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 1998. - 33 sider, kort (nogle i farver) + 1 faldet kort. Nr. 5: Ny Vejforbindelse Vildbjerg - Tjørring.

Ringkøbing Amt. Forslag til regionplan 1997: Tillæg: bilag til nr. 5 / Ringkøbing Amt. Teknik- og Miljøområdet. - Ringkøbing: Ringkøbing Amtskommune, 1997. - 14 sider: ill. Bilag til nr. 5: Vejanlæg mellem Vildbjerg og Tjørring: landskabelig vurdering / Keld Hansén.

Struer. Thule Hausen, H.: Struer kommunecas: bevaringsværdier i byer og bygning 1997 / udgivet af Skov og Naturstyrelsen, Bybevaringskontoret; redaktion: Jens Kirkegaard. - Kbh.; Struer: Miljø- og Energi ministeriet, Skov- og Naturstyrelsen; i samarbejde med Struer Kommune, 1997. 52 sider: ill. (nogle i farver). Beskrivelse af byen Struer, dels dens ældre arkitektur og byens udvikling, dels byens historie og de sammenhænge dens bygninger indgår i. Omslagstitel: Kommunecas Struer. Med litteraturhenvisninger.

Ulfborg Herred. Landskab og bebyggelse i Ulfborg Herred fra vikingetid til 1850; indlæg på 5. projektseminar 6.-8. oktober 1996 på Folkeuniversitetetscenteret Skærum Mølle / redigeret af: Kristian Dalsgaard, Bodil Bay Nielsen. - Århus: Århus Universitet, Geologisk Institut, 1996. 259 sider. - (Ulfborg Projektets skrifter; nr. 5) 5. indlæg på projektseminar på Folkeuniversitetetscenteret Skærum Mølle.

Vestjylland. Et grønere Vestjylland: debatoplæg og idekatalog til det lokale Agenda 21-arbejde / redaktion ... Benny Christensen. - Skjern: Vestjyllands Energi- og Miljøkontor, 1997. - 31 sider: ill.

71.962 Erhvervsområder

Avnesø, Birgitte: De venter på ketchup-effekten. Erhvervsparkeer er endnu ikke blevet den ventede succes i Herning og Århus. I: Danske kommuner. Årg. 29, nr. 11 (1998), Side 24-26.

71.9622 Industriområder

Miljørigtig projektering af udtjent industriområde i Herning / Herning Kommune, Rambøll. - Kbh.: Miljø- og Energiministeriet, Miljøstyrelsen, 1997. - 135 sider: ill. - (Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen ; nr. 37, 1997). Baggrundslitteratur: side 133-135.

71.963 Boligområder

Økologisk byggeri er blevet realpolitik. Med tysk resume. Parallel tekst på engelsk. I: Arkitektur DK. Årg. 43 nr. 3 (1999), Side 130-161, 183-184: ill.

71.965 Trafikanlæg

Rute 18 og 15 ved Herning: arealanvendelsesanalyse / udarbejdet af Vejdirektoratet. - Kbh.: Vejdirektoratet, 1998. - 4, 3, 4, sider, 8 falsede kort.

Rute 18 og 15 ved Herning: vejteknisk beskrivelse / udarbejdet af Vejdirektoratet. - Kbh.: Vejdirektoratet, 1997. - Flere pagineringer: ill. i farver.

Vejplantninger i Ikast kommune. Engelsk resume. I: Landskab. Årg. 80, nr. 1 (1999), Side 8-13: ill.

71.97 Landskabsplanlægning

Gelsing, Steen: Grøn plan for Herning og omegnsbyer. I: Stads- og havneingeniøren. Årg. 88, nr. 12 (1997), Side 32-33: ill.

72 Enkelte kunstnere

Lerpa, Nes: Abyss with painted wings / works by Nes Lerpa ; text by Debora Ferrari. - Brønshøj: Il Colpo Editore, 1998. - 56 sider: ill. i farver. Heri side 26-29: "Columbus Festival", Holstebro. "Open Air Art Project", Holstebro. Dansk, italiensk og tysk tekst. Gengivelser af den danske maler Nes Lerpas (f. 1942) værker og installationer fra 1988-1998 samt en kort tekst om Nes Lerpas kunst.

Pedersen, Carl-Henning: Bækgaard, Bjarne: Carl-Henning Pedersen - Mit maleri er en lovprisning til livet I: Himmel og hav. 1998, nr. 2, Side 28-32: ill.

74.6 Malerkunstens historie

Saxtorph, Niels M.: Danmarks kalkmalerier / kort: Arne Gaarn Bak. - 2. udgave. - Kbh.: Politiken, 1997. - 280 sider: ill. (nogle i farver). Heri side 199-214: Vestjylland. Om billedernes farver, symbolik, alder og mestre samt beskrivelse af malerierne i kirkerne i hver landsdel.

76.096 Kunsthåndværks- og antikvitethistorie

Abildtrup, Marie: Slægters spor: billeder og beskrivelser af gamle ting, der fortæller slægts- og kul-

turhistorie. - Odense: Eget forlag, 1996. - 81 sider: ill. (nogle i farver) (Abildtrupgaard. Fruergaard. Sdr. Felding. Vorgod).

77.096 Teaterhistorie

Jensen, K. O.: Fra dilettant til musicals: en historie om teatertraditionen ved Herning Gymnasium / K.O. Jensen, Bo Esbjørn Larsen. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen. 1998, Side 74-83: ill.

Krasig Thomsen, Jens: Musikalske glimt i Herning Gymnasiums historie: musik og mennesker gennem 75 år. 1923-1998. Gymnasiet i byen. I: Herning-bogen. 1998, Side 84-95: ill.

77.409 Ballethistorie

Sielemann, Olaf: International ballet - på højrøstet hjemmebane i vestjyske Holstebro. Om Peter Schaufuss-balletten. I: Himmel og hav. 1998, nr. 2, Side 18-20.

78.9063 Jazzhistorie

Sørensen, Mette G.: Da jazz'en kom til byen. (Holstebro). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 71-75: ill.

79.296 Folkedanse

Tang, Ragna: Folkedanse: fra Ringkøbingegn / danse af Ragna Tang ; musik af Mie Dalgaard og Ole Kjær m.fl. - Ringkøbing: Ringkøbingegnens Folkedansere, 1996. - 95 sider: ill. (nogle i farver). Melodistemme med beçifring.

79.607 Idrætsuddannelse

Hansen, Niels R.: Skjern GF klæder fremtidens ledere på. Skjern GF og DGI. Vestjylland har lavet en speciel lederuddannelse til foreningens unge medlemmer. I: Dansk ungdom & idræt. 1997, nr. 2, Side 6-7.

79.64 Svømning

Staal Olsen, Lennart: Miljøledelse i danske svømmehaller: projektrapport vedr. Herning Svømmehal, Køge Svømmehal, Aabenraa Svømme- og Idrætscenter / udarbejdet af Dansk Teknologisk Institut, Miljøteknik. - Taastrup: Dansk Svømmebadsteknisk Forening, 1997. - 92 sider: ill. i farver. - (Publikation ; nr. 46 (1997)).

79.9201 Vildtpleje

Steinar, Max: De små skridts strategi. For 3 år siden blev Herning Hjortelav dannet med det formål at hjælpe den pressede kronvildtbestand på fode igen. Interviews. I: Jæger. Årg. 7, nr. 9 (1998), Side 134-136.

79.982 Fluefiskeri

Drengedramme. Gode råd til hvordan man fanger en Skjern Å-laks på flue. I: Fisk & fri. 1999 nr. 2, Side 90-93.

80 - 89 LITTERATUR OG SPROG**89.667 Jyske dialekter**

Lane, Lisa Ann: From contact through internal spread, an integrated model of change in dialects. This article is a brief presentation and outline of the descriptive model behind a larger ongoing project, titled Emergence and decline of a dialect: Thyborønisk (Danish). I: Rask. Vol. 5/6, february (1997), Side 41-65.

Ruus, Hanne: Hardsysselord og kerneord. - Århus: Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, Aarhus Universitet, 1997. I: 6. møde om udforskningen af dansk sprog til minde om Peter Skautrup 1896-1996: Aarhus Universitet, 10.-11. oktober 1996 / redigeret af Peter Widel og Mette Kunøe, Side 246-255.

89.684 Stednavneforskning

Mårup, Egon: Villanavne i Holstebro. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 55-60: ill.

90 - 99 HISTORIE**90.88 Numismatik**

Sømod, Jørgen: Poletter & nødpenge fra Herning. - Herning: Herning Møntsamlerforening, 1997. - 31 sider, tavler i farver: ill.

91.15 Oldtiden

Helles Olesen, Lis: Arkæologiske undersøgelser i naturgastraceet mellem Struer og Cheminova. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 5-17: ill.

Skov, Torben: Den arkæologiske arbejdsmark i Ringkøbing amt. Museumsrådet i Ringkøbing amt holdt møde den 28. februar for at diskutere fremtiden for museerne. I: Danske museer. Årg. 11, nr. 3 (1998), Side 4-5: ill.

91.151 Stenalderen

Brandt Larsen, Rune: Udsigt fra et stenalderhus: Storå-projektets 2. arbejdsår / Rune Brandt Larsen og Søren M. Sindbæk (Mejdal. Dalhus). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1998, Side 5-17: ill.

Nielsen, Bjarne Henning: Gravkamre af træ fra enkeltgravstid (Fovsing). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1998, Side 18-26: ill.

Sindbæk, Søren M.: Ældre stenalder ved Storåen. Fortsættelse: Rettelse I: Årsskrift/Holstebro Museum, - 1998. Side 17. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 23-33: ill.

91.155 Jernalderen

Graugaard, Esben: Vegne Mølle - et rekreativt åndehul i byens sydlige udkant (Holstebro). I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1998, Side 43-58: ill.

Helles Olesen, Lis: Vikingegårde ved Nørre Felding Kirke. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1998, Side 27-40: ill.

Mikkelsen, Poul: Jernalderboplader ved Heldum. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 19-22: ill.

Rostholm, Hans: En gravplads fra årene omkring år 400 ved Messecenter Herning. Yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder. - Lit. I: FRAM. 1998, Side 31-46: ill.

Rostholm, Hans: Gjallarhorn / Hans Rostholm og Erik Axel Wessberg (Holing. Herning). I: Skalk. 1998, nr. 6, Side 5-9: ill.

Rostholm, Hans: Holing-lurerne. I: FRAM. 1998, Side 132-141: ill.

91.157 Enkelte lokaliteters oldtidshistorie

Herning. Rostholm, Hans: Herning Torv - arkæologisk set. I: FRAM. 1997, Side 117-137: ill

96.71 Besættelsen 1940 - 1945

Herberg Thomsen, Sven: "Ein Volk nicht vom Hass regiert": fremmede i Herning - sommeren 1945. Hans mor, Regine Thomsens arbejde for Røde Kors med ikke-tyske flygtninge i Herning 1945-1946. I: Herning-bogen. 1997, Side 55-72: ill.)

Mennesker, politik og besættelse: fire biografiske skitser / Erik Scavenius, Børge Thing, Arne Sørensen, Hans Hedtoft ; redigeret af Niels Wium Olesen. - Esbjerg: Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945, 1996. - 208 sider: ill. Heri: Side 51-57: Børge Things barndom og ungdom i Herning. Udgivet i anledning af Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945's 10 års jubilæum. Indhold: Hans Kirchhoff: Erik Scavenius - landsforræder eller patriot? ; Morten Thing: Børge Thing - min far sabotøren ; Henrik Lundbak: Arne Sørensen - altid undervejs ; Carl Erik Andresen: Hans Wium Olesen: Historisk Samling fra Besættelsestiden - fra dengang til nu. Med litteraturhenvisninger.

99.1 Biografiske samlinger

Overgaard Pedersen, Erik: Ung i gamle dage: fire vestjyder fortæller: bind 2: Ung pige i huset. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1997. 83 sider. Fire vestjyske kvinders erindringer om livet som ung pige i huset (tjenestepige) i mellemkrigstiden og under 2. verdenskrig.

Overgaard Pedersen, Erik: Ung i gamle dage: fire vestjyder fortæller: bind 1. - Ringkøbing: Bollerup Boghandel, 1997-. - 87 sider. Redigerede båndinterviews med ældre mennesker om deres erindringer om forholdene for børn og unge i Vestjylland før 2. verdenskrig.

99.264 Lokalbionografier

Blåhøj. Hallundbæk Ejerlav, Blåhøj Sogn, Brande Kommune / samlet af Kristian Kjeldsen. - 6. rev. udgave. - Brande: Lokal- og Slægtshistorisk forening for Brande og Omegn, 1995. - 185 sider. - (Blåhøj gårdhistorie ; Bind 2) 2 bind.

- Brande.** Brandlund / indsamlet og udarbejdet af Evald Larsen og Hans Andersen. - Brande: Lokal- og Slægthistorisk forening for Brande og Omegn, 1997. - 103 sider: ill. - (Gårdhistorie ; Hefte nr. 9).
- Brande.** Flø / indsamlet og udarbejdet af Jens Vestergaard og Hans Andersen. - Brande: Lokal- og Slægthistorisk forening for Brande og Omegn, 1997. - 96 sider: ill. - (Gårdhistorie ; Hefte nr. 4, 2. del).
- Brande.** Sandfeld / indsamlet og udarbejdet af Vera og Carlo Sandfeld. - Brande: Lokal- og Slægthistorisk forening for Brande og Omegn, 1997. - 60 sider: ill. - (Gårdhistorie ; Hefte nr. 4, 1. del).
- 99.4 Biografier**
- Abildtrup Marie.** Abildtrup, Marie: Tider skal komme. - Odense: Eget forlag, 1998. - 175 sider: ill. Samhørende: Mens som barn på landet jeg var hjemme - ; Tider skal komme.
- Andersen, H. C., f. 1805:** Qvistorff, Helge V.: H. C. Andersens eventyrlige Nordjylland. - Skørping: Jysk Lokalhistorisk Forlag ; Ålborg: i samarbejde med Sparekassen Nordjylland, 1995. - 168 sider: ill. nogle i farver. Heri: Side 34-60: Herning, Holstebro, Nr. Wosborg, Rammedige, Lemvig. Med udgangspunkt i H.C. Andersens (1805-1875) dagbøger fortælles om mennesket Andersen, hans rejse til Jylland sommeren 1859 og de indtryk han fik af landet. Litteraturhenvisninger, anvendt litteratur: side 165-166.
- Bailum, Henry.** Mathiesen, Eske K.: Henry Bailums bøger. Bibliografi. I: Årsskrift/Holstebro Museum. 1997, Side 61-70: ill.
- Bundgaard, Sofus.** Bundgaard, Sofus: Dreng under besættelsen 1940-45. - Videbæk: Team Lynderup, 1995. - 112 sider: ill. Erindringer fra Linå, Sunds, Ørrø.
- Christensen, J. C., f. 1856.** Christensen, J. C., f. 1856: To fisketure. - Holstebro: Bogshoppen, 1998. - 68 sider: ill. Bogen er skrevet i 1918. Udgivet af Bogshoppen 1998, som nummereret udgave.
- Conrad, Joseph.** Lezuik Hansen, Kasper: Kedsomhed er roden til kunst: om Joseph Conrads "Mørkets hjerte" og Johs. V. Jensens "Middelfart - Lemvig". I: Synsvinkler. Årg. 6, nr. 16 (1997), Side 35-51.
- Kristensen, Laust, f. 1920-03-24.** Kristensen, Laust, f. 1920-03-24: Mit liv og mennesker på min vej / af Laust Kristensen. - Struer: Dalhus, 1997. - 226 sider: ill. Bl.a. Grove, Lind og Herning.
- Larsen, Thøger, f. 1875.** Madsen, Knud, f. 1946: Thøger Larsen - en bibliografi: 1891-1988: Del 1. - Århus: Statsbiblioteket, 1997. - XX, 204 sider. Bibliografi over bøger, småtryk, særtryk, afsnit i bøger, tidsskriftartikler og avisartikler af og om forfatteren Thøger Larsen (1875-1928).
- Larsen, Thøger, f. 1875.** Madsen, Knud, f. 1946: Thøger Larsen - en bibliografi: 1891-1988: Del 2. - Århus: Statsbiblioteket, 1997. - XX, 204 sider. Bibliografi over bøger, småtryk, særtryk, afsnit i bøger, tidsskriftartikler og avisartikler af og om forfatteren Thøger Larsen (1875-1928).
- Lauridsen, Anders Peder, f. 1906.** Christensen, Aase, f. 1933: En mand i søgnet. - Herning: Poul Kristensen, 1996. - 98 sider: ill. (Aulum).
- Lindholt, Sigurd.** Lindholt, Sigurd: Der har jeg rod, derfra min verden gaar. - Vildbjerg: J. K. Offset, 1992. - 48 sider: ill. Forfatterens fortælling om sit liv på Herningegnen.
- Lindholt, Sigurd.** Lindholt, Sigurd: Der har jeg rod, derfra min verden gaar [kassetæppe (tale)]. - Vejen: K.L.O., 1998. - 2 kassetter. Indlæst efter udgaven: Vildbjerg: J.K. Offset Forfatterens fortælling om sit liv på Herningegnen. Indlæst af Tove Karlsen.
- Lütken, Thomas Bagger.** Pedersen, Karl Peder: Den gode forbindelse. Den fynske godsejer Frederik Bagger får i kraft af gode forbindelser til de indflydesrige Møltker som sin protegé Thomas Bagger Lütken ansat som amtsforvalter i Ringkøbing. I: Personalhistorisk tidsskrift. 1997, nr. 2, Side 143-159.
- Madsen, Johnny, f. 1951.** Harboe, Kasper: Vest for vest: interview med Johnny Madsen (Thyborøn). I: Ud & se. 1998, august, Side 12-16, 18, 20.
- Munk, Kaj.** Aucht, Marc: De lollandske stjerner: Kaj Munks forfatterskab set på baggrund af hans liv / Marc Aucht ; forord F. J. Billeskov Jensen. - Kbh.: C.A. Reitzel, 1997. - 382 sider. Forfatteren, der er åndshistoriker, tolker Kaj Munks (1898-1944) dramatiske produktion, både opførte og uopførte værker, på baggrund af hans liv og psykologiske egenart.
- Petersen, Nis, f. 1897.** Therkildsen, Børge: Sandalmageren Nis Petersen af Herning: personlige minder om møder med Nis Petersen i 100 året for hans fødsel. Mennesker og hændelser. I: Herning-bogen. 1997, Side 40-54: ill.
- Petersen, Aage, f. 1924.** Petersen, Aage, f. 1924: Fra børnehjem til dronningebesøg: en levnedsskildring. - Herning: Aage Petersen, 1998. - 117 sider: ill. Byrådsmedlem og døvekonsulent Aage Petersens erindringer fra opvækst, erhverv og foreningsliv.
- Risvig, Jens Sigurd.** Risvig, Jens Sigurd: Minder fra Skjern Tekniske Skole. I: Årbogen (Skjern). 1996, Side 27-28: ill.
- Rostrup, Rosenkrans.** Nielsen, Karsten H.: Rostrup havde mange jern i ilden. (Malermester i Skjern). I: Årbogen (Skjern). 1996, Side 1-2: ill.
- Strunk, Kåre W.** Strunk, Kåre W.: Enelægen: udfordringer og ansvar: sammenlignende erindringer fra en enelægetilværelse i Thyborøn og Grønland

- / af Kåre W. Strunk. - Holstebro: Enghave, 1997. - 48 sider: ill. Forfatterens tilbageblik på 32 års virke (1961-1993) som praktiserende læge i Thyborøn. Efter sin afgang fra lægegerningen i Thyborøn modtog han en opfordring til at påtage sig et distriktslægevikariat i Grønland.
- Strunk, Kåre W.* Strunk, Kåre W.: Fiskerlægens beretninger / af Kåre W. Strunk. - Herning: Poul Kristensen, 1998. - 233 sider: ill. Forfatterens (f. 1930) tilbageblik på opvæksten og studieårene i København og 32 års virke (1961-1993) som praktiserende læge i fiskerbyen Thyborøn. Afslutningsvis berettes om et vikariat som chefdistriktslæge på det lille sygehus i Godhavn, Grønland.
- Svendsen, Thyge, f. 1919.* Svendsen, Thyge, f. 1919: Var det virkelig mig?: erindringer. - Tistrup: Hrymfaxe, 1997. - 208 sider: ill. Side 117-153: Erindringer fra forfatterens tid som sogneprest i Idom-Råsted.
- Twistman, Mette Magrete.* Manø, Søren: Mette Magrete Twistman: Danmarks første kvindelige urmager 1741-1827 / med bistand af Hans P. Korsgaard. - Ølgod: Ølgod Museum, 1997. - 126 sider: ill. nogle i farver. Heri: Side 21-23: Urmager i Holstebro.
- Mikkelsen, Søren, f. 1867.* Boysen, Freddy: Mennesket og kunstneren Søren Mikkelsen 1867-1959. I: Egnsbogen: Bording/Engesvang/Ikast. 1996, Side 3-13: ill.
- 99.9 Stamtavler**
- Aae, Kyster, Inga.* Slægtsbog for efterkommere af Hans Aae/Aa. Kristensen og hustru Kirsten Marie Jeppesdatter. - Brande: Inga Kyster, 1997. - 240 sider: ill.
- Andersen.* Slægtsbog for efterkommere efter Sejer Andersen, husmand i Herborg, Vorgod Sogn, født 1849. - Fredericia: Anearkivet, 1993. - 74 blade, tavler.
- Bisgaard.* Bisgård, Kit: En vestjysk bondeslægt: Ane Dorthe 1823-1877 og Christen Bisgaard 1821-1906 fra Vester Bisgård i Borbjerg sogn, Ringkøbing Amt: deres forfædre og efterkommere / samlet ... af Kit Bisgård. - Roskilde: Kit Bisgård, 1995. - 326 sider: ill.
- Laustsen.* Laustsen, Svend, f. 1927: Børnene fra Vejlgård: om Ane og Laust Laustsen i Vejlgård, Rønbjerg sogn og deres efterkommere / samlet og bearbejdet af Svend Laustsen. - Rønbjerg: Svend Laustsen, 1997. - 239 sider: ill.
- Mortensen.* Slægtsbog for efterkommere efter Jens Lehn Mortensen, gårdejer i Kirkegård, Flynder sogn, født 1819. - Fredericia: Anearkivet, 1993. - 23, 85 blade, tavler.
- Rosendahl.* Pedersen, Olga, f. 1935: Slægten Rosendahl: Ådum sogn, Ringkøbing amt. - Esbjerg: Rosendahl, 1997. - 198 sider: ill.
- Wandborg.* Wandborg, Ejler Lindstrøm: Wandborgslægten fra Vandborg sogn gennem mere end 400 år. - 149 sider + 2 foldede bilag (i lomme) + 2 anetavler.
- 99.94 Slægtshistorie**
- Bjerre.* Bjerre, Agnete: En vestjysk bondeslægt: Bjerreslægtens krønike / Agnete og Svend Erik Bjerre. - Randers: Buch, 1998. - 237 sider: ill. nogle i farver. Udgivet af Foreningen Bjerreslægten i forbindelse med 100-året for det første Bjerre-stævne i 1898. Med litteraturhenvisninger.
- Olufsen.* Green, John Helt: De to epitafier i Ringkøbing kirke. Præsterne Jens Iversen Bork (præst 1602-1625) og Hans Hansen Kjær (præst 1626-1652), deres hustru Karen Jensdatter (ca. 1609-1672), datter af byfoged Jens Olufsen (d. 1646) og Vibeke Madsdatter og byfogedens efterslægt. - Lit. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2, bd. 32 (1998), Side 5-14: ill.
- Overgaard.* Søndergaard Mouritzen, Ninna: Vore slægter, vort liv / Ninna Søndergaard Mouritzen og Erik Overgaard; redigeret af Erik Overgaard. - Herning: Erik Overgaard, 1998. - Ca. 90 sider: ill. Herningegnen, Snejbjerg, Høgild, Fjederholt.
- Øllgaard.* Møller, Erling: En navneklud fra 1783 i Lemvig Museum broderet af Karen Nielsdatter Øllgaard (f. 1770 i Varde). - Slægten Øllgaard. - Lit. I: Hardsyssels Årbog. Rk. 2, bd. 32 (1998), Side 15-22: ill.

Register

omfattende personer (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede, K henviser til kort.

Albani kirke 5

Andreasen, Alma, 69, 70

Andersen, Jens Johan, gårdmaler og lærer, 56, B 56, 57, 58, 59, B 59, 60, B 60, 61, 62, B 62, 63, 65

Bendixsen, Mogens, 84

Benediktinerkloster, Odense 5

Berntsen, Klaus, politiker, 71, 74

Berthelsen, Palle, generalmajor, 72, 73

Bevogtningskorps, 71ff

Boeck kammerherre, oberst, 72, 73, 74, 83

Borris lokalarkiv 85, 88

Borris station 88, B 88, B 91, B 93, B 95, 97, 101, 102, B 102, 103, 104, B 104, K 105

Brandt, Jens, gårdmaler, 56, 57, B 63, B 64 (2 stk.) 66, B 66, B 67 (3 stk.), 68, 69, 70

Bredahl, Knud, tandlæge, 59, 61

Bruun de Neergaard, Sofie Elisabeth, Stubbergaard, 29, 30, 31, 37

Bruun, Niels Marinus, lærer, 107, 109, 110, 111, 113, 114, B 115, 116, B 117, 118, 121, B 121

Bruun, Lilia Vorde Hansen, 107, 113, B 114, 116, 118

Centralkomiteen for frivillige Korps 71, 72, 73, 77, B 77, 79, 81, 83, 84

Christiansen, Holger, lærer, 107, 109, 110, 111, 116, 118

Christensen, Ingeborg, Bøstrup, 58

Christensen (senere Stokvad), Niels, 7, 8, 12

Ebbe, ombudsmand på Lønborg kongeborg, 5, 6

Eskild, ombudsmand på Lønborg kongeborg, 5, 6

Foged, Jens E., landbrugskandidat, MF, 23

Frivillige bevogtningskorps under 1. verdenskrig 71 ff, B 74, B 76, B 78, B 79, K 82

Fugl, by- og herredsfoged, 8

Gommesen, A., 98 ff

Gudichsen, Hermann, Tvis kloster, 7,9

- Gyldenstjerne, Knud, 33, 36
Gårdmaleri i Midt- og Vestjylland, 51 ff, B 52, B 53
Gårdmaleri-udstillinger 57
- Hansen, Anna Kathrine, 58
Hansen, Chr., Borris, 87
Hansen, Ejner, Stubbergaard, 12-årig fortæller, 29ff
Harild, Søren, 75
Hedeselskabet 18, 21, 22, 24
Helgenlevned, 5
Herning Folkeblad 75, B 75, 85, 86, 87, 88, 90
Herold, Johan G., Grønhøj, 83
Holmsland i århundredets begyndelse 41 ff
Høgsberg, J., forskolelærerinde, 109, 111, 112, 118
- Indlandsklitter/indsander 17
- Jacobsen, Albert, skovfoged, 20
Jacobsen, Jacob, skovfoged, 20
Jakobsen, hvilehjemsbestyrer, 65
Jensen, Bertha Marie Augusta, gift Nothlev, fortæller, 41 ff, K 43, B 46, B 48, B 50
Jensen, Jens Fjordside og Kirsten, Nysogn, 41, B 42
Jensen - Thisted, tegner, B 54, 55
Jensen, Wiste, Borris, 89
Jeppesen, Anders og Karen Marie, Haurum, 61, 62
Jeppesen, Jens, Skærbæk, 18
Jeppesen, Mette og Åge, Bording, 61, 62
Jernbanen Herning-Skjern 85 ff, B 86, K. 87, B 99, B 101, B 106
Jørgensen, Ejgil, kaptajn, 75
- Kjær, Jens, Borris, 87
Klausager, Th. Nielsen, politiker, 86
Knud den Hellige, konge, 5
Knudsbrødre, Lønborg, 5,6
Knudsen, fattiggårdsbestyrer, 72, 79
- Landprang 7, 8, 15
Lind skole 25
Lund, konsumptionsforvalter, 8
Lønborg, fiskevand/fiskeret, 5,6
Lønborrigersalt 6

- Mikkelsen, Peter, plantør og opsynsmand 19
Mindedigt 122
Møller, Louise Frederikke, 14
Møller, Mads, gørtler, 13, 14
- Niels, konge, 5
Nielsen, Jens, skovfoged, 20
Nielsen, Otto, smed, 72,79
Nielsen, Svend, museumsinspektør, 57
Næringsloven af 1857, 7
- Pedersen, Carl, plantør, 20, 23
Planteskoler 18, 19
Plantningsinteressentskabet for Herning og Omegn 18
Plantørbolig, Skærbæk, 19, 20, B 20, B 26
- Rasmussen, Anton, købmand, 65
Rekylgevær 72
Returvarer 9
Rind Plantage 125 år 17 ff
Rind Plantage Interessentskab 1874, 1919: A/S Rind Plantage, 1974: ApS Rind
Plantage, 18, K 19, B 22, B 25
Rind præstegård 17, 18
Rørsgaard, P.C., skolekommissionsformand, 107
- Sahl, Jens, handelsmand, 8, 9, 11, 12, 15
Sahl, Christian, handelsmand, 8, 11
Sevel skole 29, 37, 38, 39
Skt. Knuds Høj, Lønborg, 6
Skt. Knuds Kilde, Lønborg, 6
Skt. Knuds Kloster, Odense, 5
Skærbæk dansepavillon, senere Vandmølle, udflugtsmål, 21, 22, 23, B 24
Skærgården, restaurant, B 24
Stokvad, Søren Jensen, handelsmand, 7, 8, 9, B 9, K 10, 11, 12, 13, K 13, 14, B 14, 15,
B 15
Stokvad, Niels Chrisensen, 7, 8, 12
Stubberkloster, 29, 30, 31, 32, K 32, 33, 34, K 34, 35, B 35, 36, 37, B 38
Stubbergaard 29, 30, B 30, 32, 33, 37, 39
Sunds bevogtningskorps 77, 79, B 80, 81, B 81, 84
Sunds lokalhistoriske arkiv 71, 84
Svendsen, Agnes, førhen Sunds, 71
Svendsen, Jens, formand for bevogtningskorps i Sunds kommune, 71, 72, 77, 79, 81, 84

Sørensen, Jens, Stokvad, 7

Sørvad, Niels, sognefoged, 7, 8, 12

Tang, A. E. M., godsejer, 9

Terkelsen, Emil, generaldirektør, 93, 94, 95, 96

Tolderlund, Eugen, formand for plantningsinteressentskab, 18

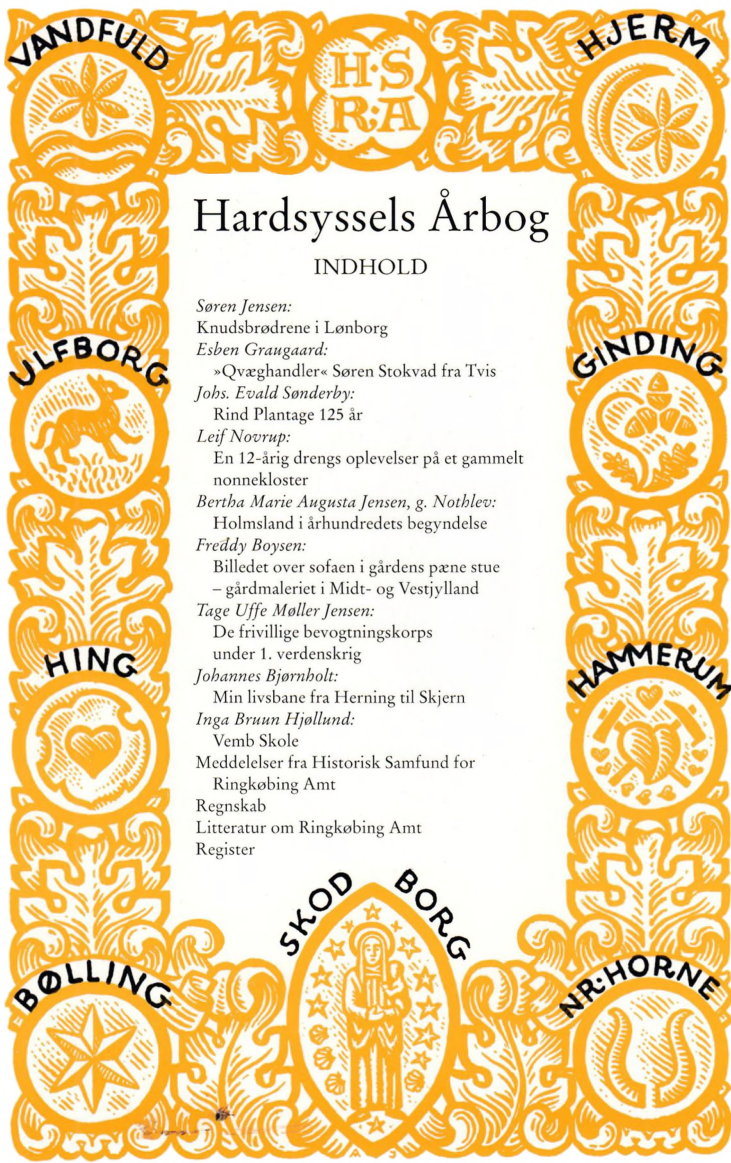
Troels-Lund, T.F. professor, historiker, 71, 72, 73, 83

Ud at se ... i 1907, 98, 99, 100

Ud at se ... i 1997, 100, 101

Vemb skole, 107ff, B 108, B 110, B 112, B 114, B 115, B 117, B 119, B 120

Vestergaard, Marinus, Sunds, 72

H.S.
R.A.

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

- Søren Jensen:*
Knudsbrødrene i Lønborg
- Esben Graugaard:*
»Qvægghandler« Søren Stokvad fra Tvis
- Johs. Evald Sønderby:*
Rind Plantage 125 år
- Leif Novrup:*
En 12-årig drengs oplevelser på et gammelt nonnekloster
- Bertha Marie Augusta Jensen, g. Nothlev:*
Holmsland i århundredets begyndelse
- Freddy Boysen:*
Billedet over sofaen i gårdens pæne stue
– gårdmaleriet i Midt- og Vestjylland
- Tagge Uffe Møller Jensen:*
De frivillige bevogtningskorps
under 1. verdenskrig
- Johannes Bjørnbolt:*
Min livsbane fra Herning til Skjern
- Inga Bruun Hjøllund:*
Vemb Skole
Meddelelser fra Historisk Samfund for
Ringkøbing Amt
Regnskab
Litteratur om Ringkøbing Amt
Register

